Simona MIHAIU

Criminalitatea violentă

Semnificaţii şi implicaţii sociale

Simona MIHAIU

Criminalitatea violentă

Semnificaţii şi implicaţii sociale

PRO UNIVERSITARIA
2021
BUCUREŞTI

Colecţia ŞTIINŢE PSIHO-SOCIALE
Coordonatori: Prof. univ. dr. Mihaela TOMIȚĂ,
CS I Simona Maria STĂNESCU

Copyright © 2021 **Editura Pro Universitaria**

Toate drepturile asupra prezentei ediţii aparţin
Editurii Pro Universitaria

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al
Editurii Pro Universitaria

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
MIHAIU, SIMONA
Criminalitatea violentă : semnificaţii şi implicaţii sociale /Simona Mihaiu - Bucureşti : Pro Universitaria, 2021
Conţine bibliografie
ISBN 978-606-26-1307-5

343.9

Referenţi ştiinţifici:
C.S. I Mălina VOICU - Institutul de Cercetare a Calităţii Vieţii, Academia Română
Prof. univ. dr. Dan BANCIU - Facultatea de Sociologie şi Asistenţă Socială, Universitatea din Bucureşti
Prof. univ. dr. Ioan DURNESCU - Facultatea de Sociologie şi Asistenţă Socială, Universitatea din Bucureşti

Copertă realizată de: artist plastic Tudorel PREDAN
Corectură realizată de: Ionel PALADE

Redactor: Elena Onea
Tehnoredactor: Liviu Crăciun
Copertă: Vlad Pătruţă

Redacţie:
tel.: 0732.320.664
e-mail:
editura@prouniversitaria.ro

Editura Pro Universitaria

Librăria UJmag:
tel.: 0733.673.555; 021.312.22.21
e-mail: comenzi@ujmag.ro
ujmag.ro

Ujmag.ro

Tatălui meu, Simion, cu dor şi recunoştință pentru că mi-a oferit tot ce a avut mai bun. Nepoatei mele, Maria Fatima, un vis devenit realitate.

Cuprins

Listă de abrevieri 9
Listă de tabele şi grafice.....10
Listă de casete şi figuri 11

Prefaţă.....13

Introducere 17

Capitolul 1. Semnificaţia criminalităţii violente 25
1.1. Criminalitatea. Definiție şi caracteristici 25
1.2. Violența umană. Accepții şi tipologii 29
1.3. Raportul dintre criminalitate şi violență..... 35
1.4. Criminalitatea comisă cu violență: rezultate empirice şi abordări teoretice..... 38
1.4.1. Delicte contra vieții
1.4.2. Infracțiuni comise asupra libertății şi integrității sexuale
1.4.3. Delicte contra persoanei şi patrimoniului său
1.5. Concluzii 71

Capitolul 2. Etiologia comportamentului criminal şi violent 77
2.1. Biocriminologie 78
2.2. Psihologie şi psihopatologie 82
2.2.1. Relația dintre instincte, frustrare şi agresivitate
2.2.2. Psihopatia sau personalitatea antisocială
2.2.3. Învățarea socială a agresivității
2.3. Criminologie 91
2.3.1. Dezvoltarea comportamentului delincvent
2.3.2. Delincvența, o viață aleasă
2.4. Sociologie..... 99
2.4.1. Anomia ca factor de risc macrosocial
2.4.2. Asocierea diferențială a comportamentului delincvent
2.4.3. Teoria controlului social
2.5. Sănătate publică: modelul ecologic al violenței.....107
2.6. Concluzii 110

Capitolul 3. Amploarea criminalităţii violente la nivel european şi naţional.....113
3.1. Precizări metodologice 113
3.2. Evoluția actelor de criminalitate violentă 116
3.2.1. Omorul
3.2.2. Tentativa de omor
3.2.3. Lovirile cauzatoare de moarte
3.2.4. Violul

3.2.5. Tâlhăria
3.3. Concluzii 142

Capitolul 4. Politici sociale şi penale de prevenire şi control al criminalităţii violente 145
4.1. Prevenirea violenței familiale 147
4.2. Reglementarea şi sancționarea delictelor violente 153
4.2.1. Infracțiuni contra persoanei
4.2.2. Infracțiuni contra patrimoniului
4.3. Reintegrarea socială a persoanelor care au comis acte de criminalitate violentă 166
4.3.1. Măsuri privative de libertate
4.3.2. Măsuri neprivative de libertate
4.4. Principii de prevenire şi combatere a criminalității violente 175
4.4.1. Neutralizarea factorilor criminogeni
4.4.2. Reabilitarea, reinserția şi reducerea recidivei
4.5. Concluzii 191

Bibliografie 195

Anexe
Anexa 1. EUROSTAT Comentarii pe țări 209
Anexa 2. Evoluția criminalității violente la nivel european 213
Anexa 3. EUROSTAT Infracțiuni incluse/excluse 217
Anexa 4. EUROSTAT Stadiul investigației 230

Listă de abrevieri

ANES	Agenția Națională pentru Egalitatea de Șanse între Femei și Bărbați
ANP	Administrația Națională a Penitenciarelor
CP	Codul Penal
DGASPC	Direcția Generală de Asistență Socială și Protecția Copilului
DNP	Direcția Națională de Probațiune
EUROSTAT	Biroul de Statistică al Uniunii Europene (*Statistical Office of European Union*)
FBI	Biroul Federal de Investigații (*Federal Bureau of Investigation*)
ICCS	Clasificarea internațională a criminalității în scopuri statistice (*International Classification of Crime for Statistical Purposes*)
IGPR	Inspectoratul General al Poliției Române
MAI	Ministerul Afacerilor Interne
MJ	Ministerul Justiției
MMPS	Ministerul Muncii și Protecției Sociale
NCP	Noul Cod Penal
OMS	Organizația Mondială a Sănătății (*World Health Organization*)
SUA	Statele Unite ale Americii
UE	Uniunea Europeană
UNICEF	Fondul Internațional pentru Urgențe ale Copiilor al Națiunilor Unite (*United Nations International Children's Emergency Fund*)
UNODC	Oficiul Națiunilor Unite pentru Droguri și Criminalitate (*United Nations Office on Drugs and Crime*)

Listă de tabele şi grafice

Tabel 1. Fii care îşi ucid părinții 47
Tabel 2. Fiice care îşi ucid părinți 49
Tabel 3. *Modus operandi* la criminalul organizat şi criminalul dezorganizat 52
Tabel 4. Modelul trecerii la act a agresorilor sexuali ai femeilor 63
Tabel 5. Factori de risc ai violului comis de bărbați 63
Tabel 6. Scala PCL – R – simptome ale psihopatiei 86
Tabel 7. Ordonarea de dezvoltare aproximativă a factorilor de risc asociați cu comportamentul perturbator şi delincvent 92
Tabel 8. Tipuri de adaptare individuală 100
Tabel 9. Modelul ecologic al violenței 108
Tabel 10. Evoluția criminalității violente la nivel european şi național 142

Grafic 1. Media europeană a criminalității violente la nivel european în perioada 2008-2018. Infracțiuni la 100.000 de locuitori, cercetate de poliție 117
Grafic 2. Rata criminalității violente în România în perioada 2004-2019. Infracțiuni la 100.000 de locuitori, cercetate de poliție 118
Grafic 3. Modificarea procentuală a ratei criminalității violente. Infracțiuni la 100.000 de locuitori, cercetate de poliție 119
Grafic 4. Rata medie a omorului la nivel european în perioada 2008-2018. Infracțiuni la 100.000 de locuitori, cercetate de poliție 122
Grafic 5. Rata omorului în România în perioada 2004-2019. Infracțiuni la 100.000 de locuitori, cercetate de poliție 123
Grafic 6. Modificarea procentuală a ratei omorului. Infracțiuni la 100.000 de locuitori, cercetate de poliție 124
Grafic 7. Rata tentativei de omor la nivel european în perioada 2008-2018. Infracțiuni la 100.000 de locuitori, cercetate de poliție 126
Grafic 8. Rata tentativei de omor în România în perioada 2004-2019. Infracțiuni la 100.000 de locuitori, cercetate de poliție 127
Grafic 9. Modificarea procentuală a ratei tentativei de omor. Infracțiuni la 100.000 de locuitori, cercetate de poliție 128
Grafic 10. Rata lovirilor cauzatoare de moarte în România în perioada 2004-2019. Infracțiuni la 100.000 de locuitori, cercetate de poliție 129

Grafic 11. Modificarea procentuală a ratei lovirilor cauzatoare de moarte. Infracțiuni la 100.000 de locuitori, cercetate de poliție 130
Grafic 12. Rata medie a violului la nivel european în perioada 2008-2018. Infracțiuni la 100.000 de locuitori, cercetate de poliție 134
Grafic 13. Rata violului în România în perioada 2004-2019. Infracțiuni la 100.000 de locuitori, cercetate de poliție 135
Grafic 14. Modificarea procentuală a ratei violului. Infracțiuni la 100.000 de locuitori, cercetate de poliție 136
Grafic 15. Rata medie a tâlhăriei la nivel european în perioada 2008-2018. Infracțiuni la 100.000 de locuitori, cercetate de poliție 138
Grafic 16. Rata tâlhăriei în România în perioada 2004-2019. Infracțiuni la 100.000 de locuitori, cercetate de poliție 139
Grafic 17. Modificarea procentuală a ratei tâlhăriei. Infracțiuni la 100.000 de locuitori, cercetate de poliție 140

Listă de casete şi figuri

Caseta 1. Filicidul – tipuri şi motive 45
Caseta 2. Recidiva la persoanele cu psihopatie 87
Figura 1. Delincvența, o viață aleasă 97

Prefaţă

Creşterea şi agravarea criminalității în diverse țări, în ultimele decenii, reprezintă un fenomen ale cărui consecințe distructive nu pot fi ignorate de sociologi, psihologi şi criminologi sau de specialiştii şi factorii de control social din domeniul aplicării cadrului legislativ şi elaborării politicilor sociale şi penale de prevenire a manifestărilor antisociale.

În direcția studiilor care suplinesc penuria cercetărilor concrete în domeniul criminalității violente, lucrarea elaborată de Simona Mihaiu reuşeşte să configureze o diagnoză a problemei sociale în cauză, relevând atât principalele caracteristici ale crimelor comise cu violență în diverse arii şi spații socioculturale, inclusiv în cel românesc, cât şi factorii şi mecanismele care generează sau favorizează asemenea acte delictuale. Viziunea ştiințifică este una autentică şi comprehensivă, care oferă o imagine de ansamblu asupra criminalității violente, de la perspective de cunoaştere clasice până la abordări contemporane de interes major, precum criminologia feministă sau cea culturală.

Această realizare se datorează atât pregătirii profesionale de excepție a autoarei, cât şi utilizării în demersuri ştiințifice anterioare a unor metode şi tehnici de cercetare sociologică şi criminologică ce i-au permis să surprindă o serie de aspecte mai puțin cunoscute şi relevate de studiile de până acum. De altfel, lucrarea reprezintă o dezvoltare pe un plan superior a tezei de doctorat susținute de Simona Mihaiu la Universitatea din Bucureşti, Facultatea de Sociologie şi Asistență Socială, care a fost apreciată de întreaga comisie cu calificativul „foarte bine”.

Cartea este structurată judicios în patru mari capitole, care se completează într-o manieră clară şi armonioasă. Primul capitol abordează variatele aspecte teoretice ale criminalității violente şi concepe cadrul ştiințific de cunoaştere a fenomenului social adresat. Cel de-al doilea capitol este consacrat principalelor paradigme şi teorii explicative ale criminalității violente, provenite din biologie, criminologie, psihologie, sănătate publică şi sociologie. Capitolul al treilea prezintă analiza statistică întreprinsă de autoare cu privire la evoluția la nivel național şi european a principalelor delicte comise cu violență (omor, tentativă de omor, loviri cauzatoare de moarte, viol şi tâlhărie). Cel de-al patrulea capitol este dedicat evaluării anumitor politici sociale şi penale din domeniu şi cuprinde, de asemenea, principii şi recomandări pentru prevenirea şi combaterea criminalității violente, avansate de autoare. Fiecare capitol include îndemnuri spre gândire critică şi reflecție, întrebări şi sugestii pentru noi studii. Pe parcursul întregului volum, sunt folosite într-o manieră originală rezultate ale celor două cercetări calitative, derulate cu persoane condamnate pentru acte de criminalitate violentă (tâlhărie, omor, viol) şi cu specialişti care îşi desfăşoară activitatea în sfera violenței şi criminalității (asistenți sociali, jurişti, psihologi şi sociologi). Aceste puncte de vedere transpun latura realistă şi profundă a subiectului studiat şi completează analizele teoretice şi statistice, reuşind să creeze o legătură între reprezentări ale oamenilor de ştiință, percepții ale practicienilor în domeniu şi istorii de viață ale persoanelor implicate în acte de criminalitate violentă.

Din perspectivă academică, lucrarea oferă o imagine aproape completă a fenomenului de criminalitate violentă, constituind un itinerar ştiințific într-un univers pe cât de controversat, pe atât de puțin explorat şi cunoscut. De asemenea, prin alegerea acestei teme şi prin modalitatea de abordare a ei, Simona Mihaiu aduce în prim-plan importanța respectării drepturilor fundamentale ale omului, a valorilor morale şi a principiilor de drept.

Volumul este redactat într-un limbaj științific elevat, dar accesibil lecturii, având un aparat conceptual și bibliografic bine elaborat, însoțit de o iconografie sugestivă, bazată pe diagrame, tabele și grafice reprezentative. Acesta furnizează, în opinia noastră, numeroase repere orientative pentru cercetătorii și practicienii din domeniul sociologiei, criminologiei, științelor juridice și psihologiei, dar și pentru doctoranzii, masteranzii și studenții de la facultăți de profil. Cartea Simonei Mihaiu se constituie ca un „îndrumar" asupra stadiului și posibilităților actuale de investigare și explicare a criminalității violente, dar și ca o modalitate de reflecție și aprofundare a lor în viitor.

Noiembrie 2020

Prof. univ. dr. Dan BANCIU

Introducere

În secolul XXI, numărul actelor de criminalitate şi violenţă a ajuns la un nivel extrem de ridicat, atât în comparaţie cu perioadele anterioare, cât şi în contrast cu încercările diferitelor comunităţi ori organizaţii de a proteja, cât mai mult posibil, viaţa umană şi ordinea socială. Visul unei epoci moderne nonviolente este în disensiune cu realitatea umbrită considerabil, dacă nu chiar pierdută în întuneric de producerea diverselor delicte. Altfel spus, în timp ce o parte din formele de violenţă şi crimă existente în prezent sunt contracarate, altele noi se petrec şi prejudiciază prin însăşi puterea atribuită de fiinţa umană. De aici decurge un paradox al societăţii actuale – oare aceasta, prin procesul de dezvoltare pe care îl parcurge, îşi mistuie în mod repetat propriile postulate ale raţiunii, drepturile fundamentale şi realizările date tocmai de evoluţie?

Dacă ne raportăm la volumul de faţă, răspunsul este unul afirmativ, iar criminalitatea violentă reprezintă un exemplu concludent în acest sens. Acte precum omorul, violul sau tâlhăria au un grad ridicat de pericol social şi un potenţial de distrugere nemărginit asupra oamenilor şi a comunităţilor în care se petrec. De pildă, omuciderea este una dintre principalele cauze de deces la nivel global. În anul 2017, au fost victimele omorului interpersonal[1] puţin peste 460.000 de oameni din întreaga lume, ca pondere

[1] Acest concept este utilizat în clasificarea violenţei, realizată de Organizaţia Mondială a Sănătăţii (2002). De asemenea, corespunde definiţiei avansate de Organizaţia pentru Cooperare şi Dezvoltare Economică (2011). Cele două organizaţii exclud din sfera omuciderii interpersonale războaiele interstatale, războaiele civile şi genocidele.

însemnând aproximativ de trei ori mai mult decât persoanele care şi-au pierdut viața în conflicte armate şi acte de terorism[2]. Acest fenomen social reclamă mereu un preț de plătit şi de fiecare dată se întâmplă să fie viața, integritatea, sănătatea ori libertatea persoanei.

Criminalitatea violentă ridică foarte multe întrebări. Care este semnificația sa la nivel individual şi social? Cine sunt persoanele mai predispuse la a deveni victime sau agresori? Cum pot să fie prevenite şi controlate delictele care suprimă vieți umane sau care le prejudiciază în mod definitiv? Pentru a obține răspunsuri cât mai concludente, este primordial ca, în procesul de analiză, actele criminale violente să fie plasate în contextele microsociale şi macrosociale unde sunt săvârşite, întrucât ele reprezintă părți integrante din realitatea cotidiană a agresorilor şi a victimelor.

Provocarea – şi, totodată, dificultatea majoră – pe care o întâmpină o lucrare ştiințifică ce abordează criminalitatea violentă este însuşi caracterul său echivoc. Mai explicit, problemele cercetării acestei teme încep odată cu încercarea de a determina întocmai ceea ce ar trebui clasificat drept criminalitate violentă. Literatura de specialitate relevă existența unui consens între specialiştii din diverse domenii, potrivit cărora actele de criminalitate violentă sunt cele care provoacă victimelor daune irevocabile şi, în consecință, impun sancțiuni penale severe. Însă acordul de idei devine tot mai greu de menținut odată cu aprofundarea dezbaterilor privind însemnătatea criminalității violente, multiplele sale forme de manifestare sau urmările survenite. Cu titlu de exemplu, în anumite societăți, violul este considerat abominabil şi pedepsit corespunzător, pe baza normelor de drept, iar, în altele, este văzut deseori ca fiind un act admisibil. Prin urmare, în astfel de circumstanțe, destul de diferite, cunoaşterea şi explicarea criminalității violente sunt mult îngreunate, iar costurile umane reale, foarte greu de estimat.

[2] Oficiul Naţiunilor Unite pentru Droguri şi Criminalitate (UNODC) (2019), *Global Study on Homicide*. Online: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/gsh/Booklet1.pdf, accesat 10.08.2020.

În mod cert, însăşi descrierea tuturor delictelor violente este un demers greu de realizat, cu atât mai mult cu cât, uneori, se pare că nu există limite ale cruzimii umane. Un alt aspect care accentuează complexitatea criminalității violente este modesta cunoaştere a proceselor prin care anumiți factori de risc converg într-o situație dată şi determină înfăptuirea actelor. Desigur, se adaugă faptul că niciodată nu sunt cunoscute cu exactitate gradul şi gravitatea rănilor suferite, traumele ascunse pe care acele victime supraviețuitoare ajung să le trăiască o lungă perioadă sau chiar toată viața.

Premisa de bază a cărții este aceea că în România criminalitatea violentă reprezintă o problemă socială prea puțin studiată şi explicată, prin raportare la impactul pe care îl are odată cu fiecare manifestare. Din această perspectivă, volumul contribuie la cunoaşterea fenomenului în cauză, cu orientare directă asupra unor note distinctive existente la nivel național, precum incidența, reglementările şi sancțiunile penale, istoriile de viață ale agresorilor studiați ori experiențele mai multor practicieni în domeniu. De asemenea, în cadrul lucrării sunt avansate principii şi recomandări care pot să fie utile în consolidarea politicilor sociale şi penale naționale de prevenire şi control al diverselor acte de criminalitate violentă.

Cu scopul de a configura contextul teoretic de cunoaştere şi înțelegere a subiectului abordat, în primul capitol sunt analizate concepte de bază folosite, anume criminalitatea şi violența. Întrucât tema impune coexistența mai multor orientări ştiințifice, sunt prezentate noțiuni şi concepții provenite din diferite şcoli de gândire, însă cadrul teoretic de referință este unul sociologic şi criminologic. Odată selectate curentele naționale şi internaționale, are loc un proces de actualizare şi integrare a principalelor perspective de sistematizare a criminalității violente. Examinarea normativului penal din România cu privire la problema socială observată se constituie într-o altă subsecțiune a capitolului. Astfel, pornind de la prevederile legiuitorului român şi de la literatura de

specialitate, este avansată o definiție a criminalității violente. Actele incluse în sfera acesteia sunt cele comise contra vieții (omor, tentativă de omor, loviri cauzatoare de moarte), contra libertății şi integrității sexuale (viol) şi contra patrimoniului (tâlhărie). Simultan, sunt prezentate diferite particularități ale criminalității violente, precum forme de manifestare, tipologii, factori de risc sau consecințe survenite la nivel individual şi social. În contextul dat, sunt ilustrate rezultate ale cercetării realizate asupra unor persoane care au săvârşit tâlhărie, omor sau viol. Capitolul evidențiază discrepanța existentă între nivelul de dezvoltare al viziunilor teoretice şi al cercetărilor din literatura de specialitate națională şi cea internațională. Mai precis, literatura din România dedicată studierii criminalității violente şi încadrării ei în curentele consacrate la nivel internațional este relativ nouă. Lucrările scrise în ultimii ani au deschis drumul cunoaşterii în domeniu, dar sunt necesare mai multe studii care să aibă un aport la înțelegerea şi prevenirea criminalității violente.

În cel de-al doilea capitol sunt prezentate şi analizate diferite teze explicative ale criminalității violente, provenite din biocriminologie şi genetică comportamentală, criminologie, psihologie şi psihopatologie, sociologie şi sănătate publică. Obiectivul acestui demers este acela de a realiza o viziune etiologică multidisciplinară cu privire la criminalitatea violentă. Deopotrivă, acolo unde am considerat adecvat şi util, au fost exemplificate nuclee ale teoriilor cu fragmente din interviurile realizate în cadrul cercetării calitative, privind omorul, violul şi tâlhăria. Examinarea concepțiilor explicative sugerează că factorii intrinseci ai criminalității violente reprezintă o combinație de caracteristici psihologice (dezechilibru afectiv, frustrare), medicale (tumori cerebrale) şi biochimice (creşterea nivelului de testosteron). Condițiile extrinseci includ elemente de natură socială (norme, nivel scăzut de trai), circumstanțială (accesul la o armă) şi medii posibil criminogene (familie, grup de prieteni). Capitolul contribuie la înțelegerea modului în care mai multe procese interacționează în înfăptuirea

delictelor violente. În acelaşi timp, prin plasarea studiilor de caz în cadrul evaluărilor teoretice, corelează experiențe de viață cu perspective etiologice clasice şi contemporane.

Cercetarea calitativă care a stat la baza elaborării primelor două capitole cu caracter teoretic-aplicativ a fost desfăşurată asupra unui număr de zece persoane care execută măsuri private de libertate pentru acte de omor, viol sau tâlhărie. Interviurile s-au derulat în perioada august-octombrie 2020 în Penitenciarul de Maximă Siguranță din Craiova şi Penitenciarul Timişoara, în condițiile impuse de pandemia de SARS-CoV-2.

Capitolul al treilea debutează prin prezentarea cadrului metodologic de măsurare statistică a criminalității violente. Apoi, procedează la analiza secundară a datelor europene, înregistrate de Biroul de Statistică al Uniunii Europene (EUROSTAT) (omor, tentativă de omor, viol, tâlhărie), şi naționale, raportate de Inspectoratul General al Poliției Române (IGPR) (omor, tentativă de omor, loviri cauzatoare de moarte, viol şi tâlhărie). Scopul este acela de a configura o viziune generală asupra dinamicii criminalității violente, din Europa (2008-2018) şi, implicit, din România (2004-2019). Trebuie precizat că ambele baze cuprind numărul infracțiunilor cercetate de poliție, fără să prezinte mai multe informații, precum caracteristici socio-demografice ale autorilor şi victimelor[3]. La cerere, IGPR a transmis informații defalcate, în funcție de vârsta persoanelor cercetate (plângeri înregistrate), însă pentru toate delictele prevăzute de legislația penală, nu distinctiv, pentru actele de criminalitate violentă. Cu toate acestea, am optat pentru datele furnizate de IGPR, întrucât, în ceea ce priveşte criminalitatea violentă, sunt mai substanțiale, în comparație cu statisticile disponibile în cadrul parchetelor şi al instanțelor de judecată. Secțiunea ilustrează faptul că la nivel european şi național a scăzut numărul actelor comise contra vieții şi a crescut cel al actelor înfăptuite contra libertății şi integrității sexuale.

[3] EUROSTAT nu include astfel de informații, iar IGPR, potrivit răspunsului oficial transmis, nu mai înregistrează date socio-demografice din anul 2009.

În acelaşi timp, arată că incidența infracțiunilor săvârşite împotriva patrimoniului s-a redus în Europa şi a crescut în România.

Cel de-al patrulea capitol evaluează rolul măsurilor penale şi sociale în prevenirea şi combaterea criminalității, în înțelesul general. Astfel, sunt analizate politici şi instrumente naționale, implementate cu scopul de a contribui la siguranța, libertatea şi securitatea cetățenilor. În particular, demersul întreprins se concentrează pe măsuri de neutralizare a anumitor cauze ale criminalității violente (Strategia de prevenire a violenței domestice), pe dispoziții legislative referitoare la actele de criminalitate violentă (vechiul şi noul Cod penal) şi pe programe destinate agresorilor (Strategia de reintegrare a persoanelor private de libertate, Strategia de dezvoltare a sistemului național de probațiune). Intenția este aceea de a proiecta o imagine de ansamblu privind variatele măsuri naționale în domeniu şi de a crea conjunctura favorabilă avansării unor principii de diminuare şi combatere a criminalității violente. Pe lângă componentele teoretice şi legislative, utile în conturarea acestor principii şi recomandări, sunt prezentate fragmente din interviurile realizate în cea de-a doua cercetare calitativă. Investigația a fost desfăşurată asupra unui număr de zece practicieni cu experiență în domeniul violenței şi criminalității: agent de poliție, departamentul de investigații criminale; procuror la secția de combatere a criminalității organizate; avocat specializat în drept penal; judecător la secția penală; director adjunct în penitenciar, serviciul intervenție psihosocială (două persoane); şef serviciu în penitenciar, biroul educație şi asistență psihosocială; psihoterapeut specializat în violența domestică; manager de organizație non-guvernamentală pentru victimele violenței în familie; psiholog la asistența socială şi protecția copilului, departament management de caz pentru adulți. Întrucât pandemia SARS-CoV-2 a condiționat interacțiunile sociale, în trei situații, din rațiuni care țin de siguranța medicală, am optat de comun acord cu specialiştii pentru autocompletarea ghidurilor de interviu de către aceştia.

Sub aspectul originalității și importanței temei, se cuvine precizat faptul că lucrarea abordează un subiect destul de puțin explorat până în prezent în comunitatea științifică românească. Totodată, aceasta răspunde provocării de a elabora un cadru teoretic și metodologic multidisciplinar, ce îmbină concepții din biocriminologie, sociologie, psihologie, criminologie, drept și sănătate publică. Apoi, procedează la asocierea rezultatelor cercetării cu abordări legislative și statistice, demers fundamental în cunoașterea criminalității violente. În final, propune posibile soluții pentru societatea românească, centrate pe prevenirea criminalității violente, a sprijinirii victimelor și a reintegrării sociale a agresorilor.

În vederea respectării normelor impuse de Regulamentul General de Protecția Datelor și a standardelor privind confidențialitatea în cercetarea științifică, inițialele numelor participanților la cele două cercetări calitative – specialiști și persoane private de libertate – sunt fictive.

*

Pe parcursul documentării și scrierii acestei cărți, ca și în alte momente importante, am avut alături mai multe persoane a căror susținere necondiționată a însemnat enorm pentru mine.

Sunt recunoscătoare membrilor familiei mele, Steliana, Cristina și Bogdan, deoarece pentru ei niciun efort nu este prea mare și niciun vis nu este prea înalt. Mulțumirile mele se îndreaptă, de asemenea, către oameni dragi mie, care mi-au oferit suportul lor în vederea elaborării lucrării: Claudia, Sorin, Mihai și Marian Valentin. Aceleași gânduri frumoase vreau să le transmit tuturor prietenilor mei, întrucât mă încurajează și sunt lângă mine oricând.

Sunt recunoscătoare pentru încredere și susținere Acad. Cătălin Zamfir, Prof. univ. dr. Elena Zamfir și CS I Sorin Cace, de la Institutul de Cercetare a Calității Vieții (ICCV) – Academia Română.

Mulțumesc dlui Prof. univ. dr. Dan Banciu, care de 13 ani se preocupă de formarea mea profesională şi mă stimulează să tind cât mai sus.

Pe parcursul dezvoltării profesionale, m-am bucurat de îndrumarea şi colaborarea mai multor specialişti, cărora doresc să le transmit gândurile mele bune: Prof. univ. dr. Maria Voinea, CS II Cristina Dâmboeanu, Sr. Adina Bălan, Conf. univ. dr. Gheorghe Florian, Conf. univ. dr. Miron Roman, Lect. univ. dr. Ion Munteanu, Lect. univ. dr. Constantin Crăițoiu, Lect. univ. dr. Ştefan Ghenea, Lect. univ. dr. Ionuț Răduică, Lect. univ. dr. Cristinel Trandafir şi regretatul Prof. univ. dr. Florin Gorunescu.

Mulțumesc referenților cărții, pentru răbdare, sugestii şi încurajări: CS I Mălina Voicu, Prof. univ. dr. Dan Banciu şi prof. univ. dr. Ioan Durnescu. Mulțumesc CS I Simona Maria Stănescu, fiindcă vede în mine mai mult decât văd eu, mă stimulează să îmi depăşesc limitele şi îmi oferă perspective la care nu m-am gândit. De asemenea, recunoştința mea se îndreaptă şi spre colegii din ICCV, care au contribuit la finalizarea cărții prin comentarii şi recomandări: CS II Simona Ilie şi CS II Daniel Arpinte. Adresez mulțumiri Conf. univ. dr. Valentina Rujoiu, pentru observațiile sale.

Le transmit gândurile mele de bine şi specialiştilor intervievați în cadrul cercetării ştiințifice. Totodată, doresc să le mulțumesc dnei Comisar-şef de poliție penitenciară Raluca Gabriela-Țîrcă, din cadrul Penitenciarului Craiova, şi dlui Comisar-şef de poliție penitenciară Viorel Nicolăescu, din cadrul Penitenciarului Timişoara, întrucât, alături de alți specialişti, mi-au asigurat condiții excelente în vederea derulării investigațiilor ştiințifice. Sunt recunoscătoare persoanelor private de libertate care au avut încredere să îmi destăinuie poveştile lor de viață.

Mulțumesc anticipat cititorilor mei!

Fiecare crimă este prea mult.
Jürgen Habermas

Capitolul 1. Semnificaţia criminalităţii violente

Sub aspect ştiinţific, criminalitatea şi violența apar frecvent în analiza vieții de zi cu zi, a relațiilor interumane ori a schimbărilor şi evenimentelor importante pentru diferite comunități. Noi modalități de definire, ipoteze adaptate timpului prezent şi diverse măsuri de prevenire sunt avansate în cadrul mai multor domenii preocupate de aceste probleme sociale. De asemenea, astfel de dezbateri şi demersuri de cunoaştere, explicare şi control sunt îndreptate asupra criminalității violente, aflată la confluența dintre criminalitate şi violență. Pornind de la contextul dat, în cele ce urmează este realizată o prezentare a fenomenului social în cauză, din perspectiva semnificației sale, a formelor de manifestare şi a factorilor de risc.

1.1. Criminalitatea. Definiţie şi caracteristici

În cadrul oricărei societăți sunt definite prescripții juridice, cutume şi principii acceptate în mod consensual sau nu de către membrii acesteia. Constituite în sisteme normative sau valorice, ele protejează ordinea socială şi, totodată, reprezintă repere în evaluarea şi judecarea conduitelor individuale sau de grup. Contrar anumitor reguli de conviețuire socială, apar în mod frecvent comportamentele deviante, ce periclitează diferite valori, libertăți şi drepturi umane. Un exemplu elocvent este criminalitatea, care, printre altele, aduce atingere dispozițiilor

ocrotite de sistemul juridic şi, pe cale de consecinţă, generează o gamă amplă de sancţiuni penale.

Dar ce este criminalitatea?[4] Dacă într-o primă instanţă conceptul pare unul clar, în fapt, cunoaşterea şi înţelegerea sa este îngreunată de aspecte precum distincţia dintre normal şi patologic în planul vieţii sociale, diversitatea cultural-normativă a percepţiilor asupra formelor de manifestare, natura normelor încălcate, gradul de periculozitate aferent şi măsurile represive impuse (Becker, 1963; Rădulescu, 1999; Clinard şi Meier, 2011).

Din perspectivă sociologică, criminalitatea este descrisă ca „o devianţă cu caracter penal, ce include ansamblul de manifestări, acte, fapte şi comportamente care încalcă flagrant normele stabilite de legislaţia penală sau violează codurile normative privind ordinea socială şi bunele moravuri, fiind considerată o abatere semnificativă de la modelul juridico-penal al unei societăţi" (Banciu, 2005: 46). Într-o accepţie aproape identică, psihologia defineşte acest concept printr-o „manifestare comportamentală deviantă, ce constă în încălcarea unor norme codificate de societate, manifestare cu conţinut antisocial, faţă de care se iau anumite atitudini prin aplicarea de sancţiuni penale" (Popescu-Neveanu, 1978: 193). După cum se poate observa, cele două modalităţi de explicare a noţiunii de criminalitate se raportează la condiţiile structurale ale acestui fenomen, precum nivelul ridicat de gravitate a actelor înfăptuite şi impactul negativ asupra victimelor, respectiv sancţiunea penală, ca modalitate de răspuns şi apărare a sistemului de drept şi a membrilor societăţii în care se petrec.

[4] Semnificaţia conceptului *criminalitate* diferă în funcţie de particularităţile unei societăţi şi de legislaţia penală aplicată în cadrul acesteia. De pildă, în unele lucrări scrise în Statele Unite ale Americii, noţiunea *crime* desemnează criminalitatea, infracţiunea sau crima. De asemenea, este utilizat şi conceptul *criminal law*, echivalentul dreptului penal în România. În legislaţiile europene sunt folosiţi mai mulţi termeni care descriu criminalitatea. Cu titlu de exemplu, în Italia sunt întâlnite noţiunile de *reato* şi *criminalita*, iar în Franţa se operează cu conceptele *le crime* şi *criminalité*.

Un aspect foarte interesant este acela că, deşi definițiile juridice ale criminalității pot să fie oarecum diferite de la un sistem de drept la altul, ele exprimă în mod cert principii şi convingeri similare. Spre exemplu, în legislația din România, criminalitatea desemnează totalitatea faptelor ce prezintă pericol social, săvârşită cu vinovăție şi sancționată de normativul penal (Cioclei, 2011)[5]. Potrivit doctrinei penale româneşti, ca fenomen ce se consumă în realitatea socială, criminalitatea este „materială", întrucât reprzintă o manifestare exterioară a individului; „umană", pentru că exprimă o activitate omenească; „socială", căci se îndreaptă împotriva relațiilor sociale; „moral-politică", deoarece arată atitudinea morală şi politică a făptuitorului față de valorile sociale; şi „juridică", în sensul că încalcă o normă de drept penal (Mitrache şi Mitrache, 2004: 16). Pentru comparație, într-un stat care are la bază un sistem juridic destul de diferit de cel românesc, în speță Regatul Unit al Marii Britanii şi al Irlandei de Nord, criminalitatea este definită ca fiind un act ilegal săvârşit intenționat, ce provoacă vătămări fizice, deteriorarea sau pierderea proprietății[6]. De remarcat faptul că în dreptul englez conduita criminală este considerată o ilegalitate asupra întregii comunități în cadrul căreia se petrece, şi nu doar asupra persoanelor direct afectate, element primordial exprimat şi în dreptul românesc. Aşadar, două sisteme de drept distincte din foarte multe puncte de vedere promovează în fapt, în egală măsură, creşterea nivelului de conştientizare a cetățenilor cu privire la necesitatea apărării valorilor sociale şi a comunității împotriva actelor periculoase ale unor indivizi. Concepând responsabilitatea ca o asumare a urmărilor acțiunii sociale a omului, legislația din România şi cea din Regatul Unit al Marii Britanii şi al Irlandei de Nord stipulează

[5] În România sunt utilizate conceptele de *criminalitate*, *delict*, *crimă* şi *delincvență*, în special în sociologie, criminologie şi psihologie, iar în ştiințele juridice se operează în general cu termenii de *faptă penală* sau *infracționalitate*.

[6] Criminal Law Act (1977). Online: https://www.legislation.gov.uk/ ukpga/ 1977/45, accesat 12.07.2020.

ideea potrivit căreia comunitatea este cadrul nemijlocit de manifestare a libertății, dar şi a obligațiilor față de semeni.

Introdusă în sociologie de Durkheim (1974: 104-105) teza referitoare la caracterul normal şi patologic al criminalității este primordială pentru înțelegerea acestei probleme sociale. În opinia sa, crima este normală, întrucât faptele normale sunt „generale pentru întreaga specie; ele se regăsesc, dacă nu la toți indivizii, cel puțin la majoritatea lor, şi, dacă nu se repetă identic în toate cazurile în care se observă, ci variază de la un individ la altul, aceste schimbări sunt cuprinse între limite foarte apropiate". Totodată, autorul descrie caracterul patologic al crimei prin faptul că „nu poate exista societate în care indivizii să nu se abată mai mult sau mai puțin de la tipul colectiv, şi este inevitabil ca printre aceste abateri să nu fie unele care prezintă un caracter criminal" (ibidem: 116). Altfel spus, este firesc să existe criminalitate, atât timp cât nu atinge şi nu depăşeşte, pentru fiecare tip social, un anumit nivel stabilit. Durkheim apreciază că, fiind strâns legată de fundamentele existenței tuturor societăților, criminalitatea are un rol util şi necesar în cadrul evoluției moralei şi a dreptului.

Criminalitatea se impune să fie cunoscută şi explicată de pe poziție de interdisciplinaritate, întrucât fiecare domeniu de cunoaştere preocupat de acest subiect are un aport la înțelegerea ei. De pildă, sociologia analizează în principal aspecte precum incidența delictelor şi reacția membrilor societății la comiterea lor, relația dintre criminalitate şi alte procese sociale (globalizare, creşterea nivelului de trai, schimbări demografice) ori impactul politicilor sociale şi penale de prevenire şi control. Abordarea psihologică aduce explicații cu privire la particularitățile agresorilor şi ale victimelor, mobilul şi reprezentarea actului, gradul de răspundere a autorului (absența sau prezența discernământului) sau rolul victimei în producerea delictului. În ştiințele juridice, criminalitatea este evaluată în raport cu nivelul de gravitate a faptei şi sancțiunea ce îi corespunde, urmările

survenite sub aspect individual şi social ori procesul de reintegrare a agresorului. Din perspectivă economică, acest fenomen social este examinat având în vedere costurile legate de diminuarea, prevenirea, cercetarea, judecarea şi sancționarea infracțiunilor, respectiv a daunelor cauzate (fizice, morale, materiale). Orientarea statistică corelează indicatori specifici cu diverse variabile (sisteme economice, zone de locuire, norme legislative), care exprimă formele de manifestare şi evoluția criminalității (Banciu, 2005; Liebling şi alții, 2017). Desigur, delimitarea rolurilor şi a contribuțiilor pe care le are fiecare arie ştiințifică este aproape imposibil de realizat, deoarece ele se întrepătrund în diferite ipostaze, precum cea a manifestării factorilor de risc, sprijinirii victimelor criminalității ori a sancționării agresorilor.

În funcție de maniera în care este înfăptuită, criminalitatea poate avea un caracter violent (de exemplu, omor, viol, tâlhărie) sau nonviolent (de exemplu, înşelăciune, delapidare, luare de mită). De asemenea, este posibil ca diferite acte de criminalitate să înceapă adesea într-un mod nonviolent, dar, prin utilizarea violenței, să devină forme de criminalitate violentă. Acest lucru se poate întâmpla dacă, de pildă, un delict de înşelăciune implică, într-o împrejurare anume, şi exercitarea violenței de către agresor contra victimei. Însă specificul temei abordate exclude din analiză criminalitatea nonviolentă şi, prin urmare, în subcapitolul următor vor fi abordate *in extenso* mai multe aspecte referitoare la criminalitatea violentă.

1.2. Violența umană. Accepții şi tipologii

Violența umană, purtând cu sine latura negativă şi potențialul oamenilor de vătămare, apare în toate mediile sociale (familie, organizații, spațiu public), deseori are conotații criminale (omor, viol, tâlhărie) şi se extinde în ceea ce priveşte violența motivată politic ori economic (terorism, persecuție, tortură).

Concept de bază în ştiinţele socioumane, violenţa prezintă un caracter echivoc, dat deopotrivă de rolul pe care îl are în crearea şi distrugerea ordinii sociale. Prin urmare, în literatura de specialitate sunt avansate diverse definiţii ale violenţei, bazate pe criterii de ordin istoric, normativ sau cultural. Totodată, sunt utilizate principii de clasificare referitoare la originea factorilor declanşatori, valoarea lezată, formele de manifestare, pedeapsa prevăzută şi relaţia dintre părţile implicate în actul de violenţă. O definiţie a problemei sociale în cauză, care subliniază în mod simultan natura, motivaţia şi valoarea încălcată, este enunţată de Domenach (1978: 717), potrivit căreia „violenţa reprezintă explozia unei forţe care îmbracă un aspect incontrolabil şi adesea devine mortală (conotaţie psihologică); violenţa este un atentat la bunurile şi libertatea unui alt individ (conotaţie morală); violenţa înseamnă utilizarea forţei pentru a obţine puterea sau pentru a deturna în scopuri ilicite (conotaţie politică)".

Pe lângă acestea, Organizaţia Mondială a Sănătăţii (OMS) ia în considerare şi amploarea violenţei, pe care o defineşte ca fiind „rezultatul utilizării intenţionate sau ameninţării deliberate cu forţa fizică ori cu puterea propriei persoane contra unei alte persoane sau contra unui grup ori comunitate care produce/ riscă să producă un traumatism, un deces, un prejudiciu moral, o traumă sau o carenţă" (Krug şi alţii, 2002: 5). Se constată că autorii asociază intenţionalitatea cu săvârşirea actului în sine, indiferent de efectul care are loc, motiv pentru care sunt excluse anumite evenimente, precum accidentele rutiere. Mai mult, conceptul „putere", alături de sintagma „folosirea forţei fizice", extinde aria violenţei prin includerea actelor care rezultă din relaţia de putere, cum este cazul ameninţărilor şi al intimidării. În concluzie, din perspectiva sănătăţii publice, violenţa se cere interpretată şi explicată prin comportamente auto-abuzive şi abuzive, exercitate sub diferite forme, precum fizică, sexuală sau psihologică.

În contextul unei dezbateri referitoare la definiția violenței, trebuie analizat cum această noțiune se suprapune parțial cu altele apropiate semantic, precum agresivitatea, dar, care, în fapt, au înțelesuri distincte. Mai exact, agresivitatea reprezintă un comportament observabil (Pahlavan, 2011), manifestat de către un organism viu, cu intenția de a răni un alt organism viu (Anderson şi Bushman, 2002) sau ca răspuns la anumiți stimuli externi, adresat cu scopul de a provoca diverse prejudicii (Kostelnik şi alții, 2010). Pornind de la elementele definitorii, este necesară distincția între două forme distincte de agresivitate, anume „benignă" şi „malignă" (Fromm, 2015: 16). Agresivitatea benignă se manifestă la toate animalele, inclusiv la oameni, este programată filogenetic şi reprezintă impulsul de a ataca sau de a fugi atunci când viața este pusă în pericol. Aceasta este defensivă, ajută la supraviețuirea speciei, este biologic adaptativă şi încetează odată cu amenințarea. Diferită de prima formă, agresivitatea malignă, în speță cruzimea şi distructivitatea, este specific umană şi absentă la restul mamiferelor. Nu este programată filogenetic, nici biologic adaptativă, este dobândită cultural, nu are un anume sens, iar satisfacerea ei depinde de latura dăunătoare a ființei umane. Cea mai notabilă deosebire existentă între cele două tipuri de agresivitate este dată de calitatea instrumentală. Altfel spus, agresivitatea benignă nu cauzează daune celui care o întrebuințează rațional deoarece încetează din moment ce nu mai există pericolul iminent asupra vieții. Însă agresivitatea malignă poate să fie folosită pentru a preîntâmpina situații-limită, care pun viața persoanei în pericol sau, efectiv, din plăcere. În acest sens, Fromm (2015: 61) susține că „omul este singurul animal care poate deveni un ucigaş sau un distrugător al propriei specii, fără un câştig biologic sau economic". Fără îndoială, societatea dispune de factori care exacerbează sau, dimpotrivă, inhibă dorința individului de a răni şi prejudicia. De aceea, mediul în care trăieşte omul îi poate furniza de la cele mai inofensive la cele mai primejdioase mijloace

de supraviețuire şi de comportare față de cei din jur. Ca urmare a faptului că este înzestrată cu mecanisme de adaptare culturală şi normativă la mediul în care trăieşte, o persoană dispune de capacitatea de a-şi înfrâna anumite instincte, în speță cel de agresivitate (Eibl-Eibesfeldt, 2009). De remarcat faptul că etologia relaționează în mod clar dimensiunea înnăscută a comportamentului cu cea culturală, sub aspect biologic.

Trecerea de la un anumit nivel de agresivitate la altul este descrisă de Pinatel (1987: 22), potrivit căruia această conduită se exprimă, sub aspectul gravității, printr-un „grad minim" (cerşetori şi vagabonzi), „grad mediu" (majoritatea indivizilor) sau „grad ridicat" (delincvenții). Este lesne de înțeles că din categoria celor cu nivel ridicat de agresivitate fac parte şi persoanele care manifestă diferite tipuri de violență. Pe cale de consecință, deşi nu toate actele de agresivitate sunt definite ca forme ale violenței, toate tipurile de violență sunt considerate acte de agresivitate. Mai concret şi concluziv, violența reprezintă o manifestare fizică a agresivității, care produce un prejudiciu grav (Huesmann şi Taylor, 2006; Bushman şi Huesmann, 2010). Studii de specialitate sugerează faptul că în ultimii ani, tot mai des, anumite forme non-fizice de agresivitate au fost definite ca fiind acte de violență atunci când au existat repercursiuni grave (de exemplu, violența emoțională asupra copiilor) (Allen şi Anderson, 2017; Bows, 2018).

Din perspectiva sănătății publice, care integrează componente din mai multe domenii de cunoaştere (criminologie, psihologie, sociologie etc.), violența este descrisă astfel:

- violența intrapersonală constă în acte de automutilare şi comportamente suicidare, inclusiv gânduri suicidare, tentative de sinucidere ori identificarea mijloacelor necesare pentru înfăptuirea sinuciderii;
- violența interpersonală cuprinde manifestările violente dintre indivizi, indiferent de natura relației existente sau de locul în care se petrece:

- violența familială şi împotriva partenerului conjugal apare, de obicei, dar nu exclusiv, în casă, sub forma unor acte precum maltratarea copilului, a persoanelor în vârstă ori a partenerului de cuplu;
- violența comunitară, exercitată între persoane necunoscute sau între cunoştințe, este comisă frecvent în afara casei şi rezidă în violența tinerilor, violuri şi agresiuni sexuale săvârşite de necunoscuți, violența din mediul instituțional (locul de muncă sau şcoala);

▪ violența colectivă este transpusă în acțiuni înfăptuite de un grup împotriva altui grup, din care fac parte persoane care nu se cunosc ori sunt doar cunoştințe:
  - violența socială include delicte ale grupurilor organizate, acte teroriste şi violențe comise de mulțimi;
  - violența politică se referă la războaie şi conflicte violente conexe, violență de stat şi infracțiuni similare, desfăşurate de grupuri mari;
  - violența economică reprezintă acțiuni precum împiedicarea accesului la anumite servicii de bază pentru membrii societății, crearea unor servicii economice divizate şi fragmentate, aparținând de asemenea unor grupuri mari (Krug şi alții, 2002: 6-8).

Dintre toate aceste tipuri de violență, volumul de față se axează pe violența interpersonală. Manifestată sub formă fizică, economică, psihologică, verbală sau sexuală, violența interpersonală poate avea caracter criminal sau non-criminal[7]:

▪ violența fizică este frecvent întâlnită în toate mediile sociale şi se consumă prin vătămări aduse corpului altei persoane, precum omor, lovire, îmbrâncire ori ruperea hainelor. Lovirea prejudiciază grav starea de sănătate sau chiar integritatea fizică a victimei, motiv pentru care poate

[7] În sensul în care impune sau nu răspunderea penală a autorului.

să fie considerată o conduită criminală ce impune aplicarea unor măsuri punitive de natură penală. Însă ruperea hainelor reprezintă un act de violență non-criminală, sancționat ca atare, prin prisma unor norme morale, culturale ori sociale;

- violența sexuală constă în orice act sexual, tentativă de a avea un act sexual, avansuri sau comentarii de natură sexuală. Desigur, acest tip de violență are caracter non-criminal dacă se rezumă la intenția manifestării unei forme de agresiune. Altfel, în condițiile în care realmente se produce o faptă precum violul, violența sexuală capătă un caracter criminal;
- violența psihologică se referă la toate acțiunile care aduc atingere sau încearcă să lezeze integritatea mentală a unei persoane. În această categorie pot fi incluse diverse acte, printre care insulta, critica nefondată, intimidarea ori amenințarea. Atât timp cât nu se materializează într-un delict cum ar fi tâlhăria, ele au de cele mai multe ori conotații non-criminale;
- violența economică este exercitată prin control asupra veniturilor şi cheltuielilor victimei, sabotarea activităților profesionale, limitarea accesului la bunuri de bază, în speță hrană, îmbrăcăminte sau medicamente. Aceasta poate avea caracter criminal, în măsura în care periclitează sau aduce prejudicii grave vieții victimei;
- violența verbală, întâlnită în multe interacțiuni umane, este exprimată prin debit verbal, tonalitate ridicată ori schimbarea subiectului în mijlocul unei conversații. Violența verbală nu are de regulă conotații de natură penală, cu excepția unor acte cum ar fi, de pildă, ultrajul (Welzer-Lang, 1997; Krug şi alții, 2002; Banciu, 2005).

Alte tipuri de violență, descrise în literatura de specialitate precum cea structurală, culturală sau simbolică (Bordieu, 1993;

Imbusch, 2003), nu intră în sfera de analiză şi cunoaştere a lucrării de față, ca urmare a caracterului lor preponderent non-criminal, respectiv a însemnătății diferite de criminalitatea violentă. Aspecte definitorii referitoare la factorii de risc sau urmările actelor de violență criminală sunt prezentate şi analizate în secțiunile care urmează.

1.3. Raportul dintre criminalitate şi violenţă

Criminalitatea violentă sau violența criminală[8] face trimitere la două probleme sociale aflate în raport de interdependență – crima şi violența. Analiza şi evaluarea criminalității violente se raportează în general la amploarea atingerilor aduse vieții şi integrității victimei, relația acesteia cu agresorul, mijloacele utilizate în comiterea faptei, intenționalitatea autorului ori sancțiunile impuse de legislația penală.

Bonfils (1999) descrie criminalitatea violentă ca fiind un fenomen social deosebit de grav, care în mod intenționat cauzează prejudicii fizice directe şi se manifestă prin acte de omor şi tentativă de omor, loviri şi vătămări, infracțiuni sexuale (viol, atentat la pudoare) ori furt calificat (cu mână armată şi cu violență). Într-o manieră similară, Proulx şi alții (1999) prezintă ca fiind forme ale criminalității violente uciderea sau rănirea persoanei, constrângerea prin forță sau intimidare, provocarea unei suferințe fizice contra voinței victimei, expunerea deliberată la un pericol mare. Autorii exclud arestările poliției, suicidul, legitima apărare, violența din sport şi din televiziune. Din examinarea celor două conceptualizări ale criminalității violente, reiese că problema socială în cauză rezidă în acte interzise prin lege şi pasibile de aplicarea unei sancțiuni penale, precum omor, agresiuni sexuale, tâlhărie, loviri şi alte violențe (luarea de ostatici, mutilări, mişcări armate etc.).

[8] În literatura de specialitate sunt utilizate ambele concepte.

Dintr-o perspectivă destul de diferită de cele descrise anterior, Levi şi Maguire (2002) extind aria criminalității violente la atacuri teroriste cu bombă, agresiuni între bande de cartier, atacuri ale bandelor asupra rezidenților sau trecătorilor; conflicte între indivizi sau grupuri de indivizi, de obicei, de acelaşi sex; violențe (de la omor şi viol la loviri care provoacă leziuni fizice); tâlhării de stradă; intimidare în funcție de sex şi de rasă, manifestată la nivel general şi concret. Simultan, expun ca fiind forme ale criminalității violente leziuni corporale precum cele produse de accidente rutiere sau omoruri şi vătămări incluse în categoria *corporate crime*, generate de lipsa condițiilor de muncă ori de încurajarea asumării unor riscuri la locul de muncă (accidentele din mine sau de pe platformele maritime, contaminarea cu microorganisme, pregătirea, depozitarea ori distribuirea unor produse dăunătoare organismului etc.). Se remarcă faptul că această definiție depăşeşte sfera violenței interpersonale, aşa cum este descrisă de specialiştii OMS (Krug şi alții, 2002), multe dintre acte fiind mai degrabă forme ale criminalității care nu implică neapărat violența.

O accepție mult mai restrictivă a criminalității violente este dată de Chesnais (1981), potrivit căruia numai violența fizică are şi un caracter criminal, fiind cazul delictelor de omor, viol, tâlhărie, lovire şi vătămare gravă. Dintr-o viziune similară, Treinovskis şi alții (2016) precizează că actele de criminalitate violentă reprezintă fapte penale în care violența personală este *modus operandi*, un element motivațional şi un mijloc de a atinge un obiectiv criminal. Mai exact, în opinia acestora, fundamentul definirii actelor violente constă în criterii precum *modus operandi* (violență personală fizică, o tentativă sau o amenințare a utilizării ei) şi existența unei forme deliberate de vinovăție, respectiv a persoanei supuse delictului (victima). Aşadar, în toate delictele violente, mecanismul comportamentului criminal este corelat cu o formă intenționată de vinovăție şi cu atitudinea agresiv-respingătoare față de o persoană şi față de viața, sănătatea şi integritatea sa. Din această optică,

criminalitatea violentă implică trei elemente: autorul, care utilizează violența în diverse modalități şi scopuri criminale; victima, care suportă sau asupra căreia se exercită crima cu caracter violent; şi acțiunea violentă în sine.

În lucrarea de față, criminalitatea violentă este exprimată prin acele acte săvârşite cu intenție, care pun în pericol în mod direct viața şi integritatea fizică a victimei şi care sunt sancționate prin prescripții juridice de ordin penal. Potrivit noului Cod penal (NCP), ele corespund infracțiunilor contra persoanei şi infracțiunilor contra patrimoniului[9]. În consecință, sunt cuprinse în sfera criminalității violente anumite acte săvârşite împotriva vieții (omor)[10], integrității corporale sau sănătății (loviri sau vătămări cauzatoare de moarte), libertății şi integrității sexuale (viol) şi patrimoniului (tâlhărie). În pofida faptului că NCP face referire şi la alte infracțiuni comise contra persoanei, ele nu sunt incluse în analiză, întrucât nu corespund criteriilor utilizate de noi în definirea criminalității violente. Altfel spus, din considerente legate de particularitățile lor etiologice şi juridice, nu sunt încadrate în sfera criminalității violente uciderea la cererea victimei, determinarea sau înlesnirea sinuciderii ori uciderea din culpă. De asemenea, între infracțiunile contra integrității corporale sau sănătății nu sunt incluse lovirile sau alte violențe, vătămarea corporală, vătămarea corporală din culpă, rele tratamente aplicate minorului şi încăierarea. Delictele săvârşite asupra unui membru de familie, în speță violența în familie[11], uciderea sau vătămarea nou-născutului de către mamă sunt şi ele excluse din analiză. Agresiunile asupra fătului, infracțiunile

[9] Infracţiunea de tâlhărie are un dublu obiect juridic: contra persoanei şi contra patrimoniului. Pentru clarificări, a se vedea Capitolul 4 din prezenta lucrare, „Politici sociale şi penale de prevenire şi control al criminalității violente."

[10] Este inclusă tentativa de omor.

[11] Violența domestică este analizată coroborat cu forme ale criminalității violente comise în spațiul familial. De asemenea, este prezentată ca circumstanță agravantă la criminalitatea violentă (de exemplu, omor sau viol).

privind obligația de asistență a celor în primejdie, delictele contra libertății persoanei, traficul şi exploatarea persoanelor vulnerabile, unele infracțiuni contra libertății şi integrității sexuale (agresiunea sexuală, actul sexual cu un minor, coruperea sexuală a minorilor, racolarea minorilor în scopuri sexuale, hărțuirea sexuală) şi actele ce aduc atingere domiciliului şi vieții private nu sunt tratate din rațiuni ce țin de natura infracțiunilor. Sub acelaşi temei, dintre delictele contra patrimoniului, sunt exceptate cele de furt şi piraterie, infracțiunile contra patrimoniului prin nesocotirea încrederii, fraudele comise prin sisteme informatice şi mijloace de plată electronice, faptele de distrugere şi tulburare de posesie.

1.4. Criminalitatea comisă cu violenţă: rezultate empirice şi abordări teoretice

1.4.1. Delicte contra vieţii

La nivel global, numărul victimelor omorului interpersonal a crescut de la 362.000 în anul 1990 la 464.000 în anul 2017. Desigur, se remarcă variații semnificative între diverse regiuni ale lumii. De pildă, în anul 2017 au fost înregistrate 173.000 de victime ale omorului în Statele Unite ale Americii (SUA), 163.000 în Africa, 104.000 în Asia, 22.000 de în Europa, şi 1.000 în Oceania[12]. Dacă în anul de referință SUA au cunoscut cea mai mare rată, de 17,2/100.000 de locuitori, Asia s-a aflat la polul opus, cu o rată de 2,3/100.000 de locuitori. În Europa, rata omorului a fost de 3/100.000 de locuitori în anul 2017[13].

Referitor la evoluția omorului în ultimele decade, Oficiul Națiunilor Unite pentru Droguri şi Criminalitate (UNODC) (2019) precizează faptul că rata este calculată ca proporție a populației

[12] UNODC (2019) menţionează faptul că posibilele diferenţe de calcul sunt cauzate de estimările realizate la nivelul fiecărui stat.
[13] UNODC (2019), *Global Study on Homicide. Understanding homicide: typologies, demographic factors, mechanisms and contributors*. Online: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/gsh/Booklet1.pdf, accesat 10.08.2020.

şi, prin urmare, este mai scăzută numai în contextul creşterii populației la nivel global. Diferențele între anumite regiuni şi state pot fi explicate în mare parte prin gradul de dezvoltare socioeconomică, asociată cu creşterea calității vieții, a nivelului de educație ori a evoluției serviciilor medicale şi sociale. Cu toate acestea, după cum indică datele colectate de UNODC, la stadiu mondial, există țări cu un nivel socioeconomic ridicat, dar şi cu o rată a omorului mare. În astfel de cazuri, se pot aduce în discuție factori de risc precum consumul de alcool şi de droguri, inegalitatea de gen, problemele psiho-emoționale ori accesul la arme. Spre exemplu, disponibilitatea crescută a armelor de foc în SUA, împreună cu proliferarea bandelor şi a criminalității organizate, este posibil să explice, în anumite contexte, de ce multe state din regiune experimentează un nivel mai ridicat de omucidere decât cel aşteptat, raportat la stadiul lor de evoluție socioeconomică. Dintr-o altă perspectivă, în Africa se poate ca existența conflictelor armate să fi creat circumstanțe propice violenței letale, date fiind instabilitatea politică rezultată, eroziunea statului de drept, sărăcia, inegalitatea socioeconomică şi de gen.

La nivel național, numărul actelor de omor[14] a înregistrat după anul 2000 tendințe de scădere, cu unele oscilații, însă nu neapărat semnificative din punct de vedere statistic. O analiză realizată pe baza datelor colectate de IGPR în perioada 2000-2009 arată că aproape toți autorii delictelor de omor sunt bărbați. Peste jumătate sunt tineri (18-40 de ani), absolvenți de studii gimnaziale, cu domiciliul în mediul rural şi fără ocupație. Victimele sunt, de asemenea, preponderent bărbați (62%), cei mai mulți cu vârsta cuprinsă între 40 şi 59 de ani, sau peste 60 de ani. La momentul cercetărilor întreprinse de poliție, mai mult de jumătate locuiau în mediul rural şi aproape trei sferturi erau

[14] IGPR, în conformitate cu legislația națională, se referă la omor, tentativă de omor şi loviri cauzatoare de moarte.

absolvenți ai învățământului gimnazial (Mihaiu, 2013). Potrivit unei investigații privind omorul interpersonal, se poate face deosebirea între „victima şi agresorul implicați în relații de rudenie, victima şi agresorul implicați în relații de serviciu, victima şi agresorul implicați în relații de concubinaj, victima şi agresorul implicați în relații de prietenie, cunoştințe din vedere şi alte tipuri de relații" (Balica, 2006: 107). Trebuie precizat faptul că cercetarea relevă un aspect foarte interesant, anume că „aproximativ jumătate dintre victime se află în relație de rudenie cu agresorul" (copii, parteneri de cuplu, frați) (idem).

Delictele de omor suportă diferite forme de manifestare. De pildă, în opinia lui Cusson şi alții (2010, 90), există: omor conjugal, omor cu motivație sexuală, omor pentru reglare de conturi, omor asociat cu furt, omor din răzbunare şi conflicte şi omor comis de femei. Utilizând ca reper această clasificare, în cele ce urmează sunt examinate caracteristici ale diverselor tipuri de omor, cu mențiunea că, din considerente care țin de natura faptelor şi de reglementările penale naționale, omorul conjugal este inclus în sfera omorului familial. Totodată, omorul înfăptuit de femei nu este tratat ca fiind o categorie distinctă, întrucât legiuitorul român nu judecă diferit, în funcție de sexul agresorului.

1.4.1.1. Omorul comis în spaţiul familial

Omorul săvârşit în spațiul familial are o semnificație aparte, dată deopotrivă de ponderea statistică foarte ridicată din totalitatea omuciderilor, de natura relației dintre victimă şi agresor şi de prejudiciile aduse instituției familiale. Un studiu realizat în anul 2019, pe baza datelor înregistrate în 78 de țări, subliniază că între 27% şi 48% din omoruri au loc între parteneri conjugali sau alți membri ai familiei[15]. De altfel, un element distinctiv al omorului familial față de alte tipuri de omucidere

[15] UNODC (2019), *Global study on homicide. Gender-related killing of women and girls*. Online: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/ gsh/ Booklet_5.pdf, accesat 18.08.2020.

este acela că, în general, acțiunea în sine reprezintă o modalitate de a „rezolva" un conflict, o situație tensionată dintre victimă și agresor, și nu este esențială pentru realizarea unui scop secundar (omor asociat cu furt, crimă organizată, război civil).

În continuare, sunt prezentate cele mai frecvente forme ale omorului săvârșit asupra membrilor familiei, în speță omorul conjugal, filicidul maternal și paternal, matricidul și patricidul.

- **Omorul conjugal**

Omorul conjugal reprezintă actul comis asupra unei persoane față de care agresorul are ori a avut un raport matrimonial, cvasi-matrimonial sau amoros (Cusson și alții, 2010). Evaluarea acestei probleme sociale indică o disparitate notabilă între ponderea victimelor de sex masculin și feminin. Cu titlu de exemplu, la nivel global, în anul 2017, din totalitatea victimelor omorului conjugal, 36% au fost bărbați și 64%, femei (UNODC, 2019: 11)[16]. Situația nu este deloc surprinzătoare, în contextul în care, potrivit informațiilor statistice, 1 din 3 femei din întreaga lume a experimentat o formă de violență fizică și/sau sexuală în decursul vieții (OMS, 2017). Problema relațiilor de cuplu finalizate prin uciderea unuia dintre parteneri este deseori ascunsă în spatele comportamentului violent, întâlnit suficient de frecvent la nivel societal, încât să fie considerat familiar sau chiar firesc. În realitate, violența conjugală și omorul conjugal sunt elemente de drepturi umane și sănătate publică care se manifestă peste tot în lume, independent de natura socială, economică, religioasă ori culturală a grupurilor umane.

O cercetare românească care analizează omorul conjugal arată că „autorii au vârsta situată în intervalul 31-50 de ani,

[16] Aceste rezultate sunt în concordanță cu cele publicate de UNODC în edițiile din 2011 și 2013 ale Studiului global asupra omuciderii (*Global study on homicide*), care a arătat, de asemenea, că femeile erau reprezentate în mod covârșitor în ponderea victimelor omuciderilor comise de partenerii intimi sau alți membri ai familiei.

femeile sunt implicate într-o măsură mai mare, decât în cazul altor tipuri de omor, în comiterea acestor fapte, iar relațiile dintre agresori şi victime sunt frecvent marcate de conflicte verbale (46%) şi fizice (14%). O pătrime din agresori au antecedente penale şi, din aceştia, mai mult de jumătate sunt recidiviști" (Balica, 2008: 115). Bărbații care îşi ucid partenerele de cuplu tind să fie mai „convenționali" decât cei care comit alte tipuri de omor, au un nivel ridicat de educație şi, în general, sunt integrați pe piața muncii (Dobash şi Dobash, 2011). Destul de interesant, cuplurile în cadrul cărora există diferențe semnificative de vârstă prezintă un risc deosebit de grav pentru comiterea delictului, în special atunci când partenerul are cu peste 15 ani mai mult decât partenera (Garcia şi alții, 2007). Omorul conjugal este posibil, de asemenea, să fie asociat cu episoade depresive ale autorului (Dubé şi Drouin, 2011), destrămarea cuplului (DeJong şi alții, 2011) ori conflicte privind îngrijirea şi custodia copilului (Boxall şi alții, 2015). Fără îndoială, de la caz la caz pot să fie identificate nenumărate motive ale omorului conjugal, însă, foarte frecvent, acest delict este precedat de episoade de violență şi dispute repetate în cuplu (Browne-Miller, 2007). Adaptându-se la o relație violentă, se întâmplă ca partenerii să devină tot mai puțin conştienți de pericolul existent. De pilda, în cazul victimei abuzului conjugal, se poate discuta despre toleranța care apare atunci când răspunsurile sale fizice, morale şi/sau emoționale se diminueaza. „Acomodarea ne împiedică nu numai să vedem cât de serioasă este situația, dar, totodată, ne împiedică să simțim intensitatea durerii. În timp ce intensitatea violenței creşte, senzația conştientă de victimizare sau de agresiune scade" (Browne-Miller, 2007: 119). Cu siguranță, experiențe şi trăiri similare sunt întâlnite şi la agresor, deoarece uneori este posibil ca el să nu conştientizeze adevăratul impact pe care îl are asupra victimei. Prin urmare, într-un astfel de scenariu, toleranța pe care unul sau ambii parteneri o au față de violență este posibil să devină extrem de periculoasă sau chiar fatală pentru integritatea şi viața lor.

Sub aspectul cauzalității autopercepute de agresori, în funcție de sex, există uneori deosebiri fundamentale. Altfel spus, explicațiile bărbaților includ posesivitate, gelozie, teamă de abandon, probleme financiare sau consum de alcool, în timp ce motivațiile femeilor exprimă mai degrabă perioade prelungite de abuz din partea celor pe care ajung să îi ucidă (Belknap și alții, 2012; Stöckl și alții, 2013). Asemenea distincții sunt foarte bine reliefate în cercetarea calitativă derulată asupra unor persoane condamnate pentru omor. În cele ce urmează, este prezentat cazul lui S.L., care și-a ucis partenera de cuplu. Potrivit propriilor declarații, a săvârșit crima din gelozie:

> *„Eram cu o fată de mai bine de doi ani și începusem să țin la ea foarte mult. Într-o seară, mă întorceam pe jos de la muncă și, pe o străduță, am văzut-o în mașină cu un alt bărbat. Nu mi-a venit să cred. Am rămas stană de piatră câteva minute, uitându-mă la ei cum se îmbrățișau și se sărutau în mașină. După ce mi-am revenit puțin, m-am dus și m-am așezat în fața mașinii. Ea se uita uimită la mine, iar el a dat să iasă din mașină. Am deschis ușa de la mașină ca să o scot pe L. din mașină. Ea a început să strige că nu vrea să meargă cu mine și mi-am dat seama că vrea să rămână cu el. Am văzut pe parbriz o foarfecă mare și am pus mâna pe ea. Nu îmi dau seama nici acum când i-am dat cu foarfeca în inimă de mai multe ori. El (n.a., celălalt bărbat) s-a speriat și a început să urle în timp ce fugea".*
>
> S.L., 29 de ani, fără antecedente penale.
> În timpul procesului penal a pledat „vinovat".

Foarte diferită de experiența lui S.L. este cea a lui A.F., condamnată la închisoare pentru că și-a ucis soțul. Aceasta a povestit în timpul interviului despre violența și traumele repetate pe care le-a trăit în timpul căsniciei, motivându-și astfel crima comisă:

> *„M-am căsătorit cu I. pentru că am rămas însărcinată. Nu ne-am înțeles niciodată, el bea foarte mult și sunt sigură că nu mă iubea, și nici pe N., băiatul nostru, nu îl iubea. Era un bărbat acid, se certa cu toată lumea, nu avea prieteni, îi bârfea pe toți. Am crescut mai mult singură copilul și părinții lui sunt martori pentru*

că m-au ajutat uneori. Am suportat multe în această căsnicie, m-a jignit, m-a făcut de râs, a venit după mine la serviciu beat, a dat în mama mea, nu mai zic de copil, pe care îl teroriza. Au trecut aşa aproape 10 ani şi nu am mai suportat. Într-o seară, după o ceartă, nu am văzut altă cale decât asta. Am aşteptat să adoarmă şi i-am dat cu toporul în cap. Este adevărat, altă cale exista, să îl las pur şi simplu. Divorțul nu a vrut să mi-l dea".

A.F., 31 de ani, fără antecedente penale.
În timpul procesului penal a pledat „vinovat".

Dincolo de diversitatea temeiurilor autorilor omorului conjugal, ilustrată, de altfel, în cele două cazuri, şi indiferent dacă agresorii sunt femei sau bărbați, este necesar de decelat şi înțeles violența care a existat în interiorul relației; şi, totodată, de aprofundat ideea de victimizare la care unul dintre parteneri sau ambii parteneri au fost supuşi, până în momentul comiterii delictului. În astfel de circumstanțe se impune o precauție deosebită, întrucât este posibil ca agresorul dominant, cel care manifestă mai des sau într-un mod mai brutal comportamentul violent, să se victimizeze şi să încerce să proiecteze propria realitate în raport cu terțe părți (de exemplu, familie, prieteni, reprezentanți ai legii, cercetători), ca urmare a incapacității ori a indisponibilității de a-şi asuma răspunderea.

- **Filicidul maternal şi paternal**

Filicidul este omorul săvârşit de către părinți asupra propriilor copii, indiferent de vârsta victimelor. Subcategoriile acestei infracțiuni sunt neonaticid, dacă victima nu supraviețuieşte primelor 24 de ore de viață (Resnick, 1970), şi omucidere a sugarului (pruncucidere), atunci când copilul are sub un an la momentul decesului (Liem şi Koenraadt, 2008). În cazul în care copilul este ucis de tată, se utilizează conceptul de filicid paternal, iar când copilul este victima mamei, se foloseşte termenul de filicid maternal.

O cercetare comparativă derulată în Canada, Australia, Scoția, Marea Britanie şi SUA arată că, în general, copiii reprezintă între 8% şi 14% din totalul victimelor omuciderii. Majoritatea au mai puțin de 6 ani, copiii sub un an sunt cei mai vulnerabili la victimizare, iar băieții sunt supuşi, adesea, unui risc mai mare decât fetele de a fi uciși (Yarwood şi alții, 2004: 3). În ceea ce priveşte sexul agresorilor, opiniile specialiştilor sunt destul de diferite, cel mai probabil în funcție de eşantioanele investigate. Mai specific, există studii potrivit cărora aceste fapte sunt mai des comise de către mame (Farooque şi Ernst, 2003) şi cercetări care afirmă că filicidul paternal este mai frecvent întâlnit decât cel maternal (Yarwood şi alții, 2004).

Alte caracteristici ale părinților care îşi ucid copiii sunt sugerate în tipologia filicidului realizată de Resnick (1970), în cadrul căreia, de asemenea, autorul prezintă mai mulți factori de risc ai acestor delicte (Caseta 1).

Caseta 1. Filicidul – tipuri şi motive

Tipologia filicidului şi factori de risc
1. Filicidul altruist – părintele îşi ucide copilul deoarece este un act perceput a fi în interesul copilului: A. Acte asociate cu ideația suicidară a părintelui – părintele poate crede că lumea este prea crudă pentru a lăsa copilul în urma sa după deces; B. Fapte menite să uşureze suferința copilului – copilul are un handicap, real sau imaginar, pe care părintele îl consideră intolerabil; 2. Filicidul acut psihotic: părintele, răspunzând psihozei, îşi ucide copilul fără niciun alt motiv rațional. Această categorie poate include incidente apărute ca urmare a automatismelor legate de convulsii sau activități care au loc într-un stadiu postictal; 3. Filicidul unui copil nedorit: părintele îşi ucide copilul, care este privit ca un obstacol. Această categorie cuprinde părinți care beneficiază cumva de moartea copilului (de exemplu, moştenirea

banilor pe asigurarea de viaţă, căsătoria cu un partener care nu doreşte copii vitregi);
4. Filicidul accidental: părintele ucide în mod neintenționat copilul, ca urmare a unui abuz. Această categorie include sindromul Münchausen[17] prin transfer;
5. Filicidul ca răzbunare pe soț/soție: părintele ucide copilul ca un mijloc de răzbunare sever asupra soțului/soției, probabil ca urmare a unei infidelități sau a abandonului.

Sursa: adaptat după Resnick, 1970: 1418

Potrivit acestei clasificări, există variate cauze ale crimelor părinților înfăptuite împotriva propriilor copii. De pildă, filicidul altruist este motivat de dorința eliberării copilului de suferințe reale sau plăsmuite şi include crimele asociate cu ideația suicidară a părintelui, pe când filicidul acut psihotic este comis de către părinții care ucid sub influența bolilor psihice severe. În cazul unui filicid al copilului nedorit, raționamentele părinților pot să fie date de aspecte financiare ori de relații conjugale în care victima nu este acceptată. Filicidul accidental este moartea neintenționată din cauza abuzului, uneori în contextul sindromului copilului bătut, iar filicidul din răzbunare descrie copiii care sunt uciși pentru a pedepsi partenerul de cuplu.

Studii mai recente relevă că peste jumătate din autorii filicidului au tulburări psihiatrice, precum depresie, schizofrenie sau altă psihoză (Bourget şi Gagné, 2005; Eriksson şi alții, 2016). Deloc surprinzător, părinții care îşi ucid copiii au suferit pedepse corporale frecvente (Balica, 2008). O pondere semnificativă a persoanelor care au săvârşit filicid exprimă convingerea că au acționat altruist (Yarwood, 2004). În mod frecvent, cei care îşi ucid copilul se sinucid sau necesită tratament medical psihiatric

[17] Sindromul Münchausen descrie o maladie psihică, o formă de mitomanie (patomimie), asociată cu dificultăți emoționale severe, care se exprimă prin dependența pacientului de spitalizare, cu scopul de a obține atenția şi asistența personalului medical. Online: https://stedmansonline.com/, accesat 23.09.2020.

(Eriksson şi alții, 2016; Sidebotham şi Retzer, 2019). Autorii actelor de filicid au în general un nivel de instrucție scăzut, status socioprofesional modest şi un nivel scăzut de trai (Liem şi Koenraadt, 2008; Mihaiu, 2013).

- **Matricidul şi patricidul**

O altă formă a omorului familial este omorul comis de către copii asupra părinților. Patricidul desemnează crima înfăptuită de fiu împotriva tatălui, iar matricidul, crima săvârşită de fiică asupra mamei. În general, fiii care îşi ucid părinții au un istoric de victimizare verbală şi fizică, sunt slab integrați în viața socială şi incapabili de stabilirea unor relații de lungă durată (Read şi alții, 2004; Fegadel şi Heide, 2015). Pe baza unor sinteze ale literaturii de specialitate, West şi Feldsher prezintă mai multe caracteristici ale agresorilor, precum absența vieții conjugale sau schizofrenia (Tabel 1).

Tabel 1. Fii care îşi ucid părinții

Fii care îşi ucid mamele	**Fii care îşi ucid taţii**
Fii: Adesea imaturi, pasivi şi dependenți; Suferind de schizofrenie; Necăsătoriți şi care locuiesc cu mama; Tați absenți.	Fii: Suferind de schizofrenie; Necăsătoriți.
Mame: Deseori despotice, exigente şi posesive; Frecvent singura victimă.	Tați: Frecvent despotici şi agresivi; Adesea singura victimă; Relația cu fiul este deseori crudă şi abuzivă.
Crimă: Forța excesivă des utilizată; Motive: convingeri delirante, altruism, amenințarea cu separarea sau certuri; Comisă adesea în casă.	Crimă: Deseori implică forță excesivă; În urma crimei, făptuitorul experimentează uşurarea mai degrabă decât remuşcarea.

Sursa: adaptat după West şi Feldsher, 2010: 22-24

Pentru a exemplifica un act de patricid, l-am inclus în cercetare pe N.V., condamnat la închisoare pentru că şi-a ucis mama. O parte din interviul realizat este reprodusă mai jos:

> *„După ce am ieşit de la închisoare nu mi-am mai găsit de lucru pentru că am fost condamnat pentru furt. M-am dus la țară, la mama şi la tata. Am primit ajutor de la ei la început, dar după un timp au început să îmi spună că nu ne descurcăm dacă nu aduc şi eu bani în casă. Am început să lucrez cu ziua, dar recunosc, eram învățat să muncesc puțin, să fumez, să mă duc în oraş. Mama, bătrână şi nu prea ieşită în lume, nu mai ştia cum să se ia de mine pe partea cu banii. S-a întâmplat că într-o zi am luat tot ce am găsit în casă – bani, aur –, cunoscusem pe cineva în oraş (n.a., o femeie). Am venit acasă după două zile şi scandal mare. Eu aşa nu mă mai puteam înțelege cu ei, mai ales cu mama. Nu am vrut să o omor, dar m-a lovit când m-am dus la noptieră să văd dacă a venit pensia. Am lovit-o de câteva ori, nu mă aşteptam să moară".*
>
> N.V., 34 de ani, cu antecedente penale.
> În timpul procesului penal a pledat „nevinovat".

Cazul lui N.V. indică existența anumitor trăsături care pot să fie asociate cu un stil de viață delincvent, în speță antecedente penale şi atitudine respingătoare față de diverse norme familiale şi sociale. De asemenea, povestea vieții respondentului prezintă particularități ale agresorului şi ale relației cu victima, similare celor identificate de West şi Feldsher, precum tensiuni repetate sau violență letală în comiterea faptei.

Referitor la fiicele care îşi ucid părinții, se constată că acestea nu sunt implicate în relații matrimoniale de lungă durată, au probleme de comunicare cu mama şi un istoric de violență cu tatăl (Tabel 2).

Tabel 2. Fiice care îşi ucid părinţi

Fiice care îşi ucid mamele	**Fiice care îşi ucid taţii**
Fiice: Deseori, de vârstă mijlocie, necăsătorite, locuiesc cu mama; Psihoza este frecvent întâlnită.	Fiice: Mai puțin probabil să sufere de psihoză.
Mame: Adesea este singura victimă; Relația cu fiica este în general ostilă şi dependentă.	Taţi: Adesea tiranici; Relația cu fiica este probabil violentă.
Crima: Implică frecvent forță excesivă.	-

Sursa: adaptat după West şi Feldsher, 2010: 22-24

Datele prezentate de West şi Feldsher evidențiază mai multe însuşiri comune ale fiilor şi fiicelor care îşi ucid părinții, precum slabe relații sociale, istoric de violență, agresivitate sau nivel ridicat de exigență din partea părinților, comunicare deficitară cu ei şi probleme psihiatrice, îndeosebi psihoză. Referitor la această condiție medicală, se pare că există o distincție semnificativă între cei care se fac vinovați de matricid sau patricid. Mai concret, persoanele care au săvârşit matricid au suferit într-o mai mare măsură de tulburări psihotice în comparație cu cele care au comis patricid (42% *vs.* 27%) (Liettu şi alții, 2010: 11). Alte trăsături ale indivizilor care săvârşesc matricid şi patricid constau în faptul că au vârsta cuprinsă între 18 şi 30 de ani, un nivel de educație scăzut sau mediu şi prezintă un istoric de violență domestică încă din perioada copilăriei ori a adolescenței (Balica, 2008: 116). Foarte interesant este că, în general, actele de matricid şi patricid nu sunt premeditate, deci în respectivele cazuri omorul nu poate fi nicicum prevăzut şi împiedicat. Totodată, se constată că mulți dintre agresori au un istoric de violență nu doar în relațiile familiale, ci şi în relațiile cu colegii sau chiar şi în interacțiunile pasagere, cum este cazul celor de vecinătate (Mihaiu, 2013). Având în vedere acest aspect, se poate discuta despre existența unui „traseu" pe care agresorul îl

parcurge, de la violența non-fatală la violența fatală. Altfel spus, în pofida faptului că diferite acte de matricid sau patricid sunt inopinate, violența manifestată până la acel moment este sistematică şi, posibil, adoptată ca fiind un stil de viață.

1.4.1.2. Omorul cu motivaţie sexuală

Cu toate că nu este foarte frecvent înfăptuit, omorul cu motivație sexuală reprezintă un subiect interesant pentru comunitatea ştiințifică, preocupată să deceleze cât mai multe particularități ale acestui delict cu caracter conotativ. În general, s-a observat că omorul cu motivație sexuală este o infracțiune comisă preponderent asupra unor persoane cunoscute, iar autorii sunt într-o pondere covârşitoare bărbați (Revitch şi Schlesinger, 1981; Chaverot, 2012). În mod obişnuit, agresorii suferă de diverse tulburări psihice, manifestate încă din copilărie, asociate cu abuz fizic şi sexual, violență conjugală ori alte probleme existente în familia de origine. Din cauza unor asemenea experiențe, la vârsta adultă ei devin introvertiți, lipsiți de asertivitate, de empatie şi extrem de preocupați de control (Brittain, 1970; MacCulloch şi alții, 1983). Izolarea socială le permite să se detaşeze emoțional atunci când înfăptuiesc omorul şi tot ea reprezintă un indicator al dezechilibrului psihic. În contextul dat, trebuie menționat că tulburarea de personalitate antisocială (psihopatia) este cel mai frecvent diagnosticată în cazurile de omucidere sexuală (Grubin, 1994; Folino, 2000; Langevin, 2003). Alături de psihopatie, un rol esențial în comiterea omorului sexual îl are sadismul sexual, asociat cu nevoia de putere, control, degradare şi umilire, cu plăcerea de a provoca durere fizică şi psihică (Grubin, 1994; Yates şi alții, 2008). Atât delincventul sexual psihopat, cât şi cel sadic împărtăşesc dorința de a domina, detaşare emoțională, impulsivitate, mitomanie şi un narcisism agresiv, care îi „îndreptățeşte" să se comporte după cum le face plăcere cu alte persoane, de altfel, considerate obiecte (Meloy, 2000; Yates şi alții, 2008).

În opinia specialiştilor din cadrul Biroului Federal de Investigații (FBI), autorii acestor delicte pot să fie clasificați în „organizați" şi „dezorganizați". Astfel, criminalul organizat a fost indisciplinat în copilărie, are un nivel ridicat de inteligență, este integrat în societate, accesează locuri de muncă în care este calificat, se află într-o relație conjugală şi este potent din punct de vedere sexual. Victimele sunt persoane de obicei necunoscute, pe care le poate controla prin manipulare sau dominare. În timpul delictului, făptuitorul are o stare de spirit bună şi consumă alcool. De regulă, este pe deplin conştient de gravitatea infracțiunii comise.

Frecvent, un astfel de agresor părăseşte localitatea în momentul în care crima devine publică în mass-media (Ressler şi alții, 1988: 4-6). De subliniat că acest tip de delincvent poate fi confundat cu un non-delincvent, este un om cu o viață socială activă, are capacitatea de a construi o relație de cuplu şi deține un loc de muncă. La polul opus, criminalul dezorganizat a fost extrem de disciplinat în copilărie, are un nivel scăzut de inteligență şi prestează o muncă de obicei necalificată. Este inadaptat social, incapabil de o relație conjugală şi impotent din punct de vedere sexual. În timpul săvârşirii faptei este anxios şi consumă alcool în cantitate redusă. Agresorul dezorganizat, în general, îşi depersonalizează victima prin mutilare facială sau o răneşte într-o manieră excesivă. După deces, au loc şi alte acte sexuale sadice. O astfel de persoană nu îşi schimbă în mod semnificativ modul de viață în urma comiterii crimei (ibidem, 6). De această dată, pot să fie identificate elemente care indică un comportament deviant al agresorului, precum lipsa implicării în viața socială sau incapacitatea de a menține o relație conjugală. Tipologia FBI reprezintă o lucrare de pionierat privind omorul cu motivație sexuală, însă, în interpretarea acestui *profiling*, este de preferat să se țină cont de faptul că a fost construit având la bază crima în sine, nu şi fazele premergătoare actului.

Butoi şi Butoi prezintă unele diferențe psihocomportamentale, existente între criminalul organizat şi cel dezorganizat (Tabel 3).

Tabel 3. *Modus operandi* la criminalul organizat şi criminalul dezorganizat

Criminalul organizat	Criminalul dezorganizat
Plănuieşte atacul;	Atac spontan;
Victima/locul este necunoscut;	Victima/locul este cunoscut;
Personalizează victima;	Depersonalizează victima;
Controlează conversația;	Conversație minimă;
Locul crimei reflectă pierderea controlului;	Locul crimei este neîngrijit, întâmplător;
Caută victime docile;	Victima este aleasă brusc, cu violență;
Constrânge victima;	Constrângere minimă;
Viol agresiv înainte de moartea victimei;	Act sexual după moartea victimei;
Cadavrul este ascuns;	Cadavrul este lăsat la vedere;
Armă/urme absente;	Armă/urme prezente;
Transportă cadavrul.	Cadavrul rămâne la locul crimei.

Sursa: adaptat după Butoi şi Butoi, 2004: 39

Conform acestei clasificări, criminalul organizat este foarte diferit de criminalul dezorganizat. Deosebirile cele mai relevante sunt coroborate cu modalitatea de abordare a victimei, comiterea omorului respectiv, a altor delicte şi cu atitudinea față de organele judiciare.

În continuare, este prezentat cazul lui I.P., care, în concordanță cu unele trăsături ale sale şi cu modul în care a săvârşit omorul cu motivație sexuală, are profilul unui criminal dezorganizat:

> *„Nu ştiu să vă spun ce s-a întâmplat. Era seară, mă întorceam de la muncă, lucram într-o fabrică la oraş. Eu mereu am suferit că nu am ştiut cum să mă comport cu femeile, mă uitam la colegi, toți erau însurați, numai eu mai stăteam cu mama, care mereu îmi zicea că nu sunt bun de bărbat. Mergând spre autobuzul de la marginea oraşului, am văzut-o pe V., era vecină cu mine în sat,*

frumuşică foc, dar nu mă băga în seamă. M-am dus şi i-am spus că sunt cu maşina de la fabrică, să meargă cu mine acasă. Am dus-o într-un depozit pe care îl ştiam eu şi am lovit-o la cap ca să o amețesc. Prima dată nici nu mi-am dat seama ce vreau. M-am speriat când am văzut că nu prea se mai mişcă. Am vrut şi eu să văd cum e cu o femeie (…). Eu nu îmi explic nici acum ce am avut în cap, de ce i-am făcut asta. Am sărit de la una la alta (…). După vreo oră am terminat cu ea şi am lăsat-o acolo. Am ştiut că o să ajung la puşcărie şi m-am gândit că merit" (Mihaiu 2013).

I.P., 38 de ani, fără antecedente penale.
În timpul procesului penal a pledat „vinovat".

După cum era de aşteptat, literatura de specialitate dispune de nenumărate cercetări şi analize privind tipologia persoanelor care au înfăptuit omor cu motivație sexuală. Spre exemplu, un studiu efectuat în Canada conturează profilul criminalului sexual sadic şi al celui coleric, având drept criterii de evaluare etapele actului, atitudinea şi trăirile exprimate după săvârşirea delictului, existența unor factori dezinhibatori (consum de alcool, droguri, fantezii sexuale), probleme legate de ocupație (pierderea serviciului, lucrul într-un mediu stresant sau dezorganizat) sau de relații (separări, singurătate). Astfel, cercetătorii arată că agresorii colerici nu îşi identifică victimele anterior comiterii actului, care în cele mai multe cazuri durează mai puțin de 30 de minute. Aceste persoane folosesc forța fizică, mutilează de regulă corpul victimei şi îl abandonează expus la locul crimei. Agresorii sadici înfăptuiesc crime împotriva unor persoane necunoscute pe care le selectează, actul este premeditat şi durează mai mult de 30 de minute. Utilizează forța fizică pentru a umili sau controla victima. Deseori mutilează şi ascund corpul acesteia (Beauregard şi alții, 2005: 210-215).

1.4.1.3. Omorul săvârşit din răzbunare şi conflicte

Omorul comis din răzbunare şi conflicte are o semnificație ştiințifică aparte, întrucât, în mod frecvent, este generat de activități infracționale înfăptuite anterior de victime sau agresori.

Altfel spus, în repetate rânduri acest delict este rezultatul unei dispute în cadrul căreia fiecare parte implicată se luptă pentru propria dreptate, încearcă să determine adversarul să cedeze, situație în care situația devine tot mai tensionată şi încep să apară amenințări cu privire la săvârşirea faptei. Consumul de alcool sau de droguri are un rol însemnat, deoarece intensifică episodul de violență şi, într-unul dintre momente, agresorul scoate arma (cuțit, pistol), iar acesta este gestul final şi fatal pentru viața celuilalt (Cusson şi alții, 2010). Indivizii implicați în astfel de omucideri au, în general, între 30 şi 40 de ani şi aproximativ jumătate au antecedente penale la momentul consumării actului. De regulă, victimele şi autorii se cunosc, dar nu există între ei relații familiale sau de altă natură (Topalli şi Wright, 2013; Zeoli şi alții, 2015).

Următorul studiu de caz este reprezentativ pentru omorul săvârşit din răzbunare şi conflicte. Relația dintre M.S.C. şi victimă avea la bază mai multe colaborări în cadrul cărora au existat deseori incidente violente, ultimul fiind soldat cu decesul lui L.C. Agresorul a motivat omorul ca fiind înfăptuit în legitimă apărare:

> *„În seara respectivă am jucat cu C. la cărți. Am pierdut 50.000 de euro şi, după ce a plecat C., am văzut că aveam cărțile grandate. L-am sunat să vină să discutăm şi să îmi dea banii înapoi. El a spus că nu îmi dă niciun ban, m-a înjurat şi mi-a închis telefonul. M-am dus la el la bloc (…). A început să mă înjure. M-am speriat când am văzut sabia şi câinele şi am ieşit din maşină cu pistolul. S-au năpustit toți pe mine şi C. m-a tăiat cu sabia pe față. A zis doctorul la spital că dacă tăia puțin mai jos, muream. M-am speriat şi am tras un foc în sus. Am văzut că nu se dau de pe mine şi am mai tras trei focuri. Ultimul l-a nimerit pe C. în burtă. Finii lui au chemat ambulanța, dar C. a făcut hemoragie şi a murit. Eu am făcut-o şi nu mă consider vinovat, pentru că mi-am salvat viața”.*
>
> M.M.C., 35 de ani, cu antecedente penale.
> În timpul procesului penal a pledat „nevinovat”.

Omorul săvârşit din răzbunare şi conflicte, cum este cazul celui anterior descris, poate să se intensifice într-o manieră covârşitoare în acele comunități caracterizate de multiple forme de violență letală, disponibilitate la arme şi lipsa de implicare ori de încredere în ceea ce priveşte forțele de ordine şi control social. Prin urmare, cu toate că un anumit omor are loc în contextul unui conflict bine definit, el ilustrează faptul că violența criminală este posibil să se prolifereze prin subculturi delincvente şi grupuri infracționale, provocând chiar mai multe decese decât conflictul în sine, de unde şi asocierea cu ideea de răzbunare.

1.4.1.4. Omorul provocat de reglarea de conturi

În mod frecvent, omorurile provocate de reglările de conturi sunt asociate cu unele conflicte precum cel de denunț, care se referă la situațiile în care partenerii de afaceri oferă organelor judiciare diverse informații referitoare la crime, furturi cu mână armată, trafic de droguri etc. De asemenea, ele pot să aibă la bază conflictul tranzacțional, cauzat de un asociat care nu respectă înțelegerea verbală cu privire la returnarea/răscumpărarea unei anumite sume de bani. În final, este posibil ca aceste infracțiuni să apară pe fondul diverselor competiții, existente de regulă pe piața de stupefiante (Cordeau, 1989; Mucchielli, 2002).

În continuare, este prezentat pe scurt un caz care ilustrează foarte bine omorul provocat de reglarea de conturi:

> *„Eram în V. Când am plecat din țară aveam alte gânduri, să fac bani uşor, dar nu îmi inchipuiam că se va ajunge aici. Am început să lucrez cu nişte cunoscuți şi am intrat pe piața drogurilor. Era o lume altfel față de lumea noastră de aici (n.a., România). Acolo am ajuns să mă lupt pentru viața mea, dormeam şi mâncam cu frică. Ieşitul pe stradă era o aventură, nu ştiam niciodată cine e după mine. Ce am făcut eu nu a fost că am vrut. Am fost pus să elimin pe cineva de pe piață, altfel eram eu eliminat. Viața bate filmul, să ştiți. Nu am altceva prea multe să povestesc, mai ales că s-a tot scris în ziare şi s-a prezentat la TV".*
>
> O.C., 44 de ani, cu antecedente penale.
> În timpul procesului penal a pledat „vinovat" (Mihaiu, 2013).

Adesea, în cadrul anumitor grupuri caracterizate prin violență şi ilegalitate, nerespectarea cuvântului dat generează tensiuni şi este sancționată în mod sever. Este posibil ca într-o primă etapă să se încerce rezolvarea conflictului pe cale paşnică, prin întâlniri între parteneri şi negocieri în prezența unor mediatori neutri şi a martorilor care au asistat la încheierea tranzacției în cauză. Dacă „acuzatul" îşi recunoaşte vina şi îl despăgubeşte pe „reclamant", acest „proces" ia sfârşit în mod paşnic, printr-un acord comun. Însă în situația în care nu se ajunge la o înțelegere, scenariul devine în mod inevitabil unul primejdios (Butoi şi Butoi, 2004: 29-41). Încep să apară amenințări asupra persoanei vizate şi a familiei sale, care duc la unele represalii şi, într-o ultimă etapă, la comiterea omorului. Deseori sunt analizate şi stabilite tacticile utilizate pentru săvârşirea actului, locația şi numărul agresorilor, respectiv al victimelor. În funcție de rolul pe care îl au în înfăptuirea delictului, autorii pot fi independenți (omoară pentru reglarea propriilor conturi) sau plătiți (omoară pentru alte persoane) (Cusson şi alții, 2003: 305).

1.4.1.5. Omorul asociat cu furt

Un studiu realizat în mai multe state din Europa şi SUA arată că, în perioada 2013-2017, aproximativ 6% din toate actele de omucidere au fost corelate cu furturi şi tâlhării (UNODC, 2019: 35). În concordanță cu datele statistice, este lesne de înțeles că astfel de infracțiuni sunt adesea explicate în contextul altor delicte, precum cele comise împotriva proprietății. Cu toate că omorul asociat cu furt poate implica o relație preexistentă între victimă şi agresor, el este săvârşit în mod obişnuit contra unor persoane necunoscute, motiv pentru care este descris şi sub numele de „omucidere între străini" (ibidem: 35). Părțile implicate în astfel de delicte sunt în majoritatea cazurilor bărbați. Agresorii au în medie 26 de ani, iar victimele, 50 de ani. Cei mai mulți dintre autori sunt cunoscuți cu antecedente penale, iar trei sferturi din ei nu dețin un loc de muncă. Frecvent, pentru

săvârşirea infracțiunii sunt utilizate arme de foc şi arme albe. Spre deosebire de omorul provocat de reglările de conturi, cel asociat cu furturi nu este de regulă unul premeditat. De pildă, este posibil ca în timpul unui furt agresorul să întâmpine din partea victimei o rezistență neașteptată, situație în care devine violent cu ea. În cadrul noului conflict apărut, victima își poate pierde viața accidental, căzând sau lovindu-se de diverse obiecte contondente. Se întâmplă, de asemenea, ca un martor compromițător să fie ucis. Văzându-şi victima că se prăbuşeşte, aproape jumătate din agresori părăsesc locul faptei fără ca măcar să mai săvârşească furtul (Cusson şi alții, 2010: 93-95).

D.I. reprezintă un caz concludent pentru omorul asociat cu furt. Acesta cunoştea victima din vedere, iar într-o seară, şi-au petrecut timpul la un bar, unde au jucat biliard şi au consumat alcool. La finalul serii, din cauza unor neînțelegeri legate de regulile jocului, între cei doi au existat câteva schimburi de replici. La puțin timp de la consumarea diferendelor verbale, D.I. şi-a însuşit unele bunuri materiale ale respectivei persoane, context în care a săvârşit şi crima:

> *„După ce ne-am certat, eu am mai stat puțin la bar şi mai târziu am plecat spre casă. Când am ajuns în dreptul casei lui F. (n.a., victima), am intrat în curte şi am căutat să văd ce pot să iau mai de valoare. Ştiam că are nişte piese bune de maşini de la cumnatu-său. Am pus într-un sac ce am găsit şi, când să ies din curte, m-a văzut pe geam, să zic. A ieşit şi a început să mă înjure şi să urle la mine. M-a înjurat de mamă. De obicei, la aşa ceva făceam urât, oricine ar fi fost. Dar acum m-am abținut, parcă am simțit că se va întâmpla ceva. Am mai apucat să fac câțiva paşi şi el iar m-a înjurat. L-am lovit cu piciorul. După ce a căzut l-am mai lovit de două ori, dar uşor. Era deja întuneric, nu am văzut că s-a lovit cu capul de o piatră şi am plecat".*
>
> D.I., 39 de ani, cu antecedente penale.
> În timpul procesului penal a pledat „nevinovat".

Aşa cum s-a mai scris, omuciderea poate avea loc în cursul altor activități infracționale, precum cele de criminalitate organizată, dar şi în cadrul furturilor ori al tâlhăriilor. În astfel de

ipostaze, făptuitorul este de obicei motivat de câştigul personal, iar omorul devine instrumental în raport cu obiectivele sale economice. Desigur, ca şi în cazul altor tipuri de omucidere, cel asociat cu furt este înfăptuit ca rezultat al unui concurs de factori socioeconomici, culturali, individuali şi situaționali.

1.4.2. Infracţiuni comise asupra libertăţii şi integrităţii sexuale

Violul reprezintă o formă de agresiune sexuală gravă, care provoacă prejudicii majore şi, în unele cazuri, poartă cu sine riscul pierderii vieții victimei. În fapt, acesta este un act de violență în care persoanei vătămate i se refuză libertatea de decizie cu privire la sexualitatea şi corpul său. Prin prisma implicațiilor pe care le are, violul se distinge de agresiunile sexuale simple (toate atingerile aduse vieții sexuale a unei persoane, care presupun un grad scăzut de constrângere) sau de agresiunile sexuale comise sub amenințarea cu o armă (leziuni corporale cu un nivel scăzut sau mediu de gravitate) (Proulx şi alții, 1999).

Sub aspect filosofico-juridic, violul reprezintă o încălcare a legilor morale şi a moravurilor, asociat cu depravare, adulter, sodomie şi bestialitate. Înainte de a face parte din universul violenței, el aparține celui al impudorii, este plăcere ilicită înainte de a fi suferință ilicită (Vigarrello, 1998). Din perspectivă sociologică, Rourre şi Duizabo (2003) definesc pedofilia, incestul şi agresiunile sexuale prin conceptul de delincvență sexuală. Violul este, în opinia autorilor, o formă de manifestare a agresiunilor sexuale, alături de exhibiționism şi atentatele la pudoare. Într-o manieră ilustrativă pentru volumul de față, Chesnais (1981) consideră că violul constituie o expresie a violenței fizice, pe care o include în sfera criminalității violente, pe acelaşi plan cu omorul, tâlhăria, lovirile şi vătămările grave. Examinarea acestor concepte pune în evidență particularitățile juridice şi nuanțează caracteristicile criminologice şi psihosociologice ale violului.

Pe de o parte, dacă coroborăm definițiile în cauză, se remarcă faptul că violul reprezintă o consecință a raporturilor inegale de putere care există între victime şi agresori, iar pe de altă parte, se constată că are o conotație socioculturală foarte pregnantă, relaționată cu gândirea patriarhală şi dominația masculină.

Numărul exact al actelor de viol este foarte greu de cunoscut, fiindcă peste tot în lume există persoane care aleg sau sunt constrânse să nu raporteze agresiunile sexuale, inclusiv dintre cele mai severe. OMS estimează că în ultimii ani aproximativ 35% din femeile din întreaga lume au cunoscut o formă de violență sexuală în decursul vieții[18]. Femeile cu vârsta cuprinsă între 16 şi 18 ani sunt de patru ori mai predispuse la a fi victime ale violului sau ale altor agresiuni sexuale, iar cele cu vârsta cuprinsă între 19 şi 24 de ani sunt de trei ori mai susceptibile să experimenteze diverse agresiuni sexuale. Persoanele transgender şi cele cu dizabilități sunt de două ori mai expuse riscului de victimizare sexuală[19]. Fondul Internațional pentru Urgențe ale Copiilor al Națiunilor Unite (UNICEF) atrage atenția asupra faptului că, la nivel mondial, aproximativ 15 milioane de adolescente (cu vârste cuprinse între 15 şi 19 ani) au trăit acte sexuale forțate la un moment dat al vieții lor. Spre exemplu, numai în anul 2016 au fost victime ale violului 9 milioane de adolescente. În general, în majoritatea regiunilor lumii, adolescentele sunt cele mai supuse riscului de a avea contact sexual nedorit cu un soț/partener sau un iubit fost/actual[20].

În anul 2020, la nivel mondial, statele care au înregistrat cele mai mari rate ale violului (raportat la 100.000 de locuitori),

[18] OMS (WHO) (2017), *Violence against women*. Online: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women, accesat 12.07.2020.
[19] World Population Review (2020), *Rape Statistics by Country*. Online: https://worldpopulationreview.com/country-rankings/rape-statistics-by-country, accesat 12.07.2020.
[20] UNICEF (2017), *A Familiar Face: Violence in the lives of children and adolescents*. Online: https://www.unicef.org/publications/files/ Violence_in_the_lives_of_ children_and_adolescents.pdf, accesat 12.07.2020.

cu victime femei sau bărbați, sunt Africa de Sud (132,40), Botswana (92,90), Lesotho (82,70), Swaziland (77,50), Bermuda (67,30) şi Suedia (63,50). La polul opus se află țări precum Azerbaidjan (0,20), Armenia (0,40), Albania (0,70), Japonia (1), Ucraina (1,40) şi Turcia (1,50)[21].

Diferențele considerabile dintre aceste state, raportate la caracteristicile lor socioeconomice, culturale şi politice, sugerează existența unor credințe care tolerează violența şi perpetuează ideea de superioritate masculină (actul sexual este dreptul unui bărbat în contextul mariajului, femeile sunt responsabile pentru satisfacerea sexuală a bărbaților, violul este un semn de virilitate etc.). Mai concret, acele state care înregistrează rate foarte mari ale violului, cel mai probabil se află la confluența unei organizări extrem de patriarhale, cu o cultură care acceptă aplicarea violenței în diferite circumstanțe. Aşadar, acest tip de agresiune sexuală nu este amplificat doar de violența bazată pe gen, ci şi de utilizarea frecventă a violenței în creşterea copiilor ori a violenței între bărbați (competiție pentru un statut social, rivalitate în cadrul unor grupuri infracționale, competiție pe piața forței de muncă). În plus, nu pot fi ignorați factorii religioşi, întrucât în anumite regiuni şi state predomină moravuri sociale relativ stricte referitoare la sex, iar abuzul asupra copiilor şi a tinerilor este mai puțin întâlnit.

La nivel național, violul este săvârşit aproape în toate cazurile de bărbați adolescenți şi tineri (18-40 de ani). Puțin peste jumătate din persoanele cercetate de poliție locuiesc în mediul rural şi nu au o ocupație. Într-o pondere semnificativă statistic (28%), agresorii au antecedente penale. Referitor la victime, acestea sunt persoane de sex feminin. Cele mai multe au vârsta cuprinsă între 19 şi 29 de ani (21%), fiind urmate de minori (15-18 ani) (20%) şi copii cu vârsta de până în 14 ani (15%). Majoritatea au absolvit ciclul gimnazial de învățământ. Peste 50% din victime au domiciliul în mediul rural (Mihaiu, 2013: 192-193).

[21] *Ibidem.*

În funcție de diferite criterii utilizate, există mai multe forme ale violului, descrise în literatură. Spre exemplu, raportat la motivații şi *modus operandi*, acest delict este clasificat ca fiind sistematic, realizat sub amenințarea unei arme ori ritualic (Mucchielli, 2005; Michalski, 2016). Pornind de la criteriul relației dintre agresor şi victimă, poate exista viol marital, viol înfăptuit de un prieten, viol comis de o persoană străină, viol comis de un individ care a avut mai mulți complici şi viol colectiv, săvârşit de membrii unei bande (Krug şi alții, 2002; Mucchielli, 2005). Un grup de cercetători canadieni au efectuat un studiu pentru a cunoaşte raportul dintre caracteristicile agresorilor şi *modus operandi*. Pentru aceasta, au fost examinate gradul de premeditare al delictului, relația dintre agresor şi victimă, strategia autorului în producerea violului, tipul violenței utilizate, existența rănilor fizice şi a unor forme de umilire a victimei, tipul de rezistență opusă de aceasta, armele folosite, reacția agresorului la rezistența victimei şi durata delictului sexual. Au fost incluşi în eşantion un număr de 78 de bărbați condamnați pentru viol, care nu prezentau probleme mentale grave. Investigațiile s-au centrat asupra violatorilor extrafamiliali (străini, vecini, cunoştințe etc.).

Pe baza rezultatelor obținute, a fost conturat profilul a trei tipuri de agresori sexuali destul de diferiți între ei, îndeosebi în ceea ce priveşte particularitățile psihologice, motivația săvârşirii violului şi nivelul de violență utilizată:

- agresorul sadic premeditează violul, nu are o relație cu victima, de regulă o sechestrează pentru comiterea agresiunii, foloseşte o armă şi este violent. Prezintă fantezii sexuale deviante, consumă frecvent alcool şi/sau droguri, suferă de depresie sau anxietate şi are antecedente penale de natură sexuală. Pentru el, dimensiunea sexuală este cea mai importantă, umileşte victima, iar actul durează peste 15 minute;
- agresorul coleric, în general, nu planifică delictul, supune violului atât persoane cunoscute, cât şi

necunoscute, întrebuințează violența fizică pentru a constrânge victimele, înainte şi după comiterea faptei. Actele acestuia conțin mai puține elemente sexuale decât ale agresorului sadic şi se petrec în maximum 15 minute. Are fantezii sexuale deviante, consumă frecvent alcool şi/sau droguri şi suferă într-o mai mică măsură decât agresorul sadic de depresie sau anxietate;

- agresorul oportunist nu planifică infracțiunea, iar victimele lui sunt deopotrivă persoane cunoscute ori necunoscute. Acesta recurge într-o mai mică măsură la violență şi nu supune victima unor umilințe în plus, pe lângă actul sexual în sine. Referitor la elementele sexuale, se regăsesc într-o măsură apropiată de cea a agresorului coleric. Consumă frecvent alcool şi/sau droguri, iar delictul durează în majoritatea cazurilor peste 15 minute (Proulx şi alții, 1999: 180-181).

Cercetătorii canadienii au realizat, de asemenea, un model al procesului de trecere la act, având la bază factorii structurali şi circumstanțiali, dezinhibatori situaționali, *modus operandi* şi reacția victimei la agresiune (Tabel 4).

Acest model de trecere la act a agresorilor sexuali ai femeilor identifică legături puternice între trăsături ale făptuitorului, etapele care duc la consumarea delictului şi contextul în care este produs, corelat la rândul său cu diferite componente educaționale şi socioculturale. Altfel spus, sugerează că este posibil ca multe acte de viol să aibă legătură aproape exclusiv cu probleme de putere şi violență, coroborate cu dorința bărbaților de a controla, de a se impune şi cu ostilitatea față de femei. La rândul lor, astfel de atitudini îşi găsesc explicații în credința potrivit căreia bărbații trebuie să îşi afirme dominația asupra femeilor, deci, într-o falsă formă de masculinitate.

Tabel 4. Modelul trecerii la act a agresorilor sexuali ai femeilor

Ipostaze	Manifestări
Factori de dezvoltare	Expunerea la modele violente;
Factori structurali	Tulburări de personalitate, preferințe sexuale, competențe sociale, distorsiuni cognitive, empatie, stimă de sine;
Factori circumstanțiali	Pierderea locului de muncă, separarea de parteneră;
Dezinhibatori situaționali	Alcool, droguri, fantezii sexuale, pornografie, mânie, anxietate, depresie;
Modus operandi	Premeditare, relația dintre agresor şi victimă, sexul victimei, vulnerabilitatea victimei, tipul actului sexual, durata delictului;
Reacția victimei	Este corelată cu *modus operandi.*

Sursa: adaptat după Proulx şi alții, 1999: 180

O altă perspectivă privind cauzele violului este prezentată de autorii Raportului mondial asupra sănătății şi violenței. Potrivit lui Krug şi alții (2002), factorii de risc care contribuie la comiterea unui viol de către o persoană de sex masculin pot să fie identificați la nivel individual, relațional, comunitar şi societal (Tabel 5).

Tabel 5. Factori de risc ai violului comis de bărbaţi

Factorii care cresc riscul ca o persoană de sex masculin să comită un viol	
Factori individuali	Consumul de droguri şi alcool; Fantasme legate de relații sexuale coercitive şi alte atitudini şi credințe propice violențelor sexuale; Tendințe impulsive şi antisociale; Preferințe pentru relații sexuale impersonale; Ostilitate față de femei; Victimă a violenței sexuale în copilărie; Martor al unor violențe sexuale în perioada copilăriei;
Factori relaționali	Frecventarea unui grup de prieteni delincvenți şi agresivi în plan sexual; Mediu familial caracterizat de violență fizică şi resurse reduse;

Factorii care cresc riscul ca o persoană de sex masculin să comită un viol	
	Relaţii familiale de tip patriarhal; Cadru familial mai puţin favorabil din punct de vedere afectiv; Onoarea familiei, mai importantă decât sănătatea şi securitatea tinerei femei;
Factori comunitari	Sărăcie, criză de identitate masculină sub diferite forme; Posibilităţi reduse de angajare; Lipsa sprijinului instituţional din partea poliţiei şi a justiţiei; Toleranţă generală a agresiunilor sexuale în comunitate; Sancţiuni comunitare slabe;
Factori societali	Credinţe sociale propice violenţei sexuale; Norme sociale favorabile superiorităţii masculine şi a drepturilor bărbaţilor în sfera sexualităţii; Dispoziţii juridice şi politici permisive faţă de violenţa sexuală; Legi şi politici lipsite de fermitate în reglementarea egalităţii dintre femei şi bărbaţi; Rate ridicat ale criminalităţii şi ale altor forme de violenţă.

Sursa: adaptat după Krug şi alţii, 2002: 177

Analiza celor două modele etiologice ale violului săvârşit de un bărbat evidenţiază factori de risc identici sau asemănători, indiferent de criteriile utilizate de cercetători. De pildă, apare problema expunerii repetate la violenţă, a consumului de alcool şi a nivelului scăzut de integrare socială. De asemenea, sunt observate dezechilibre emoţionale sau psihice şi tendinţe sexuale deviante, care pot avea un impact major în înfăptuirea unor astfel de delicte.

Un studiu criminologic, derulat la nivel naţional, prezintă explicaţii ale mai multor forme de criminalitate violentă, din perspectiva agresorilor, a organelor de cercetare penală şi a specialiştilor care îşi desfăşoară activitatea în instituţii de detenţie. În opinia celor două categorii de specialişti, motivaţiile pe care le-au avut autorii în comiterea actelor de viol sunt asociate cu nevoia de satisfacere sexuală, consumul de alcool sau de droguri, existenţa unor tulburări psihice sau dorinţa de răzbunare pe victimă. Însă punctul de vedere al agresorilor este

destul de diferit de cel al specialiştilor. Mai exact, în reprezentarea delictului, aproximativ jumătate din aceştia afirmă că „rolul femeii este de a satisface plăcerile bărbatului". Totodată, 51% din autorii infracțiunilor sunt de părere că nu poate fi considerat viol raportul sexual cu un fost partener de cuplu, cu toate că este un act forțat din partea acestuia (procentajul creşte la 67% în cazul soțului). Mai mult decât atât, aproape trei sferturi din delincvenți afirmă că „femeile sunt responsabile pentru viol din cauza modului în care se îmbracă" (Gheorghe, 2006: 35).

Deloc surprinzător, alte cercetări desfăşurate în România sugerează că violul marital, formă a violenței sexuale exercitate preponderent împotriva femeii, a fost şi este perceput deseori ca fiind un act care aparține sferei normalității. În plus, blamarea victimelor abuzurilor sexuale şi tolerarea agresorilor sunt privite în mod frecvent ca extensii ale rolurilor tradiționale de gen, în care se aşteaptă ca bărbații să fie dominanți, puternici şi categorici, iar femeile, supuse şi pasive. De altfel, relația dintre atitudinile patriarhale privind rolurile de gen şi atribuirea vinei fie şi parțial victimei, respectiv exonerarea „morală" a făptuitorului, au fost constatate în nenumărate studii de specialitate (Browne-Miller, 2007; Rujoiu, 2008; Mihaiu, 2015).

În cele ce urmează, este prezentat un fragment dintr-un interviu cu un bărbat condamnat la închisoare pentru viol conjugal. Familia în cadrul căreia a avut loc infracțiunea a fost liniştită în general, fără evenimente violente majore, până la momentul în care soția şi-a anunțat intenția de a divorța, ca urmare a începerii unei relații cu un alt bărbat. În urma acestei decizii, soția a plecat la părinții ei, iar cei doi copii au rămas împreună cu tatăl lor:

> *„Când m-am întors acasă, părinții şi cumnata mi-au povestit ce s-a întâmplat şi mi-au spus că nu au lăsat-o pe C. să o ia pe I., fetița noastră cea mică. Fata mi-a spus că vrea să mergem până la mama ei, pentru că îi cumpărase nişte bomboane. M-am gândit*

că este bine ca fetița să se bucure de amândoi, nu doar de mine. M-am dus, dar regret asta mai mult decât orice pe lume. Când am ajuns la poarta lor au ieşit toți, C., mama ei, taică-său, fratele şi bunica, împreună cu fata mea cea mare. Am început să ne certăm pe fete, pe divorț şi l-am îmbrâncit pe tatăl ei pentru că se băga în discuție. Am avut un moment de gelozie puternică, când ea (n.a., victima) a spus: «Vreau să se aleagă praful de casa noastră». Atunci am simțit că înnebunesc. I-am zis să mergem în casă, să vorbim doar noi doi. Acolo am amenințat-o, am dat în ea şi am violat-o. Ce să vă spun, îmi este ruşine efectiv".

B.A., 40 de ani, fără antecedente penale.
În timpul procesului penal a pledat „vinovat".

Violența sexuală împotriva femeilor continuă să fie o problemă socioculturală puternic înrădăcinată în societatea românească şi în multe altele, cu urmări dintre cele mai însemnate. Poate că nicio altă infracțiune nu expune credibilitatea unei femei la o ostilitate mai intensă şi nu presupune experimentarea ruşinii şi a stigmatizării într-un grad mai sever decât violul. Cât priveşte violul conjugal, cazul anterior prezentat exemplifică foarte bine multiplele implicații pe care le are un astfel de delict. Pe lângă integritatea emoțională şi culturală a victimei, acesta periclitează formarea copiilor implicați, comportă o încărcătură filosofică morală şi juridică imensă şi, de asemenea, aduce reale prejudicii familiei ca instituție socială fundamentală.

1.4.3. Delicte contra persoanei şi patrimoniului său

Dintre toate formele de manifestare a criminalității violente, tâlhăria este singura infracțiune comisă deopotrivă contra persoanei şi a patrimoniului său. În termeni generali, acest delict presupune lipsirea unui individ de anumite posesiuni materiale, dar se distinge de alte însuşiri ilegale de bunuri (de exemplu, furt sau efracție), întrucât este înfăptuită în interacțiune directă cu victima şi prin recurgerea la violență (Scott, 2009). Prin urmare, spre deosebire de alte acte săvârşite împotriva patrimoniului, tâlhăria, prin utilizarea violenței, lezează integritatea fizică şi

psihică a persoanei agresate. Conduitele violente specifice însuşirii de posesiuni materiale pot consta în orice acțiune, de la amenințare şi intimidare cu forța fizică la folosirea unei arme.

La nivel global, în comparație cu omorul şi violul, tâlhăria înregistrează cele mai ridicate rate, un exemplu elocvent fiind anul 2017, în care rata medie a fost de 105/100.000 de locuitori. Analizele efectuate asupra statelor lumii arată că cea mai crescută rată a acestor infracțiuni a fost înregistrată în Costa Rica (1.587/100.000 de locuitori), iar cea mai scăzută, în Oman (1/100.000 de locuitori) (UNODC, 2018)[22].

Conform datelor furnizate de IGPR, cei mai mulți indivizi cercetați pentru tâlhărie sunt bărbați tineri, cu vârsta cuprinsă între 19 şi 25 (46%). Tâlhăria este forma criminalității violente înfăptuită în cea mai mare măsură de minori (24%). Peste jumătate din autori provin din mediul urban (64%) şi sunt absolvenți de studii gimnaziale (70%). Comparativ cu omorul şi violul, tâlhăria este comisă preponderent de persoane fără ocupație (62%) şi care au antecedente penale (29%) (Mihaiu, 2013: 209-210). Deloc surprinzător, cei mai mulți dintre făptuitori provin din familii care au o situație economică modestă (Puşcaş, 2004: 301-302). În ceea ce priveşte victimele, majoritatea sunt de sex masculin (63%). La momentul faptei, multe dintre acestea aveau sub 15 ani (12%) sau între 15-18 ani (15%). Restul aveau vârsta cuprinsă între 19 şi 29 (23%), 30 şi 39 de ani (13%) sau peste 40 de ani (33%). Puțin peste jumătate au absolvit şcoala generală, iar trei sferturi din totalul victimelor locuiesc în mediul rural, cu toate că cei mai mulți dintre agresori au domiciliul în localități urbane (Mihaiu, 2013: 211-212).

În oraşe, tâlhăriile au loc cel mai frecvent pe stradă, în spații deschise, precum artere principale, piețe, parcări, alei sau parcuri. Delictele din mediul rural sunt săvârşite pe drumurile

[22] UNODC (2018), *Robbery*. Online: https://dataunodc.un.org/data/crime/Robbery, accesat 12.09.2020.

comunale sau în spații închise, mai ales în locuințele victimelor. Aici, cei mai mulți agresori vizează persoane în vârstă, care locuiesc singure, au o sursă de venit (pensia) şi se află în imposibilitatea de a se apăra din cauza vârstei sau a momentului comiterii faptei (noaptea). În majoritatea cazurilor, autorii au consumat alcool înainte de săvârşirea tâlhăriei (Fleşner şi alții, 2006: 72-73).

Adesea, pentru înfăptuirea actului, predilecte sunt smulgerile ori violența fizică directă, exercitată împotriva victimelor. Smulgerile sunt aplicate îndeosebi în mediul urban, în spații deschise, fie în plină zi, în zonele centrale ale oraşelor, fie noaptea, pe străduțe lăturalnice, slab iluminate, de la periferie. Cel mai frecvent, agresorii acționează rapid, vin din spatele victimei sau se apropie din sens opus şi smulg obiectul vizat (ibidem: 72). De altfel, smulgerea bunurilor materiale expuse la victimă este considerată ca fiind cea mai simplă formă de tâlhărie (Mosselman şi alții, 2018). În astfel de circumstanțe, vigilența sau prudența mai scăzută a cetățenilor ar putea să reprezinte factori de risc, întrucât infractorii au prilejul de a profita de credulitatea victimelor lor. Grija redusă față de protejarea propriei persoane, respectiv a bunurilor materiale, şi încrederea acordată foarte uşor nu numai că înlesnesc comiterea tâlhăriilor, dar şi creează o permanentă tentație pentru cei orientați spre înfăptuirea unor astfel de delicte, în special în condiții de densitate ridicată a populației (mari aglomerații urbane, spectacole, procesiuni etc.).

Un alt mod de operare, dar mai puțin utilizat, este amenințarea prin prezența fizică, verbală sau cu un obiect. Aceasta poate să fie de intensitate moderată (loviri uşoare, îmbrânciri, imobilizări), ridicată (loviri repetate) sau de mare intensitate (amenințări cu cuțitul, urmate de loviri, tăieri). Agresorii recurg la forță pentru a facilita deposedarea de bunuri, pentru a împiedica reacția de apărare a victimei şi, ulterior comiterii faptei, pentru a-şi asigura scăparea. Amenințarea verbală sau prin însăşi prezența fizică sunt întrebuințate în special în cazul

minorilor, întrucât ei sunt mai uşor de intimidat şi, din teamă, renunță la obiecte înainte ca autorul să utilizeze forța fizică (Fleşner şi alții, 2006). Tâlhăriile cu violență ridicată se produc deseori în spații închise – în mediul urban, în scări de bloc, lift, în locuința sau la locul de muncă al victimei; iar în mediul rural, în locuința victimei, mai ales pe întuneric, agresorii acționând în grup (ibidem: 65-69). În acest sens, există o legătură între vârsta infractorului şi nivelul de violență. Mai exact, cu cât agresorii sunt mai tineri, cu atât intensitatea violenței din timpul tâlhăriilor este mai ridicată, începând să scadă odată cu înaintarea lor în vârstă (Harry şi alții, 1993; Rasmusson şi Helbich, 2020). Investigații derulate în anii anteriori arată că mulți tineri care săvârşesc tâlhării se află la momentul respectiv sub influența alcoolului sau a drogurilor, aspect care poate să explice gradul crescut de violență (Mihaiu, 2012, 2013). Totodată, tinerii recurg la violență ca urmare a tensiunii create de nevoia obținerii unor venituri prin care să îşi întrețină dependența de diverse substanțe. În plus, fiind mai atletici şi având forță fizică, ei îşi exercită sentimentul de putere şi dominație pe care îl conferă delictul în sine, în special dacă este comis în grup.

Referitor la tipologia persoanelor care comit acte de tâlhărie, în literatura din domeniu sunt descrişi infractori cronici, profesionişti, intensivi şi ocazionali:

- delincvenții cronici şi profesionişti au o carieră infracțională de durată şi comit un număr foarte mare de tâlhării, care ajung să facă parte din viața lor cotidiană. Ei îşi planifică de obicei delictele, nu diversifică frecvent acțiunile şi folosesc preponderent arme periculoase, precum cele de foc;
- infractorii intensivi şi cei ocazionali săvârşesc un număr mai redus de tâlhării, nu îşi planifică acțiunile, iar cariera infracțională durează mai puțin. Mulți dintre ei au tendința de a înfăptui delictele într-o perioadă

scurtă, uneori în câteva săptămâni (Gabor şi alții, 1987; Matthews, 2002; Mosselman şi alții, 2018).

O caracteristică comună a agresorilor care atacă persoana pentru a obține în mod ilicit un element al patrimoniului său este aceea că victima le este străină în majoritatea cazurilor, spre deosebire de celelalte victime ale criminalității violente (Rasmusson şi Helbich, 2020). De asemenea, indivizii care comit tâlhării au o carieră infracțională violentă, „susținută de o constituție fizică şi somatică adecvată". Ei au dobândit în timp o motricitate peste medie şi au devenit tot mai hotărâți şi îndrăzneți în timpul delictului. Frecvent sunt violenți în săvârşirea faptei, însă recurg la omor mai degrabă în scop defensiv (Butoi şi Butoi, 2004: 67).

Mai jos, este ilustrat cazul lui D.M., aflat la a doua condamnare pentru tâlhărie. Profilul psihosocial al acestuia este asemănător cu cel al delincvenților cronici şi profesionişti. D.M. a săvârşit infracțiunea asupra unei rude:

> *„Ştiam că mătuşă-mea are nişte bani şi aur, de la băiatul ei care munceşte în Italia. Eu nu am vrut la început să mă bag, dar băieții cu care umblam şi cu care mai făcusem şi altele m-au convins că o să fie bine. Într-o zi, am aşteptat să plece ea la piață, am intrat în casă şi am început să căutăm ce ne trebuia. S-a făcut că în ziua aia s-a întors din drum pentru că uitase să ia o scrisoare ca să o pună la poştă. Când a intrat în casă şi ne-a văzut, a început să ne drăcuie şi să ne blesteme. A zis că o să ne dea pe mâna poliției şi o să spună la toată lumea cine suntem. I-am dat două palme ca să se liniştească şi am plecat. Vecinii ei chiar de lângă casă ne-au văzut şi au chemat poliția până să apuce ea".*
>
> D.M., 27 de ani, cu antecedente penale.
> La procesul penal a pledat „vinovat".

Un studiu etiologic desfăşurat în România arată că agresorii condamnați pentru tâlhărie îşi justifică acțiunile prin neajunsuri financiare, consum de alcool, îndemn al prietenilor ori provocarea de către victimă. Potrivit organelor de cercetare penală şi specialiştilor din penitenciar, care au participat de asemenea la

această analiză comparativă, agresorii sunt motivați de câştiguri materiale facile, neajunsuri financiare, consum de alcool, dorința de a câştiga bani pentru distracție şi aventură, influența prietenilor şi educație precară (Gheorghe, 2006: 18). De remarcat faptul că opiniile celor două categorii de respondenți sunt destul de asemănătoare, spre deosebire de alte forme ale criminalității violente, când autorii delictelor au interpretări semnificativ diferite de cele ale specialiştilor (organe de cercetare penală, psihologi, asistenți sociali din penitenciar). Cei mai mulți dintre indivizii care comit tâlhării acționează în mod frecvent sub impulsul momentului, consideră că trebuie să profite de orice ocazie pentru a-şi atinge scopul, sunt mulțumiți de propria persoană şi nu au remuşcări față de victimă. Deloc neaşteptat, astfel de agresori atribuie victimei o mare parte din răspundere (Preda şi alții, 2004; Mihaiu, 2013).

1.5. Concluzii

Independent de modul în care se produce şi indiferent de perspectiva ştiințifică din care este evaluată, criminalitatea are urmări iremediabile asupra victimelor directe şi a celor colaterale. La rândul său, violența, întâlnită peste tot în lume, pare să se dezvolte odată cu societatea, cauzând prejudicii majore la nivel individual şi comunitar. În contextul analizei celor două probleme sociale, trebuie precizat faptul că nu toate formele de criminalitate au un caracter violent, aşa cum nu toate tipurile de violență reprezintă acte de criminalitate. Însă atunci când cele două se intersectează, se poate discuta despre fenomenul criminalității violente sau, mai specific, al delictelor săvârşite cu intenție, care pun în pericol în mod direct viața şi integritatea fizică a victimei şi sunt sancționate prin prevederi juridice de ordin penal. Potrivit legislației penale româneşti, acestea corespund infracțiunilor contra persoanei (omor, viol) şi infracțiunilor contra patrimoniului (tâlhărie) (NCP, 2014).

La nivel global, omorul interpersonal este una dintre principalele cauze de deces, care suprimă mai multe vieți decât conflictele armate sau actele de terorism (UNODC, 2019). O clasificare a formelor de omor, frecvent întâlnită în literatura de specialitate, arată că, în principal, acesta poate să fie omor familial, omor cu motivație sexuală, omor comis pentru reglare de conturi, omor asociat cu furt şi omor săvârşit din răzbunare şi conflicte (Cusson şi alții, 2010). Dintre toate tipurile, omorul familial – şi, mai exact, omorul conjugal – înregistrează cea mai ridicată incidență în toate regiunile lumii (UNODC, 2019).

Privitor la factorii de risc, omorul săvârşit în spațiul familial evidențiază existența unui istoric de traumă la agresori (emoțională, fizică, sexuală), vulnerabilitate psihologică şi antecedente penale (Balica, 2008; West şi Feldsher, 2010; Dubé şi Drouin, 2011). În cazul omorului cu motivație sexuală, studiile descriu particularități ale autorilor, precum izolarea socială, nevoia excesivă de control şi tulburarea de personalitate antisocială (MacCulloch şi alții, 1983; Langevin, 2003). Referitor la actele de omor care au mai puține implicații personale, în speță asasinatele pentru reglare de conturi sau asociate cu furturi, sunt remarcate frecvența ridicată a antecedentelor penale la agresori şi prezența unor terțe persoane care uneori favorizează comiterea faptei (Cordeau, 1989; Mucchielli, 2002; Cusson şi alții, 2010). Desigur, din descrierea diferitelor categorii de omor, se constată mai multe cauze, precum nivelul scăzut de instrucție, consumul de alcool sau de droguri, implicarea în diverse grupuri infracționale ori nivelul scăzut de trai. Prin urmare, înțelegerea şi explicarea omuciderilor presupun construirea unor reprezentări mai clare asupra situației particulare şi a dinamicii fiecărui act. Un indicator foarte relevant pentru distincția dintre mai mulți factori de risc poate să fie existența sau absența discernământului făptuitorului în momentul săvârşirii faptei. Astfel, este posibil să fie investigați, într-o manieră mai uşor perceptibilă, factorii determinanți ai omorului,

asociați cu familia, viața socială şi profesională a agresorilor, dar şi cu relația dintre părțile implicate.

Omorul produce efecte iremediabile asupra victimelor directe, apropiaților acestora şi comunităților umane. La nivelul membrilor familiei persoanei care a fost ucisă, apar deseori stări de anxietate, depresie, tulburare de stres posttraumatic ori sentimente de vinovăție. Urmările pot să fie vizibile şi în sfera socio-ocupațională, prin experimentarea apatiei ori a lipsei de implicare în activitățile cotidiene. În mod natural, astfel de stări şi sentimente sunt mai mult sau mai puțin pregnante, în funcție de resursele de care fiecare persoană dispune, sub raport psihic, emoțional, social. Anumiți oameni supraviețuiesc fizic, dar nu şi spiritual, în timp ce alții, cei mai puternici, reuşesc să depăşească, fie şi parțial, trauma unui omor. Fără îndoială, repercursiunile unei crime sunt uşor de observat şi la nivel macrosocial. Omuciderea generează sentimente de nesiguranță şi teamă, iar acolo unde se petrece la cote foarte ridicate, este posibil să submineze dezvoltarea socială şi economică a comunităților[23].

O altă formă de manifestare a criminalității violente, anume violul, este o agresiune sexuală severă, care poate determina pierderea vieții victimei. Numărul total al actelor de viol este foarte greu de cunoscut, deoarece peste tot în lume există persoane care aleg sau sunt constrânse să nu raporteze agresiunile sexuale, inclusiv dintre cele mai periculoase. Potrivit datelor statistice colectate de OMS, în ultimii ani, aproximativ 35% din femeile din întreaga lume s-au confruntat cu o formă de violență sexuală în decursul vieții[24].

Violul are consecințe devastatoare asupra victimelor. În urma delictului, acestea pot să sufere de multiple afecțiuni medicale, inclusiv cu transmitere sexuală, iar în unele situații, se

[23] OMS (WHO) (2015), *Homicide. Global Health Estimates*. Online: https://apps.who.int/violence-info/homicide/, accesat 23.10.2020.
[24] OMS (WHO) (2017), *Violence against women*. Online: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women, accesat 12.07.2020.

confruntă cu anxietate, depresie, tentative de suicid, atacuri de panică, consum de alcool şi de droguri, disfuncții sexuale ori parteneri sexuali multipli. De asemenea, este posibil să apară sarcini nedorite, complicații ale sarcinii sau uciderea copilului nou-născut (Mucchielli, 2005; Josse, 2006; Crome şi McCabe, 2014). Îndeosebi atunci când victimele sunt copii sau adolescenți, rezistența şi capacitatea de recuperare în urma unui episod atât de violent şi traumatizant sunt destul de limitate, ipostază în care întreg viitorul lor este pus în pericol. Totodată, membrii familiilor acestora pot experimenta remuşcări, stări de anxietate şi alte sentimente de durere. Fără îndoială, descrierea tuturor efectelor pe care le are violul este un demers probabil imposibil de realizat. De pildă, sub aspect financiar, dacă sunt avute în vedere numai costurile impuse de un proces penal, se constată că sunt colosale, atât pentru victime şi agresori, cât şi pentru structurile de profil ale statului.

Tâlhăria, în comparație cu omorul şi violul, înregistrează la nivel mondial cele mai alarmante cote. Analize recente, efectuate asupra țărilor lumii, arată că cea mai ridicată rată a acestor infracțiuni este înregistrată în Costa Rica (1.587/100.000 de locuitori), iar cea mai scăzută, în Oman (1/100.000 de locuitori) (UNODC, 2018)[25]. Tâlhăria are urmări semnificative, dar uneori intangibile, întrucât ele, asemenea omorului şi violului, includ suferința psihică şi emoțională a persoanelor supuse delictului. Cu toate că traumele individuale ale victimelor sunt greu de estimat, impactul social şi economic al tâlhăriei este, ca şi în cazul celorlalte delicte violente, foarte vizibil. Bunurile materiale pierdute de victime, fondurile alocate departamentelor de poliție, instanțelor de judecată, instituțiilor de detenție reprezintă tot atâtea modalități prin care tâlhăria aduce daune majore comunității în care se petrece.

[25] UNODC (2018), *Robbery*. Online: https://dataunodc.un.org/data/crime/Robbery, accesat 12.09.2020.

Formele de manifestare şi particularitățile criminalității violente, în speță ale actelor de omor, viol şi tâlhărie, arată că prevenirea şi combaterea acestui fenomen social pot fi realizate numai în condițiile în care sunt întreprinse cumulativ inițiative legislative specifice şi măsuri de ordin social, economic, cultural, educațional, care să permită neutralizarea cauzelor şi condițiilor favorizante şi să asigure intervenția operativă a organelor specializate, cu atribuții antiinfracționale.

Capitolul 2. Etiologia comportamentului criminal şi violent

Pentru criminalitatea violentă sunt formulate explicații sub diverse aspecte ale existenței umane, precum construcția psihologică a unei persoane, experiențele sale familiale ori particularitățile mediului social în care aceasta se dezvoltă. De pildă, studiind autorul unei crime, este posibil ca biologul să invoce unele modificări în structura genetică, sociologul să facă trimitere la socializarea negativă, criminologul să se gândească la etapele trecerii la act, iar psihologul şi medicul psihiatru să vorbească despre un nivel scăzut al inteligenței emoționale ori despre personalitatea dizarmonică.

Un caz care poate exemplifica mai bine complexitatea etiologică a criminalității violente este cel al lui L.M.S. Acesta a comis o crimă la vârsta de 27 de ani. Şi-a ucis mama în urma unor discuții foarte aprinse, generate, conform declarațiilor sale, de starea de ebrietate şi de conduita violentă a victimei. Povestind despre trecut, a afirmat că în copilărie a suferit foarte mult pentru că nu şi-a cunoscut tatăl, care i-a abandonat. L.M.S. a menționat că a fost nevoit să muncească de la vârsta de 16 ani pentru a se întreține, întrucât mama, se pare, irosea salariul pe alcool. Cu toate acestea, a absolvit liceul şi a fost admis cu bursă la un post internațional de televiziune, iar la finalul stagiului a fost angajat de una dintre cele mai prestigioase televiziuni din România. Era visul lui (Mihaiu, 2013: 34). Totuşi, ce l-a determinat să îşi ucidă mama, tocmai atunci când a obținut succesul şi urma să îşi întemeieze propria familie? Analiza experiențelor lui L.M.S şi a faptei pentru care a fost condamnat accentuează în mod clar nevoia cunoaşterii, pe cât este posibil, a

tuturor sferelor vieții autorilor, a victimelor criminalității comise cu violență şi a relației dintre părțile implicate.

Aşadar, cu scopul de a evita o abordare tributară unui anumit domeniu ştiințific, în continuare, sunt prezentate câteva explicații ale criminalității violente, care exprimă deopotrivă puncte de vedere avansate de specialişti în biologie, psihologie şi psihopatologie, criminologie, sociologie şi sănătate publică. Toate aceste orientări evidențiază că violența şi criminalitatea sunt rezultatul unor interacțiuni complexe, extrem de greu de delimitat, iar dintre diferitele abordări, doar cea biologică pare să se poziționeze independent de contextul socioeconomic şi cultural în care se dezvoltă individul. Nucleul teoriilor etiologice este exemplificat prin succinte expuneri ale interviurilor realizate cu persoane care au comis acte de omor, viol sau tâlhărie, aflate la momentul studiului în cursul executării unei sancțiuni privative de libertate.

2.1. Biocriminologie

Înțelegerea cauzelor comportamentului criminal şi violent al omului este o preocupare majoră a specialiştilor în biologie, un exemplu fiind formularea tezei determinismului genetic (Sheldon, 1949; Glueck şi Glueck, 1950; Kandel şi Mednick, 1991). Din această perspectivă, este relevantă analiza lui Mednick şi Christiansen (1977: 18-25), realizată asupra unui număr de 3.586 frați gemeni care au trăit împreună cel puțin până la vârsta adolescenței. Cercetarea a semnalat că riscurile ca un frate geamăn să aibă un comportament infracțional sunt de 52% dacă celălalt frate este identic genetic (monozigot) şi de 22% dacă este frate geamăn de acelaşi sex (dizigot). După cum se poate observa, autorii studiului reliefează importanța patrimoniului genetic identic al fraților gemeni şi rolul pe care îl are în comiterea unor acte de violență şi criminalitate. Desigur, în interpretarea acestor rezultate este dezirabil să se aibă în vedere manifestarea mai multor factori de risc care nu sunt neapărat dependenți de relația de rudenie ori de experiențele comune, precum particularități psihice, emoționale sau fiziologice.

Potrivit unor cercetători în biocriminologie, comportamentul delincvent al copiilor şi adolescenților poate să fie asociat, de asemenea, cu infracțiuni comise de părinții naturali sau adoptivi. Această ipoteză a fost testată într-o cercetare amplă, ce a cuprins 14.427 de indivizi (7.727 femei şi 6.700 bărbați) adoptați, din Danemarca. Evaluările cantitative au relevat faptul că au săvârşit delicte 20% din tinerii cu părinți biologici delincvenți, dar cu părinți adoptivi fără antecedente. Din persoanele ai căror părinți adoptivi au manifestat un comportament infracțional, iar cei biologici, un comportament non-infracțional, 14% au fost condamnate pentru încălcarea legii. Concomitent, rezultatele au arătat că, din tinerii ai căror părinți biologici şi adoptivi au avut comportamente delincvente, 24% au comis diverse infracțiuni (Mednick şi alții, 1984: 892-893). Este adevărat că, din punct de vedere statistic, rezultatele acestui studiu evidențiază existența unei relații între comportamentul infracțional al părinților biologici şi cel al copiilor, într-o mai mare măsură decât în cazul părinților adoptivi, însă influența pare să fie destul de scăzută.

Rolul determinismului genetic a fost analizat şi într-o investigație efectuată în România, pe un eşantion de 184 de respondenți condamnați pentru omor. Printre altele, cercetarea şi-a propus să cunoască măsura în care părinții biologici ai respondenților au antecedente penale. De asemenea, a comparat tipul infracțiunilor comise de părinții biologici şi copiii lor. Conform rezultatelor, distribuția membrilor familiei care au comis delicte este următoarea: mama – 6%, tata – 14% şi frații – 31%. Interesant este că, dacă cele mai multe mame au antecedente pentru furt (66%), cei mai mulți tați s-au făcut vinovați de acte de criminalitate violentă (60%). Totodată, 68% din frați au săvârşit infracțiuni violente (Mihaiu, 2013: 238). Trebuie sesizat că nici de această dată legăturile biologice de cauzalitate nu sunt foarte relevante în ceea ce priveşte comportamentul delictual al părinților şi al copiilor. Cu certitudine, corelațiile statistice sugerează că pot exista unele predispoziții violente şi criminale transmise de părinți, îndeosebi

de tații care au comis acte de criminalitate violentă, dar acestea nu pot exclude alți factori de risc, precum învățarea comportamentului delincvent în spațiul familial.

Mai jos este redat cazul lui J.G., condamnat pentru omor. Acesta s-a născut şi a trăit în cadrul unei familii în care au existat consum de alcool în exces şi diferite forme de violență. Mai mult, tatăl lui a comis acelaşi tip de infracțiune – a ucis.

> *„Am trăit într-o violență groaznică, tata era alcoolic şi o bătea pe mama. Zilnic. Găsea motive din orice să o bată. Noi (n.a., copiii), când vedeam că începe scandalul, fugeam pe la vecini, rude şi ne întorceam când ştiam că s-a culcat. Când ne-am mărit, nu prea o mai bătea, că îi luam apărarea. Într-o zi, tata s-a îmbătat şi s-a certat cu vecinul. I-a dat cu sapa în cap şi omul a murit pe loc. A recunoscut fapta tata. A intrat la închisoare. După moartea mamei, am început şi eu să beau, deşi toată viața m-am ferit să nu fiu ca el (n.a., tata), să nu fiu alcoolic. Mama era singura care nu bea, dar noi l-am moştenit pe tata. Eu ce pot să vă spun… m-am certat cu cineva din sat. Nu am vrut să îl omor, dar l-am lovit de câteva ori şi el a căzut. Eu zic că a şi fost bolnav. Acum mă uit în spate şi îmi dau seama cât rău ne-am făcut între noi, acolo, în casă".*
>
> J.G., 40 de ani, fără antecedente penale.
> În timpul procesului penal a pledat „vinovat".

În explicarea acestui omor şi a altor forme de criminalitate violentă, dezbaterea cu privire la influența factorilor genetici şi a celor de mediu social este foarte importantă. Bineînțeles, este posibil ca factorii genetici să dețină un rol indirect în apariția comportamentului agresiv şi violent. Aceştia pot să sporească capacitățile senzoriale, fizice şi motrice şi, sincronic, să intervină la nivel neuronal pentru a continua exprimarea efectivă a delincvenței (Pahlavan, 2011), însă, în egală sau în mai mare măsură, infracțiunile pot să fie determinate de factori non-genetici (Lorenz, 2001). Dintr-o viziune similară cu cea a lui Lorenz, Fromm (2015) consideră că grupurile umane diferă atât de mult în ceea ce priveşte gradul de distructivitate, încât este aproape imposibil de presupus că agresivitatea şi violența sunt înnăscute. Prin urmare, sugerează ca variatele grade şi forme de manifestare ale agresivității şi violenței

să fie analizate în relație cu alți factori fizici și cu deosebirile existente la nivelul structurilor sociale în care se petrec.

În ultimele decenii, odată cu dezvoltarea biochimiei, geneticii și a medicinei nucleare, au fost avansate, în cadrul paradigmei biologice, noi explicații ale comportamentului criminal, care fac trimitere atât la factorii ereditari și neurofiziologici, cât și la cauze de natură psihologică, sociologică ori biochimică (Boutwell și alții, 2014; da Cunha-Bang și alții, 2017; Portnoy și alții, 2020). Spre exemplu, anumite conduite criminale și violente sunt corelate cu probleme biopsihologice, precum disfuncții ale sistemului nervos sau depresii severe (Rafter, 2008; Francis, 2014; Cooke și alții, 2020). De asemenea, diverse cercetări relaționează manifestarea agresivității și a violenței cu modificări apărute la nivel de dopamină, cortizol și serotonină (Grotzinger și alții, 2018; Cooke și alții, 2020), utilizarea neadecvată a unor diete alimentare (Du, 2019), scăderea nivelului de glucoză (DeWall și alții, 2011) sau creșterea nivelului de testosteron (Grotzinger și alții, 2018). Studii longitudinale conchid că ritmul cardiac scăzut în adolescență este asociat cu un risc crescut de criminalitate la vârsta adultă (Portnoy și Farrington, 2015; Latvala și alții, 2015). În ultimii ani au fost semnalate asocieri ale comportamentului delictual cu o serie de probleme neurofiziologice, precum disfuncții și anormalități ale creierului (Shah și alții, 2015; Jenkins și alții, 2016) și tumori cerebrale (Lupton și alții, 2020). Provocările apărute în lumina acestor noi descoperiri sunt multiple și includ maniera în care progresele științifice din domeniu se pot reflecta în politicile sociale și penale de prevenire a comportamentelor violente. În acest sens, coroborat cu rezultate precum cele prezentate mai sus, foarte utile pot fi contribuțiile pe care le au neuroștiința și neuroetica, prin capacitatea de a explica comportamentul uman în termeni ai activității creierului, respectiv ai conștiinței de sine sau ai filosofiei de viață.

2.2. Psihologie şi psihopatologie

În cadrul psihologiei şi psihopatologiei au fost avansate în decursul timpului diferite explicații ale criminalității şi violenței. Printre acestea se află teorii a căror demarcație între biologic şi psihologic este mai dificil de trasat (Freud, 1961; Abrahamsen, 1973), concepții care reduc geneza crimei la particularități psihologice ale individului (Shaw şi Porter, 2012; Cline, 2016) şi teorii care se concentrează asupra factorilor psihosociali (Bandura şi alții, 1961).

2.2.1. Relaţia dintre instincte, frustrare şi agresivitate

Relația dintre instinctele agresivității şi comportament este evidențiată de Freud în lucrarea *Angoasă în civilizație* (1961), în cadrul căreia face trimitere la tendința spre agresiune pe care o putem observa la noi şi pe care o presupunem ca fiind existentă la ceilalți. Pornind de la *Eros*, instinctul sexual şi al vieții, şi *Thanatos*, instinctul morții, Freud afirmă că omul nu este o ființă paşnică, ce doreşte să îşi arate iubirea față de semeni, ci mai degrabă include în datele sale instinctuale o puternică înclinație spre agresivitate. În consecință, o persoană simte nevoia să manifeste un comportament agresiv atât împotriva sa, cât şi împotriva semenilor. Aceasta este tentată să exploateze munca altei persoane fără să o despăgubească, să întrețină relații sexuale fără să existe consimțământ, să îi obțină bunurile în mod abuziv şi chiar să o ucidă. Este lesne de înțeles faptul că sunt puse pe seama agresivității diverse acte încadrate în sfera criminalității violente, precum deposedări de bunuri (tâlhărie), agresiuni sexuale (viol) şi omor. Totodată, teza relevă că agresivitatea şi violența se manifestă atât la nivel individual, cât şi la nivel de grup şi societate. La ce se referă Freud când pune în relație agresivitatea şi societatea? Se referă la civilizație, căreia îi atribuie rolul de „eu social", ce are puterea de a interveni în diminuarea agresivității. Altfel spus, deşi este inerentă ființei umane, agresivitatea poate să fie într-o oarecare măsură combătută de civilizație, prin reacții de ordin cultural față de conduite

dăunătoare propriei persoane și celor din jur. Avansând o astfel de ipoteză, autorul creează un context foarte interesant de analiză a agresivității, întrucât sugerează că factorii socioculturali adaptează comportamentul uman și îi limitează libertatea de acțiune, condiționat, desigur, și de trăsăturile psihologice.

De asemenea, Freud presupune existența unei legături între frustrare și agresivitate. Subsumându-se acestei prezumții a agresivității reactive, Dollard și alții (1939: 7) definesc frustrarea ca fiind „o ingerință cu apariția unui răspuns direcționat (instigat) la momentul potrivit în secvența comportamentală". Așadar, comportamentul agresiv este determinat de o frustrare chiar și atunci când nu este întotdeauna evidentă, așa cum agresiunea nu este mereu explicită, ci disimulată sau manifestată fără vizibilitate în exterior.

Abrahamsen (1973: 13), adept al teoriei despre sexualitate a lui Freud, enunță o supoziție prin care reliefează importanța factorilor psihosexuali în exprimarea agresivității. Mai exact, în opinia sa, toți oamenii care au un comportament agresiv sau violent experimentează diverse conflicte de natură psihosexuală și se confruntă cu sentimente de impotență și nevoia de răzbunare, acumulate încă din perioada copilăriei. În timp, astfel de trăiri se întrepătrund cu un nucleu emoțional care denaturează propria viziune a vieții, toate acțiunile întreprinse și modul de raportare la cei din jur (de exemplu, suspiciune, hipersensibilitate, respingere). Deopotrivă, sunt observate centrarea de sine și incapacitatea de a rezista propriilor frustrări. Dincolo de frecventa izbucnire a emoțiilor necontrolate, un astfel de om are nevoie să recurgă la violență și să distrugă. Prin urmare, potrivit lui Abrahamsen, instinctele sexuale refulate încă din copilărie, devenite uneori traume, pot să determine numeroase comportamente agresive și violente.

Un punct de vedere ce încorporează mai multe elemente din cele anterior enunțate aparține unui grup de specialiști români, care au examinat persoane condamnate pentru omor. În urma investigațiilor întreprinse, cercetătorii descriu participanții la studiu ca având „dezechilibru afectiv, nivel scăzut de inteligență și

crescut de emotivitate, o oarecare tendință spre agresivitate, autoritarism, spirit de rivalitate, încăpățânare, inabilitate în relațiile interpersonale, sentiment de culpabilitate, grad relativ de anxietate, tendință spre tensiune, frustrare şi surmenare" (Liiceanu şi alții, 2004: 75-76).

Concepțiile referitoare la instincte, frustrare şi agresivitate reliefează întocmai semnificația biologică şi culturală a agresivității, sugerând că aceasta are puterea de a dinamiza sau inhiba ființa umană, în contexte de viață controlate de normele şi valorile societății, prin relațiile cu semenii şi comunitatea. De asemenea, subliniază ideea potrivit căreia agresivitatea are manifestări care se pot reflecta în tot ceea ce un individ realizează în manieră intenționată sau neintenționată şi accentuează faptul că formele agresivității devin cu atât mai diverse cu cât sunt generate din interiorul omului şi din afara sa.

2.2.2. Psihopatia sau personalitatea antisocială

Psihopatia sau personalitatea antisocială exprimă „comportamente care depăşesc (sau nici nu ating domeniul clinic) şi care rămân în domeniul capacității (deficitare) de integrare armonioasă în mediul social firesc al individului" (Prelipceanu, 2011: 573). Persoanele care au psihopatie sunt caracterizate prin „acceptarea conştientă a unui stil de viață aberant; iritabilitate, impulsivitate, raptus afectiv; incapacitate de stăpânire a reacțiilor instinctiv-emoționale; intoleranță la frustrare; invadare socială, refuz al socialului" (Butoi, 2009: 34). Relația dintre psihopatie şi criminalitatea violentă este constatată în mai multe studii care arată că, în general, indivizii cu această condiție psihologică săvârşesc într-un număr mai mare delicte grave, spre deosebire de non-psihopați (Porter şi Woodhorts, 2007; Rodre şi alții, 2019). Trebuie menționat faptul că persoanele diagnosticate cu psihopatie au în general discernământ, întrucât tulburarea lor este una de comportament, nu de natură psihiatrică, aşa cum este cazul celor afectate de psihoze, de pildă (Prelipceanu, 2011; Cardinale şi Marsh, 2015).

O cercetare derulată la Institutul MacArthur Research Network on Mental Health and the Law (2005) arată că psihopatia este asociată cu violența mai frecvent decât oricare alt factor de risc examinat[26]. Un alt studiu, efectuat în mai multe instituții de detenție din Canada, relevă că, dintre toți respondenții, cei diagnosticați cu psihopatie au comis mai multe tipuri de violență instrumentală şi predatoare (90%) decât cei care nu au această însuşire psihologică şi care au săvârşit acte de violență predatoare într-o proporție mult mai scăzută (48%) (Porter şi Woodworth, 2007: 94).

Privitor la criminalitatea violentă, există anumite indicii ale psihopatiei, descrise în Scala PCL–R[27], relevante deopotrivă din punct de vedere psihologic şi sociologic (de exemplu, stil de viață parazitar, apariția precoce a problemelor de comportament, delincvență juvenilă ori promiscuitate sexuală). Utilizată în penitenciare şi în spitale de psihiatrie pentru a diagnostica psihopatia, această scală cuprinde 20 de itemi, cu valori numerice între 0 şi 2. Notarea lor se face în funcție de absența sau prezența unor simptome ale psihopatiei la persoana evaluată. În practică, scorul cuprins între 10 şi 19 puncte semnalează o formă medie a psihopatiei, iar cel cuprins între 20 şi 29 puncte relevă un nivel sever al psihopatiei (Tabel 6).

[26] MacArthur Research Network on Mental Health and the Law (2005). Online: http://macarthur.virginia.edu/, accesat 13.07.2020.

[27] Psychopathy Checklist – Revised (Scala psihopatiei revizuită). Online: https://www.pearsonclinical.co.uk/Psychology/AdultMentalHealth/AdultForensic/HarePsychopathyChecklist-Revised(PCL-R)2ndEdition/HarePsychopathyChecklist-Revised(PCL-R)2ndEdition.aspx, accesat 14.07.2020.

Tabel 6. Scala PCL – R – simptome ale psihopatiei

Scala psihopatiei – revizuită (PCL–R)	
Grupa 1	Conține mai multe caracteristici ale personalității considerate centrale în practica tradițională a diagnosticării psihopatiei:
1.	Volubilitate/şarm superficial;
2.	Supraestimarea sinelui/narcisism;
3.	Tendința patologică de a minți;
4.	Tendințe spre înşelătorie şi manipulare;
5.	Absența remuşcărilor şi a vinovăției;
6.	Afect superficial;
7.	Insensibilitate şi lipsa empatiei;
8.	Incapacitatea de a-şi asuma responsabilitatea acțiunilor.
Grupa 2	Măsoară devianța socială, ca manifestare a instabilității cronice şi a unui stil de viață antisocial. Aceşti factori sunt mai expliciți decât factorii din Grupa 1:
9.	Nevoia de stimulare şi tendința de a se plictisi;
10.	Stil de viață parazitar;
11.	Control scăzut asupra comportamentului propriu;
12.	Apariția precoce a problemelor de comportament;
13.	Incapacitatea de a planifica pe termen lung şi în mod realist;
14.	Impulsivitate;
15.	Iresponsabilitate;
16.	Delincvență juvenilă;
17.	Încălcarea condițiilor de liberare condiționată.
Grupa 3	Alți factori:
18.	Promiscuitate sexuală;
19.	Numeroase relații de scurtă durată;
20.	Diversitatea actelor infracționale comise.

Sursa: adaptat după Hare, 2003: 77

Psihopatia este de asemenea corelată cu riscul de recidivă, îndeosebi la infractorii care au comis acte de criminalitate violentă (Beaver şi alții, 2011; Shaw şi Porter, 2012). Un caz ilustrativ este cel al lui Little, un tânăr diagnosticat cu psihopatie, care a săvârşit în mod repetat delicte violente, în pofida terapiilor şi a sancțiunilor aplicate (Caseta 2).

Caseta 2. Recidiva la persoanele cu psihopatie

Cazul Little: Infractor psihopat violent
Little are un scor de 35/40 PCL–R şi o lungă istorie de comportament infracțional violent. Cazierul său judiciar, datând din 1985, are 25 de menţiuni, multe dintre infracțiuni implicând utilizarea sau distribuirea de alcool şi droguri. O serie de evenimente deosebit de intense o implică pe prietena sa, Kim. În 1997, el a intrat cu forța în casa lui Kim, unde a amenințat-o şi a reținut-o timp de două ore, până când a reuşit să scape. În martie 1998, a agresat-o fizic, sexual şi verbal după ce a refuzat să facă sex cu el. Aceasta a suferit diverse leziuni, inclusiv două fracturi de degete, nenumărate vânătăi, arsuri şi răni anfractuoase la picioare. Când au sosit polițiştii, l-au văzut pe Little înjurând şi lovind-o cu piciorul pe Kim, iar un ofițer a fost lovit la mână când a încercat să intervină. În aceeaşi zi în care a fost condamnat pentru violențele din martie 1998, Little a agresat-o din nou pe Kim, lovind-o cu pumnii şi picioarele în mod repetat şi având încălțăminte de protecție cu vârful din oțel. Little a făcut închisoare şi, până la momentul în care a fost eliberat din arest, Kim era implicată într-o nouă relație, cu James. Little nu a acceptat acest lucru şi a încercat să reia relația cu Kim. A încălcat în mod repetat condițiile de eliberare condiționată, iar în 2001 a început o altă serie de acte violente care i-au implicat pe Kim şi pe James. Potrivit încercărilor anterioare de reabilitare, atât istoricul, cât şi profilul psihiatric evidențiază că este adeptul mascării dezinteresului său continuu şi a lipsei progresului pentru reabilitare. Specialiştii au ajuns la concluzia că Little prezintă un risc ridicat de recidivă violentă pentru cel puțin un deceniu, din cauza lipsei sale de considerație pentru alții. Ei nu cred că terapia psihologică poate determina o modificare importantă a comportamentului. Little a fost denumit un infractor periculos în 2007 şi va fi atent monitorizat pentru restul vieții sale.

Sursa: adaptat după Shaw şi Porter, 2012: 210

Faptul că o infracțiune comisă cu violență creşte riscul săvârşirii repetate a altor delicte grave este constatat şi într-o investigație realizată în România, pe un lot de 364 de indivizi condamnați pentru omor, viol şi tâlhărie. La momentul înfăptuirii acestor acte, persoanele cu antecedente penale au fost mai predispuse la a recurge la violență, s-au dovedit foarte impulsive şi primul instinct al lor a fost acela de a acționa contra celeilalte

părți. Totodată, „25% din cei care au avut o conduită violentă în majoritatea relațiilor în care au fost implicați, în special în cele familiale, au ajuns să comită infracțiuni grave” (Mihaiu, 2013: 235). În interpretarea rezultatelor, trebuie reținut că această cercetare, având specific sociologic şi criminologic, s-a raportat numai la relația dintre criminalitate violentă şi recidivă, excluzând personalitatea antisocială.

2.2.3. Învăţarea socială a agresivităţii

Psihologia umană alocă un rol important învățării sociale a agresivității. Un exemplu semnificativ este teoria învățării sociale, avansată de Bandura şi alții (1961), potrivit căreia oamenii nu se nasc cu repertorii preformate ale comportamentului agresiv, ci le învață pe parcursul vieții. Altfel spus, indivizii învață prin înțelegerea cognitivă a lumii în care trăiesc şi prin aprobările ori pedepsele pe care le primesc, înmagazinând o serie de informații cu ajutorul cărora dezvoltă diverse atitudini. Pornind de la această premisă, autorii teoriei şi-au propus să cunoască procesele pe care le parcurge o persoană în învățarea agresivității. Prin urmare, în cadrul cunoscutului experiment *Bobo Doll*, au expus un grup de copii unui model comportamental agresiv, iar un alt grup de copii, unui model comportamental non-agresiv. Copiii din primul grup au fost plasați într-un laborator în care un adult era agresiv cu o păpuşă, iar copiii din cel de-al doilea grup au fost plasați într-un laborator în care adultul se comporta în mod paşnic cu păpuşa. La finele acestei etape a experimentului, participanții au părăsit laboratorul şi după aproximativ 30 de minute au mers într-o cameră unde se aflau diverse jucării, printre care şi păpuşa în cauză. Cercetătorii au constatat că grupul de copii expuşi la agresivitate au reprodus conduita persoanei adulte, fiind la rândul lor agresivi cu păpuşa. La polul opus, cei aflați în prezența adultului care s-a comportat armonios cu păpuşa au avut aceeaşi purtare liniştită. Inițiatorii experimentului au concluzionat asupra

faptului că modelarea comportamentală sau învățarea agresivității depinde de patru procese interdependente:

- procesul atenției – conduita umană nu poate fi învățată numai prin observație. Este nevoie ca persoana în cauză să acorde atenție unui anumit comportament, să se identifice cu el, să îi recunoască o valoare funcțională şi să existe o atracție interpersonală. Atunci când oamenii sunt expuşi unei varietăți de modele, după cum este cazul tuturor în mod invariabil, rareori îşi restrâng învățarea către o singură sursă şi nici măcar nu reproduc toate caracteristicile tiparelor preferate. În experimentele în care modelele manifestă conduite distincte, tiparele imitative ale observatorilor reprezintă în general un cumul de elemente specifice acestora;
- procesul retenției – persoana, pentru a fi influențată pe termen lung de un anumit etalon comportamental, are nevoie să îl rețină. Astfel, atunci când modelul nu mai este prezent în calitate de ghid, tiparele de răspuns sunt reprezentate în memorie într-o formă simbolică. După ce comportamentele de modelare au fost transformate, aceste coduri de memorie acționează ca ghiduri interne pentru acțiuni imitative;
- procesul de reproducere motorie – semnifică în fapt o condiție a învățării care constă în însuşirea conduitei, adică în dezvoltarea unor deprinderi şi aptitudini care să asigure acțiunea individului. Dacă există astfel de deprinderi, reproducerea poate fi mai fidelă decât în condițiile în care nu sunt prezente. De aceea, învățarea rămâne în aşteptare până în momentul în care persoana dezvoltă aptitudinile necesare prin observarea sau practica ulterioară;
- procesul motivațional şi de consolidare – o persoană poate decide dacă adoptă un anumit tipar comportamental, prin prisma unor stimulente pozitive sau negative pe

> care le primeşte. Atunci când i se transmite că nu va fi sancționată în caz de agresivitate sau violență, se va simți mai liberă să repete respectiva conduită. Însă dacă primeşte semnale negative, există posibilitatea să abandoneze modelul învățat şi reprodus. Consolidarea are rolul de a regulariza conduita aleasă şi de a influența procesul de învățare observațională prin determinarea nivelului de atenție acordat comportamentului considerat etalon (Bandura şi alții, 1961: 70-72).

Autorii precizează că învățarea socială nu este întotdeauna realizată, chiar dacă indivizii sunt expuşi mereu la variate modele, fie şi considerate de prestigiu. În orice situație, absența comportamentului imitativ este posibil să rezulte din reprezentarea şi reperarea simbolică nepotrivită, deficiențe motorii sau, pur şi simplu, din refuzul de a îndeplini conduita exemplificată din cauza posibilelor consecințe negative.

Dacă teza asocierilor diferențiale (Sutherland, 1947) este specifică orientării sociologice, teoria învățării sociale se fundamentează pe explicații de tip psihosociologic, însă premisele celor două sunt identice – comportamentul uman este învățat. Un merit considerabil al lui Bandura şi alții este acela de a arăta că agresivitatea poate să fie asociată cu toate mediile socializatoare. De asemenea, teoria sugerează că orice formă de agresivitate este posibil să fie învățată, inclusiv cea cu un nivel ridicat de gravitate, cum este cazul violenței fizice. În acest context, autorii reliefează uşurința cu care copiii repetă actele semenilor şi rolul modelelor în transmiterea atât a comportamentelor, cât şi a reacțiilor emoționale, respingând concepții potrivit cărora agresivitatea este generată, de pildă, de instincte sexuale refulate.

Un caz relevant din perspectiva învățării sociale este cel al lui V.M. După pierderea părinților, a locuit inițial la o mătuşă care l-a agresat de nenumărate ori şi, ulterior, într-un centru de asistență socială, unde a interacționat din nou cu persoane având

comportament violent. În viața de adult a trăit într-un cămin, alături de „oameni săraci, alcoolici, violenți şi hoți", după cum declară însuşi respondentul. V.M. este în prezent condamnat pentru comiterea a două crime asupra unor cunoştințe.

> *„Lucram în mai multe sate, zugrăveam case (…). I-am zugrăvit casa unei femei din satul vecin. Ne-am înțeles că îmi dă banii la pensie. La câteva zile mi-a spus un vecin că nu crede că îmi mai dă banii femeia (…). M-am supărat la gândul acesta şi m-am dus la ea să mă asigur că o să îmi dea banii. Am strigat-o la poartă, mi-a deschis şi am intrat în curte. I-am zis de bani şi a spus că-mi dă la pensie, dar parcă tot nu îmi venea să cred. Am început să mă cert cu ea şi am văzut un ciocan lângă căruță. M-am enervat rău, am luat ciocanul şi i-am dat cu el în cap. A căzut pe loc, dar nu a murit, mai mişca. De la geam a văzut totul nepotul ei, care a ieşit în curte şi a început să zbiere. M-am speriat, i-am dat cu ciocanul în cap copilului şi am plecat (…)".*
>
> V.M., 42 de ani, fără antecedente penale.
> În timpul procesului penal a pledat „vinovat".

Cazul lui V.M., alături de altele studiate (Mihaiu, 2013, 2015), ilustrează faptul că la nivelul instanțelor socializatoare şi al comunităților în cadrul cărora tiparele deviante sunt acceptate sau chiar apreciate, violența se transmite în mod facil. Pe cale de consecință, este posibil ca subculturile delincvente să contribuie la apariția unor infracțiuni din ce în ce mai grave, pe măsură ce creşte gradul de violență utilizată.

2.3. Criminologie

Criminologia, având un caracter multidisciplinar, abordează criminalitatea şi violența într-o manieră integrativă. Prin însăşi fundamentele sale, îşi propune să cunoască dinamica, formele şi condițiile criminalității şi, totodată, să contribuie la prevenirea şi controlul acestei probleme sociale. În continuare, sunt prezentate două teorii criminologice, considerate ca fiind adecvate abordării nu doar a criminalității în înțeles general, ci şi a criminalității violente, anume teoria dezvoltării comportamentului delincvent (Farrington şi Loeber, 2003) şi teoria alegerii unui mod de viață delincvent (Cusson, 2010).

2.3.1. Dezvoltarea comportamentului delincvent

Teoria dezvoltării comportamentului delincvent este construită pe baza mai multor componente etiologice, provenite îndeosebi din sociologia devianței şi din psihologia dezvoltării. Prin corelarea acestor perspective explicative, Farrington şi Loeber (2003) au constatat că în procesul de formare a persoanei şi în viața ei cotidiană pot să concure mai mulți factori, care, acționând cu o intensitate diferită de la om la om, favorizează comportamentul perturbator şi delincvent. Structurați în funcție de instanțele socializatoare, aceştia se regăsesc la nivel de „individ, familie, semeni, şcoală, comunitate" şi apar în diferite perioade ale vieții, începând cu sarcina şi copilăria şi continuând până la mijlocul adolescenței (Tabel 7).

Tabel 7. Ordonarea de dezvoltare aproximativă a factorilor de risc asociaţi cu comportamentul perturbator şi delincvent

Factori de risc ce apar în timpul sarcinii şi începând din copilărie	
Copilul	Familia
Complicații ale sarcinii şi naşterii; probleme neurologice; expunerea la neurotoxine după naştere; temperament dificil; hiperactivitate, impulsivitate, probleme de atenție; nivel scăzut de inteligență; sex masculin.	Mamă fumătoare, consumatoare de alcool/droguri în timpul sarcinii; mamă adolescentă; părinte cu nivel scăzut de educație; episoade depresive la mamă; abuz de substanțe/ comportament antisocial sau infracțional al părinților; comunicare deficitară între părinți şi copil; sărăcie şi statut socioeconomic scăzut; probleme conjugale; familie numeroasă.
Factori de risc ce apar din perioada în care copilul începe să meargă	
Copilul	Familia
Comportament agresiv/perturbator; persistă în minciună; înclinație spre risc şi senzații; lipsa vinovăției, lipsa empatiei.	Practici de disciplinare aspre şi/sau haotice; maltratare sau neglijare.
	Comunitatea.
	Violență televizată.

<table>
<tr><th colspan="2">Factori de risc ce apar începând din perioada de mijloc a copilăriei</th></tr>
<tr><td>Copilul</td><td>Familia</td></tr>
<tr><td rowspan="3">Furt şi delincvență juvenilă; debut precoce al altor comportamente antisociale; debut precoce al consumului de substanțe şi al activității sexuale; stare depresivă; solitar; atitudine pozitivă față de comportamentele problematice; victimizare şi expunere la violență.</td><td>Supraveghere parentală deficitară.</td></tr>
<tr><td>Şcoala</td></tr>
<tr><td>Rezultate educaționale scăzute; repetenție; absenteism; atitudine negativă față de şcoală; organizare şi funcționare deficitară a şcolilor.</td></tr>
<tr><td>Semeni</td><td>Comunitate</td></tr>
<tr><td>Respingere din partea semenilor; apropiere de colegi/frați cu un comportament deviant.</td><td>Reşedința în cartiere mărginaşe; acces la arme.</td></tr>
<tr><th colspan="2">Factori de risc ce apar începând din perioada de mijloc a adolescenței</th></tr>
<tr><td>Copilul</td><td>Şcoala</td></tr>
<tr><td>Poartă arme; trafic de droguri; şomaj.</td><td rowspan="3">Abandon şcolar.</td></tr>
<tr><td>Semeni.</td></tr>
<tr><td>Membru al unei bande.</td></tr>
</table>

Sursa: adaptat după Farrington şi Loeber, 2003: 9

Potrivit lui Farrington şi Loeber, există patru etape ale vieții în care factorii de risc anterior descrişi pot să contribuie la formarea comportamentului delincvent:

- etapa energizării – o persoană doreşte să obțină câştiguri financiare, să dețină un status social ridicat şi să trăiască experiențe pe care le consideră interesante. Pe termen lung, astfel de dorințe, întreținute de factori de risc precum frustrare, mânie sau consum de alcool, pot conduce la manifestarea unei conduite antisociale. Dorința de experiențe deosebite şi de emoții puternice apare în special la indivizii din medii sociale defavorizate, care simt că au o viață mai anostă comparativ cu semenii lor din medii socioeconomice dezvoltate sau care nu sunt capabili să amâne câştigul imediat în favoarea obiectivelor propuse pe termen lung;
- etapa dirijării – există multiple condiții ce influențează opțiunile preferate ale oamenilor în îndeplinirea scopurilor

propuse. Mai concret, dacă cei care aparţin unor medii defavorizate nu au posibilitatea să obţină bunuri materiale, statut social şi experienţe interesante prin utilizarea metodelor legale, pot alege să adopte un comportament delincvent pentru a-şi atinge obiectivele;

- etapa inhibiţiei – un rol important în neutralizarea conduitei delincvente poate să îl aibă empatia, ca rezultat al unui „istoric de recompense şi pedepse", bazat pe afecţiunea familiei şi pe respectarea normelor legale. La polul opus, comportamentele infracţionale ale familiei, prietenilor şi vecinilor pot influenţa o persoană să înfăptuiască diverse delicte;
- etapa luării deciziilor – presupune interacţiunea dintre om şi mediu. Dacă un individ cu tendinţe spre delincvenţă comite un act antisocial într-o situaţie dată, depinde de posibilităţi, costuri, beneficii şi riscuri percepute. Persoanele familiarizate cu anumite conduite delictuale pot alege să rişte şi să fure, pentru a obţine un bun material, ignorând pericolul de a fi sancţionate legal (Farrington şi Loeber, 2003: 11-13).

Acest model explicativ sugerează că în conduita din copilărie a unui individ se pot observa anumiţi factori de risc care pot duce la delincvenţă în adolescenţă şi în viaţa de adult (de exemplu, întârziere în dezvoltarea limbajului, ataşament scăzut, hiperactivitate şi deficit de atenţie). În egală măsură, evidenţiază că educaţia şi disciplina consecventă, împreună cu supravegherea atentă a părinţilor, reduc riscul delincvenţei în copilărie şi adolescenţă, aşa cum, la vârsta adultă, acestea sunt diminuate de existenţa unei relaţii conjugale sau a unui loc de muncă stabil. De remarcat faptul că autorii asociază mai mulţi factori de risc ai infracţionalităţii cu apartenenţa la medii defavorizate, iar din acest punct de vedere, teoria lor seamănă cu adaptarea socială bazată pe inovaţie, aşa cum este descrisă de Merton (1938). Însă Farrington şi Loeber

nu explică procesele şi împrejurările în care devin delincvenți copiii şi tinerii care au un nivel ridicat de trai, obțin rezultate şcolare bune, provin din familii în care nu au existat manifestări delictuale, nu au adicții şi nu fac parte din grupuri infracționale.

2.3.2. Delincvenţa, o viaţă aleasă

Existența anumitor factori de risc manifestați în cadrul contextelor criminogene poate determina o persoană să aleagă un mod de viață delincvent. Această premisă a lui Cusson (2010) are la bază mai multe rezultate obținute de el şi de alți cercetători asupra criminalității violente (Proulx şi alții, 1999; Beauregard şi alții, 2007). Studiile pe care se fundamentează teza sa au arătat, de asemenea, că demarcația dintre conduitele deviante, delincvența juvenilă şi criminalitatea violentă este dificil de realizat, întrucât, în general, indivizii care încep prin a comite diverse acte antisociale pot ajunge să săvârşească delicte grave (omor, trafic de persoane, viol, trafic de droguri etc.).

„Acțiunea criminală", care constă în utilizarea forței sau a înşelăciunii pentru a încălca consimțământul unei persoane şi a-i cauza un prejudiciu, este esențială pentru teoria delincvenței ca viață aleasă. Indivizii care pun în aplicare acțiuni criminale au un comportament „delincvent, hiperactiv, persistent şi înrădăcinat", găsindu-şi coerența faptelor în câteva principii pe care le apreciază ca fiind „raționale şi fundamentale". Primul principiu se referă la calculul „costuri – beneficii", deoarece în mediul din care face parte persoana rezidă concepția potrivit căreia încălcarea legii aduce pe termen scurt mai multe beneficii decât dezavantaje. „Reciprocitatea negativă" este un alt principiu conform căruia un individ aflat într-o poziție vulnerabilă, dezavantajată, inferioară altor persoane îşi justifică actele delincvente prin nedreptatea suferită şi astfel intră într-un ciclu al răzbunărilor. Cel de-al treilea principiu reflectă „defecte ale dezvoltării sociale" şi arată că persoana nu a învățat să trateze în mod responsabil viitorul şi regulile vieții sociale, fiind insuficient guvernată de înțelegerea consecințelor propriilor acte şi de normele de conviețuire existente (Cusson, 2010: 190-193).

În opinia lui Cusson, alegerea unui mod de viață delincvent nu este în totalitate liberă şi nici complet constrânsă, întrucât „condițiile vor face ca fiecare opțiune să devină mai mult sau mai puțin disponibilă ori dificilă" (ibidem: 193). Aceste condiții reprezintă în fapt particularitățile unei persoane şi mediul educativ, social, juridic sau economic în care se află. Aşadar, factorii care pot face din delincvență un mod de viață atractiv sau neatractiv sunt:

- mediul criminal – constă în grupuri de infractori care pot determina o persoană să aleagă un mod de viață delincvent, în condițiile în care există un contact frecvent. Ca urmare a unor promisiuni referitoare la ocupații plăcute şi câştiguri financiare foarte mari, aceasta va începe să se implice în activități care o vor conduce pe acelaşi drum cu ceilalți din grup;
- cadrul educativ – este reflectat în riscurile care apar atunci când părinții nu îşi supraveghează suficient copiii, nu cunosc modul lor de viață şi cum îşi petrec timpul liber;
- regimul de sancțiuni – se referă la mediul familial şi educațional în care nu există preocupări pentru reprobarea şi sancționarea comportamentelor deviante, iar copiii devin mai expuşi la delincvență. În condițiile date, poliția, ca organ de control social exterior copilului, joacă de asemenea un rol important, prin reacția față de diferite încălcări ale legii;
- abundența țintelor – este exprimată prin valori materiale şi are un rol esențial în alegerea unui mod de viață delincvent, întrucât cei care îşi expun bunurile financiare reprezintă posibile surse de venit pentru infractori;
- competența şcolară, socială şi profesională – îi permite unei persoane să spere că după terminarea studiilor va accesa un loc de muncă şi va dobândi un statut social respectabil;
- piața muncii – poate influența anumiți indivizi să nu se implice în acțiuni infracționale, prin punerea la dispoziție a unor locuri de muncă accesibile şi prin stimularea

salarială. În general, competența socioprofesională și piața muncii sunt factori care reduc riscurile de apariție a conduitei infracționale (Cusson, 2010: 193-194).

Relația dintre factorii prin care o persoană poate să aleagă sau nu un mod de viață delincvent este prezentată în continuare (Figura 1).

Figura 1. Delincvența, o viață aleasă

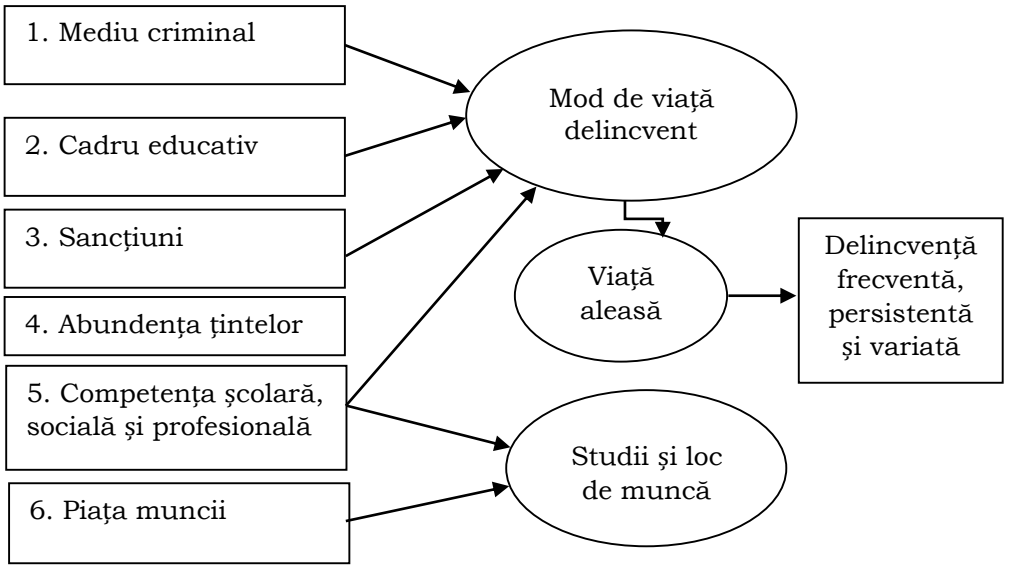

Sursa: adaptat după Cusson, 2010: 194

Odată cu elaborarea acestei teorii, Cusson pune în evidență faptul că alegerea unui mod de viață delincvent este preferată de individul nesupus controlului parental și sancțiunilor atunci când manifestă comportamente antisociale; înconjurat de multe ținte vulnerabile și, totodată, lipsit de capital școlar, social, profesional; expus atracției față de bande și de plăcerea oferită de activitățile delictuale. Viziunea autorului prezintă unele elemente comune cu cea a lui Cornish și Clarke (1986), expusă în teoria alegerii raționale. Mai concret, potrivit ambelor perspective explicative, oamenii cumpănesc în mod rațional mijloacele și scopurile,

costurile şi beneficiile unei infracțiuni, pentru ca ulterior, în cunoştință de cauză, să facă o alegere pe care o consideră rațională. Un exemplu sugestiv pentru teza alegerii unui mod de viață delincvent şi cea a alegerii raționale poate să fie tâlhăria. Aşadar, un individ care comite o astfel de infracțiune cu scopul de a obține venituri financiare probabil a conchis în prealabil că beneficiul delictului este mai mare decât orice risc de a fi descoperit şi, eventual, sancționat penal.

Un studiu românesc realizat pe un eşantion de 364 de persoane condamnate pentru omor, viol sau tâlhărie a testat relația dintre „mediul criminal" şi „acțiunea criminală". Rezultatele obținute au relevat că între agresori şi prietenii cu antecedente penale există o legătură bazată pe alegerea unui mod de viață delincvent (Mihaiu, 2013). Elocvent pentru această ipoteză este cazul lui M.J. La momentul interviului, respondentul se afla în detenție pentru comiterea unui act de tâlhărie.

> *„Ne-am antrenat vreo doi ani, timp în care am învățat mai multe tehnici ca să dăm spargeri, să intrăm în diverse combinații şi să facem bani. Când aveam vreo 15 ani am fost la prima mea tâlhărie, am intrat la cineva în casă, la o doctoră, eram şi drogat atunci, nu îmi mai amintesc mare lucru. Nici nu îmi dau seama cum au trecut anii, m-a luat valul. Pentru mine asta era viața, nu ştiam cum altfel să fac bani. Toți am ajuns la închisoare. Acum mă gândesc cu ce m-am ales" (Mihaiu, 2013).*
>
> M.J., 34 de ani, cu antecedente penale.
> În timpul procesului penal a pledat „vinovat".

Cu toate că teoria delincvenței ca viață aleasă nu reuşeşte să elucideze un omor săvârşit de o persoană fără antecedente penale sau un viol comis de tată asupra fiicei, are meritul de a integra mai multe puncte de vedere avansate în domeniul devianței şi al criminalității (teoria anomiei, teoria subculturilor delincvente, a grupurilor de la marginea străzii, teoria asocierilor diferențiale şi teorii ale controlului social). În felul acesta, teza lui Cusson poate să contribuie la explicarea unor infracțiuni grave (omor, viol, tâlhărie, loviri cauzatoare de moarte, vătămări corporale)

și, în mod egal, poate reprezenta o perspectivă realistă în construirea strategiilor de prevenire și combatere a criminalității violente.

2.4. Sociologie

De-a lungul timpului, în cadrul orientării sociologice au fost avansate diferite modele teoretice, menite să explice cauzele comportamentelor criminale și violente, individuale sau de grup. Acestea au reprezentat deseori fundamente ale măsurilor de diminuare și prevenire a actelor delictuale. Dintre toate, sunt analizate, în cele ce urmează, câteva teorii care pot să folosească înțelegerii și explicării criminalității violente, în speță teoria anomiei sociale (Durkheim, 1893; Merton, 1938), teoria asocierii diferențiale (Sutherland, 1947) și teoria controlului social (Hirschi, 1969).

2.4.1. Anomia ca factor de risc macrosocial

Atunci când o societate trece prin schimbări care au consecințe însemnate, precum o criză economică, forța reglatoare și rolul conștiinței colective sunt diminuate, iar această stare de fapt este reflectată în absența unor norme și, implicit, în conduitele iraționale ori deviante ale indivizilor. Anomia, așa cum este definită de Durkheim (1893), nu se identifică cu absența totală a normelor și mijloacelor de control social, ci doar cu o stare de dezordine socială ce perturbă existența membrilor comunității, îi pune în situații necunoscute anterior și creează confuzii cu privire la ceea ce este just sau injust, respectiv ce revendicări și ce așteptări sunt legitime sau nu. În contextul dat, trebuie precizat că schimbările în sine, nu caracterul pozitiv sau negativ al lor, influențează comportamentele umane. Altfel spus, anomia exprimă dificultatea de raportare a membrilor comunității la diferite norme, din cauza disipării solidarității sociale. Așadar, instituțiile sociale de bază nu mai pot asigura reglarea și integrarea normală a indivizilor în comunitate, iar aceștia nu mai dispun de precepte clare care să le ghideze conduitele. Spre exemplu, crizele industriale și financiare, dacă favorizează creșterea numărului de acte

suicidare, nu o fac din cauza nivelului scăzut de trai pe care îl provoacă, întrucât şi prosperitatea are acelaşi rezultat, impulsionând de asemenea decesele. Astfel de crize determină comportamente iraționale pentru simplul fapt că sunt perturbări ale ordinii colective. Durkheim atribuie un rol fundamental societății şi mijloacelor utilizate de aceasta pentru reglarea vieții membrilor săi, ca urmare a faptului că este singura forță morală a cărei superioritate individul o acceptă. Mai explicit, societatea reprezintă autoritatea care are capacitatea de a reglementa drepturile şi acțiunile umane şi, simultan, are puterea de a impune anumite limite dorințelor şi conduitelor individuale.

Termenul *anomie* a fost preluat şi dezvoltat de Merton (1938), care i-a dat un înțeles propriu şi l-a conceput pe un plan concret, pornind de la premisa că mediul social dispune de o structură socială (mijloace legitime, acceptate în atingerea scopurilor culturale) şi o structură culturală (scopuri şi interese culturale). Având în vedere acest raționament, Merton plasează fenomenul criminalității în afara crizelor economice sau a altor evenimente perturbatoare şi tratează anomia ca fiind rezultatul unor decalaje între structura culturală şi structura socială. Autorul identifică cinci tipuri de adaptare individuală la scopurile şi mijloacele existente în cadrul societății (Tabel 8).

Tabel 8. Tipuri de adaptare individuală

Moduri de adaptare	Scopuri	Mijloace
Conformism	+	+
Inovație	+	–
Ritualism	–	+
Evaziune	–	–
Rebeliune	+/–	+/–

Sursa: adaptat după Merton, 1938: 676

După cum se poate observa în continuare, aceste moduri de adaptare nu se referă la personalitate, ci la comportamente de rol în situații specifice:

- conformitatea este modul de adaptare cel mai des întâlnit, specific indivizilor care acceptă atât scopurile culturale, cât şi mijloacele considerate conforme cu normele unei societăți. Este cazul celor care doresc să se supună în mod necondiționat uzanțelor şi reglementărilor sociale, cu toate că acest lucru presupune să nu îşi atingă scopurile culturale niciodată. De regulă, astfel de oameni nu încalcă legea sub niciun motiv, chiar dacă uneori ar putea să fie avantajați;
- inovația reprezintă adaptarea specifică persoanelor care acceptă şi valorizează scopurile culturale existente în cadrul societății, însă nu adoptă şi normele de realizare a acestora. Într-o astfel de situație se află indivizii care provin din clase sociale defavorizate, nu au acces la mijloacele legitime şi utilizează metode imorale sau ilegale în atingerea scopurilor culturale propuse (de exemplu, ucigaşi plătiți, tâlhari, recuperatori). În mod evident, adaptarea de tip inovator există şi în interiorul claselor sociale favorizate (de exemplu, criminalitatea gulerelor albe, criminalitatea împotriva autorității);
- ritualismul se referă la modul de adaptare prin care membrii societății ignoră sau chiar resping scopurile culturale existente, concentrându-se în schimb pe respectarea mijloacelor legitime. În acest caz, caracterul deviant rezultă din abaterea de la modelul cultural dominant în societate, care încurajează mobilitatea şi evoluția socială. Ritualismul este mai des întâlnit în comunitățile în cadrul cărora statutul social este dependent de realizările personale. În astfel de împrejurări, teama de insucces ori reacția de apărare în fața unor posibile pericole determină indivizii să îşi reducă aşteptările sau aspirațiile şi să se mulțumească cu un nivel mediu, dar stabil de trai. Este cazul gulerelor albastre sau, într-o accepție comună, al

unor birocrați, muncitori în instituții de stat, administratori şi funcționari;

- retragerea sau evaziunea este un comportament specific acelor persoane care resping deopotrivă scopurile şi mijlocele culturale. Întâlnită mai rar în societate, retragerea îi reprezintă pe cei despre care Merton spunea că „sunt în societate fără să fie totuşi", precum indivizi „bolnavi psihic, lunatici, paria, beţivi cronici, drogați, haimanale", care au abandonat scopurile culturale şi nu mai acționează conform normelor sociale;
- rebeliunea sau revolta reflectă modul de adaptare al persoanelor care consideră că scopurile şi mijloacele întâlnite într-o anumită societate nu sunt legitime. Astfel de oameni doresc să înlocuiască sau să schimbe structura şi ordinea socială şi, prin urmare, resping atât scopurile, cât şi mijloacele culturale în general acceptate. Este cazul revoluționarilor şi al vizionarilor, al unor lideri religioşi ori politici, a căror conduită reprezintă, în general, o formă pozitivă a devianței (Merton, 1938: 676-677).

Teza anomiei sociale, aşa cum este descrisă de Durkheim, contribuie la înțelegerea anumitor forme ale criminalității violente, în condițiile în care acestea sunt determinate în mod direct de slăbirea sau chiar absența unor norme. Perspectiva lui Merton referitoare la anomie poate fi, de asemenea, aplicată în aria criminalității violente, îndeosebi în cazul tâlhăriilor şi al altor violențe împotriva persoanelor (de exemplu, omoruri plătite, angajări în răzbunarea dintre bande). Mai precis, se poate discuta despre adaptarea de tip inovator a indivizilor care nu au posibilitatea utiliza mijloacele acceptate de societate pentru a-şi atinge scopurile culturale propuse, întrucât resursele sociale şi economice le sunt limitate. Totodată, teoria lui Merton contribuie la explicarea acelor acte de tâlhărie, viol sau omor comise de persoane care au adoptat un model de retragere sau evaziune. Cu toate

acestea, se constată că atât Durkheim, cât şi Merton tratează devianța ca fiind preponderent o opțiune individuală, independentă de influențele exercitate de grupul social, aspect fundamental în etiologia criminalității violente. În acelaşi timp, teoria nu clarifică de ce numai unele persoane aflate în conjuncturi anomice săvârşesc infracțiuni, iar altele se abțin. În final, autorii nu explică geneza unor forme de agresiune sexuală, precum violul sau anumite crime conjugale, care pot să fie cauzate în principal de probleme relaționale, emoționale ori psihologice.

2.4.2. Asocierea diferenţială a comportamentului delincvent

Influențat de paradigma interacționismului simbolic, Sutherland (1947) a avansat teoria potrivit căreia comportamentul nonconformist sau delincvent este învățat, asemenea celui conformist. Pornind de la premisa „asocierilor diferențiale", autorul sugerează că indivizii ajung în decursul vieții în situația de a respecta norme şi valori cu caracter conflictual sau nu, iar această opțiune depinde de experiențele şi achizițiile culturale dobândite în trecut. În contextul dat, Sutherland subliniază importanța elementului de prioritate, arătând că, în condițiile în care asocierea cu modelele criminale este mai timpurie, „învățarea" se produce mai repede.

Procesul învățării sociale are loc prin două planuri de analiză, şi anume: „elementele care intră în joc în momentul comiterii actului" (explicație situațională) şi „elementele care au influențat anterior viața individului" (explicație istorică) (Sutherland, 1947: 24). Pe baza acestui principiu, Sutherland a formulat nouă postulate care, articulate între ele, transpun etapele şi condițiile de învățare a comportamentului criminal:

- comportamentul delincvent este învățat, nu moştenit;
- procesul de învățare are loc prin interacțiunea şi comunicarea cu alte persoane (verbală sau nonverbală);
- învățarea comportamentului delincvent se desfăşoară în cadrul unor relații personale şi apropiate;

- acest proces include: tehnici de comitere a actelor antisociale, care pot fi uneori foarte complicate, alteori foarte simple; orientarea clară către anumite motive, mobiluri, raționalizări şi atitudini;
- orientarea spre diverse motive şi mobiluri este rezultată prin învățarea codurilor legale, definite ca fiind favorabile sau nefavorabile persoanei;
- un individ devine delincvent ca urmare a expunerii excesive la valori şi credințe care susțin încălcarea legii, în comparație cu cele care susțin respectarea ei. Acesta este principiul asocierii diferențiale;
- asocierile diferențiale variază în frecvență, durată, prioritate şi intensitate;
- procesul de învățare a comportamentului delincvent, prin asocierea cu modele delincvente şi non-delincvente, presupune implicarea aceloraşi mecanisme specifice oricărui proces de învățare;
- comportamentul infracțional este expresia diverselor trebuințe şi valori, dar nu se explică prin intermediul lor, întrucât comportamentul non-delincvent este exprimat de aceleaşi nevoi şi valori.

Cele nouă postulate reliefează faptul că asocierea diferențială depinde de interacțiunea unei persoane cu altele care săvârşesc infracțiuni, de stilul de comunicare şi de interpretările pe care respectiva persoană le dă anumitor convingeri exprimate în cadrul grupului din care face parte. Din acest punct de vedere, modelul asocierilor diferențiale poate fi utilizat în explicarea acelor forme de criminalitate violentă comise de indivizii care aparțin unui grup infracțional. Ca urmare a organizării diferențiale a societății, membrii unor astfel de grupuri au o imagine bine definită cu privire la scara de valori, interesele, scopurile şi mijloacele acceptate sau nu. Poate să fie cazul indivizilor care au „câştigat" un loc „privilegiat" în comunitate prin şantaj, amenințări sau scandaluri (bande de infractori ori organizații criminale).

Un caz reprezentativ pentru ipostaza descrisă este cel al lui F.G., care realmente întreaga viață a conviețuit alături de indivizi obișnuiți să comită diferite delicte.

> *„Mama este o alcoolică, iar tata un depravat. Frații mei sunt niște infractori, ca și mine. Mama și tata au făcut o droaie de copii pentru că așa au știut ei. Unul a crescut la o mătușă, altul la bunică-mea, doi au crescut cu ei, și pe mine, nu știu de ce, m-au dus la orfelinat. Câțiva ani nu am știut nimic de ei, pe la 15 ani le-am spus că vreau să mă țină și pe mine acasă. Bun...! În seara aia au făcut petrecere, s-au îmbătat, s-au înjurat, s-au bătut, de toate… Și așa au ținut-o mereu. Am mai stat cu ei până pe la 16 ani, după care am plecat (n.a., în altă localitate) la niște prieteni. Am început să muncesc la negru cu ei. Sincer vă spun, mai rău mi-a făcut că am stat cu ei (n.a., prieteni). Vorba aceea, numai rele am învățat. Am ajuns recuperator pentru o familie de ruși care locuia în… (n.a., altă țară) Am omorât".*
>
> F.G., 44 de ani, cu antecedente penale.
> În timpul procesului penal a pledat „vinovat".

Teoria asocierilor diferențiale este utilă în explicarea unor acte de criminalitate violentă, întrucât arată cum o persoană săvârșește o infracțiune ca rezultat al învățării, interiorizării și asumării convingerilor care susțin încălcarea normelor legale. Însă postulatele avansate de Sutherland nu explică toate actele de criminalitate violentă, cum sunt, de pildă, omorurile pasionale sau violurile comise de indivizi care nu au intrat anterior în contact cu diverse grupuri delincvente. De asemenea, se observă că teza este centrată asupra explicării modului în care este posibil să fie învățat comportamentul delincvent, însă nu indică originea sa. În final, teoria asocierilor diferențiale nu clarifică din ce motive anumiți indivizi învață comportamentul infracțional, iar alții nu.

2.4.3. Teoria controlului social

Spre deosebire de tezele care încearcă să explice de ce diferiți oameni se angajează în acțiuni deviante, cea a controlului social urmărește să clarifice în ce condiții unele persoane se stăpânesc în a comite delicte și crime. Potrivit acestei paradigme, controlul

social este un mecanism prin care societatea reglementează conduita membrilor săi, odată cu definirea a ceea ce este considerat corect sau greşit, legal ori ilegal. La nivel macrosocial, el funcționează prin sisteme formale care asigură controlul întregii societăți, cum este, spre exemplu, sistemul juridic, iar la nivel microsocial, prin sisteme informale, precum familia sau grupul de prieteni, cu rol de control direct al individului (Reiss, 1951; Reckless, 1961; Hirschi, 1969).

În teoria controlului social, Hirschi (1969: 16-18) defineşte „legăturile sociale" ce reglează comportamentul uman şi conduc, după caz, către conformitate sau obedienţă faţă de variate reguli şi norme:

- ataşamentul reprezintă legătura socială de natură afectivă pe care cineva o simte faţă de membrii familiei sau de alți apropiați (profesori, prieteni). Afecțiunea poate determina o persoană să evite comiterea unor infracțiuni pentru a nu-i dezamăgi pe cei dragi. Aşadar, este mai puțin probabil ca acei copii şi adolescenți puternic ataşați de părinți să se angajeze în conduite ilegale care ar putea periclita relația lor cu persoane dragi;
- angajamentul se referă la diferite obiective personale sau profesionale în care un individ a investit timp şi energie. Acest angajament reprezintă dimensiunea rațională a legăturii sociale şi, totodată, conştientizarea ideii potrivit căreia o conduită delincventă ar pune respectivele obiective în pericol. Prin urmare, adoptarea unui anumit comportament este rezultatul analizei costuri-beneficii, în care sunt evaluate, pe de o parte, aspectele convenționale (timp, bani, status), iar pe de altă parte, pierderile ce ar putea fi suferite odată cu săvârşirea delictelor;
- implicarea este exprimată faţă de activități convenționale valorizate social. Ele servesc atât pentru a apropia o persoană de celelalte, cât şi pentru a limita timpul în care este posibil să se implice în acțiuni ilegale. Cei mai mulți

oameni, datorită vieții în societate, câștigă bunuri materiale, reputație și prestigiu, pe care nu doresc să le piardă odată cu înfăptuirea unor infracțiuni. Prin urmare, astfel de realizări reprezintă o modalitate prin care societatea se asigură că membrii săi vor respecta normele legale;

- credința este asociată cu multiple sisteme de valori și reprezintă, de asemenea, o legătură socială menită să scadă riscurile comportamentului delincvent. Mai exact, dacă o persoană este devotată anumitor principii împărtășite de societate, atunci devine mai puțin dispusă să comită infracțiuni care ar putea leza respectivele valori și norme.

Conform acestei teorii, atunci când una sau mai multe legături sociale ale individului sunt dezagregate ori dispar, există riscul ca el să încalce legea. Prezumția lui Hirschi poate fi corelată cu cea a lui Durkheim, potrivit căreia cu cât grupurile din care o persoană face parte sunt mai lipsite de coeziune, cu atât aceasta se regăsește mai puțin în cadrul lor și ajunge să se ghideze după normele formate pe interese proprii, care pot să aibă un caracter deviant. Teoria controlului social este posibil să explice diverse forme de criminalitate violentă, în special acele acte comise de adolescenții și tinerii care nu sunt atașați și nici angajați în raport cu variate legături sociale (de exemplu, familie, profesori, reușite școlare și profesionale). Totuși, Hirschi nu justifică cum mulți dintre agresori, mai ales adulți, își raționalizează comportamentele astfel încât să încalce o normă, dar în același timp să își păstreze credința în ea.

2.5. Sănătate publică: modelul ecologic al violenței

Modelul ecologic al violenței, avansat de OMS, construiește o imagine de ansamblu a mai multor factori care determină sau favorizează acest fenomen social. Krug și alții (2002) folosesc ca fundament teza lui Bronfenbrenner (1977: 514), potrivit căreia, în

cunoaşterea şi explicarea comportamentului uman, trebuie avute în vedere atât caracteristicile personale, cât şi influenţa mediului ecologic, constituit din „microsistem, mezosistem, exosistem, macrosistem şi cronosistem".

Din această perspectivă, violenţa rezultă prin concursul mai multor factori de risc aflaţi la nivel individual, relaţional, comunitar şi social, care se manifestă în diferite etape ale vieţii (Tabel 9):

Tabel 9. Modelul ecologic al violenţei

Factori de risc şi manifestări în cazul violenţei	
Nivel individual	Vârsta; Nivelul de instrucţie; Tulburările psihologice sau de personalitate (impulsivitate); Toxicomaniile; Comportamentele agresive; Situaţiile de victimizare (abuzuri, maltratări).
Nivel relaţional	Relaţiile cu familia, prietenii, partenerii sau colegii sunt factori importanţi ce influenţează comportamentul violent sau nonviolent al individului.
Nivel comunitar	Relaţiile sociale cu vecinii, colegii de serviciu sau de la şcoală; Schimbarea frecventă a domiciliului; Densitatea populaţiei; Traficul local de droguri; Rata crescută a şomajului; Caracteristicile comunităţii (izolare socială, nivel scăzut de trai).
Nivel societal	Normele sociale şi culturale (atitudinile care consideră sinuciderea un act individual, nu un act de violenţă ce poate fi prevenit; normele care afirmă dominaţia bărbaţilor asupra copiilor şi a femeilor; normele care încurajează conflictele politice); Condiţiile sociale care includ politicile în materie de educaţie, sănătate (disparităţi între grupurile sociale).

Sursa: adaptat după Krug şi alţii, 2002: 13-15

În funcţie de fiecare nivel, factorii de risc sunt diferiţi şi influenţează într-o manieră proprie comportamentul unei persoane:

- nivelul individual prezintă condiţii care pot creşte riscul ca o persoană să fie victimă sau autor al violenţei. Pe lângă factorii biologici şi demografici, sunt luaţi în considerare

factorii psihosociali, anume: impulsivitate, educație precară, abuz de substanțe sau antecedente penale;

- nivelul relațional exprimă modul în care relațiile sociale proximale (colegi, parteneri intimi și membri ai familiei) contribuie la producerea violenței. În cazul unei relații de cuplu în care există diverse probleme, interacțiunea aproape zilnică poate determina repetarea episoadelor violente;
- nivelul comunitar se raportează la contextele sociale în care individul trăiește (școală, cartier, loc de muncă). Aici pot să apară factori de risc, precum trafic de droguri, șomaj, izolare socială ori slaba implicare a organelor de control social. În astfel de comunități oamenii sunt mai susceptibili să experimenteze violența, atât ca victime, cât și ca agresori;
- nivelul social este o extensie a nivelului comunitar și cuprinde alte structuri sociale exterioare individului, care totuși pot avea o influență asupra sa (mass-media, agenții guvernamentale, organizații). Sunt incluși în această categorie factorii care creează un climat acceptabil pentru violență, cei care reduc inhibițiile împotriva violenței ori reproduc violența ca mod acceptabil de rezolvare a conflictelor (Krug și alții, 2002: 15-16).

După cum se poate observa, cauzele violenței pot să apară la nivel individual (traume, probleme emoționale), relațional (familie, prieteni), comunitar (trafic de droguri, șomaj) și social (norme, politici). De asemenea, o parte dintre factorii examinați sunt specifici tuturor formelor de violență, în timp ce alții sunt caracteristici anumitor tipuri de violență (intrafamilială, școlară). Modelul ecologic permite identificarea unor cauze cu rol important în manifestarea mai multor forme de criminalitate violentă, în speță agresiuni sexuale, maltratări, tâlhării, omucideri ori utilizarea excesivă a puterii (organe de poliție ce manifestă un comportament violent față de cetățeni).

2.6. Concluzii

În explicarea violenței şi a criminalității, teoriile biologice clasice pun accentul pe influența substratului genetic (Glueck şi Glueck, 1950; Kandel şi Mednick, 1991), iar cele mai recente cercetări evidențiază importanța problemelor biopsihologice, neurofiziologice sau biochimice (Francis, 2014; Du, 2019; Cooke şi alții, 2020). O parte din aceste studii arată că, într-adevăr, anumite particularități biologice şi biomedicale pot influența în diferite ipostaze conduita umană şi, prin urmare, este posibil să aibă un rol indirect în producerea actelor de criminalitate violentă. Însă astfel de însuşiri nu reprezintă explicații monocauzale, în sensul că ereditatea sau modificările biochimice nu pot determina o persoană să comită omor, viol ori tâlhărie. De aceea, mai degrabă decât să explice criminalitatea violentă, biocriminologia oferă informații cu privire la factori de risc care nu funcționează izolat, ci sunt activați de o serie de condiții externe (de exemplu, familie, şcoală, grup de prieteni).

Specialiştii în psihologie şi psihopatologie remarcă existența unor relații de cauzalitate, pe de o parte, între instincte, frustrare şi dezechilibre psiho-emoționale, pe de altă parte, între învățare, condiții socioculturale şi criminalitatea violentă, reuşind să contureze profiluri ale diferitelor tipuri de delincvenți (Freud, 1961; Bandura şi alții, 1961; Shaw şi Porter, 2012). Totuşi, se constată că, asemenea biocriminologilor, cercetătorii ignoră sau acordă o importanță minimă factorilor non-psihologici şi anumitor circumstanțe care pot favoriza delictele, precum sărăcia sau nivelul scăzut de educație. Aceasta este principala limită a abordărilor psihologice asupra criminalității şi violenței, pe lângă utilizarea în general a unor eşantioane nereprezentative statistic sau construite preponderent din indivizi „anormali" din punct de vedere psihic. În plan etiologic, domeniului i se datorează acumularea unui bogat material teoretic şi empiric, care permite observarea psihicului uman, dezvăluind aspecte relevante cu privire la motivația şi dinamica actelor delincvente.

Criminologia, prin integrarea elementelor caracteristice nu doar ei, ci şi psihologiei şi sociologiei, contribuie semnificativ la explicarea unor acte de criminalitate comise cu violență. De pildă, teoriile analizate dezbat, printre altele, importanța condițiilor de dezvoltare a persoanei în perioada copilăriei, conturând relația dintre acest proces şi diferiți factori de mediu care pot să fie sau nu favorabili comportamentului delictual. În acelaşi timp, ele arată cum contextul comiterii infracțiunii reprezintă un element fundamental, îndeosebi în ceea ce priveşte impactul prezenței unei terțe persoane sau a unor factori circumstanțiali importanți (de exemplu, alcool, droguri, arme) (Loeber şi Farrington, 2003; Cusson, 2010).

Sub aspect sociologic, teoria anomiei (Durkheim, 1893; Merton, 1938) şi cea a asocierilor diferențiale (Sutherland, 1947), examinate mai sus, descriu conjuncturile sociale exercitate asupra indivizilor care ajung să săvârşească un act de omor, viol sau tâlhărie. Dintr-o viziune diferită, teoria controlului arată că anumite legături care există între o persoană şi semenii săi, obiectivele şi valorile, principiile şi normele sociale pot reduce riscurile de manifestare a unui comportament infracțional (Hirschi, 1969). În general, abordarea sociologică a devianței conduce la apariția unor poziții contradictorii, întrucât este tratată deopotrivă ca origine şi produs al diferitelor probleme sociale. Cu toate acestea, teze avansate în cadrul domeniului, precum cele referitoare la anomie, organizarea diferențială a societății, marginalizare socială ori control social, contribuie la cunoaşterea şi explicarea criminalității violente.

Din perspectiva sănătății publice, modelul ecologic sau abordarea integrativă a violenței are rolul de a configura o imagine de ansamblu a mai multor factori care determină sau favorizează diferite delicte. Totodată, prezintă nu doar modul în care o persoană poate agresa o altă persoană, ci şi cum este posibil să devină victimă a violenței. În final, subliniază faptul că există indivizi care pot experimenta deodată mai multe tipuri de violență. Spre exemplu, femeile care sunt victime ale violenței fizice în relația de cuplu ar putea să fie expuse, simultan, la violență

sexuală ori economică. Aşa cum este construit, modelul ecologic arată că, inclusiv în cazul criminalității violente, este necesar să fie căutate explicații în diferite domenii, în speță sănătate, educație, servicii sociale, justiție sau politică (Krug şi alții, 2002).

Majoritatea curentelor şi teoriilor etiologice prezentate sugerează că, în ansamblu, conduita delincventă este o intersecție a mai multor elemente cauzale, existente în timp şi spațiu. De asemenea, evidențiază faptul că anumiți factori de risc ai actelor de omor, viol şi tâlhărie sunt similari, iar alții sunt destul de diferiți. De pildă, omorul şi violul sunt delicte asociate în mod frecvent cu posibile cauze precum psihopatie, consum de alcool ori violență conjugală, pe când tâlhăria este deseori corelată cu dorința autorilor de a obține câştiguri materiale în mod facil. Cu toate că nu reuşesc să descopere legități pe deplin controlabile ale apariției şi evoluției criminalității violente, aceste teze sintetizează instrumentajul profilactic şi de combatere necesar, prin însăşi specificitatea fiecăreia.

Capitolul 3. Amploarea criminalităţii violente la nivel european şi naţional

Urmările pe care le are asupra victimelor şi a comunităților în care se petrece, teama şi nesiguranța tuturor membrilor societății, măsurile de prevenire şi control care se impun ridică adesea întrebări referitoare la amploarea criminalității violente. Se află în creştere numărul acestor delicte? Sunt înregistrate mai multe victime femei sau bărbați, copii sau vârstnici? Există zone mai sigure şi altele mai vulnerabile în fața comiterii unor astfel de infracțiuni? Întrebările sunt numeroase, iar responsabilitatea structurilor din domeniu este foarte mare, întrucât problema realizării unei imagini cât mai clare a incidenței criminalității violente presupune un demers de cunoaştere şi analiză foarte riguros. Pornind de la baze de date realizate la nivel european şi național, capitolul care urmează prezintă evoluția criminalității violente, cercetată de poliție în Europa (2008-2018) şi, implicit, în România (2004-2019).

3.1. Precizări metodologice

Între criminalitate ca fenomen social şi activitatea organelor judiciare există un raport care în fapt delimitează criminalitatea reală de criminalitatea descoperită şi criminalitatea judecată. Mai concret, criminalitatea reală exprimă ansamblul infracțiunilor săvârşite efectiv pe teritoriul unui anumit stat, într-o perioadă determinată, indiferent de natură, formă şi gravitate şi indiferent dacă făptuitorii au fost sau nu condamnați. Aceasta nu este cunoscută în totalitate de organele de cercetare penală şi nici nu poate să fie laborios evaluată din punct de vedere statistic.

Criminalitatea descoperită include numai acea parte a actelor care intră sub incidența organelor specializate de urmărire penală şi control social. Ea evidențiază aspecte substanțiale legate de evoluție, *modus operandi* ori particularități ale persoanelor cercetate şi ale victimelor. Cunoaşterea criminalității descoperite depinde de foarte mulți factori, precum raportarea infracțiunilor la poliție, procedurile de înregistrare a plângerilor sau timpul necesar soluționării cauzelor. Întrucât criminalitatea descoperită poate să fie determinată numeric, este frecvent întâlnită în studiile specialiştilor din ştiințele socioumane şi în programele speciale de prevenire a comportamentelor delictuale. În final, criminalitatea judecată se referă la totalitatea infracțiunilor în cazul cărora instanțele de judecată competente se pronunță în urma procesului penal. Dintre cele trei tipuri sau niveluri ale criminalității, aceasta înregistrează cele mai scăzute ponderi, deoarece nu toate infracțiunile descoperite şi cercetate ajung pe rolul instanțelor de judecată, aşa cum nu toate actele judecate sunt sancționate. De pildă, există situații în care autorul decedează sau este grațiat; contexte în care diverse infracțiuni sunt dezincriminate pe baza criteriilor de ordin medical sau judiciar (boli psihice cronice, lipsa discernământului, erori apărute în procesul penal etc.); situații în care o serie de delicte se prescriu. Criminalitatea judecată permite examinări statistice riguroase, motiv pentru care este utilizată deseori în demersurile de cunoaştere ştiințifică ale specialiştilor preocupați de această temă de cercetare (Banciu şi alții, 2000; Farrington, 2014; Oliveira, 2017).

Referitor la spațiul european, informațiile analizate au fost colectate de EUROSTAT (Departamentul *Income and living conditions*; *Quality of life*) şi UNODC. Bazele de date prezintă numărul actelor de omor, tentativă de omor, viol şi tâlhărie, din 41 de state, membre ale Uniunii Europene (UE), țări din cadrul Asociației Europene a Liberului Schimb, state candidate la UE şi potențiale candidate la UE şi alte teritorii europene, după cum sunt definite de *Nomenclature of Territorial Units for Statistics*.

Definirea, încadrarea şi raportarea delictelor la nivelul fiecărei țări suportă anumite diferențe, în funcție de legislația penală aplicată, dar, în general, corespund cerințelor *International Classification of Crime for Statistical Purposes* (ICCS). Statusul legal al delictelor este definit de UNODC[28]. Pe baza datelor statistice disponibile, am calculat, pentru fiecare din cele 41 de state, rata medie a tuturor formelor de manifestare a criminalității violente şi rata medie europeană a criminalității violente, în perioada 2008-2018[29]. Din reprezentarea grafică a acestor rate sunt excluse statele care nu au raportat informații privind criminalitatea violentă cercetată de poliție pe teritoriul lor.

În cazul României, investigarea statistică a criminalității violente este fundamentată pe datele furnizate de IGPR, Direcția Cazier Judiciar, Statistică şi Evidențe Operative. La categoria „Infracțiuni grave săvârşite cu violență", poliția a inclus, dar nu în fiecare an, acte de ultraj, loviri sau alte violențe, vătămare corporală şi pruncucidere, însă, după cum am clarificat în primul capitol al volumului, din perspectiva definiției utilizate, acestea nu intră în sfera criminalității violente. Aşadar, am analizat omorul, tentativa de omor, lovirile cauzatoare de moarte, violul şi tâlhăria, fiind determinate ponderea din totalul criminalității violente, rata la nivel național şi modificarea procentuală a ratei. Trebuie menționat faptul că modificarea procentuală a fost calculată prin aplicarea indicatorului ritm de dinamică cu bază fixă (Ry_t/1), pentru a putea face raportarea la primul an inclus în studiu (2004), denumit anul de referință.

În evaluarea criminalității violente din România, EUROSTAT a întrebuințat informațiile Institutului Național de Statistică (INS), indicatorul „populația rezidentă". Pentru lucrarea de față sunt de asemenea folosite datele înregistrate de INS, însă prin raportare la

[28] Pentru menţiunile metodologice privind datele EUROSTAT, a se consulta Anexa 1, EUROSTAT – Comentarii pe ţări; Anexa 3, EUROSTAT – Infracţiuni incluse/excluse şi Anexa 4, EUROSTAT– Stadiul investigaţiei.

[29] Rata anuală pentru fiecare din cele 41 de state este prezentată în Anexa 2, Evoluția criminalității violente la nivel european.

indicatorul „populația după domiciliu”, calculat la 1 ianuarie şi 1 iulie, al fiecăruia dintre anii incluşi în studiu (2004-2019). Prin urmare, referitor la criminalitatea violentă în România, statisticile comportă distincții minore în anumiți ani, respectiv la unele delicte. Însă trendul criminalității violente la nivel național este acelaşi, fie că se calculează după formula aplicată de EUROSTAT sau după formula folosită de noi. În final, precizăm că, la nivel european, baza de date cuprinde 11 ani (2008-2018), iar la nivel național, integrează 16 ani (2004-2019). În cazul României, am optat pentru utilizarea bazei de date complete de la IGPR, cu scopul de a configura o imagine statistică cât mai concludentă referitoare la criminalitatea violentă pe teritoriul țării.

3.2. Evoluţia actelor de criminalitate violentă

Dinamica mediei europene a actelor de criminalitate violentă arată că în perioada 2008-2018 infracțiunile contra vieții şi cele contra patrimoniului au urmat un trend de scădere, iar cele comise împotriva vieții sexuale au înregistrat tendințe de creştere. Altfel spus, în ultimul deceniu, la nivel european s-a redus numărul delictelor de omor, tentativă de omor şi tâlhărie, dar a crescut numărul actelor de viol.

Calculată la 100.000 de locuitori, rata omorului a scăzut constant, existând variații puțin semnificative statistic. Spre exemplu, dacă în 2008 rata medie europeană a fost de 1,98, în anul 2013 a ajuns la 1,36, iar în 2018, la 1,28. Sunt evidențiate, ca şi în cazul omorului, scăderi ale ratei tentativei de omor, însă coroborate cu unele creşteri. Mai exact, rata medie europeană a fost de 3,59 în 2008 şi a ajuns până la 4,10 în 2009. A scăzut din nou la 3,29 în 2013 şi a continuat să scadă, dar tot cu fluctuații. Media europeană a tentativei de omor a fost de 3,02 în 2018, ultimul an inclus în analiză.

În cazul violului, aşa cum s-a scris mai sus, se observă creşterea ratei medii europene, de la 10,11 în anul 2008 la 13,02 în 2014, respectiv 18,83 în anul 2018.

Cât privește tâlhăria, rata medie europeană a acestei infracțiuni poate să fie examinată din perspectiva a două perioade. Astfel, în 2008-2013, tâlhăria a înregistrat un trend puțin ascendent, de la 60,12 în primul an de referință la 62,47 în 2010 și 60,22 în anul 2013. A urmat cea de-a doua perioadă, cu scăderi numerice constante și rate de la 51,97 în 2014 la 37,25 în 2018 (Grafic 1).

Grafic 1. Media europeană a criminalității violente la nivel european în perioada 2008-2018. Infracțiuni la 100.000 de locuitori, cercetate de poliție

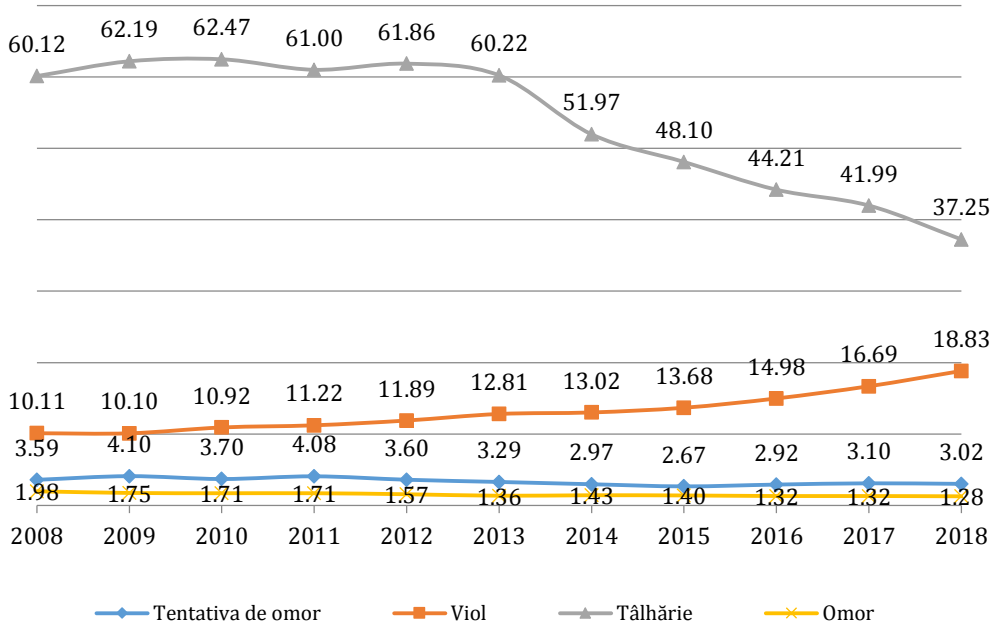

Sursa: calcule ale autoarei, pe baza datelor furnizate de *Income and living conditions; Quality of life*, EUROSTAT

După cum era de așteptat, există diferențe destul de notabile dacă le raportăm la evoluția criminalității violente în cele 41 de state europene cuprinse în statisticile EUROSTAT. De pildă, în perioada 2008-2018, în anumite țări din Europa, rata omorului a fost mai mică de 2,1/100.000 de locuitori (Austria, Luxemburg, Polonia), iar în altele, mai mare de 4,1/100.000 de locuitori (Letonia și Lituania).

Deosebiri majore se observă şi în interiorul aceloraşi regiuni europene. Un caz sugestiv este Europa de Sud-Est, unde rata omorului a fost în diverse state sub 1,5/100.000 (Grecia şi Slovenia), însă în altele a înregistrat rate mai mari de 2/100.000 de locuitori (Albania şi Turcia)[30].

Privitor la România, între anii 2004-2019, rata medie a criminalității violente, calculată la 100.000 de locuitori, a fost de 25,1. Cu o singură excepție (anul 2014), în perioada de referință, rata a fost relativ constantă. Cele mai ridicate valori se observă în 2009 (29,36) şi 2014 (40,87), iar cele mai scăzute, în 2007 (21,45) şi 2011 (19,65) (Grafic 2).

Grafic 2. Rata criminalităţii violente în România în perioada 2004-2019. Infracţiuni la 100.000 de locuitori, cercetate de poliţie

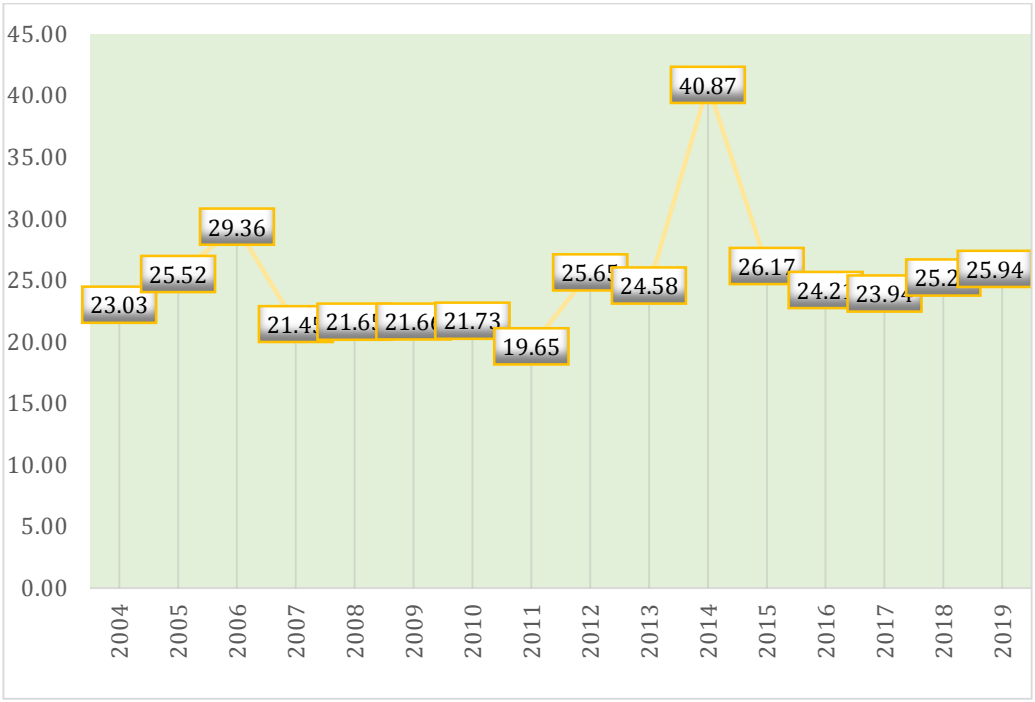

Sursa: calcule ale autoarei, pe baza datelor furnizate de Direcția Cazier Judiciar, Statistică şi Evidențe Operative, IGPR, Ministerul Afacerilor Interne (MAI)

[30] Vezi Anexa 2, Evoluţia criminalităţii violente la nivel european.

Rata criminalității violente în România s-a modificat cel mai mult în anul 2014, când, față de 2004, a crescut cu 72,56%. În perioada 2004-2019, rata a fost influențată prin creşterea numărului actelor de criminalitate violentă timp de nouă ani şi prin scăderea acestora vreme de cinci ani (Grafic 3).

Grafic 3. Modificarea procentuală a ratei criminalităţii violente. Infracţiuni la 100.000 de locuitori, cercetate de poliţie

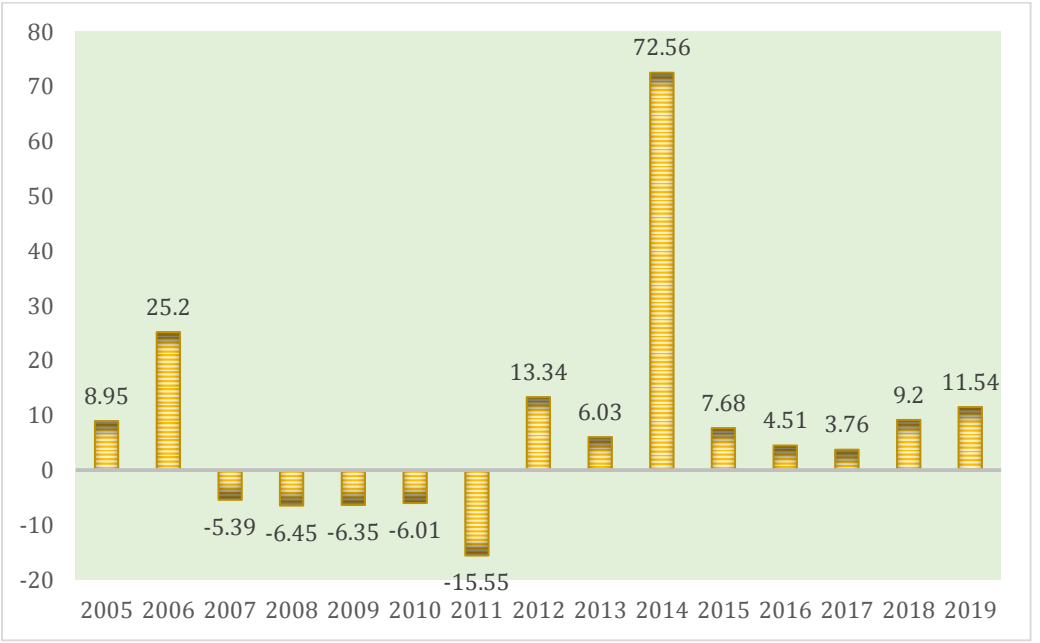

Sursa: calcule ale autoarei, pe baza datelor furnizate de Direcția Cazier Judiciar, Statistică şi Evidențe Operative, IGPR, MAI

Din perspectivă macrosocială, scăderea numărului unor acte de criminalitate violentă cercetate de poliție în spațiul european şi național poate să fie asociată procesului civilizator, care contribuie la crearea unei legături complexe şi foarte interesante între diferitele instituții sociale şi indivizi (Elias, 2000). Altfel spus, structurile civilizatorii tot mai bine conturate dezvoltă organisme formale şi informale care prin specificul lor determină membrii

comunității să acționeze în acord cu ele şi să evolueze către un *pattern* de autocontrol puternic reglementat şi diferențiat, inclusiv în cazul violenței şi al criminalității.

De asemenea, diminuarea ratei criminalității violente în anumite perioade se poate explica şi prin consolidarea măsurilor de control privind infracționalitatea, îndeosebi la nivelul statelor care au parcurs etapele precedente aderării la UE (Aebi şi Linde, 2012). În această conjunctură, sistemele de justiție au trecut printr-un proces de reorganizare şi modernizare, atât sub aspect ideologic, cât şi organizațional, la nivelul obiectivelor pentru care au fost create. Un exemplu poate să fie cazul României, unde în ultimul deceniu a scăzut constant rata de recidivă a deținuților Administrația Națională a Penitenciarelor (2019), aspect care demonstrează, printre altele, creşterea capacității penitenciarelor de a înlesni reabilitarea persoanelor care au executat măsuri privative de libertate. Reducerea numărului indivizilor care recidivează semnifică, în fapt, suprimarea unor comportamente şi contexte infracționale, iar din acest punct de vedere, contribuie inclusiv la diminuarea ratei criminalității violente. Desigur, atât în România, cât şi în alte state, scăderea numărului unor delicte violente se poate datora şi consolidării programelor de ordine şi securitate socială, respectiv îmbunătățirii măsurilor de siguranță la nivelul gospodăriilor şi al spațiilor publice.

Evoluția tehnologiei în domeniul sănătății şi al serviciilor conexe de asistență medicală este posibil să fi adus un aport în prevenirea şi controlul criminalității violente (Harris şi alții, 2002), prin tratarea unor dezechilibre psihoemoționale şi afecțiuni psihiatrice ce pot influența manifestarea comportamentelor violente şi criminale (de exemplu, depresie, adicții, traume).

Se observă faptul că, în ultimele două decenii, mai multe țări europene au implementat programe şi strategii adresate adolescenților care au comis infracțiuni, familiilor aflate în multiple situații de risc, ori copiilor şi bătrânilor pasibili de a deveni victime ale violenței şi criminalității. Prin urmare, serviciile sociale se

poate să fi avut un impact real în diminuarea numărului de acte infracționale, odată cu sprijinirea diverselor grupuri vulnerabile, atât ca victime, cât și ca agresori.

Însă după cum arată datele statistice, în anumite subregiuni europene au crescut considerabil ratele unor delicte, precum violul sau tâlhăria. După anii 1985-1995, dinamica economică și politică europeană a fost în măsură să influențeze considerabil criminalitatea violentă, probabil mai mult decât ne putem imagina. De pildă, s-a dezvoltat o „piață neagră" a produselor care au „circulat" între Europa Centrală, Europa de Est și Europa de Vest, aspect favorizant sporirii infracțiunilor comise contra proprietății (Aebi și Linde, 2012). Concomitent, odată cu creșterea nivelului de prosperitate obținută de variate grupuri umane, s-au accentuat foarte mult inegalitățile economice, situație care este posibil să fi determinat creșterea numărului infracțiunilor comise de categoriile sociale mai defavorizate, cu acces redus la servicii și bunuri de bază.

3.2.1. Omorul

În perioada 2008-2018, statele europene care au înregistrat cele mai mari rate medii ale omorului au fost Lituania (5,83), Letonia (4,42) și Estonia (3,99). La polul opus se află Islanda (0,58), Elveția (0,61), Slovenia (0,68), Austria (0,72), Spania (0,74) și Norvegia (0,75).

Potrivit datelor EUROSTAT, în România, rata medie a omorului, calculată pentru perioada 2008-2018, a fost de 1,64. Valori similare statistic, dar puțin mai mici decât în România, sunt semnalate în Serbia (1,55), Bosnia și Herțegovina (1,54) și Slovacia (1,42). Rate de asemenea apropiate, însă mai crescute în comparație cu România, se constată în Bulgaria (1,68), Finlanda (1,78) și Belgia (1,8). Datele oficiale disponibile pun în evidență faptul că mai multe state din Europa de Sud-Est au urmat în ultimul deceniu tendințe asemănătoare în ceea ce privește actele de omor (Grafic 4).

Grafic 4. Rata medie a omorului la nivel european în perioada 2008-2018. Infracţiuni la 100.000 de locuitori, cercetate de poliţie

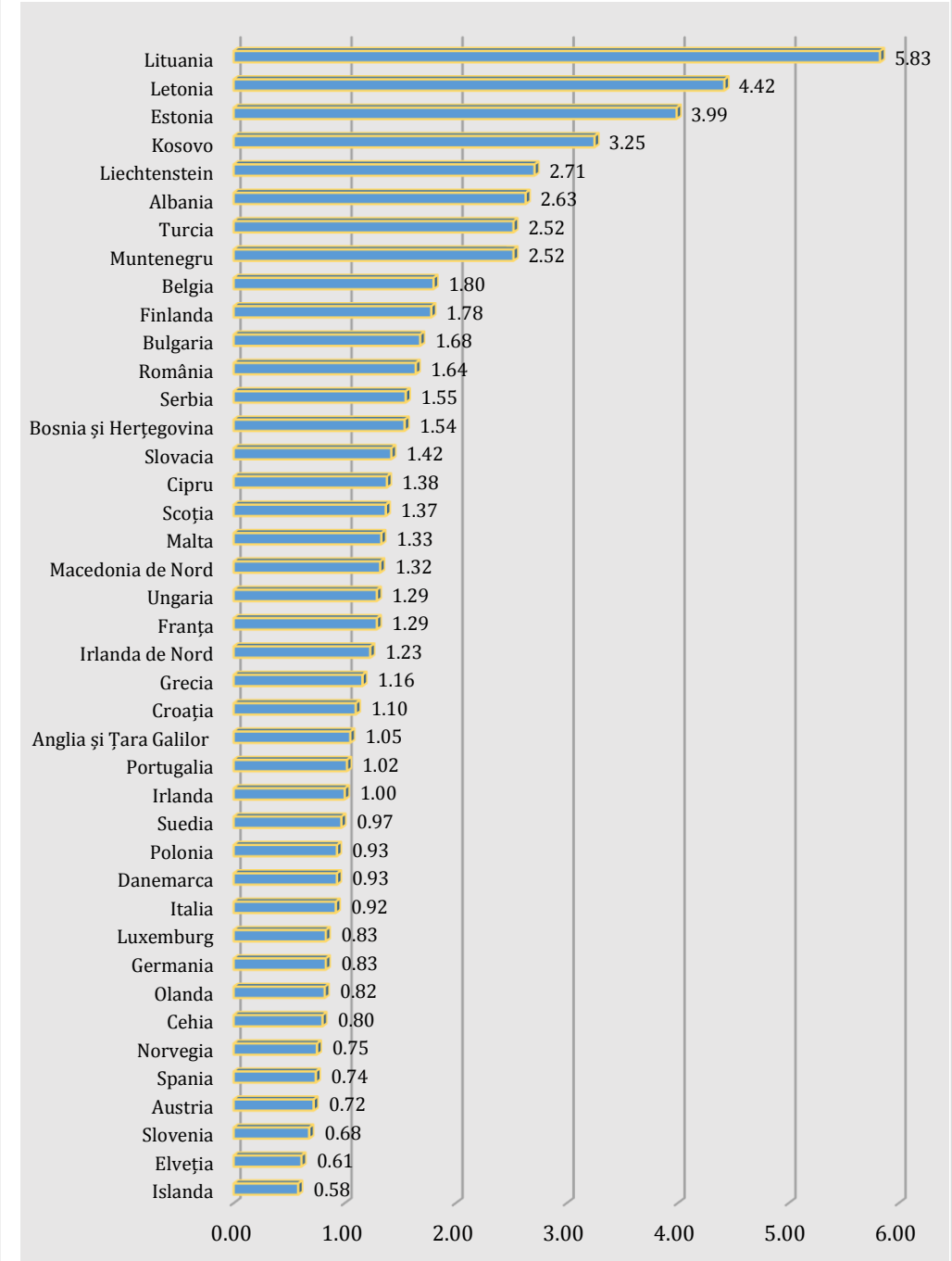

Sursa: calcule ale autoarei, pe baza datelor furnizate de *Income and living conditions; Quality of life*, EUROSTAT

În ultimii trei ani pentru care sunt disponibile date (2015-2018), rata omorului a scăzut în mai multe state din Europa Centrală (de exemplu, Austria, Cehia, Elveția, Ungaria) şi a crescut în partea de Nord şi de Sud-Est a continentului (de exemplu, Albania, Belgia, Kosovo, Letonia, Lituania)[31].

Referitor la România, omorul a reprezentat 7,27% din ponderea criminalității violente cercetată de IGPR în perioada 2004-2019. Desigur, au existat unele fluctuații, situație în care, din totalul criminalității violente, omorul a fost 10,55% în anul 2008 şi 3,66% în anul 2014. Cu toate că ponderea omorului a scăzut în anul 2014, rata criminalității violente a crescut considerabil, cel mai probabil în contextul intensificării numărului actelor de tâlhărie. Analiza ratei omorului evidențiază că, în medie, aceasta a fost de 1,75/100.000 de locuitori în perioada de referință. În decursul celor 16 ani (2004-2019), au existat creşteri şi descreşteri constante ale ratei omorului, puțin sugestive statistic, dar care sunt relevante prin compararea primului şi a ultimului an (2,40 *vs.* 1,26). Spre deosebire de rata criminalității violente, cea a omorului este considerabil mai redusă şi mai invariabilă (Grafic 5).

Grafic 5. Rata omorului în România în perioada 2004-2019. Infracţiuni la 100.000 de locuitori, cercetate de poliţie

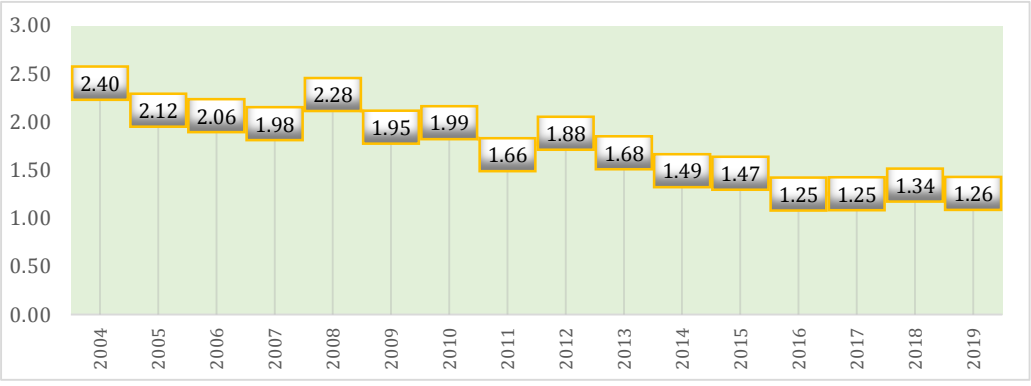

Sursa: calcule ale autoarei, pe baza datelor furnizate de Direcția Cazier Judiciar, Statistică şi Evidențe Operative, IGPR, MAI

[31] Vezi Anexa 2, Evoluția criminalității violente la nivel european.

Prin raportare la anul 2004, modificarea procentuală a ratei infracțiunilor de omor evidențiază diminuări constante a numărului acestor acte. De pildă, în 2009 rata a scăzut cu 18,98%, în anul 2011, cu 38,85%, iar în 2017 s-a redus cu 47,78%. Cea mai nesemnificativă scădere este observată în anul 2008 (4,93%), iar cea mai relevantă, în 2016 (47,88%) (Grafic 6).

Grafic 6. Modificarea procentuală a ratei omorului. Infracţiuni la 100.000 de locuitori, cercetate de poliţie

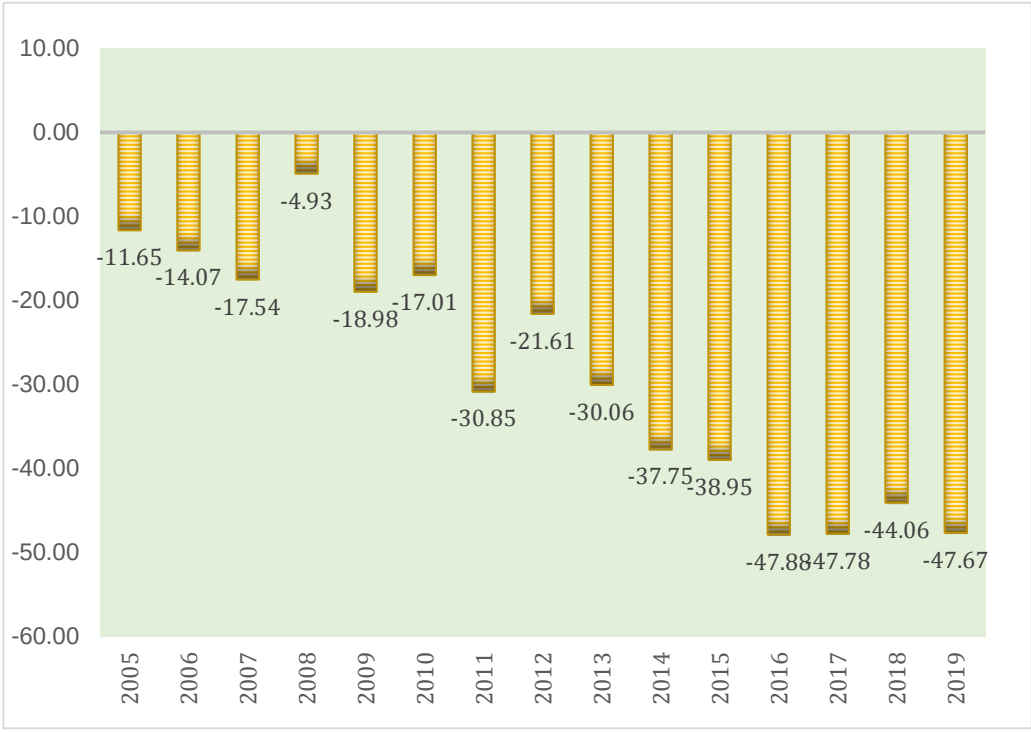

Sursa: calcule ale autoarei, pe baza datelor furnizate de Direcția Cazier Judiciar, Statistică şi Evidențe Operative, IGPR, MAI

3.2.2. Tentativa de omor

În perioada 2008-2018, evoluția delictelor de tentativă de omor a fost destul de diferită de la un stat european la altul. Țările cu cele mai scăzute rate medii ale acestei forme de criminalitate violentă sunt Irlanda (0,26) şi Polonia (0,59), urmate de Letonia

(0,66) şi Lituania (0,65), care, în mod surprinzător, înregistrează cele mai mari rate ale actelor de omor.

Statele cu cele mai ridicate rate medii ale tentativei de omor sunt Olanda (19,26) şi Luxemburg (15,08). În România, rata medie a tentativei de omor a fost de 2,35/100.000 de locuitori în perioada 2008-2018. Un procentaj asemănător celui cunoscut la nivel național, dar puțin mai redus, a fost înregistrat în Italia (2,11). Valori apropiate de ale României, însă ceva mai crescute, se constată în Serbia (2,39), Macedonia de Nord (2,43) şi Croația (2,63)[32]. Ca şi în cazul omorului, tentativa de omor concentrează tendințe similare în mai multe țări din Europa de Sud-Est, indicând un specific al regiunii în ceea ce priveşte delictele săvârşite contra vieții.

[32] Nu au raportat date Turcia, Anglia şi Țara Galilor, Portugalia.

Grafic 7. Rata tentativei de omor la nivel european în perioada 2008-2018. Infracţiuni la 100.000 de locuitori, cercetate de poliţie

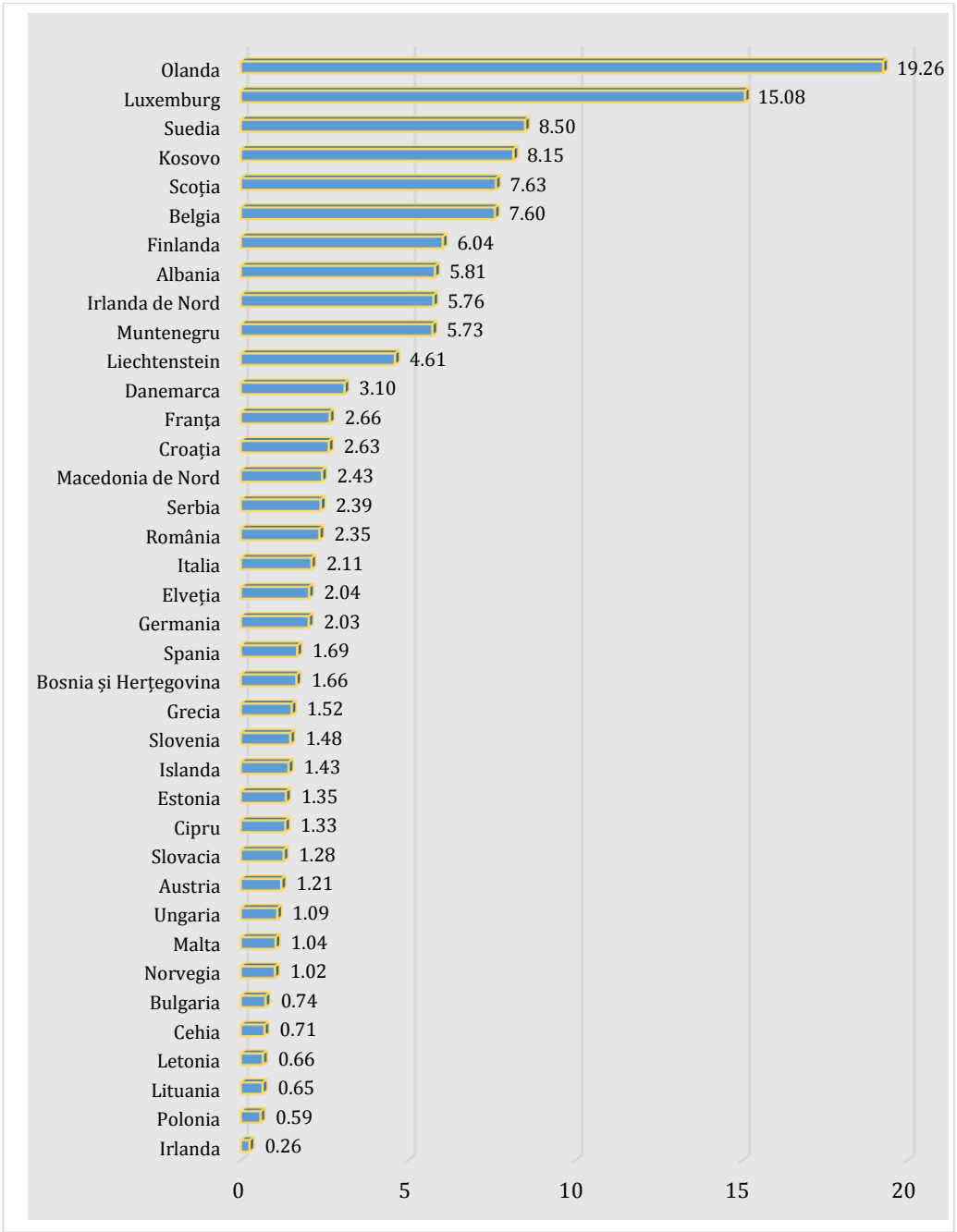

Sursa: calcule ale autoarei, pe baza datelor furnizate de *Income and living conditions; Quality of life*, EUROSTAT

Câteva dintre statele europene care în ultimii ani analizați (2015-2018) au înregistrat scăderi ale numărului actelor de tentativă de omor sunt Bulgaria, Cehia, Islanda şi Ungaria. La polul opus, au cunoscut creşteri ale ratei tentativei de omor țări precum Polonia, Scoția şi Slovenia (Anexa 2).

În cazul României, ponderea tentativei de omor din totalul criminalității violente a fost, în perioada 2004-2019, de 9,46%, mai mare decât cea a omorului (7,27%). Cele mai ridicate procentaje au fost înregistrate în anii 2011 (12,66%) şi 2013 (12,10%), iar cele mai scăzute, în 2014 (6,4%), respectiv 2019 (7,17%). În comparație cu rata criminalității violente, cea a tentativei de omor a fost considerabil mai redusă şi mai stabilă în cei 16 ani incluşi în studiu. Infracțiunea de tentativă de omor a înregistrat în 2004-2019 o rată medie de 2,31, cu valori cuprinse între 2,44 în anul 2004 şi 1,86 în 2019 (Grafic 8).

Grafic 8. Rata tentativei de omor în România în perioada 2004-2019. Infracţiuni la 100.000 de locuitori, cercetate de poliţie

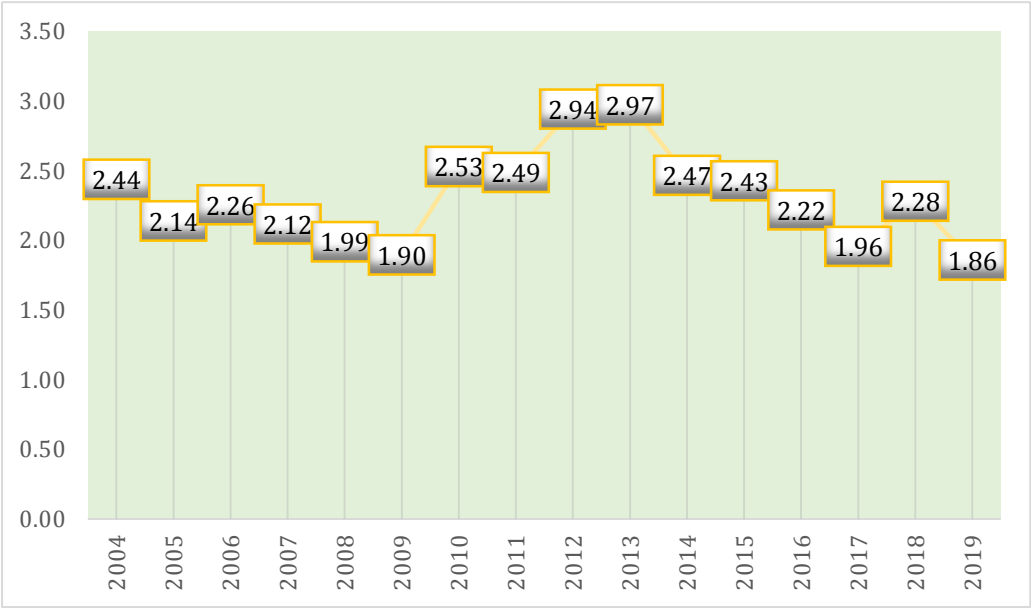

Sursa: calcule ale autorului, pe baza datelor furnizate de Direcția Cazier Judiciar, Statistică şi Evidențe Operative, IGPR, MAI

Comparativ cu 2004, se poate observa că, în prima perioadă (2005-2009), rata tentativei de omor a cunoscut scăderi semnificative. Ulterior, a crescut cu ponderi cuprinse între 4,85% în anul 2010 şi 20,28% în 2012. După anul 2014, modificările înregistrate arată de asemenea scăderi permanente ale ratei, cea mai notabilă fiind în anul 2019 (25,39%). Se observă faptul că, din cei 16 ani examinați, în 10 ani au existat descreşteri ale ratei tentativei de omor (Grafic 9).

Grafic 9. Modificarea procentuală a ratei tentativei de omor. Infracţiuni la 100.000 de locuitori, cercetate de poliţie

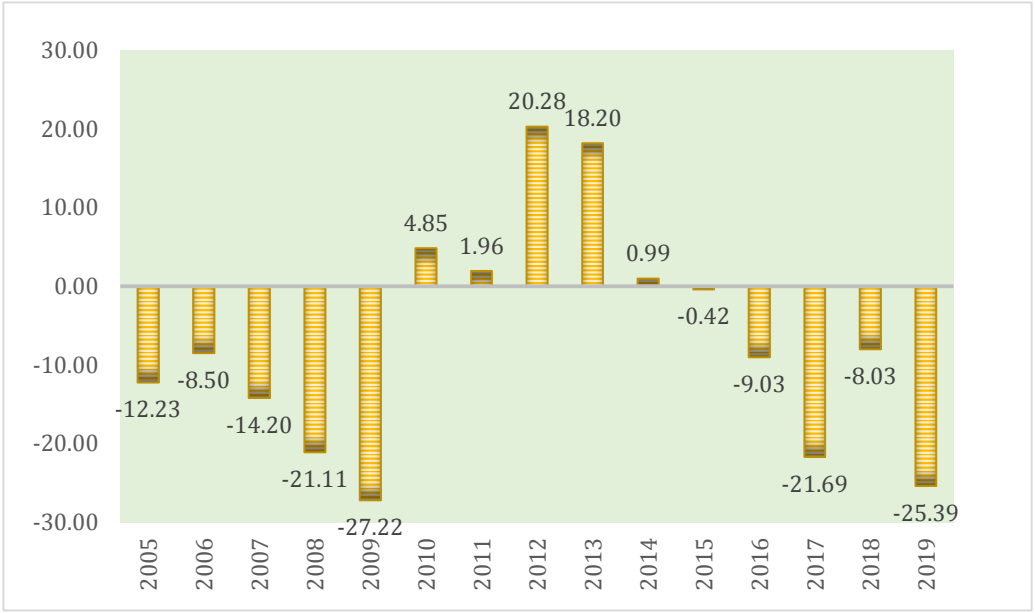

Sursa: calcule ale autoarei, pe baza datelor furnizate de Direcția Cazier Judiciar, Statistică şi Evidențe Operative, IGPR, MAI

3.2.3. Lovirile cauzatoare de moarte

În România, ponderea lovirilor cauzatoare de moarte din totalul actelor de criminalitate violentă a fost între anii 2004-2019 de numai 1,67%, mult mai diminuată decât cea a omorului (7,27%) ori a tentativei de omor (9,46%). Cele mai ridicate valori procentuale au fost înregistrate în 2004 (2,47%) şi în 2011 (2,45%), iar cele mai

scăzute, în 2014 (0,79%), respectiv 2017 (0,89%). În perioada de referință, rata lovirilor cauzatoare de moarte a cunoscut creşteri şi descreşteri nu foarte elocvente statistic, aspect care indică o stabilitate a acesteia, cu o medie de 0,40. În comparație cu rata criminalității violente, cea a lovirilor cauzatoare de moarte s-a aflat în scădere în cei 16 ani cuprinşi în baza de date (Grafic 10).

Grafic 10. Rata lovirilor cauzatoare de moarte în România în perioada 2004-2019. Infracţiuni la 100.000 de locuitori, cercetate de poliţie

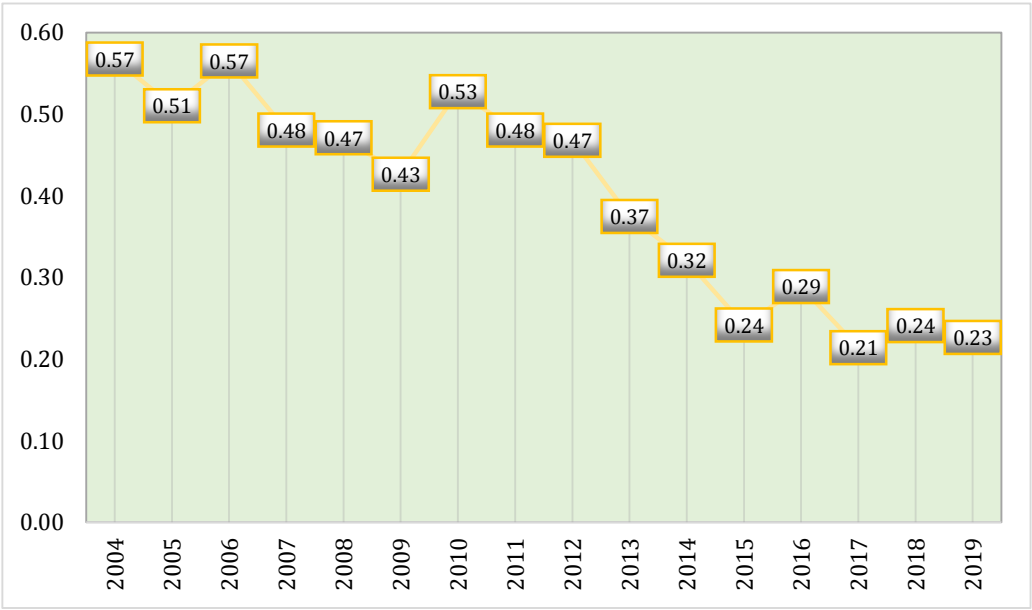

Sursa: calcule ale autoarei, pe baza datelor furnizate de Direcția Cazier Judiciar, Statistică şi Evidențe Operative, IGPR, MAI

Modificarea procentuală a ratei infracțiunilor de loviri cauzatoare de moarte ilustrează o scădere de 10,9% în anul 2005 față de 2004. De altfel, aşa cum s-a scris mai sus, în întreaga perioadă analizată au existat descreşteri ale ratei, cele mai relevante având loc recent, în speță 62,29% în 2017 şi 60,09% în 2019 (Grafic 11).

Grafic 11. Modificarea procentuală a ratei lovirilor cauzatoare de moarte. Infracţiuni la 100.000 de locuitori, cercetate de poliţie

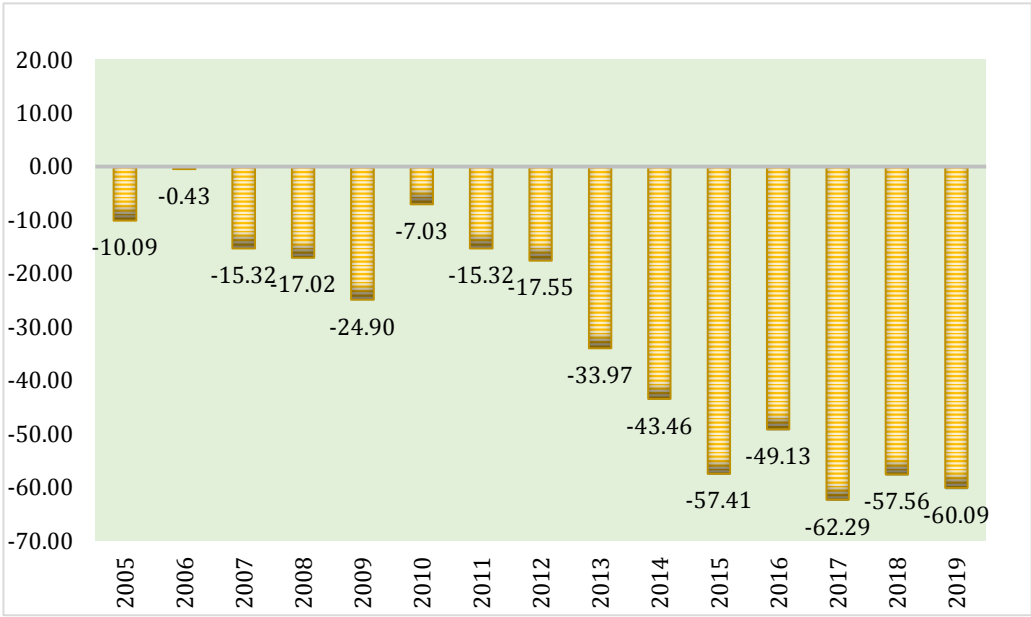

Sursa: calcule ale autoarei, pe baza datelor furnizate de Direcția Cazier Judiciar, Statistică şi Evidențe Operative, IGPR, MAI

Tendința de scădere a ratei omorului şi a tentativei de omor la nivel european şi național, inclusiv a ratei lovirilor cauzatoare de moarte, poate să fie plasată în contextul extins al anumitor factori structurali, cu atât mai mult cu cât se constată similitudini între diferite regiuni ale continentului. De pildă, există studii care sugerează că vârsta reprezintă un puternic predictor pentru comiterea delictelor contra vieții şi a altor infracțiuni grave. Mai explicit, probabilitatea ca o persoană să fie parte (agresor sau victimă) în astfel de infracțiuni creşte de la sfârşitul copilăriei, atinge vârful la vârsta adultă şi scade considerabil odată cu trecerea treptată spre bătrânețe (Farrington, 1986; Eisner, 2008; Aebi şi Linde, 2012). În cazul Europei, în ultimele decenii, pe măsură ce starea de sănătate a populației s-a îmbunătățit în multe țări, speranța de viață a început să crească. În acelaşi timp, numărul naşterilor a înregistrat anumite tendințe de scădere,

iar ponderea populației cu vârste cuprinse între 15 și 29 de ani s-a redus constant (Mucchielli și Spierenburg, 2009: 13). Prin prisma faptului că populația europeană se află într-un proces de îmbătrânire, corelația dintre acest fenomen demografic și scăderea ratei delictelor contra vieții poate să fie verosimilă. Dintr-o altă optică demografică, specialiștii UNODC (2019) precizează că rata globală a omuciderilor a scăzut numai ca urmare a creșterii populației mondiale în unele regiuni.

Bineînțeles, după cum am analizat în capitolul dedicat etiologiei criminalității violente, există mai mulți factori care pot să contribuie la prevenirea și neutralizarea unor forme de manifestare a acestei probleme sociale. Cu titlu de exemplu, în ultimele decade, în mediul școlar s-a pus mai mult accentul pe formarea abilităților sociale ale copiilor, pe creșterea nivelului de inteligență emoțională și pe dezvoltarea unor relații mai constructive între școală și familie (Goleman, 2001; Hampden-Thompson și Galindo, 2017). Altfel spus, instituțiile școlare s-au centrat pe promovarea unor principii menite să formeze comportamente prosociale și să le ofere absolvenților o imagine de ansamblu cât mai bine conturată asupra viitorului, ca măsură de preîntâmpinare a implicării lor în comiterea infracțiunilor. De asemenea, s-au făcut eforturi în direcția participării active a familiilor și a mai multor specialiști (asistenți sociali, psihopedagogi, asistenți medicali comunitari etc.) în procesele de dezvoltare a unor medii socializatoare securizante pentru copii și tineri.

În același timp, deschiderea granițelor la nivel european a permis ca, în procesul de migrație, membrii familiei să păstreze un contact direct prin accesul liber la circulație între state, aspect foarte important în prevenirea comportamentelor infracționale, în sensul legăturilor sociale definite de Hirschi (1969). De pildă, atașamentul reprezintă o formă de legătură socială esențială atât pentru copii, cât și pentru părinți. În ceea ce privește copiii, familia funcțională îi ajută să internalizeze valorile morale care sunt susceptibile să le modeleze viitorul, îi învață să își controleze

comportamentul antisocial, dacă este cazul, şi să respecte drepturile şi nevoile semenilor. În cazul părinților, responsabilitățile familiale semnifică factori de stabilitate şi de evitare a eventualelor situații care pot să conducă la înfăptuirea unor acte delincvente.

Referitor în mod exclusiv la România, scăderea numărului delictelor contra vieții, cercetate de poliție, poate să fie corelată şi cu intrarea în vigoare a NCP în anul 2014. Mai precis, dacă în cazul omorului în forma de bază, NCP a păstrat incriminarea prevăzută în Codul penal (CP) din 1968 (detenţie între 10-15 ani şi interzicerea exercitării unor drepturi), în cazul omorului calificat a introdus închisoarea pe viață, pe lângă detenţia între 15-25 de ani şi interzicerea exercitării unor drepturi. De asemenea, noua legislație penală a adus anumite modificări, raportat la tentativa de omor, respectiv la loviriile cauzatoare de moarte, după cum va fi prezentat în capitolul care urmează. În linii mari, trebuie semnalat faptul că introducerea detenției pe viață pentru omorul calificat este posibil să fi reprezentat un factor relevant în scăderea numărului actelor de omor, în înțeles general[33].

Cu certitudine, nu pot fi omise statele în care infracțiunile contra vieții s-au aflat în creştere în ultimii zece ani. În acest sens, sunt oportune investigarea şi, pe cât posibil, contracararea unor probleme sociale care în general contribuie la intensificarea actelor de omor, tentativă de omor sau loviri cauzatoare de moarte, cum ar fi istoricul familial, factorii de stres personal (divorț, antecedente penale, consum ridicat de alcool şi substanțe psihotrope) şi condițiile socioeconomice (venituri foarte scăzute sau acces redus la servicii medicale şi sociale de bază).

3.2.4. Violul

Datele statistice disponibile pentru perioada 2008-2018 arată că, dintre statele europene, au înregistrat cele mai mari rate

[33] În baza de date pusă la dispoziție de IGPR nu există o diferențiere a tipurilor de omor, fiind cuprinse în această categorie atât forma de bază, cât şi formele agravate.

medii ale violului cele din Europa de Nord-Vest, precum Suedia (62,52), Anglia şi Țara Galilor (50,12) şi Islanda (45,35). La polul opus, țările cu cele mai scăzute rate medii ale violului se află în zona Europei de Sud-Est: Bosnia şi Herțegovina (0,97), Muntenegru (1,04), Albania (1,43) şi Serbia (1,52).

În România, rata medie a delictelor de viol a fost în perioada de referință de 5,07, cu mult peste alte țări din aceeaşi regiune a continentului, după cum am arătat mai sus. Valori statistice apropiate, dar puțin mai ridicate decât cea din România, se observă în Lituania (5,09) şi Croația (5,24)[34].

Printre statele în care numărul actelor de viol a crescut în ultimii ani examinați (2015-2018) se află Anglia şi Țara Galilor, Danemarca, Irlanda de Nord, Scoția şi Suedia. La polul opus, câteva dintre țările europene care indică scăderi ale ratei în aceeaşi perioadă sunt Bulgaria, Grecia şi Muntenegru[35].

[34] Italia şi Turcia nu au raportat date statistice.
[35] Vezi Anexa 2, Evoluția criminalității violente la nivel european.

Grafic 12. Rata medie a violului la nivel european în perioada 2008-2018. Infracţiuni la 100.000 de locuitori, cercetate de poliţie

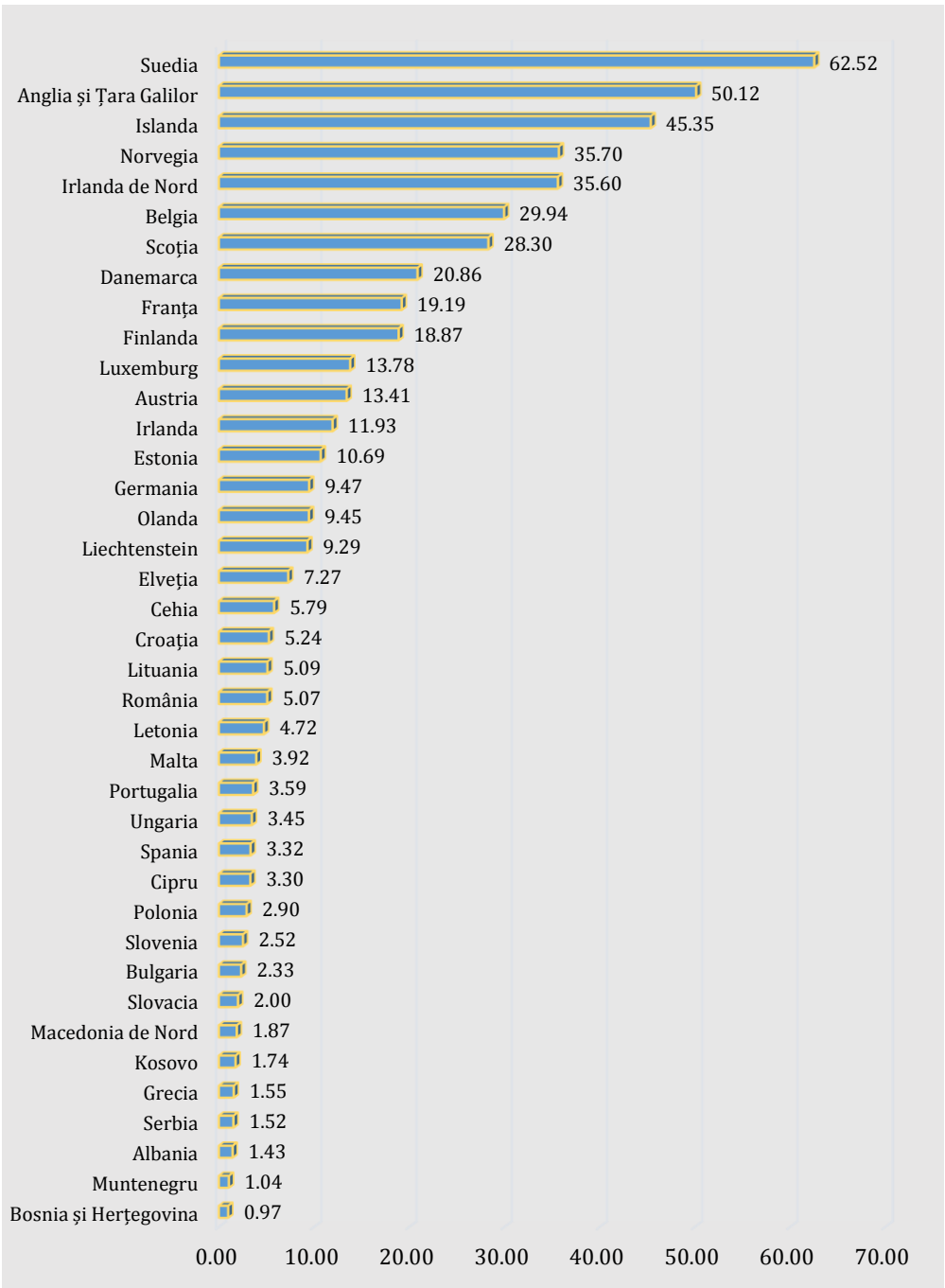

Sursa: calcule ale autoarei, pe baza datelor furnizate de *Income and living conditions; Quality of life*, EUROSTAT

Raportat la România, potrivit calculelor efectuate pe baza datelor de la IGPR, ponderea delictelor de viol din totalul criminalității violente a fost de 18,85% între anii 2004-2019. Au existat, desigur, perioade în care violul a înregistrat valori mai mari, cum este cazul anului 2007 (23,26%) sau al anului 2008 (22,80%). Ponderi mai reduse sunt semnalate în 2004 (14,14%) şi 2014 (10,74%), anul în care a intrat în vigoare noua legislație penală, al cărei regim sancționator a fost diminuat pentru unele forme agravate ale violului. Acest tip de delict a înregistrat în perioada 2004-2019 o rată medie de 4,61. În concordanță cu tendința de creştere sesizată la nivel european, rata actelor de viol a crescut de la de 3,26 în anul 2004 la 4,94 în 2008. În anul 2011 se remarcă o descreştere la 3,87, care a precedat valorii de 4,46 din anul 2012. În ultimii trei ani incluşi în studiu sunt sesizabile din nou unele tendințe de creştere a numărului actelor de viol, cu toate că nu sunt foarte sugestive statistic (Grafic 13).

Grafic 13. Rata violului în România în perioada 2004-2019. Infracţiuni la 100.000 de locuitori, cercetate de poliţie

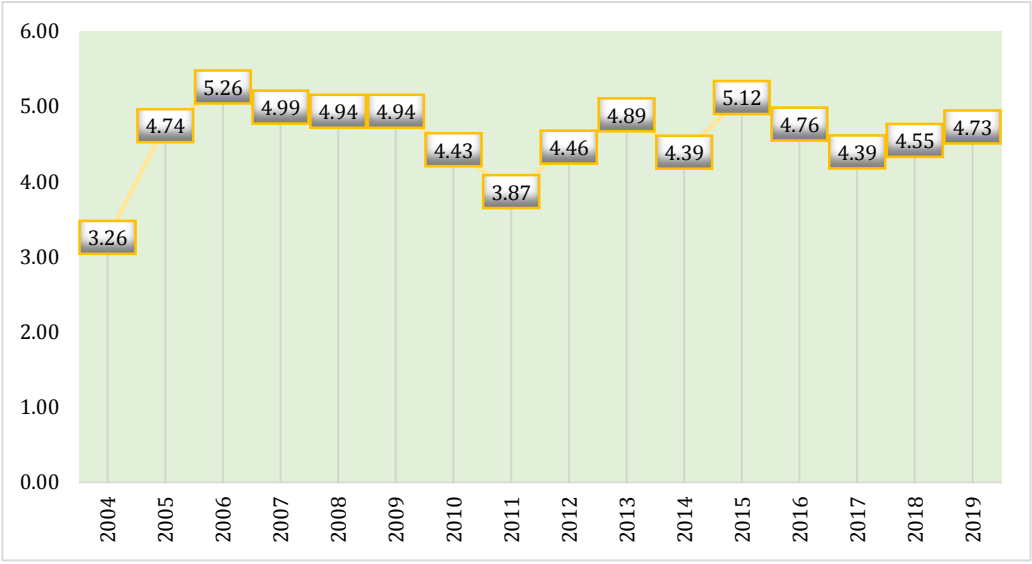

Sursa: calcule ale autoarei, pe baza datelor furnizate de Direcția Cazier Judiciar, Statistică şi Evidențe Operative, IGPR, MAI

Față de anul 2004, rata actelor de viol a fost modificată în 2005 cu 45,63%. De altfel, în fiecare dintre anii analizați au existat schimbări substanțiale ale ratei în raport cu anul de referință. Cele mai relevante creşteri au avut loc în 2006 (61,39%) şi 2015 (57,12%) (Grafic 14).

Grafic 14. Modificarea procentuală a ratei violului. Infracţiuni la 100.000 de locuitori, cercetate de poliţie

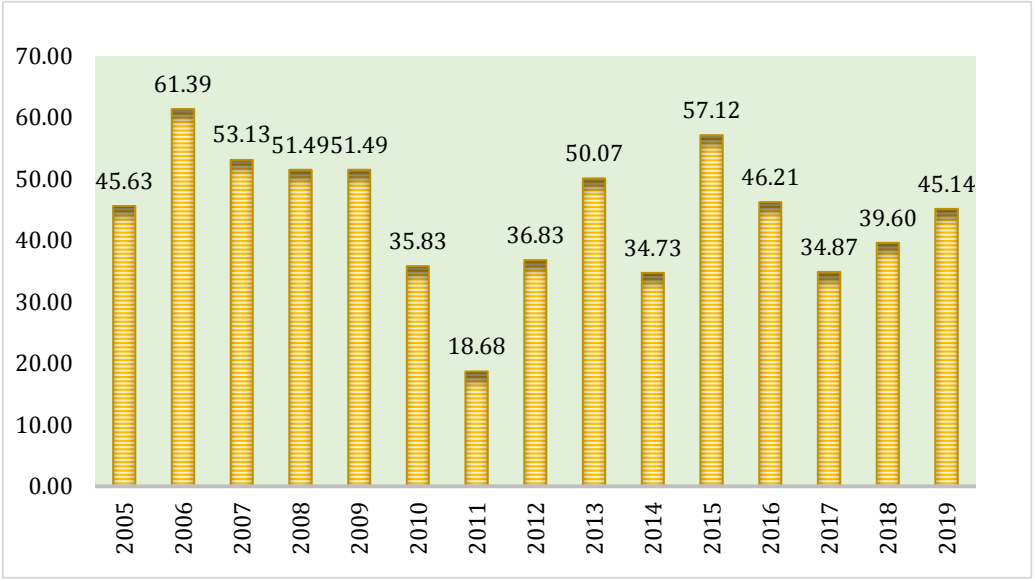

Sursa: calcule ale autoarei, pe baza datelor furnizate de Direcția Cazier Judiciar, Statistică şi Evidențe Operative, IGPR, MAI

Creşterea actelor de viol cercetate de poliție în spațiul european şi național poate să fie interpretată în corelație cu o serie de condiții de natură socială şi economică, intensificate pe parcursul ultimelor decenii în mai multe regiuni şi comunități. Este cazul unor probleme precum crize economice şi financiare, excluziune socială, şomaj, expunere în exces la violență, consum de alcool şi de droguri, care, de altfel, influențează evoluția nu doar a violului, ci şi a altor forme de criminalitate violentă.

În diverse societăți, inclusiv în cea românească, numărul tot mai ridicat al acestor infracțiuni poate să fie asociat cu factori de risc socioculturali, în speță inegalitate de gen, toleranță socială în

raport cu agresiuni sexuale minore, atitudine patriarhală față de rolurile de gen ori un nivel scăzut al educației în domeniul sexualității (Voicu şi Voicu, 2002; Rujoiu şi Rujoiu, 2010; Mihaiu, 2013).

Rata violului, indiferent dacă se află în creştere sau în scădere, se cere a fi explicată şi din perspectivă juridică, întrucât există țări care dispun de o legislație ce prevede răspunderea penală pentru cât mai multe forme de agresiune sexuală, iar la polul opus, sunt state permisive sub aspectul reglementării anumitor agresiuni sexuale şi al sancționării acestora pe măsura gravității.

În România, schimbarea legislației penale în anul 2014 a adus cu sine noi reguli juridice şi măsuri represive privitoare la viol. Mai specific, în forma de bază a violului, atât vechiul Cod penal, cât şi NCP stipulează detenția de la 3 la 10 ani. În plus, NCP interzice exercitarea unor drepturi. Însă în cazul violului în formă agravată, se poate spune că regimul sancționator este mai favorabil, întrucât prevede limite ale pedepsei considerabil reduse față de cele existente în legislația penală anterioară. Cu toate acestea, posibilele implicații pe care noua legislație penală le are asupra dinamicii delictelor de viol necesită o analiză foarte prudentă, după cum se va detalia în capitolul 4, consacrat subiectului.

3.2.5. Tâlhăria

Analiza ratei medii a tâlhăriei indică variații majore între statele europene. De pildă, țările care în perioada 2008-2018 au cunoscut cele mai mare rate ale tâlhăriei sunt Belgia (197,98) şi Franța (173,10). Procentaje de asemenea ridicate şi aproape egale sunt constatate în Portugalia (159,67) şi Spania (158,75). În aceeaşi perioadă de referință, la polul opus se află Liechtenstein (5,92), Albania (6,77) şi Turcia (12,72). Dincolo de unele diferențe dintre state, rata medie europeană arată că incidența acestei infracțiuni a scăzut în ultimul deceniu.[36]

În România, rata medie a tâlhăriei a fost în 2008-2018 de 15,87/100.000 de locuitori. Valori statistice apropiate, însă puțin

[36] Vezi Anexa 2, Evoluția criminalității violente la nivel european.

mai ridicate, sunt observate în Slovenia (16,67) şi Muntenegru (16,84). Rate similare, dar mai reduse decât în România, se constată în Slovacia (15,6) şi Islanda (15,1). Este interesant de analizat evoluția numerică a acestei infracțiuni în țări din Europa Centrală şi de Nord (Grafic 15).

Grafic 15. Rata medie a tâlhăriei la nivel european în perioada 2008-2018. Infracţiuni la 100.000 de locuitori, cercetate de poliţie

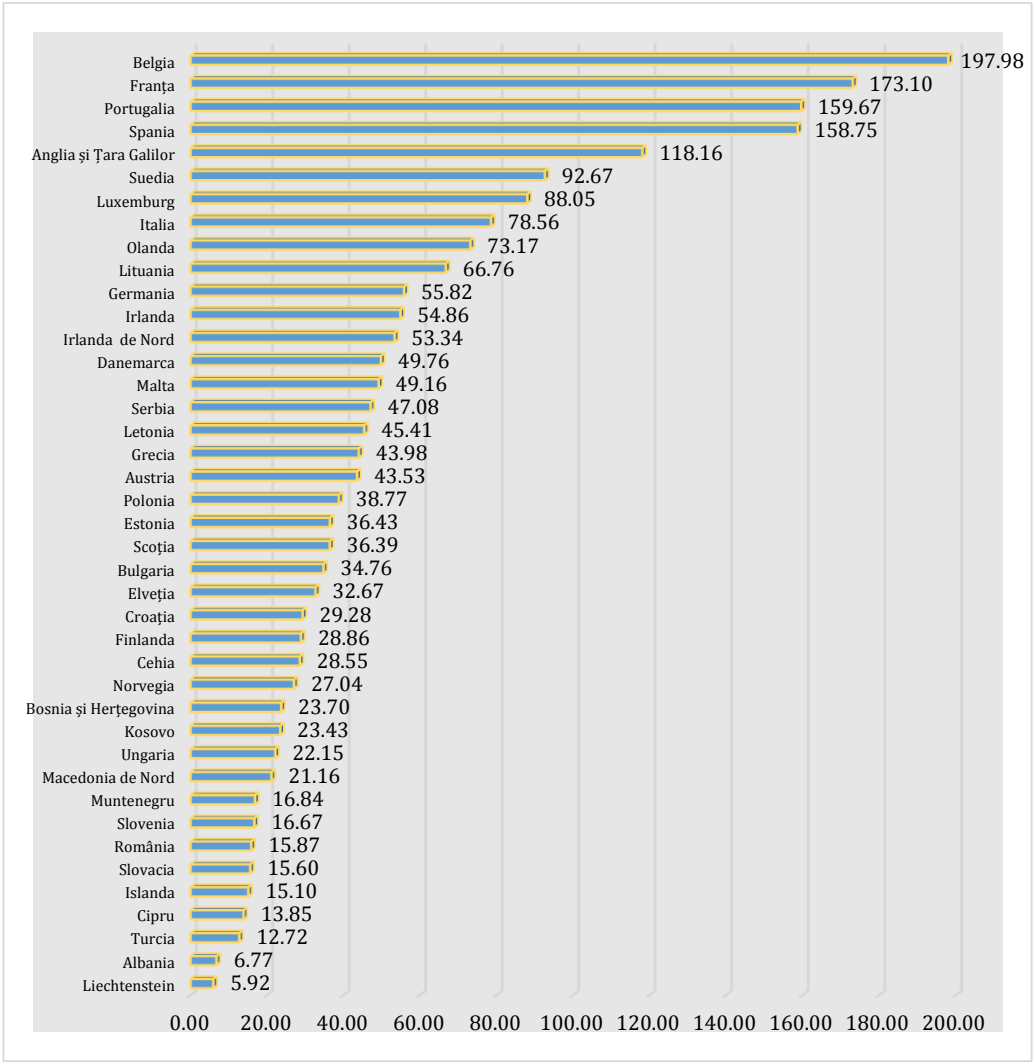

Sursa: calcule ale autoarei, pe baza datelor furnizate de *Income and living conditions; Quality of life*, EUROSTAT

Câteva dintre statele europene în care rata tâlhăriei a crescut în perioada 2015-2018 sunt Belgia, Portugalia, Spania şi Suedia, iar țări în care a scăzut sunt Bulgaria, Elveția, Liechtenstein, Slovacia şi Ungaria[37].

La nivel național, rata acestor infracțiuni a înregistrat, între 2004-2019, o valoare medie de 15,94/100.000 de locuitori. Ponderea tâlhăriei din totalul criminalității violente a fost, în cei 16 ani cuprinşi în analiză, de 62,75%, cea mai ridicată în raport cu omorul, tentativa de omor, lovirile cauzatoare de moarte şi violul. Cele mai mari ponderi ale actelor de tâlhărie, din totalul criminalității violente, sunt semnalate în anii 2014 (78,78%) şi 2019 (68,89%). În evoluția ratei acestor delicte se evidențiază două subperioade. Prima subperioadă a avut loc între anii 2004-2013, cu unele creşteri şi descreşteri ale ratei, dar care nu au cunoscut diferențe reprezentative, cu excepția anului 2006. Cea de-a doua perioadă a început cu o creştere foarte mare în anul 2014 (32,20). După aceea, între 2015 şi 2019, rata tâlhăriei a revenit la valori obişnuite pentru România, însă mai ridicate, comparativ cu prima perioadă (Grafic 16).

Grafic 16. Rata tâlhăriei în România în perioada 2004-2019. Infracţiuni la 100.000 de locuitori, cercetate de poliţie

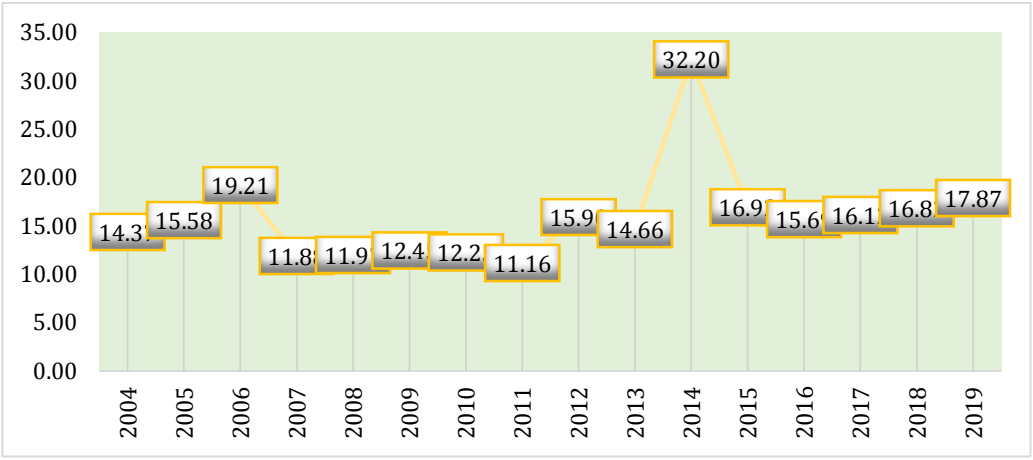

Sursa: calcule ale autoarei, pe baza datelor furnizate de Direcția Cazier Judiciar, Statistică şi Evidențe Operative, IGPR, MAI

[37] Vezi Anexa 2, Evoluția criminalității violente la nivel european.

Aşa cum era de aşteptat, odată cu intensificarea numărului actelor de tâlhărie în anul 2014, a crescut foarte mult şi rata criminalității violente.

În ceea ce priveşte modificarea procentuală a ratei infracțiunilor de tâlhărie, față de anul 2004, în 2014 a crescut cu 121,63%, iar în 2019, mult mai puțin, cu 20,84%. Din cei 16 ani examinați, în 11 ani au fost înregistrate creşteri ale ratei (Grafic 17).

Grafic 17. Modificarea procentuală a ratei tâlhăriei. Infracţiuni la 100.000 de locuitori, cercetate de poliţie

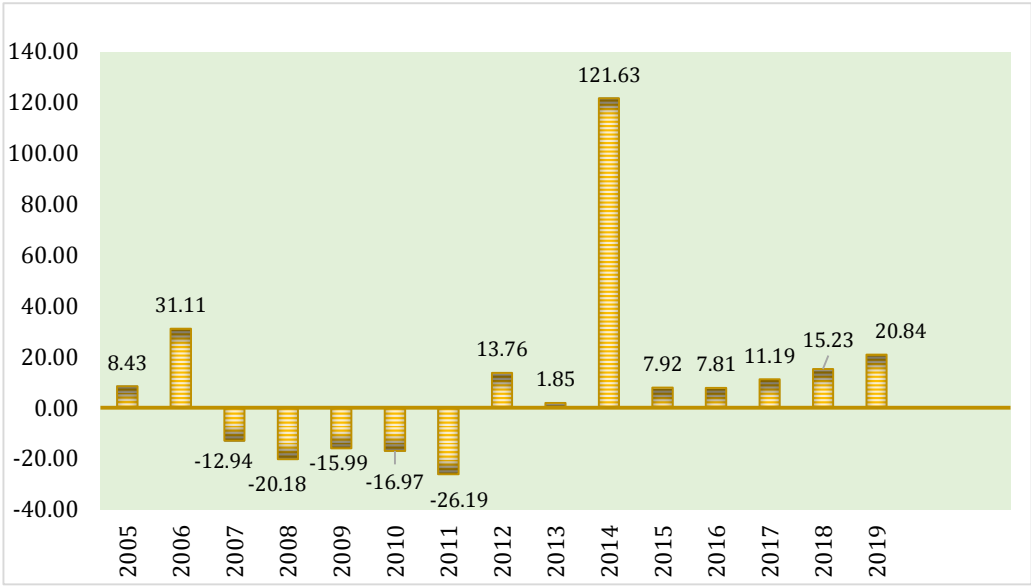

Sursa: calcule ale autoarei, pe baza datelor furnizate de Direcția Cazier Judiciar, Statistică şi Evidențe Operative IGPR, MAI

Pe lângă factorii de risc analizați la începutul secțiunii, incidența crescută a actelor de tâlhărie în diferite state europene, inclusiv în România, poate să fie coroborată cu mai multe probleme majore, cum ar fi nivelul scăzut de trai, inegalitatea socială ori migrația. În ultimele decade, țările situate în Europa de Vest şi-au deschis tot mai mult granițele pentru cetățenii din Europa Centrală şi de Est, ca modalitate de răspuns la principiile de liberă circulație în cadrul comunității europene. Acestora li s-a adăugat un alt principiu care se referă la libera circulație a forței de muncă

în țările membre ale UE. Însă studii de specialitate sugerează că migrația, în relație cu piața muncii, ar putea să reprezinte un factor de risc pentru actele infracționale, în speță furtul şi tâlhăria. Altfel spus, în ceea ce priveşte accesul la locuri de muncă, în situația în care există diferențe majore între imigranți şi indigeni, creşte riscul intensificării numărului de infracțiuni contra patrimoniului. Această premisă a fost validată prin cercetări care au arătat că imigranții cu oportunități scăzute pe piața muncii (angajare sau remunerare) tind să fie într-o mai mare măsură cercetați şi condamnați pentru delicte comise împotriva proprietății, comparativ cu imigranții cu un statut profesional mai bun (Ousey şi Cubrin, 2018; Bell, 2019).

Deopotrivă, dezvoltarea unei economii de piață în Europa a amplificat apariția bunurilor de consum, iar privatizarea marilor întreprinderi publice şi susținerea inițiativelor antreprenoriale au facilitat formarea mai multor unități economice mici şi mijlocii. În consecință, s-au deschis noi linii de schimb de produse şi a apărut un flux de capital străin în interiorul mai multor țări europene. Aşa cum era de aşteptat, în circumstanțele date, a fost creat un decalaj între cei cu venituri financiare foarte ridicate şi cei cu venituri reduse, aspect care a înlesnit înfăptuirea mai multor infracțiuni contra proprietății (Aaberge şi Mogstad, 2011; Aebi şi Linde, 2012). În plus, criza financiară şi economică, care a debutat în anul 2008, a dus la pierderea consecventă a economiilor multor cetățeni, a locurilor de muncă şi a resurselor materiale necesare existenței de zi cu zi (Bushway şi alții, 2013), condiții care sunt în general prielnice pentru săvârşirea tâlhăriei.

La nivel național, o altă condiție, posibil de impact în creşterea numărului actelor de tâlhărie, este schimbarea legislației penale în anul 2014. Cu mențiunea că problemele de fond vor fi abordate în capitolul următor, în ansamblu, se poate afirma că regimul sancționator prevăzut în NCP este mai favorabil față de vechea legislație penală, atât în cazul tâlhăriei în forma de bază, cât şi al tâlhăriei în formă calificată şi al tâlhăriei urmate de moartea victimei.

Cât priveşte scăderea ratei tâlhăriei în diferite state europene, este posibil ca aceasta să fi avut loc ca urmare a intensificării măsurilor de intervenție şi control ale organelor cu atribuții antiinfracționale, a creşterii nivelului de trai în cazul anumitor subgrupuri demografice ori a consolidării drepturilor cetățenilor în problema migrației, respectiv a îmbunătățirii oportunităților de acces pe piața muncii.

Fie că se află în creştere sau în descreştere, infracțiunile legate de proprietate trebuie să fie analizate şi dintr-o perspectivă situațională. Spre exemplu, accesul la arme, consumul de droguri sau de alcool este posibil să favorizeze comiterea unor tâlhării, iar la polul opus, securizarea imobilelor şi a posesiunilor materiale poate să reprezinte o măsură de anihilare a infracțiunilor contra patrimoniului.

3.3. Concluzii

Potrivit datelor statistice analizate, numărul delictelor de omor şi tentativă de omor cercetate de poliție s-a redus atât în spațiul european, cât şi în cel românesc. Lovirile cauzatoare de moarte, examinate numai în cazul României, au fost, de asemenea, în scădere în perioada de referință. Rata actelor de viol s-a aflat în creştere la nivel european şi național, îndeosebi în ultimii ani. În ceea ce priveşte tâlhăria, în medie, incidența acesteia a scăzut în Europa şi a crescut în România (Tabel 10).

Tabel 10. Evoluţia criminalităţii violente la nivel european şi naţional

2008-2018		**2004-2019**	
Europa	Tendință	România	Tendință
Omor	Scădere	Omor	Scădere
Tentativă de omor	Scădere	Tentativă de omor	Scădere
–	–	Loviri cauzatoare de moarte	Scădere/Creştere
Viol	Creştere	Viol	Creştere
Tâlhărie	Scădere	Tâlhărie	Creştere

Sursa: calcule ale autoarei, pe baza datelor înregistrate de EUROSTAT şi IGPR

Informațiile statistice provenite de la EUROSTAT relevă că în perioada 2008-2018 omorul a înregistrat cele mai mari rate medii în Lituania, Letonia şi Estonia, la polul opus, aflându-se Islanda, Elveția şi Slovenia. Statele europene care au cunoscut cele mai reduse rate ale tentativei de omor sunt Irlanda, Polonia, Lituania şi Letonia, deşi, surprinzător, în cazul ultimelor două, ratele omorului au fost cele mai mari dintre toate țările europene. Printre statele cu cea mai ridicată incidență a acestui delict se află Olanda şi Luxemburg.

Datele disponibile arată că cele mai însemnate valori procentuale ale violului au fost înregistrate în Suedia, Anglia şi Țara Galilor şi Islanda. La polul opus se remarcă Bosnia şi Herțegovina, Muntenegru, Albania, Serbia şi Grecia. Statele europene cunoscute cu cele mai mari rate ale tâlhăriei sunt Belgia, Franța, Portugalia şi Spania, iar cu cele mai reduse rate, Liechtenstein, Albania şi Turcia.

Diminuarea numărului de infracțiuni contra vieții poate să fie asociată cu o serie de condiții macrosociale, precum intensificarea legăturilor sociale, consolidarea măsurilor de prevenire şi control, îmbătrânirea populației europene, dezvoltarea serviciilor medicale şi sociale sau ridicarea cuantumului sancțiunilor penale, cum este cazul României. În schimb, creşterea ratei omorului în unele state europene se poate corela cu probleme personale şi familiale (adicții, divorț, dezechilibre psihoemoționale) sau dificultăți socioeconomice (nivel scăzut de trai, acces redus la servicii medicale şi sociale de bază) (Aaberge şi Mogstad, 2011; Coccia, 2017).

În cazul actelor de viol trebuie reiterat faptul că în multe state europene şi în România ratele cunoscute arată creşteri semnificative. Referitor la tâlhărie, media europeană indică pe ansamblu scăderi, dar în diverse țări sunt înregistrate creşteri semnificative. În situația dată, în egală măsură, din perspectiva cauzalității, dar şi a politicilor de prevenire, se pot avea în vedere probleme sociale precum violența, lipsa locurilor de muncă sau accesul redus la piața muncii, inegalitatea de gen, consumul de

alcool şi de droguri, accesul limitat la servicii sociale ori lacune privitoare la informare şi cunoaştere în sfera sexualității.

Ca şi în cazul infracțiunilor comise împotriva vieții, se impune examinarea circumstanțelor juridice de reglementare şi incriminare a delictelor contra libertății şi integrității sexuale şi contra patrimoniului. De pildă, în cazul României, începând cu anul 2014, au fost reduse limitele regimului sancționator pentru cele mai multe forme de viol şi tâlhărie, iar posibilele urmări nefaste pot să fie observate în tendința de creştere a ratelor acestor forme de criminalitate violentă. Indiscutabil, prevederile juridice reclamă examinări precaute, deoarece ele implică mai mulți factori relevanți pentru modalitatea de stabilire a unei pedepse penale şi a regimului sancționator, după cum se va discuta în ultimul capitol al cărții.

În concluzie, o politică penală realistă pentru Europa ar trebui să îmbine măsuri de prevenire a criminalității, concepute în spiritul reducerii disparităților socioeconomice între Vestul, Centrul şi Estul continentului. Este oportun, de asemenea, să fie însoțite de demersuri menite să integreze minoritățile etnice în calitate de cetățeni cu drepturi depline în statele europene. În mod simultan, se constată nevoia unor programe de prevenire şi control al criminalității violente, centrate pe formarea comportamentului prosocial, reducerea inegalităților de gen, creşterea nivelului de educație şi de trai şi, desigur, pe sprijinirea diferitelor grupuri vulnerabile. Eforturile de diminuare a numărului de victime ale criminalității violente la nivel european şi, implicit, național pot fi mai eficiente dacă vizează acele „puncte fierbinți" – state, comunități locale şi grupuri implicate în acte de violență.

Capitolul 4. Politici sociale şi penale de prevenire şi control al criminalităţii violente

Comitetul de Miniştri al Consiliului Europei (CoE)[38] a încurajat fiecare stat membru al său să adopte politici sociale şi penale coerente şi raționale, care să aibă ca misiune permanentă prevenirea criminalității, deopotrivă sub formă generală (măsuri educative, socioeconomice, culturale) şi specială (acțiuni care să neutralizeze comiterea anumitor delicte, programe de sprijin pentru victime, măsuri adecvate de aplicare a sancțiunilor, strategii de reintegrare socială a agresorilor). În acest sens, România a achiesat la tendințele europene şi a dezvoltat un corpus de politici publice în domeniul criminalității, care prevăd, pe de o parte, identificarea, explicarea şi reducerea cauzelor ori a circumstanțelor criminogene, iar pe de altă parte, implementarea mai multor programe de protejare a victimelor şi de reabilitare a celor care încalcă legea penală. Aceste strategii prevăd, totodată, măsuri menite să combată şi să controleze criminalitatea violentă, cu toate că abordarea nu este neapărat specifică problemei sociale în cauză, ci criminalității, în înțelesul general. În continuare, sunt prezentate o parte din organismele naționale a căror activitate integrează direct sau în subsidiar prevenirea şi diminuarea criminalității violente:

- Avocatul Poporului – Domeniul drepturile omului, egalitate de şanse între bărbați şi femei, culte religioase şi minorități

[38]A se vedea *Reccomanadation Rec. (2000) 19*, *Recommandation Rec. (2000) 20*, *Recommandation Rec. (2003) 21*, *Recommandation Rec. 2006 (8), Recommandation CM/Rec. (2014) 3*. Online: https://www.coe.int/en/web/ cdpc/resolutions-recommendations, accesat 12.11.2020.

naționale; Domeniul apărarea, protecția şi promovarea drepturilor copilului – Avocatul Copilului;

- Ministerul Justiției (MJ) – ANP; Direcția Națională de Probațiune (DNP);
- MAI – IGPR; Agenția Națională Antidrog; Agenția Națională împotriva Traficului de Persoane;
- Ministerul Muncii şi Protecției Sociale (MMPS) – Agenția Națională pentru Egalitatea de Şanse între Femei şi Bărbați (ANES); Autoritatea Națională pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, Copii şi Adopții; Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă;
- Consiliile județene – Direcția Generală de Asistență Socială şi Protecția Copilului (DGASPC);
- Ministerul Educației şi Cercetării – Centrul Național de Dezvoltare a Învățământului Profesional şi Tehnic;
- Parlamentul României – Camera Deputaților – Comisia Juridică, de Disciplină şi Imunități.

Dintre programele şi strategiile implementate de aceste structuri, câteva urmăresc identificarea şi diminuarea unor factori de risc ai criminalității violente; întreprind măsuri de profilaxie socială, culturală şi educativă, îndeosebi în mediile cu propensiune spre criminalitate şi violență; protejează persoane, grupuri şi instituții sociale şi, totodată, procedează la sancționarea, reabilitarea şi reintegrarea indivizilor care au un comportament infracțional:

- Strategia națională privind promovarea egalității de şanse şi de tratament între femei şi bărbați şi prevenirea şi combaterea violenței domestice (MMPS, ANES);
- Reglementările penale aplicate în vederea sancționării criminalității violente (MJ, NCP);
- Strategia națională de reintegrare socială a persoanelor private de libertate (MJ, ANP);
- Strategia de dezvoltare a sistemului național de probațiune din România (MJ, DNP).

4.1. Prevenirea violenței familiale

Unul dintre raționamentele pentru care se impune o atenție deosebită asupra violenței domestice este acela că, pe de o parte, criminalitatea violentă este săvârșită într-o pondere covârșitoare împotriva membrilor familiei, iar pe de altă parte, multe dintre aceste delicte își găsesc explicații în relațiile și experiențele existente la nivelul mediului familial. Drept urmare, pornind de la modelul european[39], statul român a configurat în ultimii ani mai multe planuri de acțiune care valorifică și pun în practică principii referitoare la diminuarea violenței în familie, la sprijinirea victimelor, a agresorilor și la neutralizarea prejudiciilor aduse la nivel individual și societal.

O astfel de măsură este Strategia națională privind promovarea egalității de șanse și de tratament între femei și bărbați și prevenirea și combaterea violenței domestice pentru perioada 2018-2021, denumită în cadrul acestei secțiuni Strategia. Aceasta este constituită din Pilonul Egalitate de șanse și de tratament între femei și bărbați și Pilonul Prevenirea și combaterea violenței domestice. Cel din urmă pilon reglementează direcțiile majore de acțiune pentru prevenirea violenței domestice, în special asupra persoanelor vulnerabile (de exemplu, copii, femei, vârstnici), îmbunătățirea situației victimelor, reabilitarea agresorilor, precum și reducerea riscului de recidivă.

Un argument marcant al aplicării instrumentului de politică publică elaborat de MMPS constă în faptul că violența familială, deseori lipsită de vizibilitate în spațiul public românesc, se dezvoltă potrivit unui ciclu în care cele două caracteristici determinante, intensitatea și frecvența, cresc odată cu trecerea timpului. După cum este stipulat în textul Strategiei, sub aspectul mentalităților, la nivel național suntem încă departe de obiectivul „toleranță zero față de violența domestică", promovat de UE și susținut de

[39] A se vedea *European Crime Prevention Network*; *The Hague programme: strengthening the freedom, security and justice in the European Union*; *European Union Agency for Fundamental Rights*.

Guvernul României (ANES, 2018: 36). O explicație poate să fie dată de indulgența față de violența domestică; aceasta, împreună cu vehicularea unor clişee de gen, conturează în mod frecvent imaginea comportamentului abuziv ca fiind unul normal şi acceptabil din punct de vedere social (Mihaiu, 2014; Rujoiu şi Rujoiu, 2014).

Desigur, un alt motiv pentru implementarea Strategiei este acela că violența domestică aduce prejudicii majore relațiilor interumane şi instituțiilor direct implicate, iar programele centrate pe prevenirea şi combaterea ei pot reduce costurile sociale şi financiare la nivel de sănătate publică, protecție şi asistență socială, justiție şi ordine publică.

Referitor la Pilonul Prevenirea şi combaterea violenței domestice, se constată că este fundamentat pe reglementări naționale şi internaționale, măsuri de politici publice implementate anterior la nivel național şi pe rezultate ale cercetărilor de specialitate, care plasează violența domestică în rândul problemelor sociale majore din România[40].

Din perspectivă juridică, acest Pilon integrează mai multe principii de drept transpuse într-o serie de acte normative primare şi secundare, precum Legea nr. 217/2003 pentru prevenirea şi combaterea violenței în familie, republicată, cu completările şi modificările ulterioare; Legea nr. 272/2004 privind protecția şi promovarea drepturilor copilului, republicată, cu completările şi modificările ulterioare; Directiva 2011/99/UE a Parlamentului European şi a Consiliului privind ordinul european de protecție; Legea nr. 30/2016 pentru ratificarea Convenției CoE privind prevenirea şi combaterea violenței împotriva femeilor şi a violenței domestice.

Având în vedere cadrul național de reformă şi dezvoltare în domeniul violenței familiale, Pilonul pentru prevenirea şi combaterea

[40] A se vedea *Violența împotriva femeilor: în fiecare zi şi în orice loc*, Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene, 2014; Raportul asupra violenței în familie, Woman Against Violence Europe, 2015; *Sondaj de opinie asupra violenței în familie*, Agenția Națională pentru Egalitatea de Şanse între Femei şi Bărbați, 2017.

violenței domestice se raportează deopotrivă la rezultatele obținute prin Strategia națională pentru prevenirea și combaterea fenomenului violenței în familie, implementată în perioada 2013-2017, și la obiectivele propuse spre a fi atinse actualmente. Trebuie remarcat faptul că Strategia anterioară a obținut unele rezultate de impact pentru România:

- ratificarea Convenției de la Istanbul privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice;
- organizarea și punerea în funcțiune a Departamentului pentru Egalitate de Șanse între Femei și Bărbați;
- îmbunătățirea serviciilor oferite la nivel local, prin înființarea și sprijinirea funcționării a 11 centre pentru victime ale violenței domestice și a două centre pentru agresori;
- reducerea duratei medii de judecată a cererii de emitere a ordinului de protecție în 72 de ore (a scăzut la jumătate durata medie de judecare a unei cereri de emitere a ordinului de protecție din 2014 în 2015 și de cinci ori durata medie de judecare a unei cereri de emitere a ordinului de protecție din 2015 în 2016);
- inițiative legislative, care au vizat modificarea unor acte normative fundamentale în prevenirea și controlul violenței în familie. Ilustrativ este proiectul de Lege pentru modificarea și completarea Legii nr. 217/2003 pentru prevenirea și combaterea violenței în familie. În varianta actuală, Legea se centrează pe nevoile victimei și pe elaborarea unor instrumente de prevenire a violenței domestice (de exemplu, consiliere psihologică în cazuri de divorț cu istoric de violență, monitorizarea ordinelor de protecție/măsuri de prevenire a încălcării acestora). De asemenea, reglementează emiterea ordinului de protecție provizoriu, care reprezintă o măsură legislativă primară și vizează intervenția în regim de urgență, în situații de pericol iminent (ANES, 2018).

După cum era de aşteptat, rezultatele rapoartelor de monitorizare a programului strategic precedent au relevat probleme care au persistat în perioada 2013-2017, precum:

- dezvoltarea insuficientă a serviciilor sociale specializate în domeniul prevenirii şi combaterii violenței domestice;
- existența unui număr extrem de redus de centre de zi, destinate asistării şi sprijinirii agresorilor;
- dificultăți privind susținerea financiară a centrelor rezidențiale pentru victimele violenței în familie;
- un număr scăzut de inițiative ale administrației publice locale privind înființarea centrelor de zi şi în regim rezidențial, adresate victimelor violenței familiale;
- resurse umane şi financiare limitate pentru crearea şi diversificarea serviciilor sociale specializate în prevenirea şi controlul violenței domestice (ANES, 2018).

În acord cu întreg corpul de reglementări pe care este construit, cu obiectivele îndeplinite, dar şi cu aspectele încă nesoluționate, Pilonul pentru prevenirea şi combaterea violenței domestice are stabilite mai multe priorități:

- îmbunătățirea cadrului legislativ actual şi asigurarea aplicării unitare a legislației primare în domeniul violenței domestice;
- dezvoltarea serviciilor sociale care să răspundă nevoilor identificate şi să asigure acces facil, asistență de calitate victimelor şi măsuri pentru agresori;
- sporirea parteneriatelor naționale şi internaționale cu organisme implicate în combaterea violenței domestice;
- extinderea şi consolidarea competențelor profesionale a specialiştilor în domeniu;
- amplificarea capacității structurilor publice centrale şi locale de gestionare a violenței contra membrilor familiei;
- formarea atitudinilor şi conduitelor nonviolente menite să contribuie la atingerea obiectivului „toleranță zero" față de violența domestică (ANES, 2018: 36).

Rezultatele obținute în perioada de început (2018-2019) de aplicare a Strategiei şi, implicit, a Pilonului pentru prevenirea şi combaterea violenței domestice dovedesc că la nivelul autorităților publice centrale şi locale există multiple preocupări şi interese cu privire la această problemă socială. De pildă, în ultimii ani au fost încheiate şi puse în practică mai multe colaborări între instituții responsabile pentru realizarea planului operațional al Strategiei. De asemenea, estimările inițiale indică faptul că o parte dintre partenerii ANES au integrat unele dintre măsurile şi proiectele prevăzute de această politică socială.

Printre cele mai relevante rezultate, constatate odată cu evaluarea aferentă primei perioade de implementare a Strategiei naționale privind promovarea egalității de şanse între femei şi bărbați şi prevenirea şi combaterea violenței domestice pentru perioada 2018-2021, sunt:

- optimizarea cadrului legislativ actual şi asigurarea implementării unitare a legislației primare, adoptarea legislației secundare şi terțiare. Un exemplu este Ordinul nr. 2525/2018 al ministrului muncii şi justiției sociale privind aprobarea Procedurii pentru intervenția de urgență în cazurile de violență domestică;
- revizuirea standardelor minime de calitate pentru acreditarea serviciilor sociale destinate prevenirii şi combaterii violenței în familie şi elaborarea unor astfel de standarde pentru cei care încă nu dispun de ele. De pildă, este cazul adoptării Ordinului nr. 28/2019 al ministrului muncii şi justiției sociale privind aprobarea standardelor minime de calitate pentru serviciile sociale din domeniul violenței domestice;
- asigurarea cadrului metodologic pentru punerea în aplicare a ordinului de protecție în regim de urgență. Ilustrative sunt elaborarea şi punerea în lucru a Ordinului comun MAI/MMJS nr. 146/2578/2018, privind modalitatea de gestionare a cazurilor de violență domestică de către polițişti (ANES, 2019).

Deşi au fost înregistrate reale progrese, examinarea celor 24 de luni de aplicare a programului la care se face referire a relevat totodată faptul că există instituții care nu au concretizat nicio măsură din planul operațional, minimalizând importanța acestuia, timp în care alte organisme nici nu au cunoştință despre aprobarea strategiei şi a planului operațional ori nu au răspuns solicitărilor ANES de a raporta gradul de aplicare a măsurilor şi programelor specifice.

În final, trebuie semnalat că primele evaluări ale rezultatelor Strategiei arată cum în anul 2019 a crescut numărul actelor de violență în familie, cu 14,7% față de anul 2018 (de la 38.445 la 44.094). Dintre actele comise cu violență sau care pot face parte din sfera criminalității violente, au înregistrat creşteri omorul (2,6%), violul (15,8%), lovirea sau alte violențe (14,8%), rele tratamente aplicate minorului (9,8%) şi agresiunea sexuală (27,6%). Simultan, au fost sesizate scăderi ale tentativei de omor (21,7%) şi lovirilor sau vătămărilor cauzatoare de moarte (12,5%) (ANES, 2019: 7). Creşterea numărului anumitor infracțiuni poate să fie explicată deopotrivă prin expansiunea violenței domestice sau prin îmbunătățirea gradului de încredere a victimelor în autoritățile şi organizațiile responsabile în domeniu (poliție, centre de ajutor, spitale, organizații non-guvernamentale etc.). Mai concret, dinamica acestor delicte poate să sugereze că eforturile depuse de diferite organizații guvernamentale şi non-guvernamentale contribuie activ la creşterea nivelului de siguranță a persoanelor care aleg să solicite sprijin în situații de abuz şi violență domestică. Fără îndoială, există posibilitatea intensificării numărului de violențe familiale, odată cu manifestarea, în anumite medii sociale, a mai multor factori de risc, precum practici parentale negative, nivel scăzut de educație, consum de alcool, delincvență juvenilă ori nivel scăzut de trai.

4.2. Reglementarea şi sancţionarea delictelor violente

Criminalitatea violentă provoacă o stare generalizată de nesiguranță și aduce prejudicii iremediabile victimelor, apropiaților acestora şi, implicit, comunității în care este înfăptuită. Ca o modalitate de răspuns, legiuitorul român în materie penală promovează o serie de principii juridice, morale şi culturale, menite să contribuie la respectarea drepturilor şi libertăților umane şi să protejeze membrii societății, pe cât este posibil, de consecințele criminalității violente. În contextul dat, se remarcă faptul că, în legislația penală, criminalitatea violentă este clasificată şi sancționată pe baza unor criterii precum valorile sociale periclitate, gradul de pericol social, modalitatea de săvârşire, mobilul infracțiunii ori anumite particularități ale autorilor.

În cele ce urmează, este analizată gama de măsuri penale stipulate în România pentru sancționarea infracțiunilor de omor, viol şi tâlhărie. De asemenea, sunt comparate vechiul Cod penal (1968) şi NCP (2014)[41], cu scopul de a constata eventuale modificări la nivelul reglementărilor şi, concomitent, de a observa dacă şi în ce măsură au fost înăsprite pedepsele în legislația penală aflată în prezent în vigoare. În final, reglementările şi regimul sancționator din NCP sunt tratate în corelație cu variația numărului actelor de criminalitate violentă, cercetate de poliție în România.

Într-o primă instanță, este necesară o mențiune cu privire la problema legislației penale actuale şi la caracterul ei mai mult sau mai puțin favorabil în comparație cu legea penală anterioară. În acest sens, în caz de succesiuni de legi penale în timp, NCP enunță condițiile de bază pentru aplicarea legii penale mai favorabile până la judecarea definitivă (art. 5) şi pentru aplicarea legii penale mai favorabile după judecarea definitivă a cauzei (art. 6). Potrivit doctrinei în materie penală, în procesul de individualizare a pedepsei, instanța de judecată se raportează la regimul sancționator, dar totodată are în vedere alte instituții penale autonome (de exemplu, concursul de infracțiuni, starea de

[41] Cu modificările prevăzute de Legea 217/2020.

recidivă, cauze care înlătură răspunderea penală, pluralitatea de făptuitori). Prin urmare, aplicând toate criteriile de individualizare a pedepsei, stipulate de NCP, este posibil să fie redus cuantumul acesteia până la 15 zile sau ridicat până la 30 de ani de detenție.

Trebuie precizat că, în lucrarea de față, caracterul mai favorabil al legislației penale aflate în prezent în vigoare, față de legislația precedentă, este evaluat strict în raport cu regimul sancționator stipulat în NCP.

4.2.1. Infracţiuni contra persoanei

Formele de manifestare a criminalității violente sunt prevăzute de NCP în Partea specială, Titlul I, Infracțiuni contra persoanei, şi Titlul II, Infracțiuni contra patrimoniului.

În primul Titlu sunt incluse infracțiuni contra vieții; infracțiuni contra integrității corporale sau sănătății; infracțiuni săvârşite contra unui membru de familie; agresiuni asupra fătului; infracțiuni privind obligația de asistență a celor în primejdie; infracțiuni contra libertății persoanei; traficul şi exploatarea persoanelor vulnerabile; infracțiuni contra libertății şi integrității sexuale; infracțiuni ce aduc atingere domiciliului şi vieții private. Gruparea acestor tipuri de delicte evidențiază, dacă mai era necesar, faptul că în dreptul penal român ființa umană este privită, tratată şi apărată în ansamblul principalelor sale atribute, anume viața, integritatea corporală, libertatea, demnitatea şi inviolabilitatea sexuală.

Dintre delictele enunțate în Titlul I, în secțiunea de față sunt observate cele care se circumscriu criminalității violente, în speță infracțiuni contra vieții (omor, tentativă de omor); infracțiuni contra integrității corporale sau sănătății (loviri cauzatoare de moarte) şi infracțiuni contra libertății şi integrității sexuale (viol).

- **Infracţiuni contra vieţii**

În capitolul din NCP consacrat infracțiunilor contra vieții sunt prevăzute şi sancționate actele de omor; omor calificat; uciderea la cererea victimei; determinarea sau înlesnirea sinuciderii

și uciderea din culpă. Principala trăsătură a acestor delicte este dată de obiectul protecției penale, mai precis, acel drept primordial al persoanei fără de care niciun alt drept ori libertate fundamentală nu ar putea fi exercitate – dreptul la viață. Fiind însăși condiția existenței celorlalte drepturi garantate, este esențial, opozabil *erga omnes*, ocrotit de legea penală din momentul în care ia sfârșit procesul nașterii naturale până în momentul în care intervine moartea biologică (Bulai, 1997; Toader și alții, 2014; Udroiu, 2017).

În acest Capitol al NCP este inclus actul de omor, considerat ca fiind cel mai adecvat pentru a ilustra ideea de delict natural, incriminat în toate timpurile și la toate popoarele (Cioclei, 2009, după Garofalo). Spre deosebire de vechiul Cod penal, care, pe lângă omorul în forma de bază, prevedea atât omorul calificat (art. 175), cât și omorul deosebit de grav (art. 176), NCP stipulează infracțiunea de omor[42] (art. 188) și o singură variantă agravată – omorul calificat (art. 189). Conform doctrinei penale, omorul este infracțiunea ce constă în suprimarea cu intenție a vieții unei persoane (Cioclei, 2013; Udroiu, 2017). Pentru săvârșirea acestei fapte, NCP stabilește pedeapsa cu închisoarea de la 10 la 20 de ani și interzicerea exercitării unor drepturi. În NCP, omorul are conținut identic cu cel din CP din 1968, atât în cazul reglementării, cât și al regimului sancționator.

Privitor la omorul calificat, acesta este o variantă a omorului în forma de bază, ce prezintă circumstanțe agravante: „fapta realizată cu premeditare (lit. a), din interes material (lit. b), pentru a se sustrage ori pentru a sustrage pe altul de la urmărire și arestare, ori de la executarea unei pedepse (lit. c), pentru a înlesni sau a ascunde săvârșirea altei infracțiuni (lit. d), de către o persoană care a mai comis anterior o infracțiune de omor sau o tentativă la infracțiunea de omor (lit. e), asupra a două sau mai multe persoane (lit. f), asupra unei femei gravide (lit. g), prin cruzimi (lit. h)” (NCP, 2014: 86). Reiese din precizările legislative

[42] Cunoscut în doctrină și sub denumirea de omor simplu.

că ipostazele agravante ale omorului calificat sunt raportate la motivațiile autorului, prezența sau absența antecedentelor penale pentru aceeaşi infracțiune, intenționalitatea (directă sau indirectă), modalitățile de înfăptuire a actului ori numărul victimelor. Se înțelege, aşadar, că omorul calificat presupune, după caz, premeditarea actului, decesul uneia sau al mai multor victime, existența interesului material ori a interesului legat de sancțiuni juridice, suprimarea indirectă a altei vieți (femeie însărcinată) ori săvârşirea faptei prin cruzimi. Sub aspectul reglementării acestei forme de omor, cele două Coduri penale prezintă unele prevederi distincte, de interes primar îndeosebi pentru organele de cercetare penală şi instanțele de judecată. De exemplu, față de vechiul Cod Penal, în NCP a fost absorbit omorul deosebit de grav de către omorul calificat (art. 176) şi a fost introdus omorul înfăptuit pentru a se sustrage ori pentru a sustrage pe altul de la răspunderea penală sau de la executarea unei pedepse (art. 189, lit. c).

Din punct de vedere social, de o importanță majoră este norma din NCP care stipulează introducerea violenței în familie ca fiind infracțiune autonomă (art. 199). În corelație cu aceasta, este extinsă sfera unor circumstanțe agravante în materia violenței familiale. Astfel, în pofida faptului că infracțiunea de omor contra soțului sau a unei rude apropiate nu mai este în mod special reținută ca variantă a omorului calificat, comiterea faptelor de omor (art. 188) şi omor calificat (în oricare dintre variantele prevăzute de art. 189) asupra unui membru al familiei are drept efect majorarea limitelor de pedeapsă potrivit art. 199 din NCP, care se referă la violența în familie. Mai mult, potrivit art. 177 (alin.1 lit. c), sunt membri de familie şi deci pot fi subiecți pasivi ai infracțiunii de violență în familie, în oricare dintre variantele ei, persoanele care au stabilit relații asemănătoare acelora dintre soți sau dintre părinți şi copii, în cazul în care conviețuiesc, cum sunt, spre exemplu, concubinii (Streteanu şi Moroşanu, 2010: 240).

După cum era de aşteptat, diferențele de reglementare dintre cele două Coduri atrag după ele unele deosebiri şi în ceea

ce privește regimul sancționator. În acest sens, cel mai relevant aspect este dat de faptul că incriminarea din NCP este mai severă față de cea din vechiul Cod penal, în situația în care preia din circumstanțele omorului calificat. Astfel, în baza NCP, omorul calificat săvârșit cu premeditare se pedepsește cu detențiune pe viață sau închisoare de la 15 la 25 de ani și interzicerea exercitării unor drepturi. În vechiul Cod penal, omorul comis cu premeditare era tot un omor calificat, însă pedeapsa consta în închisoare de la 15 la 25 de ani și interzicerea exercitării unor drepturi. Tentativa de omor sau omor calificat este pedepsită în ambele Coduri penale. Introducerea pedepsei pe viață poate să reprezinte un factor „protector" în ceea ce privește săvârșirea delictelor de omor, după cum indică și scăderea numărului acestora în România, începând cu anul 2014. În egală măsură, există posibilitatea ca o multitudine de alte condiții de natură psihosocială să fi determinat scăderea ratei omorului în ultimii cinci ani, însă această ipoteză va fi discutată în cele ce urmează.

▪ **Infracțiuni contra integrității corporale sau sănătății**

În secțiunea referitoare la infracțiuni contra integrității corporale sau sănătății, NCP reglementează lovirea sau alte violențe; vătămarea corporală; lovirile sau vătămările cauzatoare de moarte; vătămarea corporală din culpă; relele tratamente aplicate minorului și încăierarea. Dintre acestea, corespund temei actuale de studiu lovirile sau vătămările cauzatoare de moarte, care constau în „săvârșirea, cu praeterintenție, a oricăreia din faptele de lovire sau alte violențe (art. 193) sau vătămarea corporală (art. 194) ce a avut ca urmare moartea victimei (art. 195)" (Udroiu, 2017: 49). Infracțiunea de loviri sau vătămări cauzatoare de moarte se construiește pe infracțiunile de lovire și alte violențe, respectiv vătămare corporală, cu mențiunea că ea prezintă circumstanțe agravante. Întrucât delictul are ca rezultat decesul unei persoane, se poate spune că există, în ipostaza dată, pe lângă obiectul juridic comun secțiunii, în speță integritatea corporală și

sănătatea persoanei, „un obiect juridic special, identic cu cel al infracțiunilor contra vieții" (Cioclei, 2009: 151).

Cât privește conținutul constitutiv din NCP, acesta este identic cu cel din vechiul Cod penal, însă regimul sancționator diferă. Mai exact, NCP a adus modificări cu privire la durata detenției, în sensul că prevede închisoare de la 6 la 12 ani, față de vechiul Cod penal, care stabilea măsuri privative de libertate aplicabile de la 5 la 15 ani. Prin urmare, raportat strict la cuantumul pedepsei, legea penală actuală devine mai favorabilă, odată cu reducerea limitei superioare la 12 ani, comparativ cu limita superioară de 15 ani, impusă prin reglementarea anterioară. Însă este de remarcat că în NCP a crescut limita minimă a pedepsei cu închisoarea la 6 ani, față de 5 ani, cum era stipulată în CP din 1968.

▪ **Infracţiuni contra libertăţii şi integrităţii sexuale**

În NCP, infracțiunile contra libertății şi integrității sexuale se referă la viol; agresiune sexuală; act sexual cu un minor; corupere sexuală a minorilor; racolare a minorilor în scopuri sexuale şi hărțuire sexuală. Obiectul juridic principal al delictelor cuprinse în acest capitol al NCP este exprimat prin relațiile sociale referitoare la libertatea şi inviolabilitatea vieții sexuale a persoanei, iar valoarea ocrotită în principal este chiar viața sexuală a victimei (Cioclei, 2009: 227-228).

Dintre infracțiunile prevăzute de legiuitor în cadrul acestei secțiuni, este analizat în continuare violul, formă de manifestare a criminalității violente. Violul constă în „raportul sexual, actul sexual oral sau anal cu o persoană, săvârşit prin constrângere, punere în imposibilitate de a se apăra ori de a-şi exprima voința sau profitând de această stare" (NCP, art. 218, alin. 1). Pe lângă viața sexuală a victimei, legislația penală acordă protecție într-un astfel de caz şi altor valori lezate indirect, cum ar fi viața şi integritatea fizică, libertatea fizică şi psihică sau demnitatea şi onoarea persoanei. Prin urmare, obiectul juridic secundar al violului este reprezentat fie de viața persoanei (violul urmat de moartea victimei), fie de integritatea corporală şi sănătatea sa

(varianta agravantă a violului, care se referă la cauzarea unei vătămări grave a integrității corporale sau a sănătății) (Cioclei, 2009: 229-230).

Referitor la reglementare, cu toate că în NCP infracțiunea în forma de bază nu a fost modificată în esență, terminologia utilizată a fost aleasă în aşa fel încât să devină mai accesibilă şi mai clară. Altfel spus, aşa cum este definit acum, violul acoperă toate actele de penetrare, indiferent dacă au fost comise de agresor împotriva victimei sau dacă victima a fost obligată să facă acest lucru.

În acelaşi timp, în conținutul delictului a fost inclus, ca act material al laturii obiective, raportul sexual, în înțelesul pe care sintagma l-a cunoscut în mod uzual în doctrina penală românească, acela de conjuncție a organului sexual masculin cu cel feminin sau ceea ce se numeşte în limbaj comun act sexual normal; act sexual oral; act sexual anal (indiferent dacă este heterosexual sau homosexual); act de penetrare vaginală sau anală, realizat în alte modalități (prin introducere de obiecte, degete) (Streteanu şi Moroşanu, 2010: 267).

Din perspectiva incriminării, prevederile din cele două Coduri penale sunt identice, dacă ne raportăm la pedeapsa cu închisoarea de la 3 la 10 ani. În plus față de vechiul Cod penal, NCP stipulează interzicerea exercitării unor drepturi.

Infracțiunea de viol comportă şi forme agravate: „a) victima se află în îngrijirea, ocrotirea, educarea, paza sau tratamentul făptuitorului; b) fapta a fost comisă de către un membru de familie sau de către o persoană care conviețuieşte cu victima; c) victima este un minor; d) fapta a fost comisă în scopul producerii de materiale pornografice; e) fapta a avut ca urmare vătămarea corporală sau a pus în pericol viața victimei în orice mod; f) fapta a fost săvârşită de două sau mai multe persoane împreună; g) violul a avut ca urmare moartea victimei" (NCP, art. 218, alin 3).

De această dată, din perspectiva reglementării, se observă unele deosebiri între vechiul Cod penal şi NCP, întrucât cel din urmă:

- prevede drept variantă agravantă comiterea violului asupra unei victime care este rudă în linie directă, frate sau soră cu făptuitorul, faptă care absoarbe incestul;
- stipulează ca vârsta până la care se acordă o protecție specială minorului prin aplicarea variantei agravante să fie ridicată de la 15 la 18 ani;
- prevede fapta care a fost comisă în scopul producerii de materiale pornografice.

Există unele diferențe între vechiul Cod penal şi NCP, inclusiv sub aspectul incriminării violului în formă agravată (art. 218, alin. 3):

- „victima se află în îngrijirea, ocrotirea, educarea, paza sau tratamentul făptuitorului" (lit. a). Dincolo de identitatea de conținut, este mai favorabil regimul sancționator din NCP, deoarece stabileşte pedeapsa cu închisoarea de la 7 la 12 ani şi interzicerea exercitării unor drepturi, spre deosebire de incriminarea anterioară, care dispunea închisoarea de la 5 la 18 ani şi interzicerea unor drepturi;
- „fapta a fost comisă de către un membru de familie sau de către o persoană care conviețuieşte cu victima" (lit. b).

Potrivit art. 177 Cod penal, (1), prin membri de familie se înțeleg:

„a) ascendenții şi descendenții, frații şi surorile, copiii acestora, precum şi persoanele devenite prin adopție, potrivit legii, astfel de rude;

b) soțul;

c) persoanele care au stabilit relații asemănătoare acelora dintre soți sau dintre părinți şi copii, în cazul în care conviețuiesc".

(2) Dispozițiile din legea penală privitoare la membrul de familie, în limitele prevăzute în alin. (1) lit. a), se aplică, în caz de adopție, şi persoanei adoptate ori descendenților acesteia în raport cu rudele fireşti.

Cuantumul sancțiunii din legea penală actuală este redus comparativ cu cel din legislația precedentă. Mai specific, în condițiile în care victima are calitatea de soț în raport cu făptuitorul, încadrarea juridică a faptei se face în forma de bază din alin. (1). Astfel, în NCP pedeapsa stipulată constă în închisoare de la 7 la 12 ani, deşi în vechiul Cod penal era prevăzută detenția de la 5 la 18 ani.

– „victima este un minor" (lit. c). În cazul acestei circumstanțe agravante, regimul sancționator actual este din nou mai favorabil, prin stabilirea pedepsei cu închisoarea de la 7 la 12 ani şi interzicerea exercitării unor drepturi, spre deosebire de legea penală anterioară, care impunea privarea de libertate de la 10 la 25 de ani şi interzicerea unor drepturi;

– „fapta a avut ca urmare vătămarea corporală sau a pus în pericol viața victimei în orice mod" (lit. e) şi „fapta a fost săvârşită de două sau mai multe persoane împreună" (lit. f). În ambele situații este redusă incriminarea din NCP, deoarece constă în închisoare de la 7 la 12 ani şi interzicerea exercitării unor drepturi. Prin comparație, în vechiul Cod penal era prevăzută detenția între 5 şi 18 ani şi interzicerea anumitor drepturi.

– „violul a avut ca urmare moartea victimei" (alin. 4). De asemenea, este mai favorabil regimul sancționator actual, deoarece dispune închisoare de la 9 la 18 ani şi interzicerea exercitării unor drepturi, spre deosebire de agravanta corespunzătoare din CP din 1968, care stabilea închisoare de la 15 la 25 de ani şi interzicerea unor drepturi.

Tentativa de viol este pedepsită în legislația penală anterioară şi în cea nouă, în forma de bază şi formele agravate.

Date fiind sancțiunile prevăzute de NCP pentru cele mai multe dintre variantele agravate ale violului în forma de bază, se poate spune că legislația penală actuală este mai favorabilă, în comparație cu precedenta. Din perspectivă statistică, numărul actelor de viol cercetate de poliție a crescut după intrarea în

vigoare a NCP în anul 2014, cu toate că nu sunt înregistrate creşteri foarte mari. Această situaţie poate să fie explicată, printre altele, inclusiv prin reducerea cuantumului de pedeapsă în anumite cazuri de viol, după cum s-a ilustrat mai sus.

4.2.2. Infracţiuni contra patrimoniului

În Partea specială din NCP, Titlul II, Infracțiuni contra patrimoniului, sunt stipulate tâlhăria; tâlhăria calificată; pirateria; tâlhăria sau pirateria urmată de moartea victimei, care prejudiciază atât persoana, cât şi patrimoniul său. Legiuitorul reliefează de această dată atât importanța integrității ființei umane, a respectării bunurilor materiale personale, dar şi necesitatea conviețuirii paşnice la nivelul grupurilor umane şi a comunității. Dintre infracțiunile prevăzute în Titlul II, în cele ce urmează, este analizată cea care face parte din sfera criminalității violente, în speță tâlhăria.

- **Tâlhăria şi pirateria**

În Titlul II, Infracțiuni contra patrimoniului, Capitolul II, sunt încadrate mai multe delicte care lezează persoana şi bunul său material, după cum este precizat în introducerea prezentei secțiuni. Din raționamente care țin de modalitatea de definire a criminalității violente, în continuare, este studiată numai tâlhăria, fiind exclusă cea de-a doua infracțiune alături de care este reglementată, anume pirateria. Tâlhăria în forma de bază reprezintă „furtul săvârşit prin întrebuințarea de violențe sau amenințări ori prin punerea victimei în stare de inconştiență sau neputință de a se apăra, precum şi furtul urmat de întrebuințarea unor astfel de mijloace pentru păstrarea bunului furat sau pentru înlăturarea urmelor infracțiunii ori pentru ca făptuitorul să-şi asigure scăparea. Pedeapsa este închisoarea de la 2 la 7 ani şi interzicerea exercitării unor drepturi” (NCP, art. 233). Obiectul juridic principal al tâlhăriei constă în relațiile sociale privind dreptul la proprietate şi la bunuri mobile, iar obiectul juridic secundar este transpus în

relațiile sociale referitoare la viața, integritatea corporală sau sănătatea şi libertatea psihică a persoanei (Udroiu, 2017: 263).

Reglementarea infracțiunii de tâlhărie în forma de bază nu a fost modificată în NCP. La fel ca în legislația penală anterioară, în cea actuală, tâlhăria este o infracțiune complexă, ce include infracțiunile de furt, amenințare, lovire sau alte violențe. Însă regimul sancționator este distinct în NCP față de vechiul Cod penal fiindcă legea penală în vigoare hotărăşte pedeapsa cu închisoarea între 2 şi 7 ani, iar legea premergătoare ei stabilea un cuantum al sancțiunii cuprins între 3 şi 18 ani. Prin urmare, noua legislație penală este mai favorabilă sub aspectul limitelor de pedeapsă aplicabile.

Tâlhăria prevede două variante agravate (art. 234):

- tâlhăria calificată, săvârşită în următoarele împrejurări: „a) prin folosirea unei arme ori substanțe explozive, narcotice sau paralizante; b) prin simularea de calități oficiale; c) de o persoană mascată, deghizată sau travestită; d) în timpul nopții; e) într-un mijloc de transport sau asupra unui mijloc de transport; f) prin violare de domiciliu sau sediu profesional, se pedepseşte cu închisoarea de la 3 la 10 ani şi interzicerea exercitării unor drepturi" (art. 234, alin. 1). Tâlhăria comisă în condițiile art. 229, alin. 3 se pedepseşte cu închisoarea de la 5 la 12 ani. Cu aceeaşi pedeapsă se sancționează tâlhăria care a avut ca urmare vătămarea corporală.

În comparație cu vechiul Cod penal, NCP reglementează distinct tâlhăria calificată, sub mai multe aspecte (art. 234, alin 1). Dintre acestea, de un real impact social sunt următoarele:

- a fost prevăzută expres obligativitatea folosirii armei sau a substanței la comiterea infracțiunii: „prin folosirea unei arme ori substanțe explozive, narcotice sau paralizante" (lit. a). Aşadar, în legislația penală aflată în prezent în vigoare se impune ca agresorul să se folosească de arma

ori substanța explozivă, narcotică sau paralizantă. Tot la lit. a au fost adăugate substanțele explozive pe care le poate utiliza făptuitorul în săvârşirea tâlhăriei;

- au fost extinse situațiile care dispun reținerea formei calificate a infracțiunii, şi anume: „prin simularea de calități oficiale" (lit. b), „dacă fapta se săvârşeşte asupra unui mijloc de transport" (lit. e), precum şi „prin violare de domiciliu sau sediu profesional" (lit. f). Această din urmă agravantă înlocuieşte tâlhăria comisă într-o locuință sau în dependințe ale acesteia;
- au fost eliminate anumite împrejurări agravante, un exemplu fiind tâlhăria care a avut ca urmare consecințe deosebit de grave.

Regimul sancționator prevăzut de NCP pentru tâlhăria calificată este mult atenuat față de cel din vechiul Cod penal. Mai precis, în legislația penală anterioară erau prevăzute două categorii de pedeapsă cu închisoarea, de la 5 la 20 ani sau de la 7 la 20 de ani (art. 211). De asemenea, în NCP sunt stipulate două categorii de pedeapsă cu închisoarea, însă de la 3 la 10 ani sau de la 5 la 12 ani (art. 234). Din acest punct de vedere, NCP constituie legea penală mai favorabilă.

- tâlhăria sau pirateria[43] urmate de moartea victimei sunt introduse în art. 236 din NCP. În legislația actuală, tâlhăria şi pirateria care au avut ca urmare moartea victimei sunt reglementate împreună, iar în vechiul cod Penal, au fost stipulate în articole diferite. În ceea ce priveşte sancțiunea aplicabilă, prin limitele de pedeapsă care sunt reduse semnificativ, NCP constituie legea penală mai favorabilă. Astfel, dacă în legea penală precedentă tâlhăria şi pirateria urmate de moartea victimei erau sancționate cu închisoare de la 15 la 25 de

[43] Reiterăm faptul că este respectată clasificarea NCP, dar este exclusă pirateria.

ani şi interzicerea unor drepturi, în NCP, aceleaşi fapte sunt pedepsite cu închisoare de la 7 la 18 ani şi interzicerea exercitării unor drepturi. Prin urmare, şi în cazul acestei forme agravate a tâlhăriei, legea penală aflată în vigoare este mai favorabilă, în comparație cu legea penală din 1968.

Tentativa de tâlhărie se pedepseşte în toate formele, în legislația penală precedentă şi în NCP.

Având în vedere noile prevederi penale în materia tâlhăriei, creşterea semnificativă a ratei acestei infracțiuni nu pare să fie deloc întâmplătoare. Mai exact, reducerea considerabilă a limitelor pedepsei cu închisoarea pentru săvârşirea tâlhăriei este posibil să reprezinte un factor de risc major în intensificarea numărului unor astfel de delicte în România.

Infracțiunile din aceste două Titluri ale NCP aduc atingere dreptului la viață, la integritatea corporală şi sănătate, la libertatea vieții sexuale şi la patrimoniul persoanei. Ele sunt caracterizate printr-un nivel ridicat de pericol social şi încalcă cele mai însemnate principii care întrețin mecanismul rațional al conviețuirii civice a indivizilor. Pericolul social pe care îl generează se referă atât la răul provocat direct persoanei victimei, cât şi la urmări profund dăunătoare pe care le antrenează pe plan social, împotriva desfăşurării normale a vieții. Încălcarea valorilor, normelor şi libertăților individuale creează o stare de teamă şi un dezechilibru deosebit de primejdios pentru însăşi existența societății. De aceea, legea penală, prin acțiunile represive de care dispune, este invocată să apere regulile care ocrotesc şi contribuie la desfăşurarea firească a relațiilor sociale. În cazul NCP, este sesizabil faptul că numai omorul calificat este mai aspru incriminat față de legislația precedentă, prin introducerea detenției pe viață. Referitor la actele de viol şi tâlhărie, se constată scăderea cuantumului de pedeapsă cu închisoarea, pentru cele mai multe dintre variantele agravate. Simultan, după cum am arătat în capitolul anterior, aceste două

delicte înregistrează tendințe de creştere a ratei, aspect care poate fi analizat şi în corelație cu practica legiuitorului român.

4.3. Reintegrarea socială a persoanelor care au comis acte de criminalitate violentă

De peste un deceniu, sistemul național de detenție şi sistemul de probațiune parcurg un proces anevoios de dezvoltare şi adaptare la standardele europene, cu unele rezultate remarcabile pentru societatea românească. Dintre acestea, ilustrative pot să fie preocuparea tot mai intensă cu privire la respectarea drepturilor persoanelor care execută măsuri privative sau neprivative de libertate ori reducerea consecventă a ratei de recidivă. Însă, totodată, se constatată o serie de probleme care au persistat, în pofida eforturilor de a le contracara, depuse de organismele în cauză. De pildă, actualmente, majoritatea penitenciarelor se confruntă cu problema numărului ridicat al deținuților şi cu aceea a supraaglomerării. Deopotrivă, sistemul de probațiune întâmpină reale inconveniente în ceea ce priveşte corelarea prevederilor în materie penală intrate în vigoare în 2014 cu nevoia de securitate comunitară şi contextul socioeconomic din România. Astfel de dificultăți pun o presiune majoră asupra deciziilor de ordin strategic, dar, în egală măsură, creează oportunitatea identificării şi dezvoltării unor instrumente şi mecanisme menite să contribuie la adaptarea celor două structuri la cerințele europene.

Prin urmare, la nivel național, sunt integrate mai multe programe şi strategii în vederea parcurgerii procesului execuțio nal-penal şi, implicit, a reabilitării persoanelor care au executat măsuri privative sau neprivative de libertate. Dintre acestea, în continuare, sunt prezentate Strategia națională de reintegrare socială a persoanelor private de libertate 2020-2024, implementată de MJ prin ANP, şi Strategia de dezvoltare a sistemului național de probațiune din România pentru perioada 2018-2020, pusă în aplicare de MJ prin DNP.

4.3.1. Măsuri privative de libertate

Strategia națională de reintegrare socială a persoanelor private de libertate 2020-2024, intitulată în secțiunea de față Strategia, are la bază rezultate obținute în cadrul Strategiei naționale de reintegrare socială a persoanelor private de libertate, implementată între anii 2015-2019, norme de drept naționale și internaționale, studii de specialitate și exemple de bune practici ale altor state europene.

Referitor la rezultatele înregistrate de Strategia derulată în perioada 2015-2019, foarte elocvente sunt dezvoltarea și consolidarea mecanismului interinstituțional integrat, prin diverse colaborări și prin sensibilizarea structurilor publice, care au atribuții conexe reintegrării sociale a persoanelor private de libertate (ANP, 2020). Dincolo de această reușită și de multe altele, există în continuare diverse neajunsuri și obstacole care pun presiune pe sistemul național de detenție. Dintre toate, se pare că cele mai stringente sunt problemele care vizează în mod direct persoanele private de libertate. Astfel, rapoartele de monitorizare ale Strategiei puse în aplicare între anii 2015-2019 reliefează, în perioada de executare a pedepsei, dificultăți ale deținuților în menținerea legăturii cu mediul de suport; lipsa calificării profesionale; implicarea redusă în procesul de pregătire pentru liberare ori insuficienta informare privind serviciile ce pot fi accesate în perioada post-detenție și instituțiile/organizațiile care pot să le ofere sprijin. În perioada post-detenție sunt identificate impedimente privind revenirea în familie și în comunitate; lipsa actelor de identitate valabile; precaritatea unei locuințe/a unui adăpost, a resurselor financiare/a hranei sau a îmbrăcămintei; greutăți în raport cu accesarea unui loc de muncă, în general, sau a unui loc de muncă potrivit calificării dobândite, în special; acces limitat la anumite servicii de sănătate, în cazul persoanelor care nu au asigurări de sănătate sau sprijin redus din partea comunității (ANP, 2020).

Trebuie menționat faptul că vicisitudinele care au persistat, contrar acțiunilor întreprinse pentru sprijinirea şi reintegrarea persoanelor private de libertate, sunt tocmai cele care afectează sferele fundamentale ale vieții de zi cu zi a acestora – sănătate, locuință, loc de muncă, relații interumane, aspect ce poate indica necesitatea unor mai ample colaborări între instituțiile de detenție şi alte organisme (unități medicale, angajatori, centre de asistență socială).

După cum am precizat la începutul secțiunii, Strategia națională de reintegrare a persoanelor private de libertate, aflată în curs de implementare, îşi întemeiază măsurile încorporate printr-un ansamblu de norme juridice elaborate la nivelul României (Constituția României, republicată; Legea nr. 253/2013 privind executarea pedepselor, a măsurilor educative şi a altor măsuri neprivative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal, republicată cu modificările şi completările ulterioare), al CoE (Convenția Europeană pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăților fundamentale; Recomandarea nr. R (89) 12 cu privire la educația în penitenciare) şi al Organizației Națiunilor Unite (Declarația Universală a Drepturilor Omului; Principiile Națiunilor Unite privind prevenirea delincvenței juvenile – Principiile de la Riyadh). Prin asumarea reglementărilor stipulate în corpul acestor documente, ANP se afiliază unei viziuni care marchează un orizont strategic modern, adaptat realității sociale actuale. În aceeaşi direcție cu prescripțiile legislative asimilate, Strategia se raportează la exemple de bune practici din alte state europene (Danemarca, Franța, Spania) şi la recomandări ale organismelor europene, precum cele ale Comitetului European pentru prevenirea torturii şi tratamentelor sau pedepselor inumane sau degradante (Rapoartele vizitelor de țară, 2018, 2014).

Această măsură de politică publică are la bază, de asemenea, cercetări ştiințifice derulate în cadrul sistemului național de detenție. Un exemplu este studiul care tratează relația dintre formele de excluziune socială şi recidivă, arătând cum cele două

fenomene se influențează reciproc. Autorul sugerează că excluziunea socială se află în conflict cu justiția socială, prin faptul că duce la oportunități inegale în privința educației, a integrării pe piața muncii sau a participării la viața comunității. Prin urmare, propune măsuri care vizează facilități fiscale pentru angajatori ori o mai bună conectivitate între serviciile sociale derulate în penitenciar şi cele similare din cadrul administrațiilor publice locale (Țica, 2016). Deopotrivă, foarte concludentă este cercetarea care descrie procesul de reintegrare din perspectiva persoanelor private de libertate. În cadrul acesteia sunt relevați anumiți factori de risc ai recidivei, precum lipsa resurselor financiare, suport redus din partea comunității, dificultăți de acces pe piața muncii, locuri de muncă sezoniere ori necalificate, munca fără forme legale sau emigrarea. Pe cale de consecință, sunt conturate mai multe recomandări, care, puse în aplicare, pot să folosească foştilor deținuți la accesarea unui loc de muncă, obținerea unui cămin, a sprijinului din partea membrilor comunității şi, de la sine înțeles, la creşterea nivelului de reinserție socială (Durnescu, 2018 a).

Actuala Strategie menține, în linii generale, cele trei direcții de acțiune prevăzute de Strategia pentru reintegrarea persoanelor private de libertate, derulată în perioada 2015-2019. Acestea sunt puse în aplicare în concordanță cu mai multe obiective şi activități specifice:

- dezvoltarea capacității instituționale şi interinstituționale în domeniul reintegrării sociale a persoanelor private de libertate. Prin intermediul ei, se urmăresc: formarea şi perfecționarea profesională a resurselor umane; creşterea infrastructurii instituțiilor; analizarea şi, după caz, modificarea şi completarea corpului normativ pentru asigurarea continuității serviciilor acordate persoanelor private de libertate. Rezultatul prevăzut constă în asigurarea cadrului legislativ şi organizatoric-funcțional necesar abordării interinstituționale a procesului de reabilitare şi reintegrare socială a foştilor deținuți;

- creşterea eficienței şi eficacității intervenției specializate derulate în perioada de executare a sancțiunilor privative de libertate. Obiectivul dat este concretizat prin îmbunătățirea intervenției recuperative adresate deținuților; creşterea accesului la activități educaționale şi de formare profesională, în acord cu cerințele pieței muncii; sensibilizarea comunității asupra reinserției sociale şi diminuarea riscului de recidivă; dezvoltarea şi consolidarea de parteneriate, în vederea facilitării reintegrării sociale a persoanelor care au executat pedepse sau măsuri privative de libertate. Efectele scontate reprezintă punerea la dispoziția celor liberați a instrumentelor necesare pentru asumarea unui mod de viață autonom şi facilitarea accesului la serviciile de sprijin din comunitate;
- facilitarea asistenței post-detenție la nivel sistemic. Acest deziderat se referă la asigurarea continuității intervenției adresate persoanelor care au executat pedepse sau măsuri privative de libertate, prin preluarea cazurilor şi acordarea asistenței necesare în perioada care urmează liberării. Rezultatul aşteptat este constituirea cadrului organizatoric-funcțional pentru susținerea foştilor deținuți, în vederea prevenirii recidivei (ANP, 2020).

Examinarea Strategiei arată că este orientată concomitent spre incluziunea socială a persoanelor private de libertate, scăderea riscului de recidivă şi creşterea gradului de siguranță comunitară. Altfel spus, se centrează pe nevoile educative, de asistență psihologică şi asistență socială ale deținuților. Simultan, subliniază necesitatea implicării active a instituțiilor, autorităților publice centrale, locale şi a organizațiilor non-guvernamentale, care pot avea un rol hotărâtor în procesul de asistare post-detenție. Rațiunea este aceea de a identifica şi activa factorii personali, instituționali şi comunitari care, prin acțiuni convergente, au posibilitatea să contribuie la reabilitarea şi reintegrarea persoanelor

private de libertate. Aşadar, dintre toate principiile aflate la baza acestei politici publice, este reiterat frecvent cel care vizează relația dintre foştii deținuți şi comunitatea liberă în care se întorc. Practic, se evidențiază prin mai multe mijloace (direcții de acțiune, obiective, activități) cât este de important ca societatea, în ansamblul ei, să dezvolte o atitudine de toleranță şi acceptare a indivizilor care au fost condamnați la închisoare. Un argument invocat în această ipostază este acela că povara de „puşcăriaş" pentru tot restul vieții contravine drepturilor şi principiilor promovate în epoca modernă. În plus, în textul Strategiei este accentuată ideea potrivit căreia persoanele implicate în demersuri recuperative şi oferire de suport integrat grupurilor aflate în risc de excluziune socială contribuie la creşterea siguranței proprii şi a siguranței comunitare.

4.3.2. Măsuri neprivative de libertate

Sistemul românesc de probațiune a fost construit pornind de la nevoia instituirii unui organism public de interes național care să contribuie la înfăptuirea actului de justiție. Mai exact, a fost gândit ca un *corpus* de măsuri alternative de sancționare a celor care au încălcat legea, măsuri care să facă posibilă degrevarea sistemului de detenție de problema supraaglomerării şi, totodată, să aibă un aport la reabilitarea juridică şi socială a delincvenților, la scăderea riscului de recidivă, la protecția victimelor şi a comunității, respectiv la remedierea prejudiciului social provocat (Durnescu, 2008: 18-19).

Ca o modalitate de răspuns la nevoile specifice domeniului, în perioada 2018-2020 a fost pusă în aplicare Strategia de dezvoltare a sistemului național de probațiune din România, numită în secțiunea actuală Strategia. Cu toate că implementarea a luat sfârşit, evaluarea sa este foarte utilă pentru a înțelege mai bine maniera în care funcționează această structură la nivel central şi local.

Programul strategic a fost proiectat de-a lungul unui interval de timp îndelungat, prin eforturile comune ale specialiştilor din

cadrul serviciilor de probațiune din România, alături de specialişti norvegieni şi de alți colaboratori naționali ai sistemului de probațiune. Scopul a fost acela de a dezvolta un sistem execuțional penal modern în ceea ce priveşte pedepsele şi măsurile neprivative de libertate, similar celor din alte state europene.

O caracteristică esențială a Strategiei la care se face referire este aceea că are la bază norme statuate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO)[44]. De pildă, o măsură generală formulată de CEDO, în vederea reducerii supraaglomerării carcerale şi a condițiilor inadecvate de detenție, este asigurarea unei funcționări eficiente a sistemului de probațiune. Această cerință este deopotrivă reflectată în Calendarul de măsuri 2018-2024[45] pentru soluționarea supraaglomerării şi a condițiilor de detenție, adoptat de Guvernul României, în executarea hotărârii-pilot „Rezmiveş şi alții împotriva României".

De asemenea, poate fi remarcat că obiectivele şi activitățile Strategiei sunt elaborate în conformitate cu standardele stabilite de CoE, printre care se află Recomandarea CM/Rec. (2010) 1 a Comitetului de Miniştri ai statelor membre privind regulile europene în probațiune; Recomandarea Rec. (97) 12 a Comitetului de Miniştri referitoare la personalul implicat în aplicarea sancțiunilor şi măsurilor comunitare; Recomandarea CM/Rec. (2017) 3 a Comitetului de Miniştri privind Regulile europene referitoare la sancțiuni şi măsuri comunitare[46], respectiv Recomandarea Rec. (2000) 22 a Comitetului de Miniştri pentru îmbunătățirea punerii în aplicare a normelor europene privind sancțiunile şi măsurile comunitare. Totodată, este fundamentată pe instrumente juridice internaționale, precum Ansamblul regulilor minime ale Națiunilor

[44] A se vedea Hotărârea-pilot din 25 aprilie 2017 în cauzele conexate Rezmiveş şi alții împotriva României. Online: http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Rezmives-si-altii-impotriva-Romaniei.pdf, accesat 01.11.2020.
[45] A se vedea Calendarul de măsuri 2018-2024, Guvernul României. Online: http://www.just.ro/wp-content/uploads/2018/01/calendar-masuri.pdf, accesat 07.11.2020.
[46] Care a înlocuit Recomandarea nr. R (92) 16 a Comitetului de Miniştri ai CoE privind Regulile Europene referitoare la sancțiunile şi măsurile comunitare.

Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing, 1985) și Regulile minime ale Națiunilor Unite pentru elaborarea unor măsuri neprivative de libertate (Regulile de la Tokio, 1990). Din perspectiva legislației naționale, acest instrument de politică penală este constituit în baza Legii nr. 252/2013 referitoare la organizarea și funcționarea sistemului de probațiune, actualizată, și a Legii nr. 253/2013 privind executarea pedepselor, a măsurilor educative și a altor măsuri neprivative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal, actualizată, precum și a regulamentelor de aplicare aferente. Simultan, se raportează la cadrul juridic general, din care fac parte, printre altele, Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului, republicată, și Legea nr. 116/2002 referitoare la prevenirea și combaterea marginalizării sociale, cu modificările și completările ulterioare.

Având în vedere toate aceste principii, modele de bune practici și norme de drept pe care este construită, Strategia a ghidat îndeplinirea unor obiective extrem de relevante pentru sistemul național de probațiune și, de la sine înțeles, pentru întreaga societate. Un exemplu elocvent este acela că instituția probațiunii a reușit să dea conținut concret atribuțiilor semnificativ crescute, raportat la responsabilitățile conferite de noile Coduri în materie penală, intrate în vigoare în anul 2014. Astfel, au fost gestionate și implementate noi măsuri de drept penal, în speță amânarea aplicării pedepsei, supravegherea executării muncii neremunerate în folosul comunității, aplicarea măsurilor și obligațiilor stabilite în sarcina persoanelor liberate condiționat, în cazul în care restul de pedeapsă rămas de executat este de doi ani sau mai mare, ori asistarea zilnică a minorilor față de care a fost dispusă înlocuirea măsurii educative a internării într-un centru educativ sau de detenție. În ceea ce privește serviciile aferente, acestea au fost puse la dispoziție în diferite etape ale procedurilor judiciare, deopotrivă pentru delincvenții minori și adulți (DNP, 2018).

În concluzie, instituția probațiunii s-a concentrat pe două direcții particulare de acțiune:

- coordonarea activităților de supraveghere a persoanelor condamnate la pedeapsa cu închisoarea față de care instanța de judecată a dispus suspendarea executării acesteia sub supraveghere, respectiv în cazul persoanelor față de care instanța a dispus amânarea aplicării pedepsei;
- lucrul cu infractorii minori, serviciile de probațiune având obligația de a coordona toate măsurile educative neprivative de libertate aplicabile, potrivit dispozițiilor penale în vigoare (DNP, 2018).

Printre rezultatele foarte relevante, obținute odată cu punerea în practică a Strategiei, se află două, care, în opinia noastră, pot avea un impact major asupra sistemului național de probațiune, a persoanelor custodiate şi a întregii societăți:

- constituirea şi comunicarea către instanțele de judecată a unei baze naționale de date cu toate instituțiile de interes public local în cadrul cărora este posibil să se execute activitatea neremunerată în folosul comunității;
- elaborarea, cu sprijinul serviciilor corecționale din Norvegia şi Canada, a noi instrumente şi proceduri de lucru, precum şi a unor programe adaptate nevoilor actuale ale persoanelor aflate în evidență şi/sau pentru facilitarea punerii în aplicare a dispozițiilor din NCP.

Analiza Strategiei de dezvoltare a sistemului național de probațiune din România reflectă interesul deosebit acordat individului sancționat penal şi identificării nevoilor sale de ordin criminogen, juridic, social ori medical. De asemenea, arată că aceasta tratează cu prioritate ideea de a valorifica potențialul persoanei supravegheate în sens exclusiv prosocial, prin măsuri de asistare integrată pe durata traseului parcurs. În final, se

remarcă eforturile depuse pentru a spori în permanență capacitatea profesională a specialiştilor, instrumentele de intervenție şi pentru a armoniza doctrina națională cu cea internațională.

4.4. Principii de prevenire şi combatere a criminalităţii violente

Criminalitatea violentă necesită o abordare particularizată, atât în cazul strategiilor de prevenire şi combatere, cât şi al programelor de sprijin pentru victime şi agresori. Prin urmare, un model de politici sociale şi penale este necesar să se bazeze pe prevederi juridice şi principii ştiințifice, umane şi morale, în măsură să integreze instrumente de intervenție corespunzătoare nevoilor persoanelor cărora se adresează şi societății în care sunt puse în aplicare.

Pornind de la acest raționament, sunt avansate, în secțiunea următoare, principii considerate sugestive în elaborarea unor programe concrete de combatere a criminalității violente la nivel național. Ele se bazează pe norme de drept şi pe rezultate ale unor studii ştiințifice, coroborate cu opinii ale practicienilor intervievați în cadrul cercetării calitative (organe de cercetare penală, psihologi, sociologi etc.). În conturarea acțiunilor recomandate, accentul este pus în mod special pe prevenirea socială a unor factori de risc ai criminalității violente, pe susținerea persoanelor vătămate şi pe reintegrarea socială a agresorilor.

4.4.1. Neutralizarea factorilor criminogeni

Protecţia socială a grupurilor vulnerabile. Copii, femei, vârstnici, refugiați, persoane discriminate, cu nivel scăzut de trai şi educație precară, având dizabilități ori alte probleme de sănătate, reprezintă numai câteva dintre grupurile de risc pentru criminalitatea violentă, deopotrivă ca victime şi agresori. Cu toate că programele de protecție socială, prin natura lor, contribuie la bunăstarea şi securitatea întregii populații, este oportun să se adreseze cu prioritate anumitor grupuri vulnerabile care întâmpină dificultăți

de ordin social, economic, medical etc. (Zamfir, 1993; Ilie, 2003; Pop, 2007). În particular, este necesar ca politicile sociale implementate la nivel național să sporească protecția grupurilor de risc, să promoveze mecanisme de incluziune socială şi să furnizeze instrumente ale bunăstării, ca măsură directă de prevenire a criminalității violente. De asemenea, se recomandă ca acestea să contribuie la transmiterea şi promovarea valorilor morale în viața socială, a responsabilității individuale şi a coeziunii sociale (Stănescu, 2015; Zamfir, 2017 coord.; Stănescu, 2020), cu scopul de a reitera, la nivelul comunităților vulnerabile şi nu numai, caracterul prejudiciabil al delictelor. Importanța sprijinirii grupurilor de risc este foarte bine ilustrată de M.L., agent de poliție, departamentul de investigații criminale:

> *„Aproape orice activitate ilicită îşi are originea în lipsa educației şi a banilor. Este necesară existența principiilor, pentru că un om fără principii, atunci când va avea ocazia de a nu suporta repercusiuni, va comite ilegalități. Însă un om educat, cu valori morale, va tinde să aibă principii pe care să îşi întemeieze stilul de viață. Al doilea factor-cheie este bunăstarea. Mulți dintre oamenii care nu comit ilegalități pe fondul lipsei de educație le comit din necesitate. Un mic procentaj, dar care merită luat în considerare în cazul delictelor grave, îl constituie cel al persoanelor care prezintă deviații comportamentale, ca urmare a variilor dezechilibre psihice".*

Creşterea calității vieții locuitorilor din mediul rural. În România, o mare parte a locuitorilor din mediul rural este afectată de sărăcie şi de posibilități foarte reduse de ocupare într-o activitate aducătoare de venit; resimt disconfortul cauzat de izolarea socioculturală, de lipsa perspectivelor de optimizare a şanselor în viitor şi de scăderea sensibilă a speranței de viață; întâmpină neajunsuri majore în accesarea utilităților publice, demonstrând poziția dezavantajată față de cei care locuiesc în mediul urban (Mihăilescu, 2015; Precupețu şi alții, 2018). Mulți dintre localnicii de la sate au acces redus sau nu au deloc acces la servicii publice de asistență medicală primară (medic de familie) şi unități de asistență socială (Tomescu, 2005; Mărginean, 2006;

Zamfir și Zamfir, 2020). Totodată, unele școli din mediul rural continuă să fie deficitare în privința infrastructurii și a resurselor, „context în care elevii obțin rezultate la testări naționale mai slabe comparativ cu cele din mediul urban" (Țoc, 2018: 25). În plus, cercetări de specialitate subliniază faptul că multe dintre actele de omor, viol sau tâlhărie petrecute în România au loc în mediul rural și sugerează că anumite caracteristici ale acestui cadru social, precum nivelul scăzut de trai ori violența conjugală, sunt de fapt factori de risc în producerea criminalității violente (Banciu și Balica, 2009; Mihaiu, 2013). În consecință, este de așteptat ca programele de prevenire a delictelor comise cu violență să contribuie la creșterea calității vieții în mediul rural, dar într-o manieră integrată a mai multor tipuri de servicii și facilități, ca primă intenție în neutralizarea unor cauze majore ale fenomenului social în cauză.

Sprijinirea potențialelor victime ale violenței în familie și ale criminalității violente. Foarte multe acte de criminalitate violentă sunt determinate de factori de risc existenți la nivelul familiei și, de asemenea, sunt săvârșite în acest mediu. Prin urmare, în măsura posibilităților, este dezirabil ca respectivele contexte criminogene specifice familiei să fie înțelese și contracarate în timp util. Într-o primă instanță, se recomandă a fi respectat principiul intervenției imediate, precum și cel al promptitudinii în situațiile de violență domestică, îndeosebi din partea organismelor de control social și a specialiștilor în servicii sociale. Apoi, este primordial ca aceste structuri, atât la nivel național, cât și la nivel local, să atingă un nivel de performanță similar celui european, după cum sugerează unul dintre practicienii intervievați, A.D., manager de organizație non-guvernamentală pentru sprijinirea victimelor violenței în familie:

> *„Din experiența mea și din vizitele de lucru efectuate în alte țări din Europa, diferența între acestea și România este dată de calitatea intervenției actorilor implicați: poliție, instanțe, servicii sociale, servicii comunitare, familie lărgită. Toate aceste instituții acționează în*

anumite țări cu maximă celeritate atunci când se denunță un caz de violență – oferă victimelor sprijinul necesar şi ulterior se ocupă de aspectele birocratice. În România, deseori prioritățile sunt inversate".

În egală măsură, constituie o necesitate ca toate organismele cu responsabilități în domeniu să aibă în vedere faptul că multe dintre persoanele vulnerabile în privința violenței familiale se confruntă cu lipsa unei perspective sigure şi concrete față de dificultățile pe care le pot întâmpina odată cu îndepărtarea de abuzator, precum schimbarea domiciliului, dacă este cazul, accesarea unui loc de muncă, asigurarea necesarului pentru subzistență. Pe cât posibil, se poate proceda la identificarea în timp util a acestor persoane, prin colaborarea mai multor organisme (poliție, organizații non-guvernamentale, servicii de asistență socială, membri ai comunității) şi la informarea lor cu privire la serviciile pe care le pot accesa în funcție de nevoile cele mai stringente (de securitate, medicale, sociale ori economice).

Ocrotirea copiilor, victime ale violenţei domestice. În general, familia cu toți membrii ei reprezintă un tot unitar, un sistem bazat pe relații de puternică interdependență, în care fiecare persoană are un rol în menținerea coeziunii şi a normalității (Zamfir şi alții, 2015). De aceea, în perioada de formare, copiii au nevoie să socializeze într-o familie aflată în deplinătatea exercitării funcțiilor sale benefice dezvoltării umane. Însă acolo unde există situații de violență domestică, fie că sunt victime directe ori colaterale, copiii devin foarte vulnerabili. Mai mult, abuzul la care sunt supuşi sau expuşi se poate transpune în conduite delincvente încă din perioada adolescenței, întrucât, chiar şi atunci când îşi revendică în mod deschis autonomia şi individualitatea, „tinerii rămân profund dependenți de cadrul familial al copilăriei" (Tomiță, 2013: 1139). Din această perspectivă asupra violenței domestice şi a consecințelor ei, foarte relevantă este opinia lui I.S., judecător la secția penală:

> *„În cazul infracțiunilor de loviri sau vătămări cauzatoare de moarte, loviri sau alte violențe, ele sunt determinate în mare măsură de imposibilitatea gestionarii unor situații mai tensionate, de percepția tinerilor, în general, că pentru a arăta cât eşti de puternic trebuie să îți loveşti oponentul cât mai tare (...). Este o concepție destul de răspândită, din păcate, mai ales în rândul tinerilor, potrivit căreia respectul se câştigă cu pumnul. Este evident că toate acestea se produc pe fondul problemelor în familie, al unei educații şcolare precare şi, mai ales, pe fondul necunoaşterii de către tineri a unor modalități de evitare şi control al situațiilor tensionate, conflictuale. La rândul ei, această problemă a nerecunoaşterii îşi are originea în familie, acolo unde tânărul a fost cel mai probabil victimă".*

Politicile sociale de prevenire a criminalității violente sunt în măsură să contracareze parte din riscurile care apar la copii şi adolescenți, ca urmare a socializării într-un mediu familial nefuncțional, caracterizat de abuz şi violență. Desigur, copiii şi tinerii pot să fie victime ale violenței şi în alte medii socializatoare, precum şcoala ori grupul de prieteni. De aceea, orice context nefavorabil în care se află copiii sau adolescenții şi care poate determina comportamente delincvente este necesar să fie identificat şi redus pe cât posibil.

Integrarea şi aplicarea politicilor europene de gen. Principiile şi normele UE au, printre altele, un impact semnificativ asupra dinamicii valorilor de gen în cadrul statelor membre. Drept urmare, în ultimele două-trei decenii s-a constatat cum atitudinile referitoare la poziția femeilor în societate au devenit mai egalitare, contribuind la creşterea nivelului de inserție pe piața muncii, respectiv a independenței personale şi profesionale a acestora (Voicu şi Voicu, 2002; Voicu, 2009). În pofida unor astfel de realizări, în unele state, inclusiv în România, persistă probleme legate de inegalitatea de gen, exprimate şi exercitate în diferite sfere ale vieții. Adesea se observă deosebiri notabile între atitudinile față de rolurile de gen în public (de exemplu, inserția pe piața muncii) şi în privat (de exemplu, relația cu partenerul de

cuplu) (Voicu, 2006; Voicu şi Constantin, 2016). Deloc surprinzător, casa rămâne locul cel mai periculos pentru femei, care continuă să fie victime ale violenței letale, ca rezultat al inegalităților şi stereotipurilor de gen (UNODC, 2019). În fapt, statutul femeii în cuplu este deseori dezavantajat, îndeosebi în ceea ce priveşte raportul de putere, aspect ce demonstrează că violența domestică este un fenomen social cu ramificații profunde în mentalitatea colectivă şi în istorie (Miroiu, 2004; Rujoiu şi Rujoiu, 2014). Prin urmare, la nivelul societății româneşti sunt utile măsuri specifice, care să contribuie la creşterea nivelului de conştientizare şi acceptare a egalității de gen. Un argument puternic este acela că „implementarea proiectelor de combatere a violenței domestice va avea un profil diferit în culturi care blamează acest lucru, față de cele care îl privesc ca pe un fapt normal al vieții de zi cu zi" (Stănescu, 2013: 38).

A.S., psiholog şi psihoterapeut care lucrează cu victimele violenței în familie (femei şi bărbați), descrie situația actuală din România, cu privire la această problemă socială:

> *„Ca fenomen, violența în familie este mult mai prezentă în societatea noastră față de alte state. Pe alocuri reprezintă o normalitate, pe alocuri este tratată cu toleranță şi prin raționalizarea motivației agresorilor, deşi la nivel declarativ este incriminată. Mai mult, chiar sunt introduse în legislație măsuri speciale de protecție a victimelor şi de pedepsire a agresorilor. Violența domestică e ca un flagel născut din comportamentele agresive învățate şi perpetuate de-a lungul generațiilor în familiile noastre (…). Politicile pe care le consider utile în prevenire țin de toate mijloacele prin care pot fi schimbate mentalități de la cele mai fragede vârste. De exemplu, educație în şcoli pentru copii şi adolescenți, care trebuie să conştientizeze natura relațiilor sănătoase dintre femei şi bărbați şi care să blameze violența dintre sexe".*

Dezvoltarea capacității serviciilor sociale din zonele defavorizate. În România, există regiuni în care oamenii au acces limitat la servicii de asistență socială. Este cazul unor localități cu populație redusă, care sunt izolate geografic sau nu dispun de suficiente resurse umane şi financiare, ai căror cetățeni sunt

nevoiți să solicite sprijinul structurilor de profil din afara comunității. Însă prevenirea şi combaterea criminalității violente presupune o distribuție geografică a serviciilor sociale de bază adresate întregii populații a României, care, de pildă, pot să asigure acces facil şi asistență în cazurile de abuz şi violență. Dezvoltarea serviciilor sociale poate să fie dublată de formarea şi pregătirea diferitelor categorii de specialişti, la standardele practicate în localitățile mari ale țării. Raționamentul este acela că violența şi alți factori de risc ai criminalității violente nu sunt mai puțin stringenți în zonele defavorizate, ci dimpotrivă. Prin urmare, serviciile de asistență socială este recomandabil să funcționeze la nivel foarte înalt în comunitățile vulnerabile în raport cu infracționalitatea. Pe lângă pregătirea specialiştilor în domeniu, este optimă identificarea unor mijloace adecvate de monitorizare şi control al situațiilor cu risc crescut de violență (de exemplu, abuzul asupra copiilor).

Accesul pe piaţa muncii şi incluziunea socială a grupurilor vulnerabile. Multe dintre grupurile de risc față de criminalitatea violentă (victime sau agresori) se confruntă frecvent cu diverse probleme şi neajunsuri privind educația, piața muncii ori asistența medicală. Punctual, în ceea ce priveşte inserția pe piața muncii, creşterea nivelului de trai şi, implicit, a nivelului de incluziune socială, o soluție poate să fie dată de implementarea proiectelor de economie socială (Cace şi alții, 2010; Ilie, 2013; Arpinte, 2015). Există posibilitatea ca o astfel de măsură să influențeze semnificativ creşterea calității vieții indivizilor şi, totodată, să contribuie la procesul de dezvoltare socială (Petrescu şi Rusu, 2008; Petrescu şi Neguț, 2018). Un exemplu este dat de experiențele lui H.L., psiholog în cadrul DGASPC, departamentul management de caz pentru adulți:

> *„Avem parteneri din rândul organizațiilor non-guvernamentale, al unităților de cult sau al firmelor, care ne ajută să le oferim de lucru beneficiarilor noştri. Mă refer la femei victime ale violenței, la bătrâni abandonați şi la persoane cu dizabilități. Există câştig din toate*

părțile, dar cele mai bune rezultate se văd în viața beneficiarilor. Pentru mulți, ce le oferă astfel de programe poate să fie uneori tot ceea ce au şi totodată, să fie un pas real în a schimba măcar în parte situații foarte dificile".

Promovarea şi respectarea drepturilor omului. Garantarea drepturilor şi a libertăților fundamentale ale omului presupune *sine dubio* respectarea vieții, securității şi demnității persoanei. De aceea, politicile sociale de combatere a criminalității violente trebuie să fie consolidate pe principiul asigurării drepturilor fiecărui membru al societății. În acest sens, un mijloc adecvat poate să fie creşterea nivelului de conştientizare a populației cu privire la semnificația delictelor grave şi a modului în care încalcă drepturi umane primordiale, precum este dreptul la viață ori dreptul la libertate şi integritate sexuală. Totodată, este oportun să se țină cont de faptul că persoanele direct implicate, anume agresorii şi victimele, sunt expuse în fața încălcării mai multor drepturi şi libertăți, dincolo de cele asociate cu producerea infracțiunilor în sine. De pildă, prin raportare la indivizii condamnați la privare de libertate, este posibil ca o măsură utilă în prevenirea recidivei să fie respectarea acelor drepturi care nu le-au fost interzise prin lege. În acest sens, în continuare, este redat parțial interviul acordat de J.F., avocat specializat în drept penal:

„Sunt foarte mulți deținuți care înaintează plângeri pentru încălcarea drepturilor omului în penitenciar. Drept urmare, acum trei ani (n.a., 2017), România a fost obiectul unei acțiuni-pilot de condamnare de către CEDO. Instituțiile direct implicate fac eforturi reale, cu scopul de a respecta într-o mai mare măsură drepturile deținuților, însă la nivel național sunt foarte multe probleme de rezolvat. Dacă aceşti oameni care deja au încălcat legea nu învață să trăiască într-o cultură a respectării ei, începând cu penitenciarele, atunci riscurile de recidivă vor fi foarte mari, după cum arată toate statisticile".

Garantarea drepturilor omului în cadrul instituțiilor de detenție poate să contribuie la eficientizarea procesului de reabilitare şi responsabilizare a agresorilor şi, în consecință, la întoarcerea

în comunitate a unor persoane mai pregătite să respecte norme şi valori sociale fundamentale (Durnescu, 2009; Frezzo, 2015; Dâmboeanu şi Pricopie, 2017).

Aprofundarea din perspectivă ştiinţifică a problemei criminalităţii violente. Cu toate că are o incidență destul de ridicată la nivel național şi, de fiecare dată când este înfăptuită, lezează viața şi integritatea membrilor comunității, sub aspect ştiințific, criminalitatea violentă este puțin cunoscută în România. În situația dată, sunt utile studii de amploare, care să descrie detaliat particularitățile socioculturale, educaționale, familiale şi psihice ale victimelor şi autorilor delictelor comise cu violență. Deopotrivă, este recomandată cunoaşterea ştiințifică în detaliu a cauzelor pentru care tot mai multe femei, dar şi minori şi tineri din România săvârşesc infracțiuni violente. Pornind de la rezultatele obținute, pot să fie construite strategii de prevenire a fiecărei forme de manifestare a criminalității violente, cu atenție sporită la nivelul factorilor de risc particulari (probleme psihice, nivel scăzut de trai, istoric de victimizare etc.). Diseminarea datelor între mai multe domenii de cunoaştere (social, educațional, medical, juridic etc.) este, de asemenea, esențială. Rezultatele unor astfel de demersuri ştiințifice ar putea să fundamenteze inclusiv măsuri legislative şi programe de diminuare a ratei de recidivă a criminalității violente. Desigur, este de dorit cunoaşterea în paralel a perspectivei agresorului şi, acolo unde este posibil, a victimei, cu privire la tot ceea ce implică înfăptuirea unui act de criminalitate violentă.

4.4.2. Reabilitarea, reinserţia şi reducerea recidivei

Responsabilizarea agresorului. În vederea reabilitării şi a reinserției sociale, este important ca persoana care a comis un act de criminalitate violentă să conştientizeze impactul acestuia şi daunele provocate. Mai explicit, activitățile specifice de educație, asistență psihologică şi asistență socială, implementate în cadrul

traseului execuțional-penal, reprezintă condiții necesare, dar nu suficiente, pentru reintegrarea socială, esențială fiind latura intrinsecă a persoanei în cauză. Responsabilizarea poate să fie înțeleasă nu neapărat în sensul asumării unei obligații anume, sau ca adoptare a conduitei la toate normele sociale, ci ca sporire a capacității de raportare realistă la evenimentele şi circumstanțele ce se succed în viața de zi cu zi. Pe această temă, câteva aspecte relevante sunt exprimate de J.D., şef serviciu educație şi asistență psihosocială în penitenciar:

> *„Deținuții care execută astfel de pedepse (n.a., pentru criminalitate violentă) recunosc comiterea infracțiunii mai greu (...); după ce se creează relația terapeutică, procesul decurge mai uşor, dezactivându-şi unele rezistențe şi devenind mai complianți; după ce execută o perioadă mai lungă din cuantumul pedepsei, motivația este intrinsecă pentru schimbarea lor comportamentală".*

Este posibil ca persoanele condamnate pentru delicte cu violență să poată înțelege într-un mod destul de realist semnificația faptelor săvârşite şi importanța reabilitării reale, asumate. Pornind de la această premisă, stimulentele primite în timpul executării pedepsei, sprijinul şi programele de specialitate pot să contribuie la creşterea nivelului de responsabilizare a deținutului şi, implicit, la respectarea normelor care protejează societatea şi pe membrii ei. Tot din perspectiva responsabilizării este salutară dezvoltarea unui plan de intervenție post-detenție, care să cuprindă nevoile şi resursele individuale, dar şi informații cu privire la furnizorii publici sau privați de servicii sociale pe care îi poate contacta la întoarcerea în comunitate.

Reintegrarea socială trebuie să fie scopul privării de libertate, încă din prima zi de detenție. Persoanele care execută sancțiuni privative de libertate se confruntă cu o serie de neajunsuri şi dificultăți atunci când se reîntorc în societatea liberă. Acesta este unul dintre motivele principale pentru care demersurile recuperative concretizate în penitenciar constituie

premise fundamentale ale reinserției sociale a foştilor deținuți. Cea mai bună manieră de a reduce recidiva şi a îmbunătăți calitatea vieții celor care ajung în sistemul corecțional este implicarea în programe de reabilitare adecvate, încă din prima perioadă de executare a pedepsei. Însă eforturile depuse de către specialişti se vor a fi susținute şi dublate de străduința persoanelor în cauză. L.L., director al departamentului de intervenție psihosocială în penitenciar, semnalează, în acest sens, câteva probleme:

> *„Se constată, în general, slaba implicare a persoanei în procesul de pregătire pentru liberare, respectiv în stabilirea parcursului pe termen scurt şi mediu; lipsa din partea deținuților a unor valori şi principii care să îi ajute în procesul de reintegrare; pasarea responsabilităților lor către alte persoane (familie, comunitate, specialişti din diverse instituții şi organizații)".*

Impactul privării de libertate este în general dramatic şi apare pe fondul altor probleme, care au determinat comportamentul infracțional. Prin urmare, nu este surprinzător faptul că deținuții întâmpină diverse impedimente în procesul de acomodare la o nouă viață. Tocmai de aceea, aşa cum am subliniat la începutul secțiunii, programele implementate în penitenciare este indicat să vizeze într-o primă instanță responsabilizarea persoanelor custodiate, ca fiind o condiție de bază în continuarea procesului de pregătire pentru liberare. În egală măsură, viața de zi cu zi şi toate activitățile care se desfăşoară în detenție este prielnic să aibă perspectiva în libertate, nu doar în sancțiunea penală, care, în orice caz, se consumă de la sine odată cu trecerea timpului.

Creşterea nivelului de educaţie şi obţinerea unei calificări. Majoritatea autorilor actelor de criminalitate violentă au un nivel scăzut sau mediu de educație şi nu dețin o calificare profesională.[47] Această problemă este foarte bine exprimată de G.S., director departament de intervenție psihosocială în penitenciar:

[47] Potrivit datelor statistice consultate, înregistrate de IGPR, Ministerul Public şi instanțe de judecată.

„Cele mai importante nevoi ale deținuților sunt de dobândire a deprinderilor de scris/citit pentru analfabeți, de continuare a studiilor pentru cei care nu au finalizat zece clase, de dobândire a unei calificări profesionale, de învățare a regulilor sociale din contexte diferite de viață, de exersare a autocontrolului, de dobândire a abilităților necesare unei vieți independente".

Actualmente, în România, aceste nevoi ale persoanelor private de libertate sunt foarte dificil de îndeplinit, dat fiind faptul că numărul cursurilor de calificare şi recalificare profesională, derulate în colaborare cu agențiile județene de ocupare a forței de muncă, se situează la un nivel relativ scăzut, în contextul constrângerilor bugetare şi al ofertei educaționale limitate (ANP, 2020). Însă, independent de circumstanțele actuale, este importantă punerea în aplicare a mai multor măsuri suplimentare, care să contribuie la îmbunătățirea capitalului uman în rândul deținuților, prin participarea la programe educative, vocaționale şi lucrative (Gheorghe, 2005; Dâmboeanu şi Ramakers, 2018), aspecte foarte relevante pentru obținerea unui loc de muncă în societatea liberă şi pentru adaptarea la libertate (Durnescu şi Descarpes, 2012; Durnescu, 2018 b). O soluție poate să fie investiția în personal şi, în mai mică măsură, în baza materială, pentru a permite diversificarea programei, în acord cu efectivul şi mai ales cu profilul deținuților (Ilie şi alții, 2019: 211). Totodată, este încurajat învățământul la distanță, ca principală formă de acces la educație pentru nivel mediu şi superior (ibidem: 211).

Programe de reintegrare socială adresate minorilor şi tinerilor. La nivel național, mulți dintre indivizii cercetați de poliție pentru diverse infracțiuni sunt adolescenți şi tineri, aspect subliniat, de asemenea, de P.B., procuror la secția de combatere a criminalității organizate:

„Delincvența în rândul tinerilor reprezintă, mai mult ca oricând, o problemă stringentă a societății, care trebuie rezolvată într-un timp cât mai scurt de la apariția ei, pentru a preîntâmpina transformarea acestor făptuitori «diletanți» în infractori «inveterați», pentru care

comiterea de infracțiuni reprezintă un modus vivendi. Odată cu trecerea timpului, în lipsa unor măsuri ferme pentru estomparea acestei forme de criminalitate, incorigibilitatea tânărului care a comis o faptă penală creşte semnificativ. Din nefericire, mulți tineri nu reuşesc să se adapteze normelor de conduită impuse de societate, fiind implicați de la vârste fragede în activități infracționale, săvârşind cu precădere infracțiuni cu violență moderată, infracțiuni contra patrimoniului ori infracțiuni de natură sexuală".

Cele mai recente date furnizate de IGPR arată că în anul 2014 au fost soluționate 8.993 de dosare cu minori (până în 14 ani şi între 14-18 ani), în 2016 numărul acestora a crescut până la 9.014, iar în 2019 a ajuns la 8.662. În ceea ce priveşte tinerii cu vârsta cuprinsă între 18 şi 30 de ani, situația este şi mai îngrijorătoare, cu un număr de 71.643 de cazuri în 2014, urmat de 67.336 de cazuri în 2018, respectiv 66.849 în anul 2019.[48] În consecință, deloc surprinzător, numai la finalul anului 2019, în instituțiile de detenție din România se aflau 1.113 persoane cu vârsta cuprinsă între 14 şi 21 de ani şi 5.233 de tineri având între 23 şi 30 de ani (ANP, 2019: 13). În situația în care numărul minorilor şi al tinerilor privați de libertate este atât de ridicat, devine imperios ca sistemul de detenție şi cel de probațiune să contribuie la întoarcerea lor în societatea liberă într-o stare cât mai bună posibil (Tomiță şi Pânzaru, 2010; Tomiță, 2014; Durnescu, 2018). Prin urmare, responsabilii pentru elaborarea şi implementarea programelor destinate tinerilor delincvenți trebuie să țină cont de faptul că ei au şanse reduse în competiția pentru reuşita socială (Dobrică, 2010; Szabo, 2010; Young şi alții, 2017). În aceeaşi direcție, P.B., procuror la secția de combatere a criminalității organizate, aduce în prim-plan importanța demersurilor de reintegrare socială a tinerilor delincvenți:

„Măsurile de ordin social şi de politică penală care trebuie adoptate şi aplicate pentru diminuarea acestui fenomen trebuie să-i confere minorului sau tânărului care a săvârşit o faptă de natură penală posibilitatea de fi reintegrat rapid şi eficient în societate, după ce în

[48] Date statistice furnizate de IGPR, la cererea autoarei.

prealabil acesta a conştientizat fapta comisă, pericolul social produs şi consecinţele comiterii unor noi infracţiuni".

În această ipostază, intervenţia se doreşte cât mai orientată către elemente particulare, ca, spre exemplu, condiţia socioeconomică, nivelul de educaţie ori configuraţia familiei şi a comunităţii în care se vor întoarce foştii deţinuţi. Totodată, este adecvat ca politicile de reintegrare socială să se raporteze la criteriul gravităţii faptei, întrucât un adolescent care a comis un omor are un profil diferit, din cele mai multe puncte de vedere, faţă de un tânăr care se face vinovat pentru furt.

Instrumente şi metodologii de lucru speciale pentru autorii actelor de criminalitate violentă. Procesul de aderare la UE a reprezentat pentru România un efort considerabil de armonizare a legislaţiei penale la standardul comunitar (Durnescu, 2008). Însă la nivel naţional, punerea în practică a directivelor europene a fost şi este în continuare dificilă sau chiar imposibil de realizat, ca urmare a inconvenientelor apărute în cadrul diverselor structuri cu atribuţii în domeniu (organe de cercetare penală, instanţe de judecată, centre de detenţie, organizaţii ale societăţii civile). De pildă, în ceea ce priveşte persoanele private de libertate, foarte relevantă este opinia lui J.D., şef serviciu educaţie şi asistenţă psihosocială în penitenciar:

„Unele metodologii, instrumente, programe şi activităţi nu se pretează tuturor tipologiilor întâlnite, predominant celor cu deficit cognitiv, cu intelect scăzut; de asemenea, printre cei cu fapte grave, avem diagnosticaţi cu diferite afecţiuni psihice, tulburări de personalitate (paranoid, narcisic) şi se lucrează foarte greu, sunt necesare metodologii speciale. Apoi, avem şi problema personalului. Spre exemplu, nu toţi psihologii au o formare terapeutică, mulţi sunt doar licenţiaţi în psihologie".

În completarea celor expuse anterior, este redat punctul de vedere al lui I.S., judecător la secţia penală:

„Deşi, conform legislaţiei, agresorii sunt obligaţi să urmeze diferite cursuri de natură a-i face să conştientizeze gravitatea faptelor lor, să

îi învețe să evite sau să gestioneze situațiile conflictuale, în realitate nu răspund acestor cerințe. Atât la nivelul serviciului de probațiune, cât şi în penitenciar, aceste cursuri sunt mai mult formale, foarte generale, fără a avea în vedere nevoile diferite ale fiecărui condamnat. Programele sunt repetitive şi nu există o evaluare reală a infractorilor după finalizarea lor, pentru a putea aprecia dacă şi-au atins sau nu scopul".

Interviurile realizate evidențiază existența mai multor probleme referitoare atât la metodologiile şi programele implementate în prezent, cât şi la nevoia de formare profesională a anumitor categorii de practicieni cu rol fundamental în combaterea infracțiunilor comise cu violență. În condițiile date, este favorabilă aplicarea normelor legislative secundare şi terțiare, care pot reprezenta fundamente pentru noi instrumente de lucru şi proceduri concrete, menite să sprijine prevenirea conduitelor delictuale grave şi reducerea recidivei.

Menținerea legăturii între persoanele private de libertate şi comunitatea în care se vor întoarce. Reabilitarea este o strategie importantă de reducere a recidivei infracționale şi, implicit, de prevenire a victimizării cetățenilor. De aceea, este util de înțeles şi aplicat principiul potrivit căruia delincvenții sunt privați de libertate cu scopul de a fi ajutați să se reintegreze în societate, şi nu doar pentru a fi pedepsiți sau izolați de comunitate. Colaborarea instituțiilor penitenciare cu autoritățile publice centrale şi locale ori cu organizațiile non-guvernamentale existente la nivel de comunitate se înscrie în liniile directoare ale cadrului european, care exprimă norme şi valori cu caracter primordial în tratamentul beneficiarilor. În contextul acestor parteneriate, este binevenită desfăşurarea unor proiecte comune de intervenție recuperativă. Prin menținerea legăturii persoanelor private de libertate cu mediul de suport şi, în sens larg, cu comunitatea, se urmăresc, deopotrivă, diminuarea efectelor negative ale detenției şi implicarea comunității în procesul de reintegrare socială. Foarte relevantă în

acest sens este optica lui J.D., şef serviciu educație şi asistență psihosocială în penitenciar:

> *„Toate normativele europene fac trimitere la importanța susținerii la nivel de comunitate a celor care au executat o pedeapsă penală. Pe de o parte, acest demers este văzut ca o modalitate de respectare a drepturilor umane, pe de altă parte, este perceput ca o formă de evoluție la nivel social, cultural şi, desigur, uman. Din păcate, foarte des, sprijinul din partea comunității rămâne un deziderat. Prin comunitate înțeleg mai ales posibili angajatori şi oameni apropiați fostului deținut, care să îl ajute efectiv să înceapă o nouă viață. De cele mai multe ori, primesc ajutor numai de la instituțiile din domeniu, precum servicii sociale, dar situația lor de viață rămâne tot precară".*

Dezvoltarea unor servicii de suport, accesibile în comunitate pentru foştii deținuți, este în măsură să contribuie la finalitatea demersurilor integrative, care vizează creşterea gradului de siguranță a membrilor societății şi prevenirea recidivei. Astfel, pot fi identificate şi mobilizate resursele necesare pentru a susține eforturile persoanelor reîntoarse în colectivitatea liberă de a-şi redobândi un rol social stabil.

După cum se poate observa, cele mai multe principii şi recomandări care vizează prevenirea actelor de criminalitate violentă, sprijinirea potențialelor victime şi reintegrarea autorilor sunt de ordin socioeducativ. Însă reiterăm că în egală măsură sunt utile strategii cu caracter economic, medical şi cultural, centrate pe creşterea calității vieții, asigurarea unor condiții decente de muncă, diminuarea consumului de alcool, tratarea afecțiunilor mintale etc. Acestea pot să fie corelate cu programe având caracter juridic preventiv, în speță creşterea numărului de polițişti în comune ori sancționarea promptă a grupurilor delincvente. Altfel spus, politica penală preventivă, cu strategiile şi mijloacele circumscrise, poate avea un impact mai puternic decât politica penală represivă, în ceea ce priveşte preîntâmpinarea şi diminuarea actelor de omor, viol sau tâlhărie.

4.5. Concluzii

Fără îndoială, se poate afirma că, în România, demersurile de prevenire și combatere a criminalității au fost consolidate în ultimii ani, însă criminalitatea violentă impune dezvoltarea și punerea în aplicare a unor programe și strategii speciale. Dată fiind situația de fapt, în cadrul capitolului au fost examinate măsuri adresate preponderent criminalității sau violenței în înțelesul general, precum Strategia națională privind promovarea egalității de șanse și de tratament între femei și bărbați și prevenirea și combaterea violenței domestice pentru perioada 2018-2021, Strategia de reintegrare a persoanelor private de libertate pentru perioada 2020-2024 și Strategia de dezvoltare a sistemului național de probațiune, implementată în 2018-2020. Din sfera criminalității violente, au fost analizate reglementările și sancțiunile penale adresate agresorilor, aflate actualmente în vigoare prin NCP (2014).

Strategia națională privind promovarea egalității de șanse și de tratament între femei și bărbați și prevenirea și combaterea violenței domestice, implementată de ANES, cuprinde obiective, programe și direcții de intervenție menite să contribuie la diminuarea acestei probleme sociale, de altfel, factor de risc al criminalității violente. În același timp, identifică posibile soluții, precum suprimarea unor norme și valori sociale care favorizează violența conjugală, creșterea capacității de suport a instituțiilor și organizațiilor din domeniu sau sprijinirea persoanelor aflate în situații majore de risc.

Legiuitorul român, pe lângă sancțiunile impuse în cazul înfăptuirii unor acte de criminalitate violentă, relevă caracterul educativ al procesului penal, care influențează nu doar individul care a săvârșit delictul, ci, în mod indirect, și alte persoane pasibile de a comite infracțiuni. În felul acesta arată că dreptul nu trebuie să fie privit și apreciat doar prin efectul său sancționator, intervenind atunci când răul a fost deja comis, ci și prin conținutul dispozițiilor juridice, care contribuie la fundamentarea unei anumite atitudini a cetățenilor față de lege și de valorile ocrotite de ea.

Evidențiază, totodată, că funcția preventivă este singura capabilă să împiedice naşterea raportului juridic de drept penal, ori, mai exact, înfăptuirea şi pedepsirea delictului. Comparativ cu legislația penală anterioară, foarte interesant de observat este faptul că prevederile cuprinse în NCP reduc cuantumul pedepselor impuse pentru mai multe forme de infracțiuni comise cu violență.

Strategia națională de reintegrare socială a persoanelor private de libertate, pusă în aplicare de ANP, subliniază ca, pe lângă prevenirea şi sancționarea infracționalității, să se acționeze prin eforturi comune în vederea reintegrării foştilor deținuți. Considerentul este acela că, deseori, în pofida programelor de reabilitare a persoanelor private de libertate, plasarea unora dintre ele în „cultura penitenciarelor" face reintegrarea în societate să devină foarte dificilă sau chiar imposibilă. De asemenea, obiectivele şi măsurile prevăzute în corpul strategiei se bazează pe teza potrivit căreia funcția educativă este preferabil să se impună în detrimentul celei punitive.

După cum reiese din Strategia de dezvoltare a sistemului național de probațiune, derulată în cadrul DNP, sunt depuse eforturi permanente pentru a se atinge obiective care vizează, în general, reabilitarea persoanelor supravegheate. Totodată, în concordanță cu normele legislative în vigoare, se derulează acțiuni şi programe menite să reducă multiple conduite violente, să angajeze agresorii în procesul de schimbare comportamentală şi să promoveze relațiile acestora cu mediul de suport (de exemplu, familie, şcoală, comunitate).

În ceea ce priveşte principiile şi recomandările avansate, ele se orientează spre diminuarea unor probleme sociale existente în România, care sunt în fapt factori de risc ai criminalității violente. De pildă, reliefează importanța aplicării fără excepție a legislației care promovează egalitatea de gen şi a legislației care protejează copiii şi vârstnicii, aspecte esențiale în problema violenței familiale şi, implicit, a criminalității violente. Simultan, arată că sunt necesare demersuri care să dezvolte calitatea vieții anumitor categorii

sociale şi capacitatea de intervenție a serviciilor sociale în diferite situații de abuz şi violență. Altfel spus, principiile şi propunerile conturate descurajează comportamentul criminal violent şi subliniază respectul datorat vieții, integrității, sănătății şi proprietății persoanei, în spiritul prețuirii normelor şi a literei de lege.

Pe lângă măsurile implementate de instituțiile de stat, anterior prezentate şi adiacent principiilor avansate de noi, sunt propice cunoaşterea tendințelor actuale şi a celor mai bune practici europene în domeniul criminalității violente; elaborarea unui set de rapoarte, studii şi alte lucrări concepute special pentru a difuza informațiile către grupurile-țintă (de exemplu, factorii de decizie, comunitatea academică, practicienii şi publicul extins); încurajarea constituirii de rețele, a schimbului de informații şi bune practici între părțile interesate, prin organizarea de grupuri naționale şi internaționale de lucru.

Bibliografie

Aaberge, R. şi Mogstad, M. (2011). Robust inequality comparisons. *The Journal of Economic Inequality*, 9 (3) 353-371.

Abrahamsen, D. (1973). *The Murdering Mind*. New York: Harper&Row.

Aebi, M. şi Linde, A. (2012). Regional variation in Europe between homicide and other forms of crime, violence, and mortality: The homicide-property crime ratio, the homicide-suicide ratio, and homicide *vs.* other frms of external mortality în Liem, M.C.A. şi Pridemore, S. (eds.). *Handbook of European Homicide Research*. New York: Springer.

Anderson, C.A. şi Bushman, B.J. (2002). Human aggression. *Annual Review of Psychology*, 53, 27-51.

Arpinte, D. (2015). Microcreditarea ca instrument pentru incluziune socială. *Revista Calitatea Vieții*, XXVI, 2, 155-166.

Balica, E. (2006). Victimele infracțiunii de omor. *Revista de Criminologie, Criminalistică şi Penologie*, 1, 105-112.

Balica, E. (2008). *Criminalitatea violentă. Tendințe şi factori de risc*. Bucureşti: Oscar Print.

Banciu, D., Rădulescu, S.M. şi Teodorescu, V. (2002). *Tendințe actuale ale crimei şi criminalității în România*. Bucureşti: Lumina Lex.

Banciu, D. (2005). *Crima şi criminalitatea. Repere şi abordări juris-sociologice.* Bucureşti: Lumina Lex.

Banciu, D. şi Balica, E. (2009). Tendințe ale criminalității violente în comunitățile rurale. Evaluare şi percepție publică. *Revista Română de Sociologie*, XX (1-2), 153-176.

Bandura, A., Ross, D. şi Ross, S.A. (1961). Transmission of aggression through imitation of aggressive models. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 63, 575-82.

Beauregard, E., Proulx, J., Brien, T. şi St-Yves, M. (2005). *Deux types de meurtriers sexuels: le colérique et le sadique* în Proulx, J., Cusson, M., Beauregard, E. şi Nicole, A. (eds.), Les meurtriers sexuels: Analyse comparative et nouvelles perspectives. Montréal: Presses de l'Université de Montréal.

Beauregard, E., Stone, M.R., Proulx, J. şi Michaud P. (2007). Sexual Murderers of Children. Developmental, Precrime, Crime and Postcrime Factors. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 53 (3), 253-269.

Beauregard, E., DeLisi, M. şi Hewitt, A. (2018). Sexual murderers: Sex offender, murderer, or both?. *Sexual Abuse*, 30 (8), 932-950.

Beaver, K.M., Barnes, J.C., May, J.S. şi Schwartz, J.A. (2011). Psychopathic Personality Traits, Genetic Risk, and Gene - Environment Correlations. *Criminal Justice and Behavior*, 38 (9), 896-912.

Becker, H.S. (1963). *The Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*. New York: Free Press.

Bell, B. (2019). *Crime and immigration*. IZA World of Labor, 10.15185/ izawol.33.v2.

Belknap, J., Larson, D.E., Abrams M.L., Garcia, C. şi Anderson-Block, K. (2012). Types of intimate partner homicides committed by women: self-defense, proxy/retaliation, and sexual proprietariness. *Homicide Studies*, 4 (16), 359-379.

Bonfils, P. (1999). Les violences criminelles en France în Proulx, J., Cusson, M. şi Ouimet, M. (coord.) *Les violences criminelles*. Quebec: Les Presses de l´Université Laval.

Bourdieu, P. (1993) (coord.). *La misère du monde*. Paris: Seuil.

Bourget, D. şi Bradford, J.M. (1990). Homicidal parents. *Can J Psychiatry*, 35 (3), 233-8, 10.1177/070674379003500306.

Bourget, D. şi Gagné, P. (2005). Paternal Filicide in Québec. *The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 33 (3), 354-360.

Boutwell, B.B., Menard, S., Barnes, J.C., Beaver, K.M., Armstrong, T.A. şi Boisvert, D. (2014). The role of gene-gene interaction in the prediction of criminal behavior. *Comprehensive Psychiatry*, 55, 483-488.

Bows, H. (2018). Sexual violence against older people: A review of the empirical literature. *Trauma, Violence, & Abuse*, 19 (5), 567-583.

Boxall, H., Rosevear, L., Payne, J. (2015). Domestic violence typologies: What value to practice?. *Trends and Issues in Crime and Criminal Justice*, 494, 481-500.

Browne-Miller, A. (2007). *To Have and To Hurt Recognizing and Changing, or Escaping, Patterns of Abuse in Intimate Relationships*. Westport: Praeger Publishers.

Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an Experimental Ecology of Human Development. *American Psychologist*, 32 (7), 513-530.

Brittain, R. P. (1970). The sadistic sexual murderers. *Medicine, Science, and the Law*, 10, 198-207.

Bulai, C. (1997). *Manual de drept penal. Partea generală*. Bucureşti: ALL.

Bushman, B.J. şi Huesmann, L.R. (2010). Aggression în Fiske, S.T., Gilbert, D.T. şi Lindzey, G. (eds.). *Handbook of social psychology*. Hoboken: John Wiley & Sons Inc.

Bushway, S., Cook, P. J. şi Phillips, M. (2013). The net effect of the business cycle on crime and violence în Rosenfeld, R., Edberg, M., Fangşi X. şi Florence C.S. (eds.), *Economics and youth violence: Crime, disadvantage, and community*. New York: New York University Press.

Butoi, I. şi Butoi, T. (2004). *Psihologie judiciară. Curs universitar*. Bucureşti: Fundația România de Mâine.

Butoi, T. (2009). *Criminologie. Comportamente criminale*. Bucureşti: Solaris Print.

Cace, S., Arpinte, D. şi Scoican, N.A. (2010) (coord.). *Social economy in Romania. Two regional profiles*. Bucureşti: Expert.

Cace, S. şi Stănescu, S.M. (2013). Role of the Social Economy to Increase Social Inclusion. *Procedia - Social and Behavioral Sciences,* 92, 117-121.

Chaverot, D. (2012). *Facteurs de résolution des enquêtes de meurtres sexuels.* M.Sc. Thesis. Montréal: Université de Montréal.

Chesanis, J.C. (1981). *Histoire de la violence*. Paris: Laffont.

Cioclei, V. (2009). *Drept penal. Partea specială. Infracțiuni contra persoanei.* Bucureşti: C.H. Beck.

Cioclei, V. (2011). *Manual de criminologie*. Bucureşti: C.H. Beck.

Cioclei, V. (2013). *Drept penal. Partea Specială. Infracțiuni contra persoanei şi infracțiuni contra patrimoniului.* Bucureşti: C.H. Beck.

Clinard, M.B. şi Meier, R.F. (2011). *Sociology of Deviant Behavior*. Belmont: Wadsworth Cengage Learning.

Cline, M. (2016). Psychopathology and Crime Causation: Insanity or Excuse?. *Fidei et Veritatis: The Liberty University Journal of Graduate Research*, 1 (1), 1-11.

*** *Codul penal. Codul de procedură penală* (1968). Actualizat la 14 februarie 2013. Bucureşti: Hamangiu.

Condry, R. şi Miles, C. (2014). Adolescent to parent violence: Framing and mapping a hidden problem. *Criminology and Criminal Justice,* 14 (3), 257-275.

Cooke, E.M., Connolly, E.J. Boisvert, D.L., Armstrong, T.A., Lewis, R.H., Kavish, N., Woeckener, M., Wells, J. şi Harper, J. (2020). Examining how testosterone and cortisol influence the relationship between strain, negative emotions, and antisocial behavior: A gendered analysis. *Crime & Delinquency*, 66 (10), 1470-1501.

Cordeau, G. (1989). Les homicides entre délinquants: une analyse des conflits qui provoquent des règlements de comptes. *Criminologie*, XXII (2), 13-34.

Coyle, A. (2009). *A Human Rights Approach to Prison Management*. London: International Centre for Prison Studies.

*** *Criminal Law Act* (1977). Online: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1977/45, accesat 12.07.2020.

Crome, S. şi McCabe, M.P. (1995). The Impact of Rape on Individual, Interpersonal, and Family Functioning. *Journal of Family Studies*, 1 (1), 58-70.

CEDO, *Hotărârea-pilot din 25 aprilie 2017 în cauzele conexate Rezmiveş şi alții împotriva României.* Online: http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Rezmives-si-altii-impotriva-Romaniei.pdf, accesat 01.11.2020.

Cusson, M., Beaulieu, N. şi Cusson, F. (2003). Les homicides în LeBlanc, M., Ouimet, M. şi Szabo, D. (coord.) *Traité de criminologie empirique*. Montréal: Les Presses de l'Université de Montréal.

Cusson, M. (2010). *La delinquance, une vie choisie. Entre plaisir et crime*. Québec: Bibliothèque québécoise.

Cusson, M., Rossi, C., Beaulieu, N. şi Cusson, F. (2010). Les Homicides în Le Blanc, M. şi Cusson, M. (coord.) *Traité de criminologie empirique*. Montréal: Les Presses de l´Université de Montréal.

da Cunha-Bang, S., Fisher, P.M., Hjordt, L.V., Perfalk, E., Persson Skibsted, A., Bock, C., Baandrup, A.O., Deen, M., Thomsen, C.,

Sestoft, D.M. şi Knudsen, G.M. (2017). Violent offenders respond to provocations with high amygdala and striatal reactivity. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 12 (5), 802-810.

Dâmboeanu, C. şi Pricopie, V. (2017) (eds.). *Human Rights in Prison. A Sociological Approach*. Bucureşti: Ars Docendi.

Dâmboeanu, C. şi Ramakers, A.A.T. (2018). Prisoners' Perceptions About Postrelease Employment in Romania: Studying the Role of Human Capital and Labelling Factors in Explaining Optimism and Pessimism. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 63 (2), 232-256.

DeJong, C., Pizarro-Terrill, J. şi McGarrell, E.F. (2011). Can situational and structural factors differentiate between intimate partner and 'other' homicide? *Journal of Family Violence*, 26 (5), 365-376.

DeWall, C.N., Deckman, T., Gailliot, M.T. şi Bushman, B.J. (2011). Sweetened Blood Cools Hot Tempers: Physiological Self-Control and Aggression. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 37 (1), 73-80.

Dobash, R.E. şi Dobash, R.P. (2011). What were they thinking? Men who murder an intimate partner. *Violence Against Women*, 17, 111-134.

Dobrică, P. (2010). Devianță, delincvență şi reacție socială. Marginalitate şi închisoare. *Revista Sociologie românească*, 8 (3), 3-4.

Domenach, J.M. (1980) (ed.). *Violence and its causes*. France: UNESCO.

Du, D. (2019). You may be what you eat, can you be violent due to your food? *European Journal of Biomedical and Pharmaceutical sciences*, 6 (7), 20-28.

Dubé, M. şi Drouin, C. (2011). Les contextes de séparation en situation d'homicide conjugal: étude qualitative. Colloque international du CRI-VIFF intitulé: «Violence envers les femmes. Réalités complexes et nouveaux enjeux dans un monde en transformation», 30 mai 2011, Montréal.

Durkheim, É. (1893). *The Division of Labour in Society*. Paris: Alcan.

Durkheim, É. (1974). *Regulile metodei sociologice*. Bucureşti: Ştiințifică.

Durnescu, I. (2008). O istorie a probațiunii în România în Schiuacu, V. şi Canton, R. (eds.). *Manual de probațiune*. Bucureşti: Euro Standard.

Durnescu, I. (2009). *Asistența socială în penitenciar*. Bucureşti: Polirom.

Durnescu I., Dobrică, P. şi Bejan, C. (2010). Prisoner rehabilitation in Romania. *Journal of Criminal Justice and Security,* 12 (2), 181-195.

Durnescu, I. şi Descarpes, P. (2012). *Study regarding the development of an inter-institutionalised integrate mechanism for reintegration in society of ex convicts*, United Nations Development Programme Romania. Online: https://www.undp.ro/, accesat 21.09.2020.

Durnescu, I. (2018 a). The Five Stages of Prisoner Reentry: Toward a Process Theory. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 62 (8), 2195-2215.

Durnescu, I. (2018 b). The Drama of Working with Stigma în Tomiță, M. (ed.) *Groups with special needs in community measures*. Bologna: Filodiritto.

Eibl-Eibesfeldt, I. (2009). *Agresivitatea umană*. Bucureşti: Trei.

Eisner, M. (2008). Modernity strikes back? A historical perspective on the latest increase in interpersonal violence (1960-1990). *International Journal of Conflict and Violence*, 2, 288-316.

Eriksson, L., Mazerolle, P., Wortley, R. şi Johnson, H. (2016). Maternal and paternal filicide: case studies from the Australian homicide project. *Child Abuse Rev,* 25, 17-30.

EUROSTAT, *Recorded offences by offence category - police data*. Online: https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/crim_off_cat_esms.htm, accesat 09.09.2020.

Farrington, D.P. (1986). Age and Crime. *Crime and Justice,* 7, 189-250.

Farrington, D.P. (2014). Integrated cognitive antisocial potential theory în G. Bruinsma şi D. Weisburd (eds.), *Encyclopedia of criminology and criminal justice*. New York: Springer.

Fegadel, A.R. şi Heide, K.M. (2015). Double parricide: An in-depth look at two victim homicides involving parents as victims. *Behavioral Sciences and the Law*, 33 (6), 723-739.

Fleischman A., Werbeloff N., Yoffe R., Davidson M. şi Weiser M. (2014). Schizophrenia and violent crime: a population-based study. *Psychol Med*, 44 (14), 3051-7.

Fleşner, M., Constantinescu, A., Ghiță, M., Radu, G., Gavril, I., Stoica, S. şi Chirvăsuță, A. (2006). Tâlhăria. Forme de manifestare şi dificultăți în intervenție. *Revista de Criminologie, Criminalistică şi Penologie*, 2, 57-75.

Francis, K.A. (2014). General strain theory, gender, and the conditioning influence of negative internalizing emotions on youth risk behaviors. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 12, 58-76.

Frezzo, M. (2015). *The Sociology of Human Rights*. Cambridge: Polity Press.

Gabor, T., Baril, M., Cusson, M., Elie, D., LeBlanc, M. şi Normandeau, A. (1987). *Armed robbery: Cops, robbers and victims.* Illinois: Charles C. Thomas.

Garcia, L., Soria, C. şi Hurwitz, E.L. (2007). Homicides and intimate partner violence: a literature review. *Trauma, Violence and Abuse,* 4 (8), 370-383.

Gheorghe, F. (2005). *Prevenirea criminalității. Teorie şi practică*. Bucureşti: Oscar Print.

Gheorghe, F. (2006). *Motivația infracțională la persoanele adulte care execută pedepse privative de libertate.* Bucureşti: Institutul Național de Criminologie.

Glueck, E. şi Glueck, S. (1950). *Unraveling Juvenile Delinquency*. Cambridge: Harvard University Press.

Goleman, D. (2001). *Inteligența emoțională*. Bucureşti: Curtea Veche.

Grotzinger, A.D., Mann, F.D., Patterson, M.W., Tackett, J.L., Tucker-Drob, E.M. şi Harden, K.P. (2018). Hair and salivary testosterone, hair cortisol, and externalizing behaviors in adolescents. *Psychological Science*, 29, 688-699.

Grubin, D. (1994). Sexual murder. *British Journal of Psychiatry*, 165, 624-629.

Guvernul României, *Calendarul de măsuri 2018-2024*. Online: http://www.just.ro/wp-content/uploads/2018/01/calendar-masuri.pdf, accesat 07.11.2020.

Farooque, R. şi Ernst, F.A. (2003). Filicide: a review of eight years of clinical experience. *Journal of the National Medical Association,* 95 (1), 90-94.

Folino, J.O. (2000). Sexual homicide and their classification according to motivation: A report from Argentina. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 44, 740-750.

Freud, S. (1961). *Civilization and its discontents*. *Complete Psychological Works of Sigmund Freud, XXI (1927-1931): The Future of an Illusion, Civilization and its Discontents, and Other Works*, 57-146. London: Hogarth Press. Online: https://www.sas.upenn.edu/~cavitch/pdf-library/Freud_SE_Civ_and_Dis_complete.pdf, accesat 11.11.2020.

Fromm, E. (2015). *Anatomia distructivității umane*. Bucureşti: Trei.

Hampden-Thompson, G. şi Galindo, C. (2017). School–family relationships, school satisfaction and the academic achievement of young people. *Educational Review*, 69:2, 248-265.

Hare, R. D. (2003). *Manual for the Revised Psychopathy Checklist*. Toronto: Multi-Health Systems.

Harry, B., Pierson, T.R. şi Kuznetsov, A. (1993). Correlates of sex offender and offense traits by victim age. *Journal of Forensic Sciences*, 38 (5), 1068.

Hirschi, T. (1969). *Causes of delinquency* . Berkeley: University of California Press.

Huesmann, L.R. şi Taylor, L.D. (2006). The Role of Media Violence in Violent Behavior. *Annual Review of Public Health*, 27(1), 393-415.

Ilie, S. (2003). Sărăcie şi excluziune socială. Incluziunea socială ca obiectiv al sistemului de protecție socială. *Revista Calitatea Vieții*, 3/4, 287-319.

Ilie, S. (2013). Economia socială - resursă pentru nevoie sociale în Stănescu, S.M. şi Cace, S. (coord.), *Altfel de ocupare: cererea de economie socială în regiunile de dezvoltare Bucureşti-Ilfov şi Sud-Est*. Bucureşti: Expert.

Ilie, S., Tomescu, C. şi Rotariu L. (2019). *Viața în detenție: sistem şi calitate*. Bucureşti: Pro Universitaria.

Imbusch, P. (2003). The Concept of Violence în Heitmeyer, W. şi Hagan, J. (eds.) *International Handbook of Violence Research*. New York: Kluwer Academic Publishers.

Jenkins, L.M., Drummond, K.J. şi Andrewes, D.G. (2016). Emotional and personality changes following brain tumour resection. *Journal of Clinical Neuroscience*, 29, 128-132.

Josse, E. (2006) *Accueillir et soutenir les victimes de violences sexuelles. Approche orientée vers la solution.* Online: http://psycho27.picamoles.free.fr/pdf/JO.pdf, accesat 12.10.2020.

Goleman, D. (2001). *Inteligența emoțională*. Bucureşti: Curtea Veche.

Grotzinger, A.D., Mann, F.D., Patterson, M.W., Tackett, J.L., Tucker-Drob, E.M. şi Harden, K.P. (2018). Hair and salivary testosterone, hair cortisol, and externalizing behaviors in adolescents. *Psychological Science*, 29, 688-699.

Kandel, E. şi Mednick, S.A. (1991). Perinatal complications predict violent offending. *Criminology*, 29, 519–529.

Krug, E.G., Dahlberg, L.L., Mercy, A.J., Zwi, A. şi Lozano-Ascenio, R. (2002). *Rapport mondial sur la violence et la santé*. Genève: Organisation Mondiale de la Santé.

Kostlelnik, M., Schroeder, D., Durden, T., Warner, M., Purcell, S., Krumbach, E., Hanna, J., Nelson, M. şi DeFrain, J. (2010). *Helping Children Resolve Conflict: Aggressive Behavior of Children*. NebGuide G2016. Nebraska: University of Nebraska-Lincon.

Langevin, R. (2003). A study of the psychosexual characteristics of sex killers: Can we identify them before it is too late? *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology,* 47, 366-382.

Latvala, A., Kuja-Halkola, R., Almqvist, C., Larsson, H. şi Lichtenstein, P. A. (2015). Longitudinal Study of Resting Heart Rate and Violent Criminality in More Than 700 000 Men. *JAMA Psychiatry,* 72 (10), 971-8.

Levi, M. şi Maguire, M. (2002). *Violent crime* în Maguire, M., Morgan, R. şi Reiner, R. (eds.) *The Oxford Handbook of Criminology*. UK: Oxford University Press.

Liebling, A., Maruna, S. şi McAra, L. (2017) Introduction în Liebling, A., Maruna, S. şi McAra, L. (eds.). *The Oxford Handbook of Criminology*. UK: Oxford University Press.

Liem, M. şi Koenraadt, F. (2008). Filicide: A comparative study of maternal versus paternal child homicide. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 18, 166-176.

Liettu, A., Mikkola, L., Sävälä, N., Räsänen, P., Joukamaa, M. şi Hakko, H. (2010). Mortality Rates of Males Who Commit Parricide or Other Violent Offense Against a Parent. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 38 (2), 212-220.

Liiceanu, A., Săucan, Ş.D. şi Micle, M. (2004). *Violența domestică şi criminalitatea feminină*. Bucureşti: Institutul Național de Criminologie.

Loeber, R. şi Farrington, D.P. (2003). Never too early, never too late: Risk factors and successful interventions for serious and violent juvenile offenders în Loeber, R., Farrington, D.P. şi Petechuk, D. (eds.), *Child Delinquency: Early Intervention and Prevention în U.S.*. Department of Justice Office of Justice Programs Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention.

Lorenz, K. (2001). *Cele opt păcate ale omenirii civilizate*. Bucureşti: Humanitas.

Lupton, A., Abu-Suwa, H., Bolton, G.C. şi Golden, C. (2020). The implications of brain tumors on aggressive behavior and suicidality: A review. *Aggression and Violent Behavior*, 54, 101-115.

MacArthur Research Network on Mental Health and the Law (2005). *Violence Risk Assessment Study*. Online: https://macarthur.virginia.edu/risk.html, accesat 14.03.2018.

MacCulloch, M.J., Snowden, P.R., Wood, P.J.W. şi Mills, H.E. (1983). Sadistic fantasy, sadistic behavior, and offending. *British Journal of Psychiatry*, 143, 20-29.

MAI, IGPR, Centrul de Informare și Relații Publice, Răspuns la solicitare nr. 387547 din 17 august 2020.

Matthews, R. (2002). *Armed robbery*. Illinois: Williams.

Mărginean, I. (2006). Condițiile de viață în mediul rural. *Revista Calitatea Vieții*, 1-2, 153-170.

Mednick, S.A., Gabrielli, W.F., Hutchings, B. (1984). Genetic influences in criminal convictions: evidence from an adoption cohort. *Science*, 224, 891-894.

Merton, R.K. (1938). Social structure and anomie. *American Sociological Review*, 3 (5), 676-698.

Michalski, J.H. (2015). Ritualistic Rape in Sociological Perspective. *Cross-Cultural Research*, 50 (1), 3-33.

MJ, DNP (2018). *Strategia de dezvoltare a sistemului național de probațiune din România pentru perioada 2018-2020*. Online: http://www.just.ro/proiectul-de-hotarare-a-guvernului-pentru-aprobarea-strategiei-de-dezvoltare-a-sistemului-national-de-probatiune-din-romania-pentru-perioada-2018-2020/, accesat 11.10.2020.

Mihaiu, S. (2012). Romania After 1989. Trends of Violent Criminality. *Revista de Ştiințe Politice*, (36), 128-141.

Mihaiu, S. (2013). *Criminalitatea violentă în România. Evaluare, etiologie şi prevenire socială*. Teză de doctorat. Universitatea din Bucureşti: Facultatea de Sociologie şi Asistență Socială.

Mihaiu, S. (2015). Violența conjugală. *Social Sciences and Education Research Review* (2) 2, 35-47.

Mihăilescu, A. (2015). Vulnerable groups of population in Romania. *Revista Calitatea Vieții*, XXVI, 4, 343-352.

MJ, ANP (2019). *Raport anual de activitate*. Online: http://anp.gov.ro/wp-content/uploads/2020/06/Raport-de-activitate-Anul-2019.pdf, accesat 03.09.2020.

MJ, ANP (2020). *Strategia națională de reintegrare socială a persoanelor private de libertate 2020-2024*. Online: https://sgg.gov.ro/new/wp-content/uploads/2020/05/ANEXA-14.pdf, accesat 03.09.2020.

MMSF, ANES (2018). *Strategia națională privind promovarea egalității de şanse şi de tratament între femei şi bărbați şi prevenirea şi combaterea violenței domestice pentru perioada 2018-2021*. Online: https://anes.gov.ro/wp-content/uploads/2018/06/Strategia-Nationala-ES-si-VD.pdf, accesat 18.08.2020.

MMSF, ANES (2019). *Raport de monitorizare a stadiului implementării Planului Operațional pentru implementarea Strategiei naționale privind promovarea egalității de şanse şi de tratament între femei şi bărbați şi prevenirea şi combaterea violenței domestice pentru perioada 2018-2021*. Online: https://anes.gov.ro/wp-content/uploads/2020/07/Document.pdf, accesat 21.09.2020.

Mitrache, C. şi Mitrache, C. (2004). *Drept Penal Român. Partea generală*. Bucureşti: Universul Juridic.

Mosselman, F., Weenink, D. şi Rosenkrantz Lindegaard, M. (2018). Weapons, Body Postures, and the Quest for Dominance in Robberies. A Qualitative Analysis of Video Footage. *The Journal of Research in Crime and Delinquency*, 55 (1), 3-26.

Mucchielli, L. (2002). Recherche sur les homicides: auteurs et victimes. *Questions pénales*, 14 (1), 1-4.

Mucchielli, L. (2005). Recherche sur les viols collectifs: données judiciaires et analyse sociologique. *Questions pénales, bulletin d'information*, 18 (1), 1-4.

Mucchielli, L. şi Spierenburg, P. (2009). *Histoire de l'homicide en Europe. De la fin du Moyen Âge à nos jours*. Paris: La Découverte.

*** *Noul Cod penal şi Noul Cod de procedură penală: legislație consolidată: 9 septembrie 2013*. Bucureşti: Universul Juridic.

Norbert, E. (2000). *The Civilizing Process: Sociogenetic and Psychogenetic Investigations*. Hoboken: Wiley-Blackwell.

Oliveira, M., Bastos-Filho, C. şi Menezes, R. (2017). The scaling of crime concentration in cities. *PLoS ONE*, 12 (8), https://doi.org/10.1371/journal.pone.0183110.

Ousey, C.G. şi Kubrin, C.E. (2018). Immigration and Crime: Assessing a Contentious Issue. *Annual Review of Criminology*, 1 (1), 63-84.

Pahlavan, F. (2011). *Comportamentul agresiv*. Iaşi: Institutul European.

Petrescu, C. şi Rusu, O. (2008). Instrumente de politici publice în sistemul de furnizare a serviciilor sociale. *Revista Calitatea Vieții*, XIX (1-2), 159-184.

Petrescu, C. şi Neguț, A. (2018). Social economy in Romania - from concept to practice. *Revista Calitatea Vieții*, XXIX, 4, 317-338.

Pop, L.M. (2007). Politici sociale în Zamfir, C. şi Stănescu, S. (coord.). *Enciclopedia dezvoltării sociale*. Iaşi: Polirom.

Popescu-Neveanu, P. (1978). *Dicționar de psihologie*. Bucureşti: Albatros.

Portnoy, J., Raine, A., Rudo-Hutt A.S., Gao, Y. şi Monk K. (2020). Heart Rate Reactivity, Neighborhood Disadvantage, and Antisocial Behavior. *Crime & Delinquency*, 66 (10),1392-1418.

Portnoy, J. şi Farrington, D.P. (2015). Resting heart rate and antisocial behavior: An updated systematic review and meta-analysis. *Aggress Violent Behav*, 22, 33-45.

Porter, S. şi Woodworth, M. (2007). „I'm sorry I did it... but he started it": A comparison of the official and self-reported homicide descriptions of psychopaths and nonpsychopaths. *Law and Human Behavior*, 31 (1), 91-107.

Precupețu, I., Mihalache, F., Petrescu, C., Pop, C.E., Tufă, L. şi Vasile, M. (2018). *Calitatea vieții în România în context european*. Bucureşti: Institutul de Cercetare a Calității Vieții.

Preda, R., Neagoe, A. şi Ardeleanu, M. (2004). Imaginea victimei în sistemul de reprezentări al deținuților condamnați pentru infracțiuni cu violență în Stănişor, E., Bălan, A., Pripp, C. (eds.) *Universul carceral. Culegere de studii de criminologie şi penologie*. Bucureşti: Oscar Print.

Prelipceanu, D. (2011). *Psihiatrie clinică*. Bucureşti: Medicală.

Proulx, J., Cusson, M. şi Ouimet, M. (coord.) (1999). *Les violences criminelles*. Quebec: Les Presses de l´Université Laval.

Proulx, J. şi Beauregard, E. (2009). Decision making during the offending process: An assessment among subtypes of sexual aggressors of women în A.R. Beech, L.A. Craig şi K.D. Brown (eds.). *Assessment and treatment of sex offenders: A handbook*. Chichester: Wiley.

Psychopathy Checklist - Revised (Scala psihopatiei revizuită). Online: https://www.pearsonclinical.co.uk/Psychology/AdultMentalHealth/AdultForensic/HarePsychopathyChecklist-Revised(PCL-R)2ndEdition/HarePsychopathyChecklist-Revised(PCL-R)2nd Edition.aspx, accesat 14.07.2020.

Puşcaş, M. (2004). Coordonate psihosociale ale infracțiunii de tâlhărie în Stănişor, E., Bălan, A. şi Pripp, C. (eds.). *Universul carceral. Culegere de studii de criminologie şi penologie*. Bucureşti: Oscar Print.

Rafter, N. (2008). *The Criminal Brain. Understanding Biological Theories of Crime*. New York: New York Press.

Rasmusson, M. şi Helbich, M. (2020). The Relationship between Near-Repeat Street Robbery and the Environment: Evidence from Malmö, Sweden. *ISPRS Int. J. Geo-Inf*, 9, 188, https://doi.org/10.3390/ijgi9040188.

Rădulescu, S.M. (1999). *Devianță, criminalitate şi patologie socială*. Bucureşti: Lumina Lex.

Read, J., Mosher, L. şi Bentall, R. (2004). *Models of Madness: Psychological, Social and Biological Approaches to Schizophrenia*. New York: Brunner-Routledge.

Reiss, A.J. (1951). Delinquency as the Failure of Personal and Social Controls. *American Sociological Review*, 16 (2), 196-207.

Reckless, W.C. (1961). A New Theory of Deliquency and Crime. *Federal Probation,* 25 (4), 42-46.

Resnick, P.J. (1970). Murder of the newborn: a psychiatric review of neonaticide. *American Journal of Psychiatry*, 126, 1414-1420.

Revitch, E. şi Schlesinger, L.B. (1981). *Psychopathology of homicide*. Springfield IL: Charles C Thomas.

Rodre, S., Hedlund, J., Liljeberg, J., Kristiansson, M., Masterman, T. şi Sturup, J. (2019). Psychopathy-associated personality traits influence crime-scene behavior in male homicide offenders. *Nordic Journal of Psychiatry*, 73 (8), 471-474.

Rujoiu, V. (2008). Incursiune în „arta compromisului" de cuplu: violul marital. De la „drepturi masculine" la „obligații feminine". *Revista Sociologie românească*, 6 (1), 90-104.

Rujoiu, O. şi Rujoiu, V. (2010). *Vest şi Est: Cultura violenței şi emoțiile sociale*. Bucureşti: ASE.

Rujoiu, V. şi Rujoiu, O. (2014). The Medical Approach on Intimate Partner Sexual Abuse: Romanian Physicians' Perspective. A Qualitative Analysis. *Revista de Asistență Socială*, XIII (1), 101-119.

Mednick, A.S. şi Christiansen, K.A. (1977). *Biosocial bases of criminal behavior*. New York: Gardner Press.

Scott, R. (2009). *Promoting Legal and Ethical Awareness. A Primer for Health Professionals and Patients*. New York: Elsevier.

Shah, S.S., Dellarole, A., Peterson, E.C., Bregy, A., Komotar, R., Harvey, P.D. şi Elhammady, M.S. (2015). Long-term psychiatric outcomes in pediatric brain tumor Survivors. *Child's Nervous System*, 31 (5), 653-663.

Shaw, J. şi Porter, S. (2012). Forever a Psychopath? Psychopathy and the Criminal Career Trajectory în Nyholm, H.H. şi Nyholm, J.O.

(eds.). *Psychopathy and Law: A Practitioner's Guide*. Oxford: John Wiley&Sons, Ltd.

Sheldon, H.W. (1949). *Varieties of Delinquant Youth: An Introduction to Constitutional Psychiatry*. New York: Harper.

Sidebotham, P. și Retzer, A. (2019). Maternal filicide in a cohort of English Serious Case Reviews. *Archives of Women's Mental Health*, 22 (1), 139-149.

Sindromul Münchausen. Online: https://stedmansonline.com/, accesat 23.09.2020.

Stănescu, S.M. (2013). *Statul bunăstării, între supraviețuire, reformă și integrare europeană*. București: Pro Universitaria.

Stănescu, S.M. (2015). *Social Protection in the European Union*. București: Pro Universitaria.

Stănescu, S.M. (2020). Măsuri de politică socială privind prevenirea delincvenței în Niță și alții (eds.). *Devianță și criminalitate. Evoluție, tendințe și perspective*. București: Universul Juridic.

Streteanu, F. și Moroșanu, R. (2010). *Instituții și infracțiuni în Noul Cod penal. Manual pentru uzul formatorilor SNG*. Online: https://www.academia.edu/26535967/Institutii_Si_Infractiuni_In_Noul_Cod_Penal, accesat 12.11.2020.

Stöckl, H., Devries, K., Rotstein, A., Abrahams, N., Campbell, J., Watts, C., Moreno, C.G. (2013). The global prevalence of intimate partner homicide: a systematic review. *Lancet*, 382 (9895), 859-65.

Sutherland, E.H. (1947). *Principles of criminology*. Philadelphia: J.B. Lippincott.

Szabo, A. (2010). Greșeală, vinovăție și pedeapsă: despre reabilitarea persoanelor care au comis infracțiuni în Buzducea, D. (coord.). *Asistența socială a grupurilor de risc*. București: Polirom.

Teivāns-Treinovskis, J., Amosova, J., Načisčionis, J. și Nesterova, M. (2016). Country's development and safety: violent crimes in crime structure. *Journal of Security and Sustainability Issues* 6 (2), 227-233.

Toader, T., Michinici, M. I., Răducanu, R., Crisu-Ciocinta, A., Răduleț u, S. și Dunea, M. (2014). *Noul Cod penal. Comentarii pe articole*. București: Hamangiu.

Tomescu (Doboș), C. (2005). Serviciile publice de sănătate și dezvoltarea socială. *Revista Calitatea Vieții*, 3-4, 373-385.

Tomiță, M. și Pânzaru, C. (2010). Forms of quasi coercive treatment for resocialization of juvenile offenders. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 2 (2), 4164-4171.

Tomiță, M. (2013). Comparative analysis of juvenile delinquency and non delinquency. *Procedia - Social and Behavioral Sciences,* 84, 1138-1142.

Tomiță, M. (2014). Developing Alternative Understandings of Conflicts That Involve Delinquent Children through Life Space Crises Intervention. *Revista de Cercetare și Intervenție Socială*, 44, 67-85.

Topalli, V. și Wright, R. (2013). Affect and the dynamic foreground of predatory street crime: Desperation, anger, and fear în Van Gelder, J.L., Elffers, H., Reynald, D. și Nagin, D.S. (eds.) *Affect and Cognition in Criminal Decision Making*. New York: Routledge.

Țica, G. (2016). *Recidivism şi excluziune socială*. Oradea: Universității din Oradea.
Țoc, S. (2018). *Clasă şi educație: inegalitate şi reproducere socială în învățământul românesc*. Bucureşti: Pro Universitaria.
Udroiu, M. (2017). *Drept penal: partea specială*. Bucureşti: C.H. Beck.
UNICEF (2017). *A Familiar Face: Violence in the lives of children and adolescents*. Online: https://www.unicef.org/publications/files/Violence_in_the_lives_of_children_and_adolescents.pdf, accesat 12.07.2020.
UNODC (2018). *Robbery*. Online: https://dataunodc.un.org/data/ crime/Robbery, accesat 12.09.2020.
UNODC (2019). *Crime and criminal justice statistics*. Online: https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/crimedata.html, accesat 18.08.2020.
UNODC (2019). *Global Study of Homicide. Understanding homicide: typologies, demographic factors, mechanisms and contributors*, Wien. Online: https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/global-study-on-homicide.html, accesat 21.08.2020.
UNODC (2019). *Global study on homicide. Gender-related killing of women and girls*. Online: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/gsh/Booklet_5.pdf, accesat 18.08.2020.
Vigarrello, G., (1998). *Istoria violului. Secolele XVI-XX*. Timişoara: AMARCORD.
Voicu, M. şi Voicu, B. (2002). Gender values dynamics: Towards a common European pattern?. Online: https://www.researchgate.net/publication/242022814_Gender_values_dynamics_Towards_a_common_European_pattern, accesat 13.09.2020.
Voicu, M. (2006). Dezvoltarea socială şi legitimitatea politicilor sociale în Zamfir C. şi Stoica L. (coord.). *O nouă provocare: dezvoltarea socială*. Iaşi: Polirom.
Voicu, M. (2009). Religion and Gender across Europe. *Social Compass*, 56 (2), 144-162.
Voicu, M. şi Constantin, A. (2016). Couple's Status on Labour Market and their. Attitudes towards Gender Roles. *Revista de cercetare şi intervenție socială*, 54, 5-22.
Voinea, M. (2005). *Familia contemporană. Mică enciclopedie*. Bucureşti: Focus.
Welzer-Lang, D (1997). *L'utilité du viol chez les hommes*. Online: http://tahin-party.org/textes/impp50-85.pdf, accesat 11.12.2019.
West, G.S. şi Feldsher, M. (2010). Parricide: Characteristics of sons and daughters who kill their parents. *Current Psychiatry,* 9 (11), 20-39.
Yarwood, D.J. (2004) (ed.). *Child Homicide. Review of Statistics and Studies*. Online: http://www.dewar4research.org/docs/chom.pdf, accesat 13.07.2019.
Young, S., Greer, B. şi Church, R. (2017). Juvenile delinquency, welfare, justice and therapeutic interventions: a global perspective. *BJ Psych Bull*, 41 (1), 21-29.
Zamfir, E. (1993). Protecție socială în Zamfir, C. şi Vlăsceanu, L. (coord.). *Dicționar de sociologie*. Bucureşti: Babel.
Zamfir, E., Stănescu, S.M. şi Arpinte, D. (eds.) (2015). *Asistența socială în România după 25 de ani: răspuns la problemele tranziției. Texte selectate*. Cluj-Napoca: Eikon.

Zamfir, C. (2017) (coord.). *Starea socială a României. Calitatea vieții: situația actuală şi perspective pentru 2038*. Bucureşti: Institutul de Cercetare a Calității Vieții.

Zamfir, C. şi Zamfir, E. (2020). *Calitatea vieții în timpul pandemiei: probleme şi politici de răspuns. Un punct de vedere sintetic*. Bucureşti: Institutul de Cercetare a Calității Vieții.

Zeoli, A.M., Grady, S., Pizarro, J.M. şi Melde C. (2015). Modeling the Movement of Homicide by Type to Inform Public Health Prevention Efforts. *Am J Public Health*, 105 (10), 2035-2041.

WHO (2015). *Homicide. Global Health Estimates*. Online: https://apps.who.int/violence-info/homicide/, accesat 23.10.2020.

WHO (2017). *Violence against women*. Online: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women,accesat 12.07.2020.

World Population Review (2020). *Rape Statistics by Country*. Online: https://worldpopulationreview.com/country-rankings/rape-statistics-by-country, accesat 12.07.2020.

Anexe

Anexa 1. EUROSTAT Comentarii pe ţări

a) Omorul intenţionat[49]

„Omorul intenționat este comis de o persoană cu scopul de a provoca decesul sau vătămarea gravă a unei alte persoane. Datele referitoare la omorul intenționat ar trebui să includă omorul, crima de onoare, agresiunea gravă care duce la deces, decesul ca urmare a activităților teroriste, uciderile legate de zestre, femicidul, infanticidul, omorul voluntar, omorul extrajudiciar, omorul cauzat de utilizarea excesivă a forței de către organele de aplicare a legii/funcționarilor de stat. Ar trebui să excludă decesul ca urmare a intervențiilor legale, omorul justificat prin autoapărare, omorul şi tentativa de omor fără elementul de intenție (neintenționat), omorul din culpă intenționat sau involuntar, asistarea sau instigarea la sinucidere, feticidul ilegal şi eutanasia”[50].

DE: Datele statistice ale Poliției Germane privind criminalitatea (PCS; tabelul 01 – 010000, 020000, 221000). Sunt incluse datele privind actele de omor duse până la capăt (secț. 211 din CP), omor prin imprudență, (secț. 212 din CP), cazuri mai puțin grave de omor prin imprudență (secț. 213 din CP), uciderea unei persoane la cererea proprie a acesteia (secț. 216 din CP) şi vătămări corporale cauzatoare de moarte (secț. 227, 231 din CP); sunt excluse datele privind cazurile de omor neintenționat (omor prin neglijență) (secț. 222 din CP), asistarea sau instigarea la sinucidere, feticidul ilegal şi alte acte care duc la deces sau intenționează să provoace decesul, cum ar fi violul/constrângerea sexuală sub amenințarea cu moartea (secț. 178 din CP), cazurile de abuz sexual asupra copiilor care a dus la deces (secț. 176 din CP), tâlhărie care a dus la deces (sect. 251 din CP), urmărire (hărțuire) care a dus la deces (secț. 238:3

[49] Disponibile online: https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/crim_off_cat_esms.htm#meta_update1594296760899, accesat 09.09.2020.

[50] Disponibil online: https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/crim_off_cat_esms.htm, accesat 09.09.2020.

CP), incendiere care a dus la deces (secț. 306 din CP), contrabandă cu ființe umane care a cauzat decesul (secț. 97:1 din Legea privind rezidența) sau cauzarea din neglijență a decesului unei persoane prin oferirea de droguri (secț. 30:1 din Legea privind Narcoticele).
FR: Date revizuite: fără neglijență.
NL: Din datele poliției nu pot fi selectate tentativele şi omorul prin imprudență, prin urmare, sunt folosite datele din dosarele judiciare.
RO: Art. 188-189, art. 200 din NCP. Infracțiuni soluționate de poliție/declinate la Parchet. Sursa: IGPR din cadrul MAI.
BA: Poliția federală a Republicii Serbia, inclusiv Districtul Brcko.
EE:* Cuprinde numărul de victime (nu infracțiuni), conform datelor statistice privind mortalitatea.
IE:* Include numai incidentele înregistrate privind omorul.
LV:* Datele pentru anul 2016 sunt compilate conform ICCS, prin urmare, datele nu sunt comparabile cu anii anteriori.
LT:* În urma modificării regulilor de cuantificare a statisticilor, datele privind delictele înregistrate în 2016 nu sunt comparabile cu cele din perioada respectivă a anului precedent.
*LU *:* Asasinate şi crime.
UKC-L: Cifrele au fost revizuite pentru perioada martie 2016 – martie 2018.
UKM: Statistici privind omuciderile – Cazuri de crimă sau de omucidere din culpă (drept comun).

b) Tentativa de omor intenţionat

Tentativa de omor este „încercarea de a provoca decesul unei persoane sau vătămarea gravă cu intenție. Statisticile cu privire la tentativa de omor ar trebui să includă, de asemenea, încercarea de a provoca moartea ca urmare a activităților teroriste, tentativa de infanticid, tentativa de femicid şi să excludă conspirația pentru comiterea feticidului ilegal”[51].

DE: Statistica poliției germane privind criminalitatea (PCS; tabelul 01 – rubricile 010000, 020000, 221010). Sunt incluse date despre tentative de omor (secț. 211 din CP), omor (secț. 212 din CP), cazuri de omor mai puțin grave (secț. 213 din CP), uciderea unei persoane la cererea respectivei persoane (secț. 216 din CP) şi vătămările corporale cauzatoare de moarte (secț. 227 din CP), infracțiunile conform secț. 231 din CP (participarea la o încăierare care duce la deces) sunt contravenții fără prevederi legale referitoare la pedepsirea unei tentative); sunt excluse datele privind cazurile de tentativă de omor neintenționat, asistarea sau

[51] Disponibil online: https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/ crim_ off_cat_esms.htm, accesat 09.09.2020.

instigarea la sinucidere, feticidul ilegal şi alte acte care duc la deces sau care intenționează să provoace decesul, aşa cum apar enumerate la 1.1.1. Raportarea Germaniei la ICCS (date revizuite pentru 2013-2015, datorită faptului că numărul infracțiunilor raportate anul trecut a inclus nu numai tentative, ci şi acte finalizate).
FR: Număr de infracțiuni omor (01031).
*IE *:* Include numai tentativa de omor.
*LU *:* Crime.
*AT *:* Modificări față de versiunea anterioară: date revizuite 2013-2016.
*UKC-L **: Toate datele furnizate includ uciderea din culpă corporativă (din vina companiei).
*CH *:* Art. 111-113, 116 CP elvețian.
BA: Poliția federală, Poliția Republicii Serbia, inclusiv Districtul Brcko.
RO: Art. 188-189 din NCP (tentativă). Infracțiunile soluționate de poliție / declinate la Parchet. Sursa: IGPR din cadrul MAI.
SK: Plănuirea omuciderii.
UKM: Tentativă de omor (criminalitate înregistrată de poliție).

c) Violul

Violul presupune „penetrare sexuală fără consimțământ valabil sau cu consimțământ obținut ca urmare a intimidării, forței, fraudei, constrângerii, amenințării, înşelăciunii, consumului de droguri sau alcool, abuzului de putere, sau de o poziție de vulnerabilitate, acordării sau primirii de beneficii”[52].

DE: date din 2018 viol secț. 177 (6, 7, 8) din CP şi consumarea actului sexual cu un copil sau alte acte (secț. 176 a:2 nr. 1 din CP); PCS; Tab. 01 – rubrica 111700 + 131500, viol fără ca actul să cauzeze moartea – sunt incluse datele despre tentative de viol şi acte de viol finalizate.
Până în 2017: sunt incluse date despre tentativele şi actele finalizate de viol şi constrângere sexuală finalizate conform secț. anterioare 177 (2-4), 178 din CP, din versiunea valabilă până la 10 noiembrie 2016 (PCS; tabelul 01 – 111000).
RO: Viol – art. 218 NCP, Raport sexual cu un minor – art. 220 NCP. Infracțiunile soluționate de poliție / declinate la Parchet. Sursa: IGPR din cadrul MAI.
NO: După noua definiție a violului din NPC norvegian din 2015, toate actele sexuale cu copii sub vârsta de 14 ani sunt considerate violuri, indiferent dacă a fost sau nu utilizată forța.
BA: Inclusiv Poliția Federației Bosniei şi Herțegovinei şi Poliția Republicii Serbia.
EE:* CP § 141.

[52] Disponibil online: https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/ crim_ off_cat_esms.htm, accesat 09.09.2020.

EL:* Exclude tentativele.
LV: Datele pentru anul 2016 sunt compilate conform ICCS, prin urmare, acestea nu sunt comparabile cu anii anteriori.
*LU *:* Doar faptele duse până la capăt.
*SK *:* CP §199.
*SE *:* Se consideră viol atunci când o persoană, prin violență sau amenințare cu violența sau altă „acțiune penală", forțează o altă persoană să întrețină relații sexuale, să execute sau să suporte un alt act sexual care, având în vedere gradul de violare şi alte circumstanțe, este comparabil cu actul sexual.
*UKM *:* Exclude tentativa de viol. Aceasta este inclusă în datele referitoare la agresiune sexuală.
UKN:* Tentativele au fost excluse.
CH:* Art. 190 (tentative si acte finalizate) CP elvețian.

d) Tâlhăria

Tâlhăria este „furtul bunurilor unei persoane prin înfrângerea rezistenței acesteia prin forță sau amenințarea cu forța. Acolo unde este posibil, tâlhăria ar trebui să includă atacul în spații publice (furtul genților) şi furtul comis cu violență, dar ar trebui să excludă furtul din buzunare şi extorcarea"[53].

DE: Statisticile Poliției Germane asupra criminalității (PCS; tabelul 01 – 210000). Sunt incluse date privind actele de tâlhărie săvârşite şi tentativele, extorcarea însoțită de violență şi agresarea şoferilor cu intenția de a tâlhări (secț. 249-252, 255, 316 din CP); nu sunt incluse răpirea sau luarea de ostatici în scop de şantaj (secțiunea 239 a-b din CP) în legătură cu tâlhăriile, precum şi extorcarea (secț. 253 din CP) şi furtul din buzunare (dacă nu există o utilizare a forței sau amenințarea cu un pericol imediat pentru viață sau integritate corporală), pentru infracțiuni conform secț. 249-251 PC. Se observă că până în prezent nu a fost implementat în Germania un tabel național de corespondență la ICCS – secțiunea 04. Datele includ cazuri de tâlhărie care au dus la deces (2013:7, 2014:2, 2015:1, 2016:0).
MT: Include cazuri de jaf armat, atacuri în locuri publice şi furt prin metoda „smulge şi fugi".
AT: Sunt incluse şi tentativele.
RO: Datele pentru 2015, 2016 şi 2017 nu sunt revizuite şi sunt raportate în baza solicitării anterioare în 2017. Sursa: IGPR din cadrul MAI.
AL: Art. 139, 140, 141 din CP.
BA: Poliția Republicii Serbia şi Districtul Brcko.

[53] Disponibil online: https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/ crim_ off_cat_esms.htm, accesat 09.09.2020.

Anexa 2. Evoluţia criminalităţii violente la nivel european

a) Evoluția omorului în spațiul european în perioada 2008-2018. Infracțiuni la 100.000 de locuitori, cercetate de poliție[54]

GEO/TIMP	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Albania	2,78	2,57	0,00	4,38	0,00	0,00	3,38	1,86	2,46	1,81	1,78
Anglia și Țara Galilor	1,17	1,08	1,14	0,94	0,97	0,92	0,89	0,95	1,16	1,20	1,14
Austria	0,70	0,61	0,73	0,96	1,05	0,75	0,51	0,49	0,56	0,70	0,83
Belgia	1,91	1,76	1,74	1,95	1,86	1,83	1,88	2,06	1,54	1,73	1,55
Bosnia și Herțegovina	1,72	1,74	1,40	1,27	1,56	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Bulgaria	2,29	2,01	1,99	1,74	1,92	1,50	1,55	1,75	1,10	1,34	1,30
Cehia	1,09	1,01	1,00	0,79	0,90	0,86	0,77	0,84	0,62	0,38	0,52
Cipru	1,16	2,38	0,85	0,95	2,20	1,27	1,17	1,42	1,30	0,82	1,62
Croația	1,65	1,14	1,44	1,14	1,19	1,08	0,85	0,88	1,05	1,11	0,58
Danemarca	0,96	1,01	0,89	0,88	0,77	0,73	1,10	0,92	0,93	1,06	0,93
Elveția	0,71	0,66	0,68	0,58	0,57	0,71	0,50	0,69	0,54	0,53	0,59
Estonia	6,28	5,24	5,25	4,89	4,75	3,94	3,12	3,80	2,51	2,20	1,90
Finlanda	2,51	2,25	2,22	2,05	1,63	1,64	1,61	1,50	1,35	1,24	1,63
Franța	1,52	1,25	1,23	1,35	1,25	1,22	1,16	1,55	1,33	1,22	1,16
Germania	0,80	0,88	0,85	0,86	0,77	0,77	0,80	0,81	0,91	0,89	0,76
Grecia	1,29	1,36	1,58	1,65	1,49	1,28	0,96	0,79	0,75	0,72	0,88
Irlanda	1,14	1,17	1,21	0,92	1,13	1,11	1,15	0,64	0,74	0,88	0,87
Irlanda de Nord	1,36	1,62	1,28	1,27	1,15	1,09	0,93	1,30	0,97	1,29	1,23
Islanda	0,00	0,31	0,63	0,94	0,31	0,31	0,61	0,91	0,30	0,89	0,57
Italia	1,05	1,00	0,89	0,93	0,89	0,85	0,80	0,77	0,67	0,61	0,57
Kosovo[1]	5,25	3,35	4,80	3,46	0,00	0,00	0,00	0,00	1,64	1,85	2,39
Letonia	4,52	4,99	3,30	3,33	4,74	3,41	3,85	4,08	5,64	5,59	5,22
Liechtenstein	2,83	0,00	2,79	0,00	0,00	0,00	2,69	0,00	0,00	2,64	2,62
Lituania	8,90	7,54	6,33	6,19	6,03	5,79	5,27	5,75	4,92	3,97	3,45
Luxemburg	1,45	1,01	1,59	0,78	0,57	0,37	0,73	0,89	0,87	0,34	0,50
Macedonia de Nord	1,71	1,71	1,90	1,31	1,36	0,97	1,21	1,01	0,82	1,21	0,00
Malta	1,47	0,97	0,97	0,72	2,39	1,42	1,41	0,93	1,11	1,96	1,26
Muntenegru	3,57	1,62	2,10	3,07	2,42	1,45	3,06	2,73	3,86	1,77	2,09
Norvegia	0,72	0,60	0,60	2,26	0,54	0,93	0,57	0,46	0,52	0,53	0,47
Olanda	0,91	0,93	0,00	0,00	0,00	0,88	0,86	0,71	0,64	0,92	0,69
Polonia	1,21	1,29	1,15	1,18	0,99	0,78	0,74	0,76	0,67	0,73	0,70
Portugalia	1,17	1,23	1,17	1,08	1,16	1,37	0,88	0,96	0,64	0,74	0,79
România	2,28	1,94	1,88	1,56	1,88	1,68	1,49	1,46	1,25	1,30	1,37
Scoția	1,83	1,61	1,91	1,76	1,19	1,15	1,16	1,10	1,15	1,09	1,10
Serbia	1,74	1,85	1,56	1,57	1,44	1,84	1,60	1,35	1,50	1,12	1,49
Slovacia	1,75	1,56	1,65	1,78	1,39	1,44	1,33	0,89	1,11	1,47	1,23
Slovenia	0,55	0,64	0,54	0,83	0,68	0,58	0,82	0,97	0,48	0,92	0,48
Spania	0,89	0,89	0,86	0,82	0,78	0,65	0,69	0,65	0,63	0,66	0,62
Suedia	0,89	1,00	0,97	0,86	0,72	0,91	0,90	1,15	1,08	1,13	1,07
Turcia	0,00	2,92	2,43	2,29	2,42	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Ungaria	1,46	1,39	1,33	1,42	1,14	1,39	1,31	2,05	0,93	0,87	0,85
Media europeană	1,98	1,75	1,71	1,71	1,57	1,36	1,43	1,40	1,32	1,32	1,28

Ridicată **Medie** **Scăzută**

[54] Kosovo: sub egida United Nations Security Council Resolution 1244/99.

b) Evoluția tentativei de omor în spațiul european în perioada 2008-2018. Infracțiuni de tentativă de omor la 100.000 de locuitori, cercetate de poliție[55]

GEO/TIMP	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Albania	7,63	7,25	0,00	7,56	0,00	0,00	6,25	4,78	4,57	4,48	3,97
Anglia și Țara Galilor	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Austria	0,70	1,22	1,34	1,25	1,30	1,24	0,82	1,12	1,14	1,72	1,48
Belgia	6,39	6,94	7,03	7,80	7,55	7,26	7,59	7,83	7,79	8,52	8,90
Bosnia și Herțegovin	2,39	0,00	1,74	1,30	1,22	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Bulgaria	0,80	0,88	0,84	0,83	0,61	0,92	0,63	0,46	1,06	0,44	0,65
Cehia	0,86	0,73	0,65	0,86	0,89	0,87	0,75	0,64	0,67	0,43	0,41
Cipru	1,67	2,38	1,34	1,55	1,39	0,92	1,17	1,30	0,83	1,17	0,93
Croația	0,00	0,00	2,91	2,87	2,36	2,96	2,66	2,49	2,22	3,01	2,19
Danemarca	3,59	3,77	2,75	2,66	2,54	2,95	2,63	2,49	3,40	3,69	3,62
Elveția	1,46	2,40	2,40	2,34	2,31	1,89	1,62	1,71	2,25	2,27	1,76
Estonia	1,49	1,87	1,05	2,63	1,28	0,76	1,06	1,29	0,84	1,22	1,36
Finlanda	6,85	6,87	5,74	5,73	6,46	4,86	6,00	5,46	5,67	6,32	6,44
Franța	1,82	1,67	1,87	2,04	2,39	2,29	2,54	3,18	3,61	3,80	4,05
Germania	1,96	2,01	1,98	1,94	1,98	1,98	2,01	1,91	2,14	2,09	2,33
Grecia	1,48	1,69	1,74	1,64	1,67	1,61	1,42	1,56	1,22	1,39	1,15
Irlanda	0,24	0,15	0,15	0,17	0,19	0,28	0,33	0,28	0,51	0,29	0,29
Irlanda de Nord	6,83	6,38	6,56	6,13	6,38	5,58	6,04	6,06	4,20	5,30	3,94
Islanda	0,00	1,25	1,26	0,94	1,88	1,55	1,54	0,30	1,80	2,36	1,43
Italia	2,76	2,28	2,21	2,36	2,23	2,05	2,06	1,98	1,78	1,81	1,74
Kosovo[1]	7,29	8,39	6,84	10,98	0,00	0,00	0,00	0,00	8,30	7,51	7,73
Letonia	0,91	0,00	0,61	1,06	0,64	0,25	0,20	0,10	0,71	0,92	1,19
Liechtenstein	2,83	0,00	0,00	8,30	0,00	0,00	2,69	0,00	0,00	0,00	0,00
Lituania	0,47	0,60	0,57	0,75	0,60	0,47	0,65	0,72	0,66	0,56	1,10
Luxemburg	17,36	16,01	15,34	17,39	20,96	15,46	15,28	11,55	12,49	12,53	11,46
Macedonia de Nord	2,00	2,25	1,85	1,90	2,33	2,52	3,63	2,27	2,80	2,70	0,00
Malta	1,23	1,46	0,97	1,45	1,44	0,71	1,18	0,23	0,22	1,30	1,26
Muntenegru	2,92	6,64	6,79	2,74	2,58	6,44	8,69	6,43	5,63	8,19	5,95
Norvegia	1,03	0,96	0,97	0,79	1,00	1,13	1,17	1,18	0,79	0,93	1,32
Olanda	9,14	18,45	23,17	23,76	21,61	19,43	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Polonia	0,78	0,70	0,63	0,55	0,53	0,61	0,55	0,45	0,45	0,58	0,61
Portugalia	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
România	1,99	1,89	2,39	2,34	2,94	2,97	2,47	2,43	2,22	1,95	2,28
Scoția	13,46	11,77	9,87	10,26	7,59	5,96	4,93	5,47	4,39	4,52	5,70
Serbia	2,77	2,88	2,79	2,56	2,81	3,08	2,41	1,94	2,15	1,58	1,36
Slovacia	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	1,44	1,33	0,89	0,00	1,47	0,00
Slovenia	0,95	1,87	1,51	1,66	1,46	1,36	0,78	1,26	1,26	1,98	2,23
Spania	1,94	1,80	1,65	1,75	1,63	1,42	1,56	1,54	1,75	1,76	1,78
Suedia	8,17	8,54	8,47	8,94	8,41	7,62	8,21	8,60	8,92	9,09	8,58
Turcia	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Ungaria	1,44	1,36	1,43	1,33	1,09	1,06	1,07	0,87	0,99	0,73	0,60
Media europeană	3,59	4,10	3,70	4,08	3,60	3,29	2,97	2,67	2,92	3,10	3,02

[55] Kosovo: sub egida United Nations Security Council Resolution 1244/99.

c) Evoluția violului în spațiul european în perioada 2008-2018. Infracțiuni la 100.000 de locuitori, cercetate de poliție[56]

GEO/TIMP	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Albania	1,23	1,07	0,00	0,78	0,00	0,00	1,41	2,46	1,53	1,49	1,46
Anglia și Țara Galilor	23,98	27,39	28,65	28,67	29,05	36,56	51,40	62,28	71,59	92,29	99,48
Austria	8,34	9,35	14,62	15,69	14,94	15,32	13,68	13,18	14,17	13,28	14,93
Belgia	30,29	29,31	30,52	30,88	30,69	29,97	28,51	28,75	30,09	31,11	29,25
Bosnia și Herțegovina	0,91	0,75	1,20	0,91	1,07	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Bulgaria	3,48	3,29	2,84	2,13	2,55	2,25	2,04	1,65	1,78	2,00	1,60
Cehia	5,11	4,60	5,60	6,44	6,37	5,60	6,36	5,67	6,15	5,65	6,14
Cipru	4,38	3,39	4,39	5,36	3,60	2,66	1,98	2,48	2,59	2,22	3,24
Croația	4,36	2,99	3,28	2,84	2,95	6,43	7,89	6,11	7,59	5,92	7,23
Danemarca	17,81	15,93	17,24	15,34	15,57	14,98	14,87	18,57	29,42	31,36	38,35
Elveția	8,06	8,65	6,97	7,01	7,15	7,10	6,83	6,46	7,06	7,35	7,38
Estonia	11,95	9,28	6,08	6,84	10,79	10,23	11,17	12,24	11,55	11,40	16,07
Finlanda	17,26	12,39	15,29	19,33	18,68	17,97	18,51	19,06	21,14	22,62	25,27
Franța	16,06	15,29	15,63	16,01	16,68	17,03	18,44	19,28	22,22	25,03	29,38
Germania	8,87	8,92	9,44	9,40	10,00	9,20	9,09	8,65	9,64	10,07	10,91
Grecia	2,07	1,92	1,93	1,55	1,51	1,35	1,23	1,12	1,44	1,45	1,46
Irlanda	7,42	8,05	10,28	9,75	9,97	8,52	10,35	14,24	14,73	17,47	20,45
Irlanda de Nord	20,79	23,63	27,68	30,28	27,65	29,73	37,39	40,79	44,60	51,00	58,10
Islanda	21,56	24,42	30,85	40,19	38,18	55,93	39,61	54,09	55,63	62,95	75,48
Italia	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Kosovo	2,32	2,02	1,49	1,34	0,00	0,00	0,00	0,00	1,58	1,63	1,78
Letonia	4,56	3,19	3,68	2,41	3,13	3,61	3,75	3,02	7,21	8,26	9,10
Liechtenstein	8,49	0,00	0,00	5,53	10,97	8,14	13,47	5,35	5,32	13,22	13,12
Lituania	5,10	4,68	6,62	6,26	5,93	4,48	5,37	5,31	3,81	4,35	4,13
Luxemburg	11,78	11,35	13,15	13,68	14,48	16,57	13,28	12,08	18,39	14,22	12,62
Macedonia de Nord	2,00	1,81	1,36	1,99	2,09	1,84	2,18	1,98	1,74	1,69	0,00
Malta	4,66	2,92	2,66	4,34	3,11	3,56	2,59	5,36	5,99	4,13	3,78
Muntenegru	2,76	1,46	0,81	0,48	0,48	0,64	0,80	0,80	0,32	1,61	1,29
Norvegia	30,65	30,85	29,76	32,94	33,01	31,56	31,91	36,85	42,89	43,89	48,42
Olanda	11,86	11,65	9,89	9,40	8,64	7,42	7,25	7,48	9,04	10,30	11,06
Polonia	4,23	4,01	4,12	3,94	3,76	2,07	2,09	1,73	2,08	1,89	1,99
Portugalia	2,98	3,57	4,01	3,54	3,56	3,29	3,59	3,61	3,24	3,96	4,09
România	4,92	4,93	4,18	3,64	4,45	4,89	4,39	5,11	4,76	7,05	7,49
Scoția	15,83	16,94	19,00	22,40	25,86	31,77	33,67	31,59	32,64	39,45	42,17
Serbia	1,67	1,51	0,99	1,09	1,18	1,95	1,86	1,60	1,48	1,58	1,76
Slovacia	2,83	2,64	2,17	2,78	1,63	1,68	1,59	1,60	1,51	1,77	1,82
Slovenia	2,84	3,89	3,08	2,68	2,82	2,57	2,13	2,04	1,60	2,03	2,03
Spania	5,34	4,44	3,39	3,24	2,73	2,78	2,66	2,65	2,69	2,98	3,64
Suedia	53,37	58,91	58,66	64,35	62,73	58,96	65,26	56,88	64,06	69,72	74,85
Turcia	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Ungaria	2,13	2,27	2,46	1,96	1,93	2,50	3,22	3,86	6,08	6,00	5,53
Media europeană	10,11	10,10	10,92	11,22	11,89	12,81	13,02	13,68	14,98	16,69	18,83

[56] Kosovo: sub egida United Nations Security Council Resolution 1244/99.

d) Evoluția tâlhăriei în spațiul european în perioada 2008-2018. Infracțiuni la 100.000 de locuitori, cercetate de poliție[57]

GEO/TIMP	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Albania	4,54	5,31	0,00	9,46	0,00	0,00	10,25	8,11	5,53	6,36	4,63
Anglia și Țara Galilor	146,72	136,46	137,37	133,53	115,58	101,88	87,71	88,70	102,06	131,63	0,00
Austria	57,61	54,91	51,61	48,55	48,67	44,22	40,92	39,79	35,66	29,75	27,16
Belgia	214,47	219,30	220,08	248,54	230,81	204,98	196,12	180,45	165,10	155,08	142,80
Bosnia și Herțegovina	19,41	0,00	0,00	25,37	26,31	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Bulgaria	38,15	48,16	50,35	42,20	40,33	40,87	32,10	27,02	23,29	21,94	17,94
Cehia	44,87	44,96	38,41	37,01	32,52	29,01	24,23	19,19	15,60	14,98	13,25
Cipru	9,15	17,82	19,04	16,31	20,07	17,21	12,12	9,21	10,96	12,05	8,45
Croația	29,20	32,74	28,93	32,22	37,14	35,73	29,86	31,03	25,49	20,80	18,97
Danemarca	62,09	72,65	60,92	58,28	53,81	57,12	41,26	35,94	38,28	35,52	31,46
Elveția	38,05	45,83	36,64	39,55	45,29	39,76	29,08	22,57	22,53	20,74	19,38
Estonia	67,91	54,35	44,93	39,48	34,48	36,06	27,36	25,63	18,85	15,28	0,00
Finlanda	31,99	30,79	28,17	30,17	29,91	28,07	30,95	28,29	30,43	29,80	0,00
Franța	166,60	175,24	187,19	186,16	189,67	190,02	173,02	156,59	156,72	149,81	0,00
Germania	60,71	60,14	58,88	59,86	60,64	58,66	56,30	55,01	52,34	47,08	44,40
Grecia	29,45	42,50	54,67	59,66	54,05	44,70	34,78	39,75	43,94	39,66	40,57
Irlanda	52,22	55,78	71,08	64,62	61,33	60,88	57,14	51,82	41,36	42,24	45,03
Irlanda de Nord (UK)	64,90	73,62	74,99	70,13	57,18	53,05	49,31	43,87	36,24	30,38	33,10
Islanda	13,63	18,79	13,22	13,19	15,65	15,22	15,66	16,10	15,04	14,48	0,00
Italia	110,03	85,99	81,09	98,05	105,47	106,84	64,55	57,71	55,09	51,44	47,92
Kosovo[1]	19,55	26,87	25,63	35,06	0,00	0,00	0,00	0,00	16,26	17,21	0,00
Letonia	65,74	70,09	50,55	50,47	46,12	45,31	40,42	39,22	33,06	30,97	27,61
Liechtenstein	2,83	5,62	5,57	2,77	13,71	2,71	2,69	8,03	10,63	5,29	5,25
Lituania	107,45	105,63	86,79	81,96	64,02	62,79	57,35	54,43	46,46	38,20	29,26
Luxemburg	67,38	84,70	75,09	77,76	100,41	108,37	111,88	98,41	79,65	76,86	0,00
Macedonia de Nord	22,39	29,14	29,42	24,94	22,77	22,69	14,76	13,44	11,97	20,11	0,00
Malta	36,04	49,16	47,34	52,77	61,55	49,13	44,67	55,04	57,50	43,88	43,72
Muntenegru	0,97	1,13	0,48	23,23	18,86	25,93	30,25	25,08	20,57	18,96	19,76
Norvegia	33,73	37,01	34,72	32,99	29,76	33,00	20,81	18,00	15,54	14,85	0,00
Olanda	80,31	98,66	98,28	93,57	89,30	79,53	62,09	57,57	52,92	46,75	45,84
Polonia	55,32	50,52	50,91	46,58	43,83	51,32	36,48	26,86	25,37	21,37	17,91
Portugalia	197,61	193,81	193,33	192,68	175,61	158,19	149,55	149,13	128,74	115,28	102,47
România	11,94	12,43	11,57	10,51	15,89	14,65	32,17	16,90	15,67	16,10	16,77
Scoția	57,13	47,84	48,74	42,50	34,53	28,18	28,05	24,76	26,63	28,74	33,24
Serbia	55,42	62,62	49,54	48,93	52,53	53,64	45,22	42,65	34,23	25,98	0,00
Slovacia	25,50	25,23	22,04	15,78	18,02	15,43	12,56	9,94	9,69	8,63	8,73
Slovenia	19,20	23,67	22,62	19,66	19,02	18,31	14,41	11,25	10,95	11,52	12,77
Spania	156,39	140,92	181,58	187,97	206,34	184,12	152,34	139,03	135,56	132,74	129,23
Suedia	97,02	103,39	98,70	103,22	97,15	87,50	86,72	86,80	86,91	86,53	85,43
Turcia	0,00	12,16	11,83	13,11	13,79	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Ungaria	31,14	31,49	33,91	32,08	30,57	23,19	19,78	14,61	11,23	8,58	7,12
Media europeană	60,12	62,19	62,47	61,00	61,86	60,22	51,97	48,10	44,21	41,99	37,25

[57] Kosovo: sub egida United Nations Security Council Resolution 1244/99.

Anexa 3. EUROSTAT Infracţiuni incluse/excluse[58]

Infracţiuni incluse/excluse în statisticile privind omorul intenţionat						
Ţara	**Crimă de onoare**	**Agresiuni grave, cauzatoare de moarte**	**Deces ca urmare a atacurilor teroriste**	**Crime legate de zestre**	**Femicid**	**Infanticid**
BE	:	:	:	:	:	Inclus
BG	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus	Exclus
CZ	:	Inclus	Inclus	:	:	:
DK	:	Exclus	Inclus	:	:	:
DE	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus
EE	:	Exclus	Exclus	:	:	Exclus
IE	:	:	:	:	:	:
EL	:	Exclus	:	:	:	:
ES	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus
FR	Inclus	Exclus	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus
HR	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus	Exclus	Inclus
IT	Inclus	Inclus	:	Inclus	Inclus	Inclus
CY	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus
LV	Inclus	Inclus	Exclus	Inclus	Inclus	Inclus
LT	:	:	Inclus	:	:	Inclus

[58] Disponibil online: https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/crim_off_cat_esms.htm#meta_update 1594296760899., accesat 09.09.2020.

Infracţiuni incluse/excluse în statisticile privind omorul intenţionat						
LU	:	Inclus	Inclus	Inclus	:	:
HU	Inclus	Exclus	Exclus	:	:	Inclus
MT	Inclus	Exclus	Exclus	Inclus	Inclus	Exclus
NL	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus
AT	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus
PL	Inclus	Exclus	Exclus	Inclus	Inclus	Inclus
PT	Inclus	Exclus	Exclus	:	:	Inclus
RO	:	:	Exclus	:	:	Inclus
SI	:	Exclus	:	:	:	Exclus
SK	Inclus	Exclus	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus
FI	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus
SE	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus
IS	Inclus	Exclus	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus
LI	:	:	:	:	:	:
NO	:	Exclus	Exclus	:	:	:
CH	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus
ME	:	Inclus	Inclus	:	:	Inclus
MK	:	:	:	:	:	:
AL	Inclus	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus	Inclus
RS	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus
TR	:	:	:	:	:	:
BA	:	Inclus	Exclus	:	Exclus	Inclus

Infracţiuni incluse/excluse în statisticile privind omorul intenţionat						
XK	Inclus	Exclus	Inclus	Inclus	Exclus	:
UKC-L	:	:	:	:	:	:
UKM	:	:	:	:	:	:
UKN	:	:	Inclus	:	:	Inclus

: nu se aplică/ nu există date

Infracţiuni incluse/excluse în statisticile privind omorul intenţionat							
Ţara	**Omucidere voluntară**	**Tentativă de omor intenţionat**	**Omor neintenţionat**	**Omucidere prin neglijenţă sau involuntară**	**Asistare a sinuciderii sau instigarea sinuciderii**	**Feticid ilegal**	**Eutanasie**
BE	:	Exclus	:	:	:	:	Exclus
BG	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus
CZ	Exclus	Inclus	Exclus	Inclus	Exclus	:	:
DK	:	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus	:	Exclus
DE	Inclus	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus
EE	:	:	Exclus	Exclus	:	:	:
IE	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus	:	:	:
EL	:	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus
ES	Inclus	Inclus	Inclus	Exclus	Inclus	Inclus	Inclus
FR	Inclus	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus	Inclus
HR	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus	Exclus	Exclus	Exclus
IT	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus	Inclus
CY	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus
LV	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus	Inclus
LT	:	:	:	Exclus	Exclus	:	Exclus
LU	:	Inclus	Exclus	Exclus	:	Exclus	Exclus
HU	Inclus	Exclus	Exclus	Inclus	Exclus	Exclus	Inclus
MT	:	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus	Inclus
NL	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus	Exclus	Inclus	Exclus
AT	Inclus	Exclus	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus

Infracţiuni incluse/excluse în statisticile privind omorul intenţionat							
PL	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus
PT	Inclus	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus	:
RO	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus
SI	:	:	Inclus	:	Exclus	Inclus	:
SK	Exclus	Inclus	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus	:
FI	Inclus	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus	Inclus
SE	Inclus	Exclus	Inclus	Inclus	Inclus	Exclus	Inclus
IS	Inclus	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus	Inclus
LI	:	:	:	:	:	:	:
NO	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus
CH	Inclus	Inclus	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus	Inclus
ME	:	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus
MK	:	:	:	:	:	:	:
AL	Inclus	Exclus	Exclus	Inclus	Exclus	Exclus	Inclus
RS	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus
TR	:	:	:	:	:	:	:
BA	Inclus	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus	:
XK	:	:	:	:	:	:	:
UKC-L	:	:	:	:	:	:	:
UKM	:	Exclus	:	:	:	:	:
UKN	:	Exclus	:	:	:	:	:

: nu se aplică/ nu există date

Infracţiuni incluse/excluse în statisticile privind omorul intenţionat				
Ţara	**Omor extrajudiciar**	**Omoruri cauzate de utilizarea excesivă a forţei de către oamenii legii / oficialii de stat**	**Deces din cauza intervenţiilor legale**	**Omor justificat prin autoapărare**
BE	:	:	:	:
BG	:	Inclus	:	Inclus
CZ	:	:	:	:
DK	:	:	:	:
DE	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus
EE	Exclus	Inclus	Exclus	:
IE	:	Inclus	:	Inclus
EL	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus
ES	Inclus	Inclus	Exclus	Inclus
FR	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus
HR	:	:	:	:
IT	Exclus	:	:	Inclus
CY	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus
LV	Exclus	Inclus	:	Exclus
LT	:	:	:	:
LU	:	:	:	:
HU	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus
MT	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus
NL	Exclus	Exclus	Exclus	Inclus
AT	Inclus	Inclus	Inclus	Inclus

Infracţiuni incluse/excluse în statisticile privind omorul intenţionat				
PL	Inclus	Inclus	Exclus	Inclus
PT	:	:	:	:
RO	Inclus	Exclus	:	:
SI	:	:	:	:
SK	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus
FI	Inclus	Inclus	Exclus	Inclus
SE	Inclus	Inclus	Exclus	Exclus
IS	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus
LI	:	:	:	:
NO	:	Exclus	Exclus	Inclus
CH	:	:	:	:
ME	:	:	:	Exclus
MK	:	:	:	:
AL	:	Inclus	Inclus	Inclus
RS	:	:	:	:
TR	:	:	:	:
BA	Exclus	Exclus	Exclus	Exclus
XK	:	:	:	:
UKC-L	:	:	:	:
UKM	:	:	:	:
UKN	:	:	:	:

: nu se aplică/ nu există date

Infracţiuni incluse/excluse în statisticile privind violul						
Ţară	**Penetrare sexuală fără forţă fizică**	**Comentariu**	**Viol fără forţă fizică**	**Comentariu**	**Viol normal**	**Comentariu**
BE	Inclus		Inclus		Inclus	
BG	Inclus		Inclus		Inclus	
CZ	Inclus		Inclus		Exclus	
DK	Inclus		Inclus		Inclus	
DE	Inclus	Violul a fost definit în secțiunea trecută 177 (2) nr. 1 CP (versiunea valabilă până la 1 noiembrie 2016, ca bază pentru colectarea datelor), în sensul că făptuitorul comite relații sexuale/de concubinaj sau acte sexuale similare asupra victimei sau lasă victima să efectueze aceste acțiuni asupra sa, prin care victima devine vădit umilită, mai ales în cazurile de pătrundere în corp	Exclus	Violul a fost definit în secțiunea trecută 177 (2) nr. 1 CP (versiunea valabilă până la 1 noiembrie 2016, ca bază pentru colectarea datelor), în sensul că făptuitorul efectuează relații sexuale /de concubinaj sau acte sexuale similare asupra victimei sau lasă victima să efectueze aceste acțiuni asupra sa, prin care victima devine vădit umilită, mai ales în cazurile de pătrundere în corp	Exclus	Clasificată ca „agresiune sexuală”
EE	Inclus		Inclus		Inclus	
IE	Inclus		Inclus		Inclus	
EL	Inclus		Inclus		Exclus	
ES	Inclus		Exclus		Inclus	
FR	Inclus		Inclus		Inclus	
HR	Inclus	Art. 153 şi 153 corelate cu Art. 154	Inclus	Art. 152 din CP	Inclus	Art. 158 para. 1 şi 5; corelate cu

Infracţiuni incluse/excluse în statisticile privind violul						
						Art. 166 şi Art. 159
IT	:	Violul nu este reglementat separat de violența sexuală	:	Violul nu este reglementat separat de violența sexuală	:	Violul nu este reglementat separat de violența sexuală
CY	Inclus		Inclus		Inclus	
LV	Inclus		Inclus		Inclus	
LT	Inclus		Inclus		Inclus	
LU	Inclus		Inclus		Inclus	
HU	Inclus		Inclus		:	
MT	Inclus		Inclus		Inclus	
NL	Inclus		Inclus		Inclus	
AT	Inclus		Inclus		Inclus	
PL	Inclus		Inclus		Exclus	
PT	Inclus		Inclus		Exclus	
RO	Inclus		Inclus		Inclus	
SI	Inclus		Inclus		Exclus	
SK	Inclus		Inclus		Inclus	
FI	Inclus		Inclus		Exclus	Când victima unui viol are sub 16 ani, este considerat viol, cf. definiției legale
SE	Inclus		Inclus		Inclus	
IS	Inclus		Inclus		Inclus	În cazul violului este inclus, dacă sunt alte acte (precum hărțuirea sexuală), atunci nu este inclus

Infracţiuni incluse/excluse în statisticile privind violul						
LI	:		:		:	
NO	Inclus	Inclusiv a face pe cineva să întrețină relații sexuale cu altă persoană prin amenințări sau violență	Inclus	Violul fără forță include actul sexual prin amenințări, actul sexual cu copii cu vârsta de 14 ani sau mai puțin, raporturile sexuale cu o persoană inconștientă/adormită, actul sexual pe care o persoană este forțată să îl facă cu ea însăşi	Inclus	Inclusiv pentru victimele sub 14 ani, deoarece acestea sunt limitele de vârstă pentru definiția legală a violului fără forță
CH	Inclus		Inclus		Inclus	
ME	Inclus		Inclus		Inclus	
MK	:		:		:	
AL	Inclus		Exclus		Exclus	
RS	Inclus		Inclus		:	
TR	:		:		:	
BA	Inclus		Inclus		Inclus	
XK	Inclus		Inclus		Inclus	
UKC-L	Inclus		Inclus		Inclus	
UKM	Inclus		Inclus		Exclus	
UKN	Inclus		Inclus		Inclus	

: nu se aplică/ nu există date

Infracţiuni incluse/excluse în statisticile privind tâlhăria								
Ţară	**Tâlhărie maşină sau vehicul**	**Comentariu**	**Tâlhărie stabiliment**	**Comentariu**	**Furt fără violenţă**	**Comentariu**	**Furt fără violenţă asupra persoanei**	**Comentariu**
BE	Inclus		Inclus		Exclus		Exclus	
BG	Exclus		Inclus		Exclus		Exclus	
CZ	Exclus		Inclus		Exclus		Exclus	
DK	Inclus		Inclus		Exclus		Exclus	
DE	Inclus	Nu sunt incluse furturile	Inclus		Exclus		Exclus	
EE	Exclus	Dacă nu a fost folosită violența	Exclus		Exclus		Exclus	
IE	Inclus		Inclus		Exclus		Exclus	
EL	Inclus		Inclus		Exclus		Exclus	
ES	Inclus	Numai infracțiunile cu violență	Inclus	Numai infracțiunile cu violență	Exclus		Exclus	
FR	Inclus		Inclus		Exclus		Exclus	
HR	Inclus	Art. 23 para. 1 (vehiculele nu pot fi separate)	Inclus		Exclus		Exclus	Art. 229 para. 1, item 1, 2 şi 3 din CP
IT	Inclus		Inclus		Exclus	Dacă există violență împotriva persoanei în timpul furtului	Exclus	Dacă există violență împotriva persoanei în timpul furtului
CY	Exclus		Inclus		Exclus		Exclus	
LV	Inclus		Inclus		Exclus	Tâlhăria este inclusă ca furt asociat cu violență	:	Tâlhăria este inclusă ca furt asociat cu violență

Infracţiuni incluse/excluse în statisticile privind tâlhăria								
LT	Inclus		Inclus		Exclus	CC RL art. 178	Exclus	CC RL art. 178
LU	Inclus		Inclus		Exclus		Exclus	
HU	Inclus		Inclus		Exclus		Exclus	
MT	Exclus		Exclus		Exclus		Inclus	Cazul Snatch şi Grab
NL	Inclus		Inclus		Exclus		Exclus	
AT	Inclus		Inclus		Exclus		Exclus	
PL	Inclus		Inclus		Inclus		Exclus	
PT	Inclus		Inclus		Exclus		Exclus	
RO	Inclus		Inclus		Exclus		Exclus	
SI	Inclus		Inclus		Exclus		Exclus	
SK	Exclus	Tâlhăria este crimă numai contra persoanei	Exclus	Tâlhăria este crimă numai contra persoanei	Exclus	Tâlhăria este crimă numai contra persoanei	Exclus	Tâlhăria este crimă numai contra persoanei
FI	Inclus		Inclus		Exclus		Exclus	
SE	Inclus		Inclus		Exclus		Exclus	
IS	Inclus		Inclus		Exclus		Exclus	
LI	:		:		:		:	
NO	Inclus		Inclus		Inclus	Furtul/tâlhăria fără violență se limitează la furt cu amenințări	Exclus	
CH	Inclus		Inclus		Inclus	Furtul/tâlhăria fără violență se limitează la furt cu amenințări	Exclus	

Infracţiuni incluse/excluse în statisticile privind tâlhăria								
ME	Inclus		Inclus		Inclus		Inclus	
MK	:		:		:		:	
AL	Exclus		Exclus		Exclus		Exclus	
RS	Inclus		Inclus		Inclus		Inclus	
TR	:		:		:		:	
BA	Inclus		Inclus		Exclus		Exclus	
XK	Inclus		Inclus		Inclus		Inclus	
UKC-L	Inclus		Inclus		Exclus		Exclus	
UKM	Inclus		Inclus		Exclus		Exclus	
UKN	Inclus		Inclus		Exclus		Exclus	

: nu se aplică/ nu există date

Anexa 4. EUROSTAT Stadiul investigaţiei[59]

Țara	Situaţia investigaţiilor asupra omorului intenţionat
BE	INPUT
BG	OUTPUT
CZ	OUTPUT
DK	INPUT
DE	OUTPUT
EE	PROCESS
IE	INPUT
EL	INPUT
ES	OUTPUT
FR	INPUT
HR	PROCESS
IT	INPUT
CY	INPUT
LV	PROCESS
LT	INPUT
LU	INPUT
HU	OUTPUT
MT	INPUT
NL	PROCESS
AT	OUTPUT
PL	OUTPUT
PT	INPUT
RO	OUTPUT
SI	OUTPUT
SK	INPUT

[59] Disponibile online: https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/crim_off_cat_esms.htm#meta_update1594296760899. Accesat 09.09.2020.

FI	OUTPUT
SE	PROCESS
IS	INPUT
LI	:
NO	INPUT
CH	OUTPUT
ME	INPUT
MK	:
AL	INPUT
RS	INPUT
TR	INPUT
BA	OUTPUT
XK	INPUT
UKC-L	INPUT
UKM	INPUT
UKN	INPUT

: nu se aplică/nu există date

Omuciderea intenționată poate fi înregistrată:

- la momentul în care infracțiunea este raportată prima dată la poliție (statistici „INPUT”);
- după raportarea infracțiunii, dar înainte de o investigație completă (statistici „PROCES”);
- după ce infracțiunea a fost investigată (statistici „OUTPUT”).